

**HÂKİMİYET-İ MİLLİYE VE PEYAM-I SABAH GAZETELERİNE
GÖRE BÜYÜK TAARRUZ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı**

Zinnur AKÇASULU

Danışman: Dr. Zülal KELEŞ

**Temmuz 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

TARİH Anabilim Dalı, TÜRKİYE CUMHURİYETİ Bilim Dalı öğrencisi Zinnur AKÇASULU tarafından Dr.Öğr. Üyesi Zülal KELEŞ yönetiminde hazırlanan “**Hâkimiyet-i Milliye ve Peyam-ı Sabah Gazetelerine Göre Büyük Taarruz**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 03.07.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU

Jüri Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Zülal KELEŞ

Jüri Üyesi

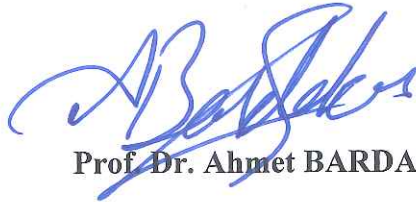

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait KORKMAZ

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 31/07/2019 tarih ve 30/01... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

3. *Akçasulu*

İmza
Zinnur AKÇASULU

ÖNSÖZ

Mesleğini; “*Milletin İradesini Hâkim Kılmak*” olarak nitelendiren ve Milli Mücadele’nin sesini kamuoyuna duyuran, 10 Ocak 1920’de yayın hayatına başlayan Hâkimiyet-i Milliye TBMM’nin yarı resmî yayın organıdır.

Ali Kemal Bey’in “*Peyam*” Gazetesi ile Mihran Efendi’nin “*Sabah*” Gazetesinin birleştirilmesi ile oluşan *Peyam-ı Sabah* Gazetesi 1 Ocak 1920’de yayın hayatına başlamış ve Milli Mücadele karşıtı basın gurubunun içerisinde yer almıştır. Dönemin en önemli kitle iletişim aracı olan gazeteler, kamuoyu oluşturmada aktif rol üstlenmişlerdir.

Bu çalışmada; üç yıl boyunca verilen Milli Mücadele’yi başarıyla sonuçlandıran ve Türkiye’nin yok sayıldığı Sevr Antlaşmasının yerine günümüzde de uluslararası alanda geçerliliğini koruyan Lozan Antlaşması’nın imzalanmasını sağlayan Büyük Taarruz’un, birbirine karşıt her iki basın kaynağına yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Her iki gazetenin de Büyük Taarruz’un başladığı gün 26 Ağustos 1922 tarihli ve askeri harekâtın başarıyla sonuçlandığı 10 Eylül 1922 tarihli nüshalarına ait haber ve makaleler incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma boyunca en zor dönemlerinde yardım ve desteğini esirgemeyen çok değerli danışmanım Dr. Zülal Keleş’e, bu süreçte kaynaklarından faydalandığım Denizli İl Halk Kütüphanesi’ne, Sayın Müdürümüz Hasan Ersoy ve Müdür Yardımcıları Sayın Işıl Kırkık ve Sayın Huriye Yıldırım’a ayrıca anlayışlarından dolayı tüm mesai arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Yoğun çalışma sürecim boyunca bana maddi ve manevi destek ve yardımlarından dolayı biricik eşim Murat Akçasulu’ya ve oğlum Yavuz Asaf Akçasulu’ya çok teşekkür ederim.

Zinnur Akçasulu

Denizli - 2019

ÖZET
HÂKİMİYETİ MİLLİYE ve PEYAM-I SABAH GAZETELERİNE GÖRE
BÜYÜK TAARRUZ

Akçasulu, Zinnur
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Ana Bilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı
Tez Yöneticisi: Dr., Zülal Keleş
Temmuz 2019, IV+182 Sayfa

Kitleleri harekete geçirmekte ve kamuoyunun oluşmasında basın etkisi yadsınamaz bir gerçektir. 10 Ocak 1920 tarihinde yayın hayatına başladığı andan itibaren Milli Mücadele'nin en büyük sözcüsü olan Hâkimiyet-i Milliye, Büyük Taarruz'u yakından takip etmiş, milli duyguları harekete geçiren yazılara yer vermiştir. Gazetede Yunan Hükümetinden ziyade İngiliz Hükümetinin eleştirildiği gözlenmektedir.

Milli Mücadele karşıtı basın gurubu içerisinde yer alan Peyamı Sabah da Büyük Taarruz'u yakından takip etmiştir. Ancak gazetenin başyazarı Ali Kemal Bey'in muhalif yazıları, askeri zaferlerin başarı getirmeyeceği kanaatinin değişmediğini ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Milli Mücadele, Büyük Taarruz, Hâkimiyet-i Milliye, Peyam-ı Sabah, Ali Kemal

ABSTRACT
GREAT OFFENSIVE ACCORDING TO NEWSPAPERS
HÂKİMİYET-I MİLLİYE AND PEYAM-I SABAH

Akçasulu, Zinnur
Master Thesis
History Department
History on Turkish Republic Programme
Adviser of Thesis: Dr.,Zülal Keleş
July 2019, IV+182 Pages

It is an undeniable fact that the media has a great impact on moving the masses and composing public opinion. Since it started on the 10th of January 1920, Hakimiyet-i Milliye, which was the strongest voice of the National Struggle, followed the Great Attack closely and it was observed that it published writings triggering national feelings and criticising the English Government rather than the Greek one.

Peyami Sabah, who was in the media group against the National Struggle, followed the Great Attack closely as well. However, the opposing writings of Mr. Ali Kemal, the chief writer of the newspaper, revealed that belief about the impossibility that military victories bring succes did not change.

Anahtar Kelimeler: Press, National Struggle, Great Offensive, Hâkimiyet-i Milliye, Peyam-ı Sabah, Ali Kemal

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
Milli Mücadele'nin Başlangıcı.....	6
Milli Mücadele Basını.....	10
Milli Mücadele Dönemi İstanbul Basını	15
Peyam-ı Sabah.....	20
Milli Mücadele Dönemi Anadolu Basını	21
Hâkimiyet-i Milliye.....	24
Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve TBMM'nin Açılış Süreci	26
İstanbul'un İşgali ve TBMM'nin Açılması.....	28

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASIYLA BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ YAŞANAN SİLAHLI MÜCADELELER

1.1. Düzenli Ordunun Kurulması ve Sevr	32
1.1.1. Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri.....	39
1.1.1.1. Eskişehir Kütahya Muharebesi	42
1.2. Sakarya Meydan Muhaberesi ve Büyük Taarruza Giden Süreç	45
1.2.1. Sakarya Meydan Muhaberesi Öncesi Yapılan Hazırlıklar ve Tekalif-i Milliye Emirleri	47
1.2.1.1. Sakarya Meydan Muhaberesi ve Sonuçları.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK TAARRUZ'UN HAZIRLIK EVRESİ

2.1. Büyük Taarruz'un Hazırlık Evresi	56
2.1.1. Askeri Durum.....	64
2.1.1.1. Türk Kuvvetlerinin Büyük Taarruzdan Önceki Durumu	65
2.1.1.1.1. Yunan Kuvvetlerinin Büyük Taarruzdan Önceki Durumu	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK TAARRUZ

3.1. Başkomutanlık Meydan Muhaberesi (26-30 Ağustos 1922)	69
3.1.1. Taarruz Kararı	69
3.2. Büyük Taarruz Takip Harekâtı (31 Ağustos-18 Eylül 1922) ve Zafer	94
3.2.1. Peyam-ı Sabah'ın Kapatılması.....	136
SONUÇ	140
KAYNAKLAR	143
EKLER.....	166
ÖZGEÇMİŞ	182

GİRİŞ

Gutenberg'in icadıyla başlayan; düşüncenin, çağlar boyu aktararak aydınlanma olgusunu yaratan ve kültürel devamlılığı sağlayan matbaacılık, bugün kitle iletişiminin temelidir¹. Kitle iletişimi, toplumsal yaşamda insanların katılımlarıyla gerçekleşen iletişim türüdür².Gazete, kitap, radyo, televizyon, sinema, dergiler, afişler, vb. kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar, toplumun alıcı konumdaki kitlelere, iletişimi sağlayarak bilgiyi kısa zamanda ulaştırmayı başardıklarından günlük yaşamda önemli konumdadırlar³.

Kitle iletişim araçları, kamuoyunu herhangi bir konuda, etkileyerek istediği doğrultuda fikir oluşumunu sağlayarak⁴; yalnızca belirli bir guruba değil, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası geniş topluluklara ulaşmayı başarmaktadır⁵. Toplum bilgilendiren kitle iletişim araçlarının toplumsal bütünlük açısından en önemli görevi, imparatorluktan ulus devlete geçişte toplumsal bütünlük adına, bireyleri bilgilendirmede aktif roller üstlenmesidir. Türkiye'de kitle iletişim araçları, başlangıçta milliyetçilik ve ulus devlet olgusunun temel taşıyıcısı olmamış ancak, bu sürece katkıda bulunan en önemli etmenlerden biri olmuştur⁶.

İnsanın, içerisinde yaşadığı dünyada olup bitenleri öğrenmek, öğrendiklerini ve düşündüklerini başkalarına iletme arzusundan basın yayın kurumu doğmuştur⁷. Basın ne düşüneceğimizi söylemede başarılı olmayabilir fakat ne hakkında düşüneceğimizi söylemede son derece başarılıdır⁸.

15.yy'dan sonra gelişen basın teknolojisi, 17 yy.' da bireyci, özgürlükçü ve eşitlikçi, demokratik katılmaya yönelik ekonomik refaha uygun olarak gelişmiştir. Bu doğrultuda herkes düşüncesini yayabilmeli ve her isteyen gazete çıkarabilmelidir.

¹İsa Kayacan, *Basınımızın Anadolu Cephesi*, Ankara 1996, s.10.

²İrfan Erdoğan, *İletişim Anlamak*, Ankara 2002, s.320.

³Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, İstanbul 2007, s.115.

⁴Hamza Çakır, *Gazeteciliğe Giriş*, Konya 2007, s.84.

⁵S. Hakan Yılmaz, *Her Yönüyle Gazetecilik İletişimden Medyaya, Medyadan Gazeteciliğe Uzanan Yolculuk*, İstanbul 2009, s.44.

⁶Bünyamin Ayhan, "Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı Milli Mücadele Dönemi Türk Basını", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 19, Konya 2008, s. 82.

⁷Osman İbrahimov, "Osmanlı Devlet'inde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:5, Kars 2016 s.84.

⁸BanuTerkan, *Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*, Konya 2005, s.15.

Kamuoyu oluşumunu sağlayan gazeteler, siyasal ve ekonomik arenada da etkin bir güce sahiptir⁹.

Türkiye’de ilk gazete, 1796’da Fransız Sefaretince Fransızca çıkartılan “*Gazette Française de Costantinople*”dir¹⁰. 18.yy yabancı dilde başlayan gazetecilik faaliyetleri sayesinde, gazetenin önemi anlaşıldığından kamuoyu oluşturmada araç olarak kullanılabilceği fikri oluşturmuştur. Mısır Valisi Mehmet Âli Paşa tarafından Aralık 1828’de Kahire’de, ilk Türkçe gazete Vekâyî-i Mısıriye yayınlanmıştır¹¹. İlk resmi gazete olan ve devlet işleri ile ülke ve dünya olaylarını haftada bir ulusa duyurmak amacıyla yayınlanan *Takvîm-i Vekâyî*, Sultan II. Mahmut’un fermanı ile 1 Kasım 1831’de yayın hayatına başlamıştır¹².

Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Meşrutiyet’in ilanı ile siyasal olayların yaşanması toplumu hareketlendirmiş ve bu konuların basında yer alması siyasi kararları etkilemiştir¹³. Tanzimat Dönemindeki siyasi hareketliliğin beraberinde aydın bir kitle (Genç Osmanlılar) oluşmuştur. Fikirlerini yaymak için basının gücünden yararlanan bu aydın grup, basını aktif bir şekilde kullanmıştır. Sayıları gittikçe artan basın organları günlük hayatın içerisinde yer almıştır.

İlk yarı özel gazete ise, İngiliz asıllı W. Churchill’in padişahın izin alarak çıkardığı Türkçe olarak yayınlanan *Ceride-i Havadis*’dir¹⁴. Türkiye’de gerçek bir kamuoyu oluşturmaya, halkı aydınlatmaya çalışan ilk bağımsız özel gazete Şinasi’nin yardımı ile Ağâh Efendi’nin 21 Ekim 1860’da yayınladığı *Tercüman-ı Ahval*’dir¹⁵.

İbrahim Şinasi Efendi, *Tercüman-ı Ahval*den ayrıldıktan sonra ayrı bir gazete çıkarmak için çalışmalarına başlamış ve matbaasını kurduktan sonra, 27 Haziran 1862’de *Tasvir-i Efkâr*’ın ilk sayısını yayınlamıştır. Yeni gazetesinde de dinamik bir

⁹A. Bektaş, *age.*, s.130.

¹⁰Haluk Besen, *Türkiye’de Gazetecilik, Gazeteler, Gazetecilik*, İstanbul 1997, s.16.

¹¹B. Ulusoy Nalcioğlu, *Osmanlı’da Muhalif Basının Doğuşu*, İstanbul 2013, s.43.

¹²İ. Kayacan, *age.*, s.13.

¹³Feryat Bulut, “Toplumsal Değişim ve Siyaset Üzerinde Basının Etkisi”, *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016, Ankara 2018, Cilt 1, s.73.*

¹⁴H. Besen, *age.*, s.16.

¹⁵İ. Kayacan, *age.*, s.13.

kamuoyunun varlığını mümkün kılma amacıyla hareket etmiştir¹⁶. “*Tasvir-i Efkâr*” bir fikir gazetesidir ve günlük Türk gazeteciliğinin kurucusu olarak kabul edilir¹⁷.

Sultan Abdülaziz’in 1863’deki Mısır gezisinden sonra, İstanbul ve Anadolu’da matbaa sayısı artmış, vilayetin adı veya bölgenin özelliğini yansıtan isimlerle, küçük boyda, yarı resmi nitelikte mahalli gazetelerin yayınlandığı görülmektedir. Anadolu’da yayınlanan ilk Türk gazetesi 1867’de Erzurum’da yayına başlayan *Envâr-ı Şarkiyye*’dir¹⁸.

1860’lı yıllarla birlikte dilde sadelik esas alınmış, kolay ulaşılabilen ve düşük fiyatlı Tanzimat dönemi gazeteleri halka seslenip bunları çıkartan Tanzimat aydınları da muhatap aldıkları kitleye yakın olmak için konuşma diline yakın bir gazeteci dili kullanmışlardır. Halkın siyaset ve sosyal hayatta önem kazanma, arzularından dolayı o dönemin gazeteleri belli bir popüler anlayışa sahiptir¹⁹.

Osmanlı basınında ilk dönemde çıkan gazetelerin etkisiyle devletten bağımsız güçlü bir kamuoyu kurulamamış ancak 1860 – 1873 yılları arasında bağımsız bir kamuoyu oluşmuştur. Bu yıllarda devletin politikalarını eleştiren bir aydın kitlesi ortaya çıkmış ve bu aydınlar, devletin politikalarına yönelik çeşitli öneriler de bulunmuşlardır²⁰.

Sultan II. Abdülhamit’in Meclisi tatil ettiği 1878 yılından, II. Meşrutiyet’in ilanı edildiği 1908 yılına kadar Türk gazeteciliği ilk evresindeki hızını kaybetmiş, henüz başlangıç evresinde olan Türk gazeteciliği, sönük bir döneme girmiştir. Kamuoyunu harekete geçiren tüm unsurları ilk önce basını kontrol altına alan Sultan II. Abdülhamit’in yönetiminde sansür uygulanan basın, baskı altında yayın hayatını sürdürmeye çalışmıştır²¹.

¹⁶B. Nalcıoğlu, *age.*, s.110.

¹⁷İ. Kayacan, *age.*,s.13.

¹⁸İ. Kayacan, *age.*, s.14.

¹⁹Hakan Yüksek, *Osmanlı İmparatorluğu’na Matbaanın Girişi ve Toplumsal Yanlılıkları*, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s.168.

²⁰Kenan Demir, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve Gazeteler”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı5, Iğdır Nisan 20014, s.86.

²¹Hadiye Yılmaz, *Peyam- Sabah Gazetesinde Milli Mücadele*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2014, s.13.

Otuz yıl süren istibdat döneminden sonra II. Meşrutiyet'in ilanı ile 25 Temmuz 1908 tarihinde gazeteler ilk kez sansürsüz çıkmış basının merkezi olan Babıali Caddesinde sevinç gösterileri ve kutlamalar yapılmıştır. 1908 yılında Kanuni Esasınin yeniden yürürlüğe girmesiyle bir “*basın patlaması*” yaşanmıştır. O güne dek rastlanmadık sayıda, çeşitte ve nitelikte yayın ortaya çıkmıştır. Otuz yıl boyunca susturulan toplumda gazete-dergi çıkarmak adeta bir salgın halini almış basın olağanüstü bir ivme kazanmıştır. Başta İstanbul olmak üzere bütün ülkeye yayılmıştır. Bir ölçü olması açısından 1870'ten 1908'e yaklaşık 40 yılda, yurtiçi ve dışında toplam 30 kadar mizah yayınına karşılık, 1908-1918 yılları arasında 10 yıl içerisinde yaklaşık 100 adet mizah gazete ve dergisi çıkmıştır²².

II. Meşrutiyet'in ilanıyla oluşan “*hürriyet*” ortamı, İttihat ve Terakki'nin etkisini hissettirmesiyle yerini endişeye bırakmış, siyasal alanda olduğu gibi basın alanında da gruplaşmalar ortaya çıkmıştır. Selanik'te çıkan *İttihat ve Terakki*, *Hürriyet*, *Rumeli* ve İstanbul'da yayınlanan *Tanin* ile *Şurayı Ümmet* gazeteleri direk cemiyete bağlı gazetelerdir. *Tasvir-i Efkâr* ve *Tercüman-ı Hakikat*, bağımsız fakat Cemiyet'in destekçisiydi. Muhalefetteki Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise *Tanzimat*, *Tesisat*, *Darbe*, *Alemdar*, *İkdam*, *Sabah* gazeteleri tarafından desteklenmiştir²³. Ayrıca İttihatçıların karşında Derviş Vahdet'i *Volkan*'ı, Mevlânzade Rıfat *Serbesti*'yi, Murat Bey *Mizan*'ı çıkarmıştır²⁴.

3 Ekim 1912'de başlayan Balkan Savaşı'yla Bulgarların Çatalca'ya kadar ulaşmaları, ülke içindeki siyasi dengeleri değiştirmiş, yasa tanımaz bir yönetim oluşmuş bütün gazeteler kapatılmış ve bazı gazeteciler tutuklanmış, bazıları ise yurt dışında kaçmıştır²⁵.

Bu kargaşadan yararlına İttihatçılar da, 23 Ocak 1913'teki kabine toplantısını basıp Kamil Paşa hükümetini devirerek Mahmud Şevket Paşa'yı sadrazamlığa

²²H. Yılmaz, *age.*, s.15.

²³Hakan Temiztürk, Salih Seyhan, “II. Meşrutiyet ve Millet Gazetesi”, *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı: 2, Ankara Temmuz 2011, s.6.

²⁴Salih Tunç, *İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1999, s.18.

²⁵Ankara Gazeteciler Cemiyeti, *Cumhuriyet Basını*, Ankara 1998, s.16.

getirmişlerdir²⁶. Tarihe *Babı-ı Âli Baskını* olarak geçen bu baskından sonra İttihat ve Terakki iktidar olmuştur.

İstanbul'da bulunması istenilmeyen bütün muhalif gazeteciler ile Hürriyet ve İtilafın Fırkasının önde gelen isimleri²⁷Anadolu'ya sürülmüştür. Bunlar, savaş yıllarını da sürgünde geçirmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte, basına askeri sansür getirilmiş sansürün yanı sıra sıkıyönetim ve kağıt sıkıntısının da etkisiyle pek çok gazete kapanmış, kapatılmıştır. Sadece iktidardaki, *Tanin*, *Sabah*, *Tasvir-i Efkâr* kalmıştır. Osmanlı basınında Türkçülüğünde gerçek anlamda savaş boyunca, “*Nihai zafere kadar harp*” sloganı, her şeyi, hatta Sarıkamış, Sina, Filistin yenilgilerini bile örtmüş 1917 sonlarında da “*genel barış*” teması işlenmiş barış özlemi Avrupalılarınki gibi Osmanlıların da özlemi haline gelmiştir²⁸.

Talat Paşa'nın istifası, Ahmet İzzet Paşa döneminde mütarekenin imzalanmasından sonra ittihatçı liderlerin kaçması ve ittihatçıların güçlerini yitirmesi basında da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. İntikam için bilenen sürgünler İstanbul'a dönmüş, yeni bir basın patlaması ile İttihatçılıktan temizlenme akımı başlamıştır. 13 Kasım 1918'de de İtilaf Devletleri donanmasının başkente girmesiyle mütareke, fiilen de işgal dönemine girilmiştir. Basında Osmanlı'nın mirası, devletin ne olacağı? Nasıl kurtulacağı ile Türk Milletinin geleceği üzerindeki son hesaplaşma 1918-1922 arasında ki sürede cereyan etmiştir²⁹.

Tezimizde; Milli Mücadele'de kitleleri harekete geçirmekte ve bu mücadelede kazanılmasında başlıca aktörler arasında olan basın organlarından iki karşıt gazete ele alınmıştır. Aynı zamanda Milli Mücadele'nin Anadolu'dan yürütülmesi, basın hayatını ikiye ayırmış; Anadolu ve İstanbul basını ortaya çıkmıştır. Milli Mücadele ile beraber zayıf olan Anadolu basını da güçlenmiş ve haksız işgallere milletin sesi olmuştur. Çalışmamızda, Milli Mücadele hareketinin nasıl başladığı bu süre zarfında yaşanan milletin hakkını savunma biçimleri ve basın hayatındaki kutuplaşmalar ele alınarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun temelini temsil eden ve Milli Mücadele boyunca

²⁶Cumhuriyet Basını.,s.16.

²⁷Cumhuriyet Basını, s.16.

²⁸S. Tunç, *age.*, s.18.

²⁹S. Tunç, *age.*, s.19.

yaşanan savaşların en önemlisi olan Büyük Taarruz'un, birbirine karşıt olan iki basın organına yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Milli Mücadele'nin Başlangıcı

Birinci Dünya Savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti temsilcisi Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Orbay ile İngiltere Devleti temsilcisi Amiral Calthrope'un başkanlığındaki görüşmelerden sonra, Birinci Dünya Savaş'ını sona erdiren Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918' de imzalanmıştır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir gün sonra Adana'da ki Yıldırım Orduları Gurup Komutanlığına atanan Mustafa Kemal Paşa, görevini yalnız on gün sürdürebilmiştir. Bu süreçte Mustafa Kemal (Atatürk), Güneyde ki milli sınırın tespit edilip elde tutulması, ordunun kurtarılarak mümkün olduğu kadar güçlü durumda olmasını sağlamaya çalışmıştır³⁰.

“Güneydeki milli sınırın tespiti ve elde tutulması, ileride Türkiye'nin toprak bütünlüğü savunmak bakımından olduğu gibi, o gün içinde mütarekenin uygulanması bakımından da önem taşıyordu. Çünkü Mütareke'nin 16'ncı maddesine göre Suriye'de ki Türk birliklerinin en yakın İtilaf komutanlarına teslim edilmeleri gerekiyordu. Mustafa Kemal'in komutasında ki orduların Mondros Mütarekesinin yapıldığı tarihte tuttıkları hat, daha sonra Misakı Milli sınırı, dolayısıyla Türkiye'nin milli sınırı olmuştur. Başka bir deyimle İstiklal Harbinin ilk temeli atılmıştır.”³¹.

30 Nisan 1919 tarihinde 9'uncu Ordu Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal Paşa, Samsun ve çevresindeki asayişsizliği yerinde görüp tedbirler alma görevi ile 16 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılırken, bir gün önce 15 Mayıs'ta İzmir işgal edilmiştir³².

Mustafa Kemal Paşa, bir hafta kadar Samsun'da ve 25 Mayıs'tan 12 Haziran'a kadar Havza'da kaldıktan sonra Amasya'ya gitmiştir. Bu süre zarfında bütün memlekette, milli teşkilatlar kurulmasının getirilmesinin gerekli olduğunu bütün kumandanlara ve idarecilere tebliğ etmiştir³³.

³⁰Rezzan Ünalp, “Kuvayı Milliye, Türk İstiklal Harbi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal (Atatürk)”, [https://docplayer.biz.tr/\(10.02.2019\).s.1](https://docplayer.biz.tr/(10.02.2019).s.1).

³¹R. Ünalp, agm., s.1.

³²R. Ünalp, agm., s.4.

³³Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1920*, İstanbul 2001, c. I, s.22.

Mustafa Kemal Paşa Türk Milletine dayanarak ve güvenerek, Milli Mücadele'nin lideri olmuş ve Milli Mücadele'yi başlatmıştır³⁴. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gittiğinde 22 Haziran 1919'da, Erzurum'daki 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya çektiği telgrafta o günlerdeki ağır durumu belirttikten sonra şöyle devam etmektedir: *"Bununla beraber bütün umutlar kaybolmuş değildir. Memleketi bu durumdan ancak Türk Milletinin mukavemet azmi kurtarabilir. Bu mukavemet şuuru, birçok yerlerde kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuklarda kendini göstermektedir."*³⁵.

Milli Mücadele'yi örgütlemek üzere Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa milli egemenliğe dayalı yeni bir devlet kurma fikrinin temelini Amasya Genelgesi'yle atmıştır. 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa halka açık ilk konuşmasını yapmıştır. Konuşmasının bir kısmı şu şekildedir: *"Amasyalılar, padişah ve hükümet düşman elinde esirdir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle işbirliği yapmaya geldim."*³⁶. 13 Haziran 1919'da Abdurrahman Kamil Hoca, Yıldırım Beyazıt Camii'nde *"Yegâne çare-i halâs, halkımızın doğrudan doğruya hakimiyetini eline alması ve iradesini kullanmasıdır"* sözleriyle camii minberinden halka Milli Mücadele'ye davet ederken, biriktirdiği beş altınını, Milli Mücadele'ye ilk yardım olarak Mustafa Kemal Paşa'ya vermiştir³⁷.

Mustafa Kemal Paşa, 20. Kol Ordu Komutanı (Ankara) Ali Fuat (Cebesoy), 3. Kol Ordu Komutanı (Sivas) Refet (Bele) ve Rauf (Orbay) Bey'in katılımıyla 19 Haziran 1919'da Amasya toplantısı başlamıştır. Ayrıca toplantı boyunca kararlar alınırken telgrafla danışılan, Erzurum'da ki 15. Kol Ordu Komutanı Kazım Karabekir, ve Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişi Cemal (Mersinli Cemal) Paşaların da toplantıya katıldığı varsayılmıştır. 22 Haziranda 1919'da Amasya Genelgesi'nin kararları oluşturulmuştur³⁸.

³⁴Hamza Eroğlu, "Mustafa Kemal Paşanın Milli Mücadele'nin Lideri Olması", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII/ 63, Ankara 2005, s.843.

³⁵H. Eroğlu, agm.,s.844.

³⁶İsmet Giritli, "Samsun'da Başlayan İzmir'de Biten Yolculuk (1919-1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III/4, Ankara1986, s.50.

³⁷İ. Giritli, "agm.", s.50-51.

³⁸Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara 2009, s.116.

Amasya Genelgesi'nin özü şudur: vatanın bütünlüğü ve ulusun bağımsızlığı tehlikededir, fakat hükümet sorumluluklarını yerine getirememektedir. Ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararı kurtaracaktır. Bu amaçla en kısa zamanda Sivas'ta her livadan seçilecek üçer temsilciden oluşan ulusal bir kongre toplanacaktır. Genelgenin son iki maddesi gizli tutulmuş özellikle en son olan 6. Maddesi Genelge 'de yer almayarak gizlenmiştir. Bu maddeye göre; askeri ve ulusal örgütler kaldırılmayacak, askeri birliklerin komutanlıkları devredilmeyecek, silah ve cephane elden çıkarılmayacaktı, bir yerin düşman işgaline uğraması, yalnız orada ki askeri birliği değil, tüm orduyu ilgilendirecektir³⁹. Yani hükümetin askeri birliği dağıtma kararına karşı gelinecekti. Hükümetin birlik komutanlıklarına yapacağı atamalar geçersiz sayılacaktır. Mütareke 'ye göre teslim edilmesi istenen silah ve cephane teslim edilmeyecektir. Amasya Genelgesinin 6. Maddesi Hükümete ve İtilaf devletlerine karşı isyan maddesidir⁴⁰.

Amasya Genelgesi, *“İnkılap idaresinin ilk hukuki ifadesi olarak, milli hareketin ve milli hareketlerle başlayan hukuki tanzim faaliyetlerinin başlangıcıdır.”*⁴¹.

23 Temmuz - 9 Ağustos 1919 tarihleri arasında gerçekleştirilen Erzurum Kongresinde, *“Yurdun bütünlüğü ve işgale karşı direnişe geçilmesi, ulusal güçlerin etken ve ulusal iradenin egemen kılınması ilkesi, yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğunun kabul olunamayacağı”* yolunda karar alınmıştır. Heyet-i Temsiliye kurulmuş ve başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir⁴². Ayrıca, Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyetleri birleştirilerek, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur⁴³. Temsil Heyeti, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılana kadar hükümet gibi çalışmış, Milli Mücadele'nin siyasi temsilcisi ve Büyük Millet Meclisi'nin çekirdeğini oluşturmuştur.

Kongre sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın kongre heyetine söylediği; *“Esaslı mukarrerat ittihaz olunduğu ve cihana milletimizin mevcudiyet ve birliği gösterilmiştir.*

³⁹S. Akşin, *age*, s. 116.

⁴⁰S. Akşin, *“age.”*, s.117.

⁴¹Mustafa Albayrak, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Tarihsel Gelişimi*, Ankara 2010, s. 43.

⁴²M. Albayrak, *age.*,s. 43.

⁴³S. Akşin, *age.*, s.121.

Tarih bu kongremizi ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir.” sözleriyle kongrenin önemini dile getirmiştir⁴⁴.

Mustafa Kemal Paşa Amasya’da iken Sivas’ta ulusal bir kongre toplanması kararı alınmıştır. Erzurum kongresinden sonra Anadolu ve Rumeli temsilcilerinin katılımlarıyla toplanacak olan kongreyi engellemek ve Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarını yakalamak için Harput valisi Ali Galip vasıtasıyla yapılmak istenilen Ali Galip – Bedirhaniler – İngiliz Bnb. Noel suikastının sonuçsuz kalması, bu ihanetin hazırlayıcısı Ferit Paşa kabinesiyle Anadolu’nun ilişkileri kesmesine (12 Eylül 1919) sebep olmuştur⁴⁵.

Sivas Kongresi,4 Eylül 1919 tarihinde başlamıştır. Kongre, Erzurum Kongresi kararlarını aynen benimseyerek, “*Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*”, “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” adını almış ve Temsil Heyetinin tüm yurdu temsil ettiği kabul edilmiştir⁴⁶. Temsil Heyeti’nin başkanı Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti seçimlerin yapılmasını sağlayacak ve seçimlere ağırlığını koyarak, Mebusan Meclisinin açılmasının yolunu açacaktır⁴⁷.

Mustafa Kemal – İstanbul mücadelesinde İstanbul yenilmiş, İngilizlerden yüz bulamayan Damat Ferit Paşa yerine Ali Rıza Paşa kabinesi (2 Ekim 1919 - 8 Mart 1920) kurulmuştur. Milliyetçi bir hüviyet taşıyan bu kabinenin kurulması Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele için ilk zaferdir⁴⁸.

Padişah, İstanbul’da kurulan milliyetçi kabine vasıtasıyla iktidar ve idareyi, tekrar ele geçirmeye çalışmış ve Anadolu’da Milli Mücadele’yi yürütmekte olan “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini*”, onun Temsil Heyetini ve Başkanı Mustafa Kemal Paşa’yı saf dışı bırakmayı amaçlamıştır⁴⁹.

⁴⁴M. Atatürk, *age.*, c. I, s.67.

⁴⁵Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu’da (1919-1920)*, Ankara 1981, s.123.

⁴⁶M. Albayrak, *age.*, s.45.

⁴⁷S. Akşin, *age.*, s.128.

⁴⁸T. Bıyıklıoğlu, *age.*, s.125.

⁴⁹T. Bıyıklıoğlu, *age.*,s.126.

Anadolu'daki gelişmeleri takip eden yabancı gözlemciler ve işgal kuvvetlerinin temsilcileri, yeni bir devletin kurulacağını fark etmişlerdir. Fransa'nın en önemli gazetelerinden Le Temps, 24 Ağustos 1919 günü sayısında, “*Mustafa Kemal geçen gün İstanbul'a çektiği telgrafta, ulusal kuvvetlere karşı asker gönderilecek olursa, Anadolu'da bağımsız Cumhuriyet ilan edecektir*” şeklinde haber yapmıştır⁵⁰.

İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Sir John de Robeck ise, Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a 17 Eylül 1919 günü çektiği telde; “*Türkiye'de ciddi bir kriz bulunduğunu, yurdun işgali üzerine Erzurum'da başlayan M. Kemal hareketinin gittikçe yayıldığını ve bunun bağımsız bir Anadolu Cumhuriyeti'nin kurulmasına doğru geliştiği*”ni bildiriyordu⁵¹.

İşgalcilerin onur kırıcı davranışlarına maruz kalan ve bu davranışlara boyun eğmemesi gerektiğinin farkına varan Türk halkının Milli Mücadele'ye katılımı giderek artmıştır. Bu artışın nedenleri arasında, çok sayıda aydının Türk basınında yazdığı yazılar ve İrade-i Milliye Gazetesinin de etkili olduğu söylenebilir⁵².

Milli Mücadele Basını

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918'de imzalanması ile “*Mütareke Dönemi*” ne girilmiştir. Bu dönem, basın da “*Ne oldu, ne bitti, ne yapılacak, ne yapılması gerekir?*” sorularının tartışıldığı ve Milli Mücadelenin başlangıcı sayılmıştır. Ülkenin nasıl kurtulacağına dair çözüm yolları da yer almış, basında Milli Mücadele'nin lehinde ve aleyhinde yazılara yer verilmiştir⁵³.

Mütareke Heyeti ve Başkanı ve Bahriye Nâzırı Rauf Bey'in 2 Kasım'da İstanbul'da gazetelere verdiği demeçte, “*Sizi temin ederim ki, İstanbul'umuza tek bir düşman askeri çıkmayacaktır*” demesinden beş gün sonra İşgal kuvvetlerinin temsilcileri İstanbul'a gelmiştir⁵⁴.

⁵⁰M. Albayrak, *age.*, s.46.

⁵¹M. Albayrak, *age.*, s.46.

⁵²M. Albayrak, *age.*, s. 47.

⁵³Mustafa Özyürek, “Milli Mücadele Döneminde İstanbul Basınının Anadolu'dan Haber Alma Kaynakları”, *Türk Basın Tarihi*, Ankara 2018, c.II, s.1098.

⁵⁴ Haluk Selvi, *Milli Mücadele' de İlk İşgaller İlk Direnişler*, İstanbul 2011, s.25.

13 Kasım 1918’de İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden oluşan 61 parçalık büyük filo, meclis binası ve padişahın oturduğu Dolmabahçe Sarayı önünde demirlemiştir. İtilaf Devletleri, 3.500 askeri karaya çıkarmak ve Boğazlara yerleştirmek için gemilerde bekletmekteydi. İngilizlerin mütareke görüşmeleri sırasında ki vaatlerine rağmen içlerinde Yunan gemisi de bulunmaktaydı. Bu sebeple Beyoğlu Hıristiyanlarının taşkınlıkları arasında İstanbul’daki Türk birliklerinin yerini İtilaf Devletlerinin birlikleri yerleşmiştir. Bütün bu gelişmelere rağmen İstanbul resmen işgal edilmiş sayılmamaktaydı⁵⁵. Fransız Gazetecisi Asquit, yazdıklarıyla genel itibarıyla İtilaf Devletleri’nin Osmanlı’ya bakışlarını ve gerçek amaçlarını ortaya koymaktadır.

“... Asırların gördüğü en aşağılık idareyi tahrip ederek, ileriye doğru bir adım attık. Büyük hasta ölüm döşeginde. Bu hastanın milletler ailesi ortasında, bir şer kuvveti olarak, son günlerini yaşadığını umut edelim. Mezarı üstüne yazılacak kitabenin ne olacağını bilmiyorum, fakat Osmanlı Devleti bir daha bâs-ü bade’l-mevte (öldükten sonra dirilmeye) nail olamayacaktır.”⁵⁶.

Savaştan yenik çıkan Osmanlı Devleti; 4 milyon kişilik ordusunun bir buçuk milyonunu toprağa vermiş anneler, babalar sağ dönmesi için dua ettikleri oğullarından haber beklemektedir. Bu zor zamanlar, haber ihtiyacının en yoğun olduğu, gazetelerin kapışıldığı, halkın, dağıtıcılara adeta saldırdığı, hızlı koşan dağıtıcıların ün yaptığı, ikinci baskı ve eklerin yayınlandığı günlerdir. Bazı gazeteler ateşkes anlaşmasını, büyük manşetlerle “*Sulh Oldu*” diye verirken,⁵⁷ bazı gazeteler ise eleştirel bir tutum sergilemiştir⁵⁸.

Bir grup basın mensubu muharebenin resmen bittiğini, bu yüzden İstanbul’un savaş ile işgalinin ve yeni bir istila hareketinin önlendiğini, fırsat bekleyen unsurların kötülüğünden Türklerin korunduğunu söyleyerek Mondros Mütarekesi’ni barış olarak nitelendirmişlerdir. Eleştiren basın mensupları ise bu mütarekenin⁵⁹ İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit eden herhangi bir durumda stratejik bölgeleri işgal edecekler

⁵⁵H. Selvi, *age.*, s.33.

⁵⁶H. Selvi, *age.*, s.33.

⁵⁷Ali Tartanoğlu, *Baskın ‘Basın’ mı?*, Ankara 1994, s.91.

⁵⁸H. Selvi, *age.*, s.21

⁵⁹H. Selvi, *age.*, s.21

şeklindeki 7. Maddesi⁶⁰ ve 24. Maddesinde ki Doğuda bulunan altı ilde, Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Sivas ve Diyarbakır' da herhangi bir karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecek⁶¹ hükmüne dayanarak, memleket içinde ayrılıkların körükleneceğini, bağımsızlığın ve geleceğin tehlikeye gireceğini öne sürerek, işgalcilerin istediklerini yapmak için Mondros Mütarekesi'nin ellerinde bir alet olacağını dile getirmekteydiler⁶².

Mütarekeden sonra haksız işgallerin başlamasıyla Osmanlı Devleti'nin resmen etkisiz kalıp, milletin vatan savunmasına giriştiği bu dönemde basının tavrı oldukça önemli olmuştur. İttihatçı liderlerin ülkeyi terk etmesiyle İstanbul'da siyasi yönetim açısından bir boşluk doğmuştur. İşgal bölgelerinde gazeteler ya kapatılmış ya da işgalcilerin isteği doğrultusunda yayın yapmak zorunda kalmışlardır⁶³.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ülkenin genel durumunu Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta en güzel şekilde özetlemiştir⁶⁴. Mondros Mütarekesi'ne dayandıkları iddiasıyla İtilaf kuvvetleri işgale başlamış bu işgaller karşısında hükümetin sessiz kalması sonucunda halk kamuoyunu oluşturarak tepki göstermeye başlamıştır. İşgal bölgelerindeki eylemlere aydın, subay, öğretmen, öğrenci, avukat, tüccar, doktor, toprak ağası, hoca ve şeyh birleşerek “*Mudâfaa-i Hukuk Cemiyetleri*” kurmuşlardır. Türk olan toprakların işgal edilmesini, paylaşılmasını protesto etmek, ABD Başkanı

⁶⁰Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi I İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, İstanbul 2013, s.76.

⁶¹Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi I*, s.76.

⁶²H. Selvi, *age.*, s.21.

⁶³M. Özyürek, *age.*, s.1098.

⁶⁴“...Osmanlı Devletinin dâhil bulunduğu grup, Harbi Umumide mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır, bir mütarekename imzalanmış. Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memlekette fîrâr etmişler. Saltanat ve hilafet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine; aciz, haysiyetsiz, cebin, yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı.

Oduunun elinden esliha ve cephanesi alınmış ve alınmakta...

İtilaf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile, İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana vilayeti, Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap, İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan kıtaatı askeriyesi; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyorlar. Her tarafta, ecnebi zabıta ve memurları ve hususi adamları faaliyette. Nihayet, mebdei kelim kabul ettiğimiz tarihten 4 gün evvel, 15 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletlerinin muvakkatiyle Yunan ordusu İzmir'e ihrac ediliyor.

Bundan başka, memleketin her tarafında, anasırı Hıristiyanıye hafı, celi, hususi emel ve maksatlarının temini istihsaline, devletin bir an evvel çökmesine sarfi mesai ediyorlar.” , Mustafa Kemal Atatürk, “*age.*”, c.I, s.2.

Wilson'un uluslar hakkındaki ilkelerinin Türklere de uygulanmasını sağlamak; elde edebildikleri silah ve güçlerle gerektiğinde işgalcilere karşı direnmek amacıyla bu cemiyetler kurulmuştur⁶⁵.

9 Şubat 1919'da İstanbul mütareke günlerinin en acısını yaşamış,⁶⁶ Fransız generali Franchet D'Esperey kahraman komutan edasıyla Yunan bayrakları ile süslenen Beyoğlu caddesinden Rumların taşkınlıkları arasında beyaz bir at ile geçmiştir⁶⁷. Hadisat gazetesinde Süleyman Nazif bu üzücü olayı "*Kara Bir Gün*" başlığı yazmıştır⁶⁸. Halkın duygularına tercüman olan Süleyman Nazif'in Fransız Generali tarafından idamı istenmiş ancak İngilizlerin duruma el koyması ile Süleyman Nazif Malta'ya sürülmüş Hadisat kapatılmıştır⁶⁹. Aynı günlerde başka sürgünler de yaşanmış, Velid Ebüzziya, Hüseyin Cahid (Yalçın), Ahmed Emin (Yalman), Celal Nuri (İleri), Ahmed Ağaoğlu, Enis Avni (Aka Gündüz), Ziya Gökalp gibi gazeteci ve yazarlarında aralarında bulunduğu 140 kadar aydın Malta'ya sürülmüştür⁷⁰.

Milli Mücadele döneminde, yokluk ve imkânsızlıkla mücadele edilirken aynı zamanda basın yoluyla işgallerin haksızlığı hem ulusal hem de uluslararası alanda anlatılmaktaydı. Basının kamuoyu oluşturmada ki gücü ve eğitici yönüyle, toplumsal birlik ortaya çıkmıştır⁷¹. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi bir dönüm noktası olmuş, genel bir umutsuzluk ve tevekkül içerisinde olan Müslüman halk kitleleri hareketlenmiş protesto ve mitingler yapılmıştır. İşgalin ardından İstanbul Darülfünun öğrencileri ve hocaları önderliğinde kitle gösterileri yapılmıştır⁷².

⁶⁵Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2016, s.479.

⁶⁶Enver BehnanŞapolyo, *Türk Gazetecilik ve Her Yönü İle Basın*, Ankara 1976, s.18.

⁶⁷Kemal Zeki Gencosman, Niyazi Ahmet Banoğlu, *Atatürk Ansiklopedisi Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi*, İstanbul 1971, c. IV, s.7.

⁶⁸"Fransız Generalinin dün şehrimize vürudi münasebetiyle bir kısım vatandaşlarımız tarafından icra olunan nümeyiş Türk'ün, İslam'ın kalbinde ve tarihinde müebbeden kanayacak bir ceriha açtı. Aradan asırlar geçse ve bugünkü hüznü barımızı şevki ikbale münkalib olsa, yine bu acıyı hissedecek ve hüznü ve tesiri evlât ve ahfadımıza, neslen nesle ağlayacak bir miras bırakacağız."

"Alman orduları 1871 tarihinde Paris'e dahil olarak büyük Napolyon'un neşidei mütehaccirei muvaffakiyatı olan Tak-ı Zafer altından geçerken bile Fransızlar bizim kadar hakaret görmemişti. Ve bizim dün sabah saat dokuzdan on bire kadar hissettiğimiz yeis ve azabı duymamıştır. Çünkü Fransız namını taşıyan bir fert, çünkü yalnız Hıristiyanlar değil, Yahudi Fransızlarla Cezayirli Müslümanlar ve matemi millî karşısında aynı telehhüf ve hicabı ile ağlamış ve kızarmıştır.

Arapların güzel bir sözü vardır: "Sen sabret, dünya sabretmez." Yeni hâdiseler tevali eder ve hak yerini bulur.", E. Şapolyo, *Türk Gazetecilik ve Her Yönü İle Basın*, s.187.

⁶⁹E. Şapolyo, *Türk Gazetecilik ve Her Yönü İle Basın*, s.187.

⁷⁰Ankara Gazeteciler Cemiyeti, *age.*, s.18.

⁷¹F. Bulut, *age.*, s.74.

⁷²Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul 2015, s.210.

İzmir'in işgalini haber alan İstanbul gazeteleri, ilk sayfalarında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini duyurarak, İzmir'de çoğunluğun Türk olduğuna dair makaleler, istatistikler yayınlamışlardır. Yayımlanan bu makaleler ve istatistikler kitleleri harekete geçirmiş, Fatih ve Sultan Ahmet gibi mitinglerin yapılmasına katkıları olmuştur. 16 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Dokuzuncu Ordu Kıtası Müfettişi sıfatı ile Anadolu'ya hareket etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak milli teşkilatlanmaya öncülük edip, işgalcilere karşı direniş hareketlerini başlatacaktır⁷³.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ayak bastığı andan itibaren yapmış olduğu eylemlerini basın yolu ile duyurarak halkı bilinçlendirmek için basına büyük önem vermiş, Milli Mücadele süresince milli bir basın oluşması için çabalamış ve bu konuda da başarılı olmuştur⁷⁴. Lâkin Milli Mücadele süresince basın organlarının tamamının Milli Mücadele safında yer aldığı da söylenemez. Bu dönemde uygulanan sansür basına büyük zarar vermiştir. Aynı işgal bölgelerinde ki basının bağımsız olduğu da söylenememektedir⁷⁵. Milli Mücadele Dönemi'nde İstanbul'da Osmanlı Hükümeti, 23 Nisan 1920'den itibaren Ankara'da ise Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükümeti vardı. İstanbul Hükümeti işgallere karşı koymazken, Ankara hükümeti ülkenin bağımsızlığı için savaşıyordu. Bu duruma paralel olarak basın da İstanbul ve Anadolu basını olarak ikiye ayrılmıştır⁷⁶.

Milli Mücadele basını ile İstanbul ilişkileri, karşılıklı haber alış verişinde bulunma ve atışma şeklinde gelişmiştir. Anadolu'da bulunan bazı matbaaların eksiklikleri basın açısından köklü bir geçmişe sahip olan İstanbul'dan tamamlanmıştır. Milli Mücadele döneminde, İstanbul ile ilişkiler resmi olarak kesilse de gizli olarak devam etmiştir. Uluslararası ajanslar ve haberler İstanbul'da olduğundan Milli Mücadele döneminde, İstanbul basınının ağırlığı belirli aralıklarla devam etmiştir. Ayrıca İstanbul'da çıkan bir haber, Anadolu halkını ve gazeteleri etkilediğinden Anadolu

⁷³E. Şapolyo, *Türk Gazetecilik ve Her Yönü İle Basın*, s.188.

⁷⁴Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919- 1921)*, Ankara 1989, s.7.

⁷⁵Yücel Özkaya, "Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I/3, Ankara, 1985, s.871.

⁷⁶M. Özyürek, *age.*, s.1106.

basının İstanbul'u yok sayması imkânsız olmakla beraber, İstanbul'a karşı temkinli ve mesafeli yaklaşmıştır⁷⁷.

Milli Mücadele Dönemi İstanbul Basını

Mütareke yıllarında İstanbul basınında Milli Mücadele haberlerinin kaynağı genellikle takalarla, motorlu kayıklarla, yük gemileriyle İnebolu'dan ya da İzmit'ten getirilen haber bültenleridir. Anadolu Ajansı'nın Ankara'da resmi tebliğ olarak yayınladığı bu bültenler Meclis toplantılarının özetlerini ve cephe haberlerini içermekteydi. Bunlara çeşitli yollardan ulaşan kaptanlar, tayfalar, İstanbul'a getirip, gazetecilere satmaktaydı. Gazeteler bülten avcılığı için özel muhabirler tutmuşlardır. Bunlar sabah erken saatlerde Kız Kulesi açıklarında demirleyen ya da Yemiş iskelesine yanaşan motorlara yaklaşıp bu bültenleri elde etmeye çalışmışlardır⁷⁸.

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele için İstanbul basınının çok önemli olduğunu bilmekte, ancak bu davayı basın yoluyla dünyaya duyuramamanın sıkıntısı içerisindeydi. Mustafa Kemal Paşa, daha Erzurum Kongresinden önce 10 Temmuz 1919'da, İstanbul Matbuat Cemiyeti'ne yolladığı telgrafla, ülkenin ve milletin tehlikede olduğu konusunda kamuoyunu aydınlatmak ve bilgilendirmek için basın heyetine durumu bildirip İstanbul basınının yardımını istemiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'yı ve Milli Mücadele'yi destekleme eğiliminde olan basını sansür ve baskı engellemiştir⁷⁹.

İstanbul Basını, İstanbul'un işgalinden önce Padişahın, 20 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgalinden sonra da işgal kuvvetlerinin ve padişahın baskı ve sansürü altında olduğu için bağımsız değildir. Bu yüzden İstanbul gazetelerinin pek çok sayfası boş olarak yayınlanmıştır. Örneğin, Tasvir-i Efkâr'ın 23 Mayıs 1919 tarihli sayısı neredeyse boş bir şekilde yayınlanmıştır. 16 Mayıs 1919 tarihli, 17 Mayıs 1919 tarihli, 25 Mayıs 1919 tarihli nüshaları aynı şekilde yayınlanmıştır. Payitaht Gazetesi ve diğer İstanbul gazeteleri, 1921'e kadar Kuvay-ı Milliye'den, Milli Mücadeleden ve Mustafa Kemal Paşa'dan bahsetmemişlerdir. I. ve II. İnönü zaferi, Doğu'da Ermenilere

⁷⁷B. Ayhan, agm., s. 90.

⁷⁸Uğur Gündüz, "Kurtuluş Savaşında Yerel Basının Rolü", *Türkiye'de Yerel Basının Rolü*, İstanbul 007, s.96.

⁷⁹Bilgen Yetkin, "Millî Türk Fırkası'nın Sesi İfham Gazetesi'nin Mütareke Dönemine Bakışı (1919-1920)", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Tarihin Peşinde*, Sayı: 7, Konya 2012, s.5.

karşı elde edilen başarı ve Fransa ile Ankara Barışı'nın yapılmasından sonra tutumlarını değiştirerek, bu konulardan bahsetmeye başlamışlardır⁸⁰.

Rum ve Avrupa ajanslarından haberlerini alan Payitaht Gazetesi, İstanbul'da ki kabine hakkında bilgi verip, Anadolu basınından çok az alıntı yaparak, Milli Mücadele'yi konu alan önemli haberlere değinmediği gibi Ankara'yı da okurlarına harabe olarak anlatmaktadır. Bütün bunlarda İstanbul'da yayınlanmasının, Padişah yanlısı olmasının ve işgal kuvvetlerinin sansürünün büyük etkisi vardır⁸¹. Çünkü, İstanbul'un resmi işgaline kadar İstanbul basını bir kısmı, İzmir'in işgalinin protesto edilmesini dile getirirken, mitingleri ve konuşmaları gazetelerinde işlemişlerdir. Aynı zamanda İzmir'in işgaline karşı ilk tepki bir gazeteciden gelmiştir. İşgal sırasında Yunan efsun alayına ateş edip bayraktarı öldüren Hukuk-u Beşer Gazetesi yazarlarından Hasan Tahsin Bey, (Osman Nevres) orada şehit edilmiştir. Bu olaydan sonra Rumlar, İzmir Köylü Gazetesini basıp, gazetecileri öldürmüşler ve Anadolu Gazetesini yakmışlardır. Bu olaylara İstanbul basını geniş yer vermiştir⁸².

İşgal altında olmalarına rağmen işgallere karşı tepkisini gösteren gazetelerin başında Tasvir-i Efkâr vardır⁸³. Tasvir-i Efkâr'ın sahibi Velid Bey, işgalcilere karşı yazılar yayımlamakla beraber İstanbul'dan Anadolu'ya cephanesini kaçırılmasını da sağlamıştır. Aynı zamanda Mustafa Kemal'in öz geçmişi ve fotoğrafını ilk yayımlayan gazete de Tasvir-i Efkâr'dır⁸⁴. Ayrıca Milli Mücadele'de Ankara'ya muhabir göndererek olayları yerinde izleyen İnkılap ve Akşam gazeteleri, Aydın cephesinde ki muhabirleriyle sığağı sığağına okuyucularına haber aktararak, o günün koşullarında başarılı bir gazetecilik örneği vermişlerdir⁸⁵.

Yine ağır sansür nedeniyle hiçbir İstanbul gazetesi Erzurum Kongresi'nden söz edememiş, Sivas Kongresi'nin kararlarına yer veren 5 Ekim 1919⁸⁶ tarihli İstiklal

⁸⁰Y. Özkaya, *age.*, s.10.

⁸¹Y. Özkaya, *age.*, s.11.

⁸²Cumhuriyet Basını, s.18.

⁸³Cumhuriyet Basını, *age.*, s.18.

⁸⁴Cumhuriyet Basını, s.19.

⁸⁵A. Tartanoğlu, *age.*, s.92.

⁸⁶“Osmanlı Toplumunun tümü ve milli bağımsızlığımızın sağlanması ve hilafet ve saltanatın korunması için kuva-yımilliyeyi amil ve irade-i milliyeyi ihakim kılmak esası kesindir. Milletimiz, insancıl, modern amaçları, fenni ve ekonomik hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Onun için devlet dâhili ve harici bağımsızlığımız ve vatanımızın tamamıyla mahfuz kalmak şartıyla, milliyet esaslarına riayetkâr ve milletimizle memleketimize karşı saldırı amacı beslemeyen herhangi devletin yardımını memnurlukla

gazetesinde de bu kararların büyük bir bölümü sansür sebebiyle çıkarmıştır⁸⁷. Amasya Görüşmeleri ve Protokolünün imzalandığı tarihlerde (20-22 Ekim 1919) sıralarında İstanbul ve Anadolu arasındaki yumuşamadan sonra İstanbul basını Anadolu olaylarına yer vermiştir⁸⁸. Aslında İstanbul ve Ankara arasında ki siyasi duruma göre basın şekillenmiştir denilebilir.

İstanbul Basınından Tasvir-i Efkâr, İstiklal, İleri, Vakit, Akşam Türk Dünyası gazetelerinin sahipleri daha 1919'larda Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek girişimlerinde bulunmuşlar, Paşada bunu kabul etmiş ve bu konuda pek çok yazışma olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele konusunda Heyet-i Temsiliye kararlarını ve beyanatlarını İstanbul basınında yayınlamak istemiş, bu konuda da girişimlerde bulunmuştur. Ancak, yalnızca Tasvir-i Efkâr gazetesi 1919'un sonlarında Mustafa Kemal tarafından gönderilen pek az bildiriye yayınlama bilmiştir⁸⁹.

Mustafa Kemal'in daha sonraki yıllarda yanından ayırmadığı Yakup Kadri ve Falih Rıfkı "İkdam"da, Celal Nuri "İleri"de, Yunus Nadi "Yeni Gün"de Anadolu'ya destek vermiştir⁹⁰. Milli Mücadele, dış düşmanın yanı sıra, bu mücadeleye inanmayan, karşı koyan iç güçlere karşı yürütülen bir mücadeledir. Bir kısım basında bu mücadelenin karşısında yer almıştır. Milli Mücadeleyi desteklemeyen basın Anadolu hareketine ateş püskürürken, İstanbul Hükümeti'nin bu hareketi önleyici icraatına geniş yer vermektedir. Milli Mücadele liderlerine karşı halkı tahrik edici tutum içerisindeydiler. Kamuoyunu yanıltıcı, gerçekleri yansıtmayan yayınlar sebebiyle, Milli Mücadele'yi engellemek arzusu içerisinde olan bir grup İstanbul basını ile bazı yabancı yayınların Anadolu'ya girişleri engellenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu konuda büyük çaba sarf ederek İstanbul basınına ait yayınların sıkı bir kontrole tabi tutulması, zararlı yayınların Anadolu'ya sokulmaması için ilgililere kesin emirleri vermiştir⁹¹.

karşılız." Vatan meselesinde en cesur gazete bu kadar yazabilmekteydi. Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk, s.26.

⁸⁷Hülya Baykal, "Milli Mücadele'de Basın", *Uluslararası Atatürk Sempozyumu, 21-23 Eylül*, Ankara 1987, s.472.

⁸⁸Y. Özkaya, *age.*, s.11.

⁸⁹Y. Özkaya, *age.*, s.71.

⁹⁰A. Tartanoğlu, *age.*, s.93.

⁹¹Hülya Baykal, "Milli Mücadele'de Basın", *Uluslararası Atatürk Sempozyumu, 21-23 Eylül 1987*, Ankara, s.472.

İstanbul'da yayımlanan Alemdar ve Peyam-ı Sabah ile Adana'da yayımlanan Ferda gazetelerinden derlenen aşağıdaki bilgiler, Kuva-yı Milliye karşıtı gazetelerin genel görüş ve tutumlarını ifade etmektedir:

- Halkın, kan dökmeye zorlanmasına karşıyız,
- İstiklali tek başımıza devam ettiremeyecek bir durumdayız. Amerikan mandası lafıyla zaman kaybettik. İngiliz mandası istemeliydik,
- Niçin sulh balından yemek varken, savaş sirkesi içelim?
- Anadolu, sadece çirasını yakıp, dertlerine bakıp, şehitlerini anarak yaralarını sarmak istiyor,
- Bu millet çete ve eşkıya grubu istemiyor....Kemalciler, Celâliler istemiyor,
- Bu bitik durumdan tek başımıza kurtulmamıza imkan yoktur,
- Millet Paşasının blöfü... Döndürülen dolaplar, hainler, ahlaksızlar, vatansızlar, alçaklar, kabadayılar, eşkıyalar. Bilerek ve isteyerek cinayet işliyorlar,
- Bu herifler (Mustafa Kemal ve hempaları) için devletin hali, bağımsızlığı söz konusu olamaz. Barışı, şeriat içerisinde devamını sağlamak için, onu ihlal edebilecek olanların kafaları ezilmeli, hükümetin her şeyden önce yapacağı iş budur,
- İttihat ve Terakki hangi kılığa bürünürse bürünsün, bizim için İttihat ve Terakki'dir. Bugün o rolü oynamak isteyen Mustafa Kemal, hakimiyetini ancak rakı tepsisinde tecrübe edebilir,
- İrade-i Milliye, Hakimiyet-i Milliye, İzmir'e Doğru gazeteleri halkın boş sözlere inanma yönündeki meylini kullanıyor. Halbuki buzdan yapılan kaşanelerle hedefe varılacağına iman edenler, güneşin harareti karşısında pek hazin hayal kırıklığına uğrayacaklardır,
- Paşa merakından vazgeçelim. Bugün merkezden meydana gelecek bir hareket ufak Anadolu'yu baştanbaşa ayaklandırarak, Mustafa Kemal'i de hempalarını da sopa ile kovdurur,
- Misak-ı Milli, ne çirkin, ne gayrı milli bir kelime..... Fırıldak, dalavere.....,

Dönemin en etkili iletişim aracı olan gazete, aynı zamanda, kitleleri hareketlendirmekte ve yönlendirmekte en kuvvetli silah konumundaydı⁹².

Derlenen bu gazete haberlerinden anlaşılacağı üzere, İstanbul Basını; bağımsızlık hareketine karşın büyük bir devletin himayesini ya da işgalcilere boyun eğmeyi kabullenmiştir. Onlara göre Mustafa Kemal Paşa bir alçak, bir hain, bir eşkıya, bir kaçık ya da bir Bolşevikti⁹³.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Divan-ı Harbinin kararıyla idama mahkum edilmiş, Şeyhülislam Dürrizade'nin fetvasıyla katlinin uygun olacağı duyurulmuş olduğundan resminin gazetelerde yayınlanması ve "Paşa" unvanının yazılması İstanbul Hükümeti yasaklanmıştır. Bu yasağa uymayarak 4 Temmuz 1920'de "*Anadolu hareketini idare edenler*" alt yazısı ile Mustafa Kemal'in resmini basan Vakit gazetesi ile 3 ve 4 Temmuz 1920'de isminin yanında "Paşa" unvanını kullanan İkdam gazeteleri onar gün kapatılmış, sorumluları bir süre tutuklanmıştır⁹⁴.

İstanbul'un Mustafa Kemal'in asi olduğu yolunda fetvayı yayınlanmasına karşın, İstanbul basını Mustafa Kemal ve arkadaşlarının vatanı kurtarmaya çalıştıkları yolundaki karşıt fetvayı sansür yüzünden yayınlamamış gazetelerin pek çok sayfası boş çıkmıştır⁹⁵.

İstanbul'daki durumu uygun görmeyen ve Milli Mücadele'yi destekleyen İstanbul'daki basın mensupları İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gitmişlerdir. Bunların arasında Ahmet Emin (Yalman), Halide Edip (Adıvar), Ruşen Eşref (Ünaydın) ve Yunus Nadi sayılabilir⁹⁶.

İstanbul Basınında Milli Mücadeleyi destekleyen önemli gazeteler; Tasvir-i Efkâr, Vakit, İkdam, Zaman, Akşam, Tercüman, İstiklal, İleri ve Yenigün'dür. Milli

⁹²Cumhuriyet Basını, s,29-30.

⁹³Cumhuriyet Basını, s.31.

⁹⁴H. Baykal, "agm.", s.473.

⁹⁵Y. Özkaya, "age.", s.12.

⁹⁶Y. Özkaya, "age.", 26.

Mücadeleye karşı olan İstanbul Gazeteleri ise; Peyam-ı Sabah, İstanbul ve Alemdar⁹⁷ ve Tercüman-ı Hakikat gazeteleridir⁹⁸.

Peyam-ı Sabah

16 Kasım 1913-7 Kasım 1922 tarihleri arasında günlük olarak yayınlanan gazete Mihran Efendi'nin çıkartmakta olduğu “*Sabah Gazetesi*” ile, Ali Kemal'in⁹⁹ kurduğu “*Peyam*” ın birleştirilmesi ile “*Peyam-ı Sabah Gazetesi*” adını almıştır. Sorumlu Müdürü Ali Kemal, Sahibi Mihran Efendi'dir. Günlük olarak yayınlanan bu gazete, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu İngiliz Mandasında görmüştür. Kuva-yı Milliye hareketine şiddetli saldırılarda bulunmuştur. Damat Ferit Hükümetlerinin resmi sesi niteliğindedir¹⁰⁰. Anadolu direnişine açık muhalefet etmiştir. Osmanlı Devleti'nin geleceği için İngiltere ile siyasi ilişkiler kurularak sorunlara çözüm önermiştir. Kuva-yı Milliye hareketini “*cinnet*” olarak tanımlamış, yöneticilerine de “*Dagiler, Bağiler*” diye hitap etmiştir¹⁰¹.

Türk tarihine “*en keskin Milli Mücadele karşıtı*” gazetelerinden biri olarak geçen¹⁰² Peyam-ı Sabah gazetesinde en ağır saldırıları Ali Kemal yapmıştır. Kalemi kuvvetli olan Ali Kemal, makalelerinde Milli Mücadele hareketine saldırıp, bu hareketi destekleyen gazeteleri lahana yaprakları olarak adlandırmıştır¹⁰³.

İstanbul gazetelerinden Peyam-ı Sabah gazetesinin, kamuoyunu yanıltan, sanki İstanbul Hükümetinin, İstanbul'un işgaline karşın, görevini sürdürdüğü ve ona itaat

⁹⁷H. Baykal, “agm.”, s.472.

⁹⁸Y. Özkaya, “age.”, s.31.

⁹⁹**Ali Kemal:** Türk gazeteci, siyaset adamı (1867 İstanbul- 1922 İzmit). Asıl adı Ali Rıza'dır. Mekteb-i Mülkiye'de öğrenim gördü. 1886 yılında siyasal nedenlerden Paris'e kaçmıştır. 1888'de yurda döndükten bir yıl sonra aynı nedenlerle hükümet tarafından bir görevle Halep'e sürüldü. Beş yıl burada kaldıktan sonra 1894'te yine yurt dışına kaçtı. 1908'de II. Meşrutiyete kadar yurtdışında kaldı. Bu süre içinde İdam'da İttihat ve Terakki'ye karşı sert yazılar yazdı. Mısırda “Türk” adlı bir gazete yayımladı. Hürriyet ve İtilaf Fırkasına girdi. Milli Mücadele yıllarında Damat Ferit Paşa hükümetinde Maarif ve Dahiliye nazırlıklarında bulundu. Mütareke yıllarında Kuva-yı Milliye aleyhinde yazdığı, yurt çıkarlarına ters düşen genelgeler yayımladığı için ağır eleştirilere uğradı. “*Artin Kemal*” diye anılmaya başladı. İstanbul'un kurtuluşunda (6 Ekim 1922) yakalanarak yargılanması için Ankara'ya gönderilirken İzmit'te Nurettin Paşa'nın karargahından çıkarılırken halk tarafından linç edilmiştir (18 Kasım 1922)., Erdoğan Tokmakçioğlu, *Türk Basın Tarihi*, Ankara 2011, s.21.

¹⁰⁰ Zekai Güner, *Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi partiler, Cemiyetler)*, Ankara 1999, s.24.

¹⁰¹Cumhuriyet Basını, s.31.

¹⁰²H. Yılmaz, *age.*, s.1.

¹⁰³A. Kadir Karahan, *Mondros'tan Lozan'a Türk Basını*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s.5.

edilmesi gerektiği yolunda ki yazıları milli teşkilat tarafından çok dikkatle izlenmiştir. Peyam-ı Sabah, Kuva-yı Milliye aleyhinde olup, halkı bu hareketten ayrı tutarak onları bu yoldan uzaklaştırma çabası içerisindeydi. Gazete, bu amaç doğrultusunda İstanbul yönetimince Samsun'a gönderilmiş ancak buradan gazetenin halka dağıtılmasına müsaade edilmemiştir. Mustafa Kemal Paşa, 23 Mart 1920'de Ankara'dan kolordulara¹⁰⁴ ve Aydın Cephe Komutanlığı görevini üstlenen¹⁰⁵ ve bu sırada Nazilli'de bulunan¹⁰⁶ Refet Bey'e telgraf çekerek, düşmanın hesabına çalışan Peyâm-ı Sabah, Alemdar, Serbesti, Bosfor, Entanet gazeteleri ile Rumca ve Ermenice yayın yapan gazetelerin Anadolu'ya girişinin engellenmesi emrini vermiştir¹⁰⁷.

Milli Mücadele Dönemi Anadolu Basını

Anadolu'da, Milli Mücadele döneminde Türk Gazeteciliği, yoksulluk içinde gelişerek basın kuvveti oluşturmuştur¹⁰⁸. Anadolu'da en basit baskı araçları kullanılarak yayımlar yapılmış. Baskı makineleri at ve öküz arabalarıyla ilden ile nakledilerek, gazeteler en ilkel koşullarla yayınlamıştır¹⁰⁹. Anadolu'da kâğıt ve mürekkep sıkıntısına rağmen çıkarılmaya çalışılan gazeteler, esmer ambalaj kâğıtlarına, pembe ve sarı kâğıtlara basılmıştır. Bir tek masa etrafında yazılan gazetelerin bazılarının matbaaları hanlarda, medreselerde, hatta türbelerin içinde kurulmuştur¹¹⁰. İmkânsızlıklar karşısında yılmayan gazeteciler Milli Mücadeleyi destekleyen basın gurubunu oluşturup, kitleleri harekete geçirerek Milli Mücadeleyi güçlendirmeyi başarmışlardır.

21 Temmuz 1919 tarihli Tarık Gazetesinin "*Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gidince birtakım teşkilat yapmaya başlamış, camide ahali toplayarak tahrik ve teşviklerde bulunmuş, hükümetçe verilen "Geri Dön" emrine uymamış.....*"¹¹¹ yazısından anlaşılacağı gibi Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele hareketini daha Samsundayken başlatmıştır.

¹⁰⁴Z. Güner, *age.*, s.25.

¹⁰⁵Halit Kaya, *Refet Belenin Askeri ve Siyasi Hayatı(1881-1963)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2008, s.53.

¹⁰⁶H. Kaya, *age.*, s.55.

¹⁰⁷Z. Güner, *age.*, s.25.

¹⁰⁸E. Şapolyo, *Türk Gazetecilik ve Her Yönü İle Basın*, s.207.

¹⁰⁹U. Gündüz, *age.*, s.95.

¹¹⁰E. Şapolyo, *Türk Gazetecilik ve Her Yönü İle Basın*, s.207.

¹¹¹Gazeteciler Cemiyeti, *Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul 1946, s.27.

Bu hareketin amacı, İşgal kuvvetleri tarafından yapılan saldırıları durdurmak ve Anadolu'da ki Türkleri topyekûn bir mücadeleye çağırmaktır. Bu çağrıya sadece Anadolu halkı değil, basın da büyük destek vermiştir. Başta Erzurum olmak üzere Balıkesir'de, Sivas'ta, Kastamonu'da, Konya'da Anadolu'nun birçok yerinde çıkan gazete ve dergiler Milli Mücadele taraftarı yayınlar yapmışlardır. Erzurum'da çıkan Albayrak gazetesi logosunda “*Vilayet-i Şarkıyye Ermenistan olamaz!*” sözüyle ulusal bütünlüğü destekleyici yazılar yayınlamaktadır. Bunun gibi Bolu'da çıkarılan *Dertli* gazetesinde yazı ve şiirlerle Milli Mücadele'nin başarıları övülmüştür¹¹².

Padişah otoritesinden ve işgal kuvvetlerinden uzakta olan, çevresinde Milli Mücadele'yi destekleyen ve bu işinde içerisinde olanlar olduğundan dolayı gerçekleri yakından gören Anadolu basını, Milli Mücadele yanında yer almaktadır. Milli Mücadele'yi destekleyen Anadolu basını aynı zamanda sansür tehlikesinden de uzaktı¹¹³.

Lakin tüm Anadolu basını için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Az da olsa yabancı basına hizmet eden gazeteler de mevcuttur¹¹⁴. Bunlardan bazıları, Ferda, İrşat ve Zafer gibi gazeteleridir¹¹⁵.

Milli Mücadele esnasında büyük yararlılık gösteren Anadolu gazeteleri 1919'un sonlarına doğru ülkenin birçok yerine yayılmıştır. Edirne'de *Ahali*, Erzurum'da *Albayrak* ve *Envar-ı Şarkıye*, Antalya'da *Anadolu*, Balıkesir'de *İzmir'e Doğru*, Kayseri'de *Adana'ya Doğru*, Trabzon'da *İstiklal*, Kastamonu'da *Açıksöz*, Adana'da *Yeni Adana* ve Konya'da *Öğüt gazeteleri* örnek olarak gösterilebilir. Sayısı 50-60 civarında olan bu gazeteler, çok zor şartlar altında yayın hayatlarını idame ettirmişlerdir¹¹⁶. Çoğu Milli Mücadele esnasında yayına girmiş ya da yeniden yayınlanmaya başlamıştır.

Yabancı kaynaklı haberler, memlekete zarar verecek sonuçlar doğurarak, milli menfaatlerle uyuşmamaktaydı. Kamuoyunu yanlış yönlendirerek milli birliği tehlikeye

¹¹²Haluk Harun Duman, “Osmanlı Döneminde Yerel Basın(1828-1922)”, *Türkiye'de Yerel Basın* İstanbul 2007, s.84.

¹¹³Y. Özkaya, *age.*, s.14.

¹¹⁴Y. Özkaya, *age.*, s.14.

¹¹⁵H. Baykal, *agm.*, s.472.

¹¹⁶U. Gündüz, *age.*, s.94.

uğratacak tahriklere karşı, kamuoyunu uyarmak ve Milli Mücadele hareketinin karar ve haberlerini halka zamanında ve doğru olarak ulaştırmak amacıyla 6 Nisan 1920'de Ankara'da Anadolu Ajansı kurulmuştur. Milli Mücadeleyi destekleyen valiler ve Milli Mücadele savaşlarına hazırlanan ordu birlik kumandanları, Ajansın ilk muhabirleri olmuşlardır¹¹⁷.

Haberlere ana kaynaklık yapan Ajans, topladığı haberleri belirli bir çizgide gazetelere aktararak kamuoyu oluşturmaya, oluşan kamuoyunu da elde tutmaya çalışmıştır. Ayrıca ajans, gazeteler arası köprü görevi üstlenerek topladığı yerel haberleri o yörede çıkan gazetelerin ismiyle diğer yöredeki gazetelere ulaştırarak yerel haberlerle beraber yayınlanan, bağımsızlık ve memleket meseleleri ile ilgili yazıları da aynı özelliklerle dağıtmıştı¹¹⁸.

Anadolu basını, TBMM ile ilgili haberleri, Mustafa Kemal Paşa'nın beyanname, tamim ve bildirimlerini, resmi harp tebliğlerini, Meclisin kabul ettiği yasaları, Milli Mücadele ile ilgili bilgileri günü gününe vermeye çalışmıştır. Ancak, Peyam-ı Sabah ve Alemdar gibi İstanbul gazeteleri aynı çizgide hareket etmemiş bu gazeteler yayınlarından dolayı İstanbul halkından tepki görürken, diğer yayın organları da onları yalanlamakta idi¹¹⁹.

Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanabilmesi için halkın desteğine ihtiyaç duyan Mustafa Kemal Paşa, halkı Milli Mücadele'nin içerisine çekerek bir fikir doğrultusunda kamuoyu oluşturulup propaganda faaliyetlerinin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçlar doğrultusunda hareket edilerek Milli Mücadele'yi başlatanlara halkın duyduğu güveni hem ulusal hem de uluslararası kamuoyuna iletmek için Sivas'ta İrade-i Milliye, Ankara'da da Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri çıkartılmıştır¹²⁰.

¹¹⁷A. Karahan, *age.*, s.115.

¹¹⁸B. Ayhan, *agm.*, s.87.

¹¹⁹Y. Özkaya, *age.*, s.26.

¹²⁰U. Gündüz, *age.*, s.89.

Milli Mücadele'nin önemli gazetelerden birisi de Yunus Nadi'nin, makinelerini İstanbul'dan katırlarla gizlice tophaneye, oradan vapurla İnebolu'ya, oradan da at arabalarıyla Ilgaz Dağlarından Ankara'ya kaçırdığı Yeni Gün'dür¹²¹.

Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919'da, çalışmalarına başlamadan Milli Mücadelenin amaçlarının anlatılacağı bir gazetenin çıkarılması fikri delegeler tarafından da kabul edilmiştir. Ülkenin siyasi durumunu kendi penceresinden ele alarak kamuoyunun aydınlatılabilmesi için gerekiyordu. Sivas Kongresi'nin tutanaklarında gazetenin ön hazırlıkları yer almaktadır. Kongresinin sekizinci gününde (11 Eylül 1919) İrade-i Milliye gazetesinin çıkarılmasına karar verilmiş üç gün sonrada ilk sayısı yayınlanmıştır¹²². Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılana kadar bir hükümet gibi çalışan Temsil Heyeti'nin resmi yayın organı İrade-i Milliye gazetesi olmuştur. Ankara'da TBMM açıldıktan sonra resmi yayın organı ise Hâkimiyet-i Milliye olacaktır.

Hâkimiyet-i Milliye

Mustafa Kemal Paşa, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye Reisi” olarak 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gitmiştir¹²³. Atatürk'ün gelişinden önce Ankara'da yayınlanan tek gazete, Valiliğin çıkartmakta olduğu Ankara gazetesidir¹²⁴. Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya gelişinin ikinci gününde yeni bir gazetenin çıkarılmasına karar vermiş ve adını da kendisi koymuştur. Gazetenin sahipliği ve yazı işleri Müdürü Yedek Subay Recep Zühtü (Soyak)'a verilmiş, ilk sayısı 10 Ocak 1920'de yayınlanmıştır¹²⁵. Mazhar Müfit Kansu hatıratında Hâkimiyet-i Milliye'nin nasıl çıkarıldığını detaylı bir şekilde anlatmaktadır¹²⁶.

¹²¹A. Tartanoğlu, *age.*, s.95.

¹²²M. Fatih Dervişoğlu, “Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, II/6, Konya 2009, s.161.

¹²³Mehmet Önder, “Milli Mücadele'nin Gazetesi Hâkimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/20, Ankara 1991,s.288.

¹²⁴A. Tartanoğlu, *age.*, s.94.

¹²⁵Fuat Süreyya Oral, *Cumhuriyet Basın Tarihi, 1923-1973*, Ankara 1973, s.42.

¹²⁶“Sivas'ta bir İrade-i Milliye gazetesi vardı. Bu, Cemiyet'in naşiri eskâri idi. Ankara'da böyle bir gazetemiz olmak lazımdı. İrade-i Milliye'yi Ankara'ya nakletmek istedik. Sahibi imtiyazı muvafakat etmedi. Bu tarihi gazetenin Sivas'ta devam arzunu izhar etti.

Şu halde, başka bir isimle Ankara'da bir gazetenin çıkmasını ve isminin Hâkimiyet-i Milliye olmasını görüştük ve karar verdik. Gazete çıkarabilmek için vilayet matbaasından istifade etmek lazımdı. Gerek kağıt ve gerekse tab hususunda muavenete muhtaç idik. Usulen gazetenin neşri için vilayete müracaatla müsaade-i resmiesini aldık. Muavenet için de vali vekiline beni gönderdiler.

Hükümete gittiğim ve vali vekili Yahya Galip Bey'in odasına girdiğim zaman, defterdar, mektupçu, jandarma kumandanı ve sair erkân-ı vilayet de odada bir şeyler görüşmekte idiler.

Hâkimiyet-i Milliye'nin ilk sayısının ilk sayfasında yer alan ve Mustafa Kemal Paşa'nın Hakkı Behiç'e dikte ettirerek "*Heyeti Tahririye*" imzalı yazıda gazetenin amacı ve izleyeceği metot anlatılmıştır¹²⁷. "*Bugünden itibaren mevki-i inti-şâre çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisetini ihtiva edecek olan gazetenize bu ismi tesadüf olarak vermedik. Gazetemizin bu ismi, aynı zamanda takip edeceği, tarik-i mücahadenin de nevidir. Şu halde diyebiliriz ki Hâkimiyet-i Milliye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hakimiyeti olacaktır.*"¹²⁸ Yazının bir kısmından alınan bilgiye göre, Milli Mücadele'nin amacı yalnızca Millet'in bağımsızlığını sağlamak değil, aynı zamanda Millet'in kendi iradesinin hakimiyetini sağlamaktır. Gazetenin ana başlığının altında "*Mesleği, Milli İradeyi Hâkim Kılmaktır*" alt başlığı yer almaktadır.

Önceleri haftada iki gün yayınlanan gazete, 18 Temmuz 1920'den itibaren haftada üç gün yayınlanmaya başlamıştır. 16 Şubat 1921'den itibaren de cumartesi günleri dışında günlük olarak yayımlanan gazetenin ilk yazıları Mustafa Kemal Paşa tarafından yazdırıldı. Milli Mücadele'nin sözcüsü durumunda olan gazete, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yarı resmi yayın organı sayılmıştır.¹²⁹ 1920-1934 yılları arasında *Hâkimiyet-i Milliye*, 1934-1953 *Ulus*, 1953-1954 *Yeni Ulus*, 1954-1955

Beni yanına oturtmuştu. Gizlice fısıldama kabilinden: "Paşa'nın selamı var, Hakimiyet-i Milliye'yi çıkaracağız, bize Vilayet matbaasından ödünç olarak kağıt vermenizi ve tab, için lazım gelen hurufat vesaireyi ihzar edince kadar Matbaai Vilayetten yardım edilmesini rica ediyordum" dedim.

Benim bu gizli sözlerim üzerine Yahya Galip Bey yüksek bir sesle: "Ne demek efendim, gazete çıkaracak iseniz kâğıdı vilayet mi verecek? Matbaai Vilayet sizin malikaneniz midir? Olamaz efendim, böyle şeyler usul ve nizama mugayirdir. Ben usul ve nizama mugayir işler için Heyeti Temsiliye filan tanımam." diye attı tuttu.

Doğrusu ben şaşırdım. Yahya Galip Bey'in bu tarzı hareketi ve cevabı beni hayrette bıraktığı gibi, odada hazır bulunanları da hayrete sevk etti.

Benimde sert bir cevap vereceğimi tahmin eden memur efendiler, birer birer odadan çıkıp gittiler. Yalnız kalınca Yahya Galip Bey bir kahkaha attı: "Nasıl çalımımı beğendin mi? Defterdara, mektupçuya, jandarma kumandanına, ben Heyeti Temsiliye tanımam filan diye attık tuttuk. Bu adamlarda amma yaman vali, Heyeti Temsiliye'nin muavenet ricasına reddetti diyecekler. Be birader, böyle şeyler sorulur mu? Matbaai Vilayet de sizin, biz de sizin; ne kadar kâğıt isterseniz alınız. Matbaa müdürüne lazım gelen emirleri veriniz." dedi ve ismarladığı kahveyi içtikten sonra mektebe geldim.

Gazetenin dar ve tahta bir merdivenin çıkılınca hemen iki küçük odadan ibaret idarehanesi vardı. O küçük odanın birinde tahta bir masanın kenarında, beş numaralı kötü bir lambanın ışığı altında Ziya Gevheri'i, yazı yazmakla meşgul görürdük.

Akşamları bazı dostlar idarehaneye uğrayarak havadis getirirler, muaveneti kalemiyede bulunurlardı. Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara 1986, c. II, s.504.

¹²⁷F. Oral, *age.*, s.42.

¹²⁸Z. Güner, *age.*, s.33.

¹²⁹Cumhuriyet Basını, s. 66.

arasında ise *Halkçı* adıyla yayımlanmış; 10 Haziran 1955 yılında yeniden *Ulus* adıyla yayımını sürdürmüştür¹³⁰.

Gazetenin başyazarlığını sırasıyla: Hamdullah Subhi (Tanrıöver), Hüseyin Ragıp (Baydur) ve Ahmet Ağaoğlu, yapmıştır. İdaresi 1923'ten sonra Recep Peker'e, 1924'ten 1931'e kadar Mahmut Soydan'a, 1931'den sonra Falih Rıfkı (Atay)'a verilmiştir. Yazı kadrosunda, Mahmut Esad (Bozkurt), Aka Gündüz, Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Mahmut (Soydan), Ağaoğlu Ahmet, Yahya Kemal (Beyatlı), Rüsen Eşref (Ünaydın), İzzet Ulvi (Aykut), Ziya Gevher (Etili) yer almaktaydı¹³¹.

Hâkimiyet-i Milliye'nin yazıları, başlarda Heyet-i Temsiliye tarafından düzenlenmekteydi. Bu gazetenin başyazılarının çoğunda imza olmamakla beraber *"Bunların önemli bir kısmının Mustafa Kemal'in kaleminden çıktığı yazıların üslubundan anlaşılmakta ise de bunu ispatlama olanağı yoktur. Altında tek yıldız olan makalelerin Mustafa Kemal'e ait olduğu söylenmektedir."*¹³².

Hâkimiyet-i Milliye, Milli Mücadele'nin ve Türk inkılabının kökleşmesinde en büyük amil olmuş¹³³, o günün koşulları içerisinde görevini yapabilmek için büyük çaba harcamış ve o koşullar içinde de başarılı olmuştur. Pek çok taşra gazetesinin de haber kaynağı durumunda olmuştur¹³⁴.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve TBMM'nin Açılış Süreci

Sivas Kongresinden sonra istifa eden Damat Ferit hükümetinin yerine Ali Rıza Paşa hükümetinin kurulmasının ardından İstanbul ile Anadolu arasında haberleşme tekrar başlamış ve yazışmalar sonucunda İstanbul Hükümeti ve Temsil Heyeti arasında resmi görüşme için Amasya'da bir araya gelme kararı alınmıştır. Amasya Görüşmeleri 20-22 Ekim 1919'da Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa, Rauf (Orbay) ve Bekir Sami Bey'ler ile İstanbul Hükümeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa arasında gerçekleşmiştir. Görüşmeler sonunda üçü açık, ikisi gizli olmak üzere beş protokol imzalanmıştır. Bu protokollerle özetle gayri Müslimlere ayrıcalık verilmeyeceği,

¹³⁰Z. Güner, *age.*, s.34.

¹³¹Z. Güner, *age.*, s.34.

¹³²Y. Özkaya, *age.*, s.63.

¹³³E. Şapolyo, *age.*, s.197.

¹³⁴Y. Özkaya, *age.*,s.70.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin İstanbul Hükümetince resmen tanınacağı, Paris Barış Konferansı'na gönderilecek delegelerin Temsil Heyeti'nin uygun göreceği kişiler arasından seçileceği ve Meclis-i Mebusan'ın açılması kararları alınmıştır¹³⁵.

İstanbul Hükümeti'nin, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni ve Temsil Heyeti'ni resmen tanıması bakımından Amasya Görüşmesi önemlidir¹³⁶. Bu aynı zamanda Anadolu'da ki Milli Mücadele'nin tanınması anlamına gelmektedir.

1919 yılının Kasım ayında Meclis-i Mebusan seçimleri sorunsuz bir şekilde gerçekleşmiş, İstanbul'da meclisin kendi çıkarlarına uygun hareket edeceğini düşünen İtilaf Devletleri, seçimlere müdahalede bulunmamışlardır. İngiltere Meclisten teslimiyet kararının çıkmasını beklemekteydi. Seçimleri hemen her yerde Milli Mücadele'yi destekleyen adaylar kazanmıştır. Mustafa Kemal Paşa da Erzurum vekili seçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele karşıtı cemiyetlerin yoğun faaliyette bulunduğu aynı zaman da işgal altında bulunan İstanbul'da meclisin toplanmasını uygun görmemesine rağmen buna engel olamamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 27 Aralık 1919'da siyasi ve askeri durumu daha yakından izleyebileceği, her yönden daha güvenilir olan ve İstanbul ile ulaşımın daha rahat sağlanabileceği Ankara'ya geçmiştir. Böylece Ankara bağımsızlık ve Milli Mücadelenin merkezi haline gelecektir¹³⁷.

12 Ocak 1920'de İstanbul'da Türkiye hakkında verilecek bütün kararları, millet adına kabul veya reddetme yetkisi taşıyan Osmanlı Mebusan Meclisi açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Gurubu*” kurulmasını istemesine rağmen, arkadaşları “*Felah-ı Vatan Grubu*” nu kuracaktır. Bu grubun çalışmalarıyla meclis, Erzurum ve Sivas kararlarına dayanan ve toprak bütünlüğüyle, milli bağımsızlık üzerindeki temel isteklerini ifade eden “Misak-i Milli” yi 28 Ocak 1920'de kabul edecektir.¹³⁸ Misak-ı Milli'nin kararlarında;

¹³⁵Malike Bileydi Koç, “Milli Direnişin Örgütlenmesi ve Kongreler”, *Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi*, İstanbul 2010, s.92.

¹³⁶M. Koç, agm., s.92.

¹³⁷M. Koç, agm., s.93.

¹³⁸Asuman Demircioğlu, “Millî Mücadele’de Mustafa Kemal Paşa ve Büyük Millet Meclisi Hükümetleri’nin Barışçı Politikası ve İstikbâl Gazetesi (1919-1922)”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33, Erzurum 2007, s.280.

1) *Mütareke sınırları içinde ve dışındaki yerler bir bütündür. Arap ülkelerinde, Kars, Ardahan, Batum bölgesinde, Batı Trakya’da halk oylamasına başvurulabilir,*

2) *İstanbul ve Marmara Denizinin güvenliği sağlanmak şartı ile Boğazların dünya ticaretine açık olması için bütün ilgililerce kararlaştırılacak esaslar kabul edilebilir,*

3) *İtilafın müttefik devletlerdeki azınlıklar için kabul ettiği esaslar, aynı komşu ülkelerdeki Müslüman halka uygulanmak şartıyla kabul edilebilir,*

4) *Ulusal ve iktisadi gelişmemiz için tam bağımsızlık gerekir. Onun için kapitülasyonlara karşıyız. Hissemize düşen Osmanlı Borçlarını ödenmesi de bu esasa uygun olacaktır.”¹³⁹ deniliyordu.*

Misak-i Milli o gün için Milli Mücadele’nin programı, gelecekte de Türkiye’nin hem ulusal hem de uluslararası alandaki siyasetine yön veren bir metindir. Aynı zamanda halen güncelliğini koruyan ve 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşması’nın temelini oluşturmaktadır.

Hemen hepsi, milliyetçi olan son Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın da Misak-ı Milli’ nin kabul edilmesine İngiltere tepki ile karşılaşmış ve hükümete yaptığı baskılar sonucu Harbiye Nazırı Cemal Paşa ve Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa’nın istifalarını sağlamıştır¹⁴⁰.

İstanbul’un İşgali ve TBMM’nin Açılması

Ali Rıza Paşa hükümetinin, Batı Anadolu’da Milne Hattını¹⁴¹ Mustafa Kemal Paşa’ya kabul ettirememesi, güneyde, baskı hareketlerinin (Ocak 1920) durdurulamaması ve Kuva-yı Milliye’nin işgal altında olan Gelibolu Yarımadasındaki Akbaş cephaneliği baskını (26/27 Ocak1920), İtilaf Devletlerinin, bilhassa İngilizlerin

¹³⁹S. Akşin, *age.*, s.131.

¹⁴⁰M. Koç, *agm.*, s.94.

¹⁴¹Mondros Mütarekesinden sonra İzmir, Yunanlılar tarafından 15 Mayıs 1919 işgal edilmiştir. Zamanla Batı bölgesindeki Yunan işgalleri artmıştır. Bu işgallere tepkiler karşısında bölgede bulunan İngiliz subayları, oluşan bu havayı kırmak için işgallerin geçici olduğu propagandasını yapmaya başlamışlardır. İşgallere karşı direniş ve çatışmalar devam ederken, İtilaf Devletleri adına Karadeniz Ordusu Başkomutanı General Milne aracılığı ile resmi makamlar ile yapılan görüşmeler sonucu, Ayvalık-Kozluca ile Manisa’nın kuzeyinden, Soma-Akhisar ile Salihli’nin batısından, Aydın ile Ödemiş’in doğusundan geçip Büyük Menderes Boyunca uzanan hat boyunca işgal kısıtlandırılarak, çatışma engellenmeye çalışılmıştır. Bu hat’ta “*Milne Hattı*” denilmektedir., Adnan Sofuoğlu, İzmir İşgali Sonrasında Yunanların Batı Anadolu’da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:29/30, Ankara 2002, s.140.

İstanbul'da ve Türkiye'deki durumlarını güçleştirmiştir¹⁴². İngilizlerin hükümete baskısı devam etmiş ve Ali Rıza Paşa Hükümeti istifa etmiş, yerine Salih Paşa Hükümeti kurulmuştur. İtilaf Devletlerinin Kuva-yı Milliye'yi dağıtmaya yönelik çalışmaları giderek sertleşmiş ve Milli Mücadele yanlısı aydınları tutuklama kararı almıştır.¹⁴³ Bunun üzerine Mebusan Meclisi'nin yapısını anlayan, milli iradenin "*Misak-i Mili*" şeklinde tespit edilmekte olduğunu gören İtilaf Devletleri, 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal etmiş¹⁴⁴ asker, bazı mebuslar ve sivil aydınlar Malta'ya sürgün edilmiştir¹⁴⁵.

11 Mart'ta İtilaf Devletlerinin İstanbul'da ki temsilcilerine Londra'dan Kuva-yı Milliye temsilcilerinin tutuklanması emri gelmiştir, 12 Mart 1920'de Rauf Orbay ile Mazhar Müfit Kansu arasında Meclis'te bu konu görüşülmüş Ankara'ya gidip gitmeme konusunda fikir birliğine vararak "*vazifei namusu ifa edeceğiz*" kararı almışlardır. Mazhar Müfit Kansu, bu konuyu Mustafa Kemal Paşa'ya yazmış ve onun fikrini de sormuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı, "*İngilizlerin tevkif kararına karşı meclisin cesurane vazifesine devamı pek nâfi ve parlaktır; Fakat Rauf Bey'le, vücutları teşebbüsât ve harekâtı âtiye için elzem olan arkadaşların bize iltihaklarının behemehalmüemmen olması; aksi takdirde Grubun vahdet ve azim dairesinde hareketini tanzim edebilecek zevatın tavzifi ile sizler hemen Ankara'ya geliniz.*" şeklinde idi¹⁴⁶.

Kara Vasıf Bey'in evinde Rauf Bey, Mazhar Müfit Kansu, İbrahim Süreyya Bey, Yunus Nadi Bey'ler toplanarak Ankara'ya gitme konusunu değerlendirmişlerdir. Zaten İtilaf kuvvetleri tarafından meclisin basılacağına dair duyumlar alınmaktaydı¹⁴⁷. Her şeye rağmen Ankara'ya gitmek ya da sonuna kadar İstanbul'da kalma fikirlerinden ikincisi tercih edilmiştir¹⁴⁸.

¹⁴²T. Bıyıklıoğlu, *age.*, s.128.

¹⁴³M. Koç, *agm.*, s.95.

¹⁴⁴A. Demircioğlu, *agm.*, s.280.

¹⁴⁵M. Koç, *age.*, s.95.

¹⁴⁶M. Kansu, *agh.*,s.551.

¹⁴⁷M. Kansu, *agh.*,s. 551.

¹⁴⁸*Eğer biz Ankara'ya gidersek, Mecliste bir panik olacağı şüphesizdir. Heyet-i Temsiliye'ye mensup olanlar firar etti denilecek, bittabi mecliste diğer mebusan da ya firar edecek ve yahut, bir tehlike var ki kaçtılar diye onlar da bir tarafa saklanacaklar, hulasa, netice paniğe müncer olacak. Her türlü tehlikeye karşı sonuna kadar mukavemet etmenin daha muvafık olacağı ve şayet meclis, Diiveli İtilafiye tarafından seddedilir, tevkifat başlarsa o zaman Ankara'ya gitmek muvafık olacağı ve zaten bunun içinde bazı tedbirler alındığı mesala gitmek isteyenlerin muayyen parolalar Üsküdar'da Özbek dergahına müracaat ederek oradaki teşkilat vasıtasıyla ve Kısıklı tarihiyle Anadolu'ya geçebilmelerinin temin*

Mustafa Kemal Paşa, Manastırlı Hamdi Bey'in 16 Mart 1920 tarihli, “*Bu sabah, Şehzadebaşı'nda ki muzıka karakolunu, İngilizler basıp oradaki askerlerle İngilizler müsademe ederek neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Berayi malumat maruzdur.*”¹⁴⁹ telgrafıyla İstanbul'un işgalini öğrenmiştir. Mustafa Kemal İstanbul'un işgal edildiği gün millete bir beyanname yayınlamıştır¹⁵⁰.

Mustafa Kemal Paşa, bu beyannameyi ile 30 Ekim 1918'den 16 Mart 1920'ye kadar geçen süreci özetlemiştir. İstanbul'un işgaliyle Milli Mücadele güçlenmiş, İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek bağımsızlık hareketine katılımlar artmıştır.

İstanbul'daki Meclis, işgale uğrayınca 19 Mart 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti Başkanı imzasıyla¹⁵¹, “*Hilafet ve saltanatın masuniyetini ve milletin istiklalini, milli hudutlarımız içinde yaşamak hakkını sağlayacak bir barışı temin edecek tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, millet tarafından fevkalade yetkileri haiz bir meclisin*” açılması için milletvekillerini Ankara'ya çağırmıştır¹⁵². İstanbul'dan Ankara'ya gitmek için birçok vekil yola çıkmış, Mustafa Kemal Paşa bu vekillerin güvenli bir şekilde Anadolu'ya

edildiği ve böyle bir hal vukuunda o yolda hareket için şayanı itimat mebuslara parolaların bildirildiği ileri sürülerek, şimdilik gitmekten sarfi nazar edilmesi kararlaştı.”, M. Kansu, agh., s. 552.

¹⁴⁹ M. Kemal, age., c. I, s.411.

¹⁵⁰ “*Bilûmum Kumandanlara, Vali ve Mutasarrıflara ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, Belediye Riyasetlerine, Matbuat Cemiyetine; İtilaf Devletlerinin şimdiye kadar memleketimizi taksime yol bulmak için tevessül ettikleri muhtelif tedabir malumdur. Evvelâ; Ferit Paşa ile biltilâf milleti müdafaa-sız bir halde ecnebi idaresine esir etmek ve memleketin muhtelif aksamı mühimmesini galip devletler müstemlekatına ilave eylemek düşünülmüştü. Kuvayı Milliye'nin müzaheretini umumiyeye milliyeye ile müdafaa-i istiklal hususunda gösterdiği azim ve metanet, bu tasavvuru altüst etti. Saniyen; Kuvayı Milliye 'yi işgal ve onun müsaadesiyle şarkta bir rüçhan siyaseti takip etmek için Heyet-i Temsiliyeye müracaat edildi. Heyet, milletin istiklalini ve mülkün tamamîyetini temin etmedikçe ve hususiyeye işgal sahalarının tahliyesine teşebbüs olunmadıkça, hiçbir nevi müzakereye yanaşmadı. Salisen; Kuvayı Milliye ile tevhidî hareket eden hükümetlerin icraatına müdahale etmek suretiyle vahdeti milliyeyi sarsmak ve hainanemuhalefetleri teşvik ve tezyidi cürete sevk eylemek tariki takip olundu. Vahdeti milliyenin teşkil ettiği metanet ve tesanüt karşısında bu savletler de eridi. Rabian; mukadderatı memleket hakkında endişeaver kararları verildiğinden bahis olunmak suretiyle eskâr-ı umumiyenin tazyikine başlandı. Müdafaa-i namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan milleti Osmaniyenin azim ve iradesi önünde, bu tehdidat dahi fayda vermedi. Nihayet bugün İstanbul'u cebren işgal etmek suretiyle Devleti Osmaniyenin yedi yüz senelik hayat ve hâkimiyetine hitam verildi. Yani, bugün Türk Milleti, kabiliyeti medeniyesinin, hakkı hayat ve istiklalinin ve bütün istikbalinin müdafasına davet edildi. Cihanı insanîyetin enzaristihsanı ve âlemi İslâm'ın amali istihlâsı, makamı hilafetin tesiratı ecnebiyeden tahlisine ve istiklali millinin mazîşevketimize layık bir iman ile müdafaa ve teminine mütevakıftır. Giriştiğimiz istiklal ve vatan mücahedesinde Cenabı Hakkın avnû inayeti bizimledir.*”, M. Kemal, age., c.I, s.420.

¹⁵¹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü TBBM 'nden Sakarya Savaşı 'na*, Ankara 1986, c.III, s.9.

¹⁵² T. Bıyıklıoğlu, age., s.131.

ulaşması için olağanüstü bir çaba sarf etmiştir. Telgraf, mektup ve adam göndererek vekillerin Ankara'ya güvenli bir şekilde ulaştırılması sağlanmıştır¹⁵³.

23 Nisan 1920 Cuma günü, 115 mebusun katılımıyla TBMM açılmış Ankara'da ve yurdun diğer yerlerinde dini ve resmi törenler yapılarak, kurbanlar kesilmiştir. TBMM'nin açılmasıyla Milli Mücadele yeni bir aşamaya girmiştir¹⁵⁴. Kazım Karabekir 23 Nisan'ı şöyle tanımlamaktadır: “23 Nisan İstiklâl mücahedemizin ikinci kitabını açıyordu. Bir senelik mesaimizin yekûnu Türk milleti için şân-averdir.”¹⁵⁵. 30 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa, “...İstanbul şehrinin düşman ordularının haksız istilası dolayısıyla Halife ve Padişah göz hapsi altındadır; bu durum karşısında yeni yapılan seçimlerle 23 Nisan 1920'de TBMM Hükümeti kurulmuş ve vatanın mukadderatı, Halife ve Padişah düşman elinde olduğu müddetçe ele alınmıştır...” sözleriyle Avrupa ve Amerika'ya TBMM'nin açıldığını duyurmuştur¹⁵⁶.

‘Hâkimiyet milletindir’ ilkesini esas alarak Türk Milleti, kendi geleceğine karar verecek olan idare mekanizmasını kurmuştur. Misak-ı Milli ile çizilen sınırlar içerisinde ve Osmanlı Devleti'nin kalıntıları üzerine yeni bir Türk Devleti kuracak olan meclis, hiç tatil yapmadan üç yıl çalışarak, 16 Nisan 1923'de, yeni seçimler için çalışmalarını sonlandıracaktır¹⁵⁷.

Milli Mücadele, Milletçe verilen bir ölüm- kalım savaşı ve aynı zamanda Millet egemenliğine geçiş sürecidir. Milli Mücadeleyi yürütmek ve yönetmek için padişah egemenliğinden, ulus egemenliğine geçiş sürecinin hızlandırılması Milli Mücadele'ye ihtilal niteliği vermiştir¹⁵⁸.

¹⁵³Nurettin Can Gülekli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi 50.Yıldönümü*, İstanbul 1973, s.13.

¹⁵⁴Z. Sarıhan, *age.*, c.III, s.9.

¹⁵⁵Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul 2016, c.II, s.733.

¹⁵⁶Naşit H. Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 1973, s. 241-242.

¹⁵⁷Z. Sarıhan, *age.*, c.III, s.9.

¹⁵⁸Mümtaz Soysal; Fazıl Sağlam, “Genel Olarak Anayasa Kavramı”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, c.I, s.22.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASIYLA BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ YAŞANAN SİLAHLI MÜCADELELER

1.1. Düzenli Ordunun Kurulması ve Sevr

İtilaf devletleri Salih Paşa Hükümetine başvurarak Anadolu'daki '*Kuva-yı Milliye*'yi kınayarak kabul etmemesi ve bunu ilan etmesini istemiş ise de Salih Paşa Hükümeti buna yanaşmamıştır. Bu teklifi fetvalarla desteklemek suretiyle kabul eden Damat Ferit yeniden hükümet kurmuştur. 4 üncü (5 Nisan -21 Temmuz 1920) ve 5 inci (21 Temmuz - 21 Ekim 1920) Damat Ferit kabinelerinin İstanbul'da iktidara gelişi, memlekete, kanlı iç savaşlar, karışıklıklar, düşman istilası ve irtica gibi felaketler getirmiştir. Dış düşmanlarla ve iç irtica unsurlarıyla işbirliği yapılmıştır¹⁵⁹.

Şeyhülislam Dürrîzâde'nin 5 Nisan 1920 tarihli fetvası ile Mustafa Kemal'i bağı olarak nitelendirmiş ve katlinin vacip olduğu bildirilmiştir¹⁶⁰. Aynı zamanda bu Fetva, Milli Mücadele'nin Halifeye karşı bir ayaklanma olduğunu, buna katılanların öldürülmeleri gerektiğini, onlara karşı mücadele edenlerin şehit ya da gazi olacaklarını bildirmiştir. Bu fetvalar ülkenin her yerine dağıtılmıştır¹⁶¹. Hürriyet ve İtilaf Fırkası bu fetvayı desteklemiş, Milli Mücadele'yi dini bir soruna dönüştürerek, bu mücadeleye karşı bir iç savaş çıkarmayı amaçlamıştır¹⁶². Bununla da yetinilmeyerek, Mustafa Kemal ve yakın arkadaşları, İstanbul'daki Birinci Örfî İdare Divanı Harbi'nin gıyaben verdiği 4 Mayıs 1920 tarihli bir kararla, resmi rütbe ve nişanlarının alınmasına ve idam cezasına, hüküm giymişlerdir¹⁶³. Yapılanlar bir iç savaş çağrısı idi¹⁶⁴. İç savaş Eylül 1919'da Damat Ferit'e fırsat verilince başlamış¹⁶⁵26 Ekim- 24 Aralık 1919'da Bayburt'ta Şeyh Eşref, 27 Eylül-4 Ekim 1919'da Konya'da Bozkır, 1Ekim-25 Kasım 1919 ve 16 Şubat-16 Nisan 1920 tarihleri arasında iki kez Anzavur isyanları İngilizlerin Çanakkale Boğazındaki çıkarlarını korumak için çıkarılmıştır. 13 Nisan- 31 Mayıs ve 8 Ağustos-23 Eylül 1920 tarihleri arasında Düzcce, 15 Mayıs-27 Ağustos ve 5 Eylül-30Aralık 1920

¹⁵⁹T. Bıyıklıoğlu, *age.*, s.130.

¹⁶⁰T. Bıyıklıoğlu, *age.*, s.132.

¹⁶¹S. Akşin, *age.*, s.139.

¹⁶²M. Koç, *agm.*, s.95.

¹⁶³T. Bıyıklıoğlu, *age.*, s.132.

¹⁶⁴S. Akşin, *age.*, s.139.

¹⁶⁵S. Akşin, *age.*, s.139.

Yozgat'ta Çapanoğulları, 21 Haziran 1920 Zile, 2 Ekim-15 Kasım 1920 tarihleri arasında Konya, Haziran- Eylül 1920 Milli Aşiret, 6 Mart-18 Haziran 1921 tarihlerinde Koçgiri ayaklanmaları yaşanmıştır.¹⁶⁶

Şeyhülislamın fetvasının yaratacağı olumsuzluklara ve isyanlara engel olmak amacıyla Ankara Müftüsü Börekçizade Mehmet Rıfat Efendi de “şeyhülislamın fetvasının dinen geçerli olmadığını” söyleyen karşı fetva hazırlamıştır. “Anadolu'daki milli hareketin İslam halifesini baskıdan kurtarmaya çalıştığı, vatani işgallerden kurtarmayı hedeflediği bildirilmiştir.”¹⁶⁷. Temsil Heyeti döneminde başlayan ayaklanmalar, Anadolu'ya yayılmıştır¹⁶⁸. Millet Meclisi'nin başkanı sıfatıyla Milli Mücadelenin başında olan Mustafa Kemal Paşa, yabancı devletlere karşı sürdürülen siyasetle, Osmanlı hükümetiyle¹⁶⁹ aynı zamanda milli birliği tehlikeye sokan iç isyanlarla mücadele etmekteydi.

Ayaklanma hareketleri Milli Mücadele'nin merkezi Ankara'ya kadar ilerlemiştir. Telefon ve telgraf tellerinin kesildiği ihanet çemberinin bütün vatani kapladığı anda Yunanlar da 22-23 Haziran 1920'de Batı'dan saldırıya geçmiştir. İçten ve dıştan gelen saldırılar sistemli bir şekilde TBMM Hükümetini çökertmeyi hedeflemekteydi¹⁷⁰.

İç güvenlik ve otoritenin sağlanması için hareket eden Kuvay-ı Milliye, ayaklanmaları kısa süreli bastırmaktadır. Ayaklanmalar sırasında bildirimler yayınlayarak, halkı yardıma çağıran Mustafa Kemal Paşa, yeterli desteği sağlayamamıştır. Ceza tedbirlerine başvurulmuştur. 56. ve 61. Tümen komutanlarına suçların boyutuna göre çeşitli cezalar uygulamak için olağanüstü yetkiler verilmiştir. Bu yetkilerin uygulanışı büyük problemler doğurmuştur. Kuva-yı Milliye subaylarının devreye girmesi zaman zaman sıkıntılar doğurmuştur. Güvenlik ve otoritenin sağlanması için alınan önlemler yeterli olmamıştır¹⁷¹.

¹⁶⁶Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Ankara 2009, s.28.

¹⁶⁷M. Koç, agm, s.95.

¹⁶⁸E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.28.

¹⁶⁹Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara 2007, s.126-127.

¹⁷⁰E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.28.

¹⁷¹E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.29.

Yunanlılarda, İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'yu işgale başlayarak içlere doğru ilerlemekteydi. Gönüllülerden oluşan milli kuvvetler ilk direniş başlanmış ve Kuva-yı Milliye kurulmuştur. Sivas Kongresi sırasında alınan kararlar Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Batı Cephesi Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığına atanarak milis kuvvetleri idare altına alınmaya çalışılmıştır. Fakat bu kuvvetlerle Yunan ilerleyişi durdurulamamıştır¹⁷². 22 Haziran 1920'de taarruza başlayan Yunan ordusu, 8 Temmuz'da Bursa'yı, 29 Ağustos'da Uşak'ı almıştır. Yeni işgal hattı, Yalova-Bursa-Buldan olmuştur. Doğu Trakya'da direnişle karşılaşmalarına rağmen 20 Temmuz 1920'de işgal etmişlerdir. Güneyde Fransızlara ve Ermenilere karşı başarılı olan Kuva-yı Milliye aynı başarıyı Ege'de gösterememiştir¹⁷³.

Yunanlıların ilerleyişi karşısında çaresiz kalan Osmanlı Hükümeti¹⁷⁴ Türk yurdunu hiçe sayarak İtilaf Devletlerince paylaşılan Sevr Antlaşmasını 10 Ağustos 1920'de kabul etmiştir. TBMM, Türkiye'nin yok olması anlamına gelen bu anlaşmayı tanımamıştır¹⁷⁵. Saltanat Şurasında bu antlaşmayı kabul edenler¹⁷⁶ ve Rıza Tevfik, Reşat Halis ve Hadi Paşa tarafından Paris Barış Konferansında bu antlaşmayı imzalayanlar¹⁷⁷ vatan haini ilan edilerek, Türklükten kovulmuşlardır¹⁷⁸.

Gediz civarında bulunan Yunan kuvvetlerine taarruzda bulunmak isteyen Çerkez Ethem ve arkadaşları, yeterli kuvveti olmadığından takviye birlik istemiştir. Ali Fuat Paşa ile görüşmelerden sonra Ertuğrul gurubunun ve 1. Kuva-yı Seyyarenin katılımıyla taarruz uygun görülmüştür. 24 Ekim sabahı Gediz'de bütün cephelerde taarruz başlamıştır¹⁷⁹.

Ertuğrul Grubu Kumandanı Kazım Özalp¹⁸⁰, Milli Mücadele hatıratında “*Gediz muharebesi çok şiddetli olmuştur. Kaybımız önemli idi. 11. ve 61. Fırkalardan 14 subay ve 170 er şehit ve 13 subay ile 260 er yaralı vardı. Ayrıca 700 erimiz de kayıptı. Silah*

¹⁷²E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.29.

¹⁷³S. Akşin, *age.*, s.142.

¹⁷⁴S. Akşin, *age.*, s.143.

¹⁷⁵A. Demircioğlu, *agm.*, s.281.

¹⁷⁶İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul 1981, s. 87.

¹⁷⁷S. Akşin *age.*, s. 143.

¹⁷⁸İ. Parmaksızoğlu, *age.*, s. 87.

¹⁷⁹Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, Ankara 1971, c.I, s.164.

¹⁸⁰K. Özalp, *age.*, s.165.

ve cephanede kaybımız ve sarfiyatımız çoktu.”¹⁸¹ Sözleriyle Gediz muharebesinin başarısızlığını ve kayıplarını aktarmıştır. Bu taarruz girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından düzenli ordunun kurulması kararı alınmıştır. Çünkü düzenli Yunan birliklerinin karşısında düzensiz birliklerle başarılı olunamayacağı anlaşılmıştır.

İzmir’in işgali ile Anadolu’nun içlerine doğru ilerleyen Yunanlıların karşısında, Yunan ordusunu durdurmak ve düzenli ordunun boşluğunu doldurmak amacı ile milli direniş birlikleri kurulmuş ve bu aşamada önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Düzenli ordu oluşturma fikri bu birlikleri rahatsız etmiş ve bazıları saf değiştirerek hilafet ve padişah yanlısı olmuştur¹⁸².

Başarısızlıkla sonuçlanan Gediz taarruzunun ardından Ali Fuat Paşa Batı Cephesi Komutanlığından alınarak, Moskova Elçiliğine atanmıştır. Batı Cephesi ikiye ayrılmıştır.¹⁸³ Kuzey Cephe Komutanlığına Albay İsmet Bey (İnönü), Güney Cephesi komutanlığına Albay Refet Bey (Bele) atanarak¹⁸⁴, Kasım 1920’de düzenli ordunun kurulması için komutan olarak görevlendirilmişlerdir. Güney Cephesi Komutanı, kendi bölgesinde bulunan Demirci Mehmet Efe, Sarı Efe ve Yörük Ali Efe gibi Kuva-yı milliye liderlerini ikna ve ellerindeki kuvvetlerle düzenli ordu birlikleri oluşturmak için çalışmalara başlamıştır. En güçlü isimlerden olan Demirci Mehmet Efe, Çerkez Ethem ve yanındakilerin tahriklerine kapılmış ve düzenli ordu fikrini kabul etmemiştir¹⁸⁵.

Bolu, Düzce, Zile, Yozgat ayaklanmalarını bastırmada yardımları olan Demirci Mehmet Efe,¹⁸⁶ Konya ayaklanması esnasında Isparta, Baladız, Keçiborlu ve İğdecik civarındaydı. 22 Kasım 1920’de Güney Cephesi Komutanı Demirci Mehmet Efe’yi Konya’daki atlı takip kuvvetleri komutanlığına tayin ederek, düzenli ordu içerisine çağırarak binbaşı rütbesini teklif etmiştir. Doğrudan Güney Cephesine bağlanarak, başka makamlarla haberleşmemesi istenmiştir¹⁸⁷.

¹⁸¹K. Özalp, *age.*, s.166.

¹⁸²Türkmen Törelî, *İstiklal Harbinde İç İsyanlar Nutuk’ta ve TBMM’nin Gizli Oturumlarında İç İsyanlara İlişkin Atatürk’ün Sözleri ve Konuşmaları*, Ankara 2013, s.27.

¹⁸³Ergün Aybars, *“İstiklal Mahkemeleri”*, s.30.

¹⁸⁴Kenan, Esengin, *Milli Mücadelede Ayaklanmalar*, İstanbul 1998, s.261.

¹⁸⁵K. Esengin, *age.*, s.261.

¹⁸⁶K. Esengin, *age.*, s.272.

¹⁸⁷K. Esengin, *age.*, s.261.

Önce bu teklifi kabul eden Mehmet Efe, daha sonra başkalarının tahrikleri sonucu karasızlığa düşerek reddetmiştir. Bu sırada Kuzey Cephe Komutanlığı ile arası açılan, Kuva-yı Milliye birliklerini birleştirerek Ankara Hükümetine karşı gelmeyi amaçlayan Çerkez Ethem, Demirci Mehmet Efe’yi de birlikte hareket etmek için çağırılmış ve aralarında gizli yazışmalar başlamıştır¹⁸⁸. Güney Cephe Komutanı Albay Refet Bey’in 10 Aralık 1920’de Mehmet Efe’yi ortadan kaldırma teklifini, Mustafa Kemal Paşa aynı gün yazdığı emirle kabul etmiştir¹⁸⁹. Albay Refet Bey Demirci Mehmet Efe’nin emrindeki kuvvetleri tasfiye ederek, düzenli orduya dahil etmiştir. Demirci Mehmet Efe, TBMM ordularıyla fiili çarpışmaya girişmediğinden mahallinde idareten ikamet ettirilmiş ve ülkenin işgalden kurtarılacağı tarihe kadar hal ve hareketleri TBMM Hükümeti tarafından yakından takip edilmiştir¹⁹⁰.

Elindeki kuvvetlerle Yunanlılara saldırarak gerilla taktiği ile başarılar kazanan ve Anzavur, Adapazarı, Bolu- Düzce, Çapanoğulları, (Yozgat), ayaklanmalarını bastıran ve zamanla güçlenen Çerkez Ethem elindeki kuvvetleri “Kuvay-yı Seyyare”ye gezici kuvvetlere dönüştürmüştür.¹⁹¹

Ayaklanmaları başarı ile bastırması ve Yunanlılara yaptığı baskınlardan dolayı TBMM’de ve halk gözünde olağanüstü itibar kazanması Ethem’i itaatsizliğe itmiş ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’ya karşı çıkmaya sevk etmiştir. Mustafa Kemal Paşayla görüşerek, Ali Fuat Paşa’nın yerine atanan Rauf ve İsmet Paşanın değiştirilmesini istemiş ve bu isteği reddedilmiştir. Ankara Valisi Yahya Galip olayı ile başlayıp devam eden Mustafa Kemal ve Ethem sürtüşmesi¹⁹², Ethem’in düzenli ordu karşısında başarısız olarak, Yunan ordusuna sığınması ile son bulmuştur¹⁹³.

Milli Mücadele’nin düzenli ordu ile başarılı olacağına inanan Mustafa Kemal ve arkadaşları bunun için gerekli çalışmaları sürdürmekteydi. Önceden komutanlar yiyecek

¹⁸⁸K. Esengin, *age.*, s.262.

¹⁸⁹K. Esengin, *age.*, s.267.

¹⁹⁰Erol Akcan, “Milli Mücadele’den Sonra Demirci Mehmet Efe”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:57, Ankara 2015, s.4.

¹⁹¹T. Törel, *age.*, s.41.

¹⁹²Yozgat İsyanının Ethem tarafından bastırılmasından sonra Divan-ı Harp kurulup sorumlular yargılanmıştır. Bu isyandan sorumlu tutulanlar arasında bulunan Ankara Valisi Yahya Galip Bey’in yargılanmasına Mustafa Kemal Paşa’nın izin vermemesi ve Ethem’in Mustafa Paşa’yı Meclis binasının önünde asacağına dair söylemlerin ortaya çıkması Mustafa Kemal Paşa ve Ethem arasındaki gerginliğin başlamasına neden olmuştur. (Nurgün Koç, “Milli Mücadele’de Yozgat (Çapanoğulları) Ayaklanması ve Çerkez Ethem Güçleri Tarafından Bastırılması”, I . *Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, Yozgat 2016, s.232,233,234.).

¹⁹³T. Törel, *age.*, s.45.

ve asker toplama işini kendi yapmaktaydı. Hükümet, bu yetkileri üstlenerek işleri, seferberlik ve askerlik şubeleri eliyle yürütmeye başladı. 27 Aralık 1920'de yayınlanan bildiriye göre, hükümetin haberi olmadan hiçbir sebep ve suretle kuvvet toplamaya yetkili olunmadığı belirtilmiştir. Bu şekilde davrananların, TBMM'nin otoritesine zarar vereceğinden halkı aldatma ile suçlanacakları bildirildi. Böylece komutanlarca ve Kuva-yı Milliye tarafından asker toplanılmasına engel olunmuş ve merkezi otoritenin üstünlüğü sağlanmıştır¹⁹⁴.

İtilaf Devletlerinin Anadolu'da desteklediği iki güç mevcut idi. Doğuda Ermeniler, Batı da Yunanlılar. Güney'de Ermenileri kullanan Fransız işgal kuvvetleri bulunmaktaydı. Rusya'nın 1917'de Brest- Litovsk Antlaşması ile Birinci Dünya Savaşından çekilmesi ile 1878'de kaybedilen Türk toprakları Kars, Ardahan, Batum tekrardan ele geçirilmiştir. Mondros Mütareke ile cesaretlenen Ermeniler, İngiltere ve Fransa'ya dayanarak, Türklere karşı saldırıya geçmiştir. Mütareke gereği Türk ordusu Kars, Ardahan ve Batum'u boşaltınca, Çarlık ordusunun yerini Ermeni kuvvetleri almıştır. Fransız işgal kuvvetlerinin arasında intikam taburları oluşturularak, Adana, Maraş ve Antep'te Türkleri yok etme amacıyla harekete geçtiler. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Wilson, kendi himayesinde Büyük Ermenistan'ı kurmak istiyordu¹⁹⁵.

Doğu Anadolu halkı Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurmuş ve ilk tepkisini Erzurum Kongresi ile göstererek "*Doğu illerinin hiç birisinin Osmanlı topraklarından ayrılmayacağı ve her türlü saldırıya karşı savunmaya gidileceği*" kararı alınmıştır. Henüz dağılmamış olan 15. Kolordu ve komutanı Kazım Karabekir Paşa doğu illeri için büyük güvence idi. Doğu'da Ermeni zulümleri artmış ayrıca Ermeni ordusunun sayısının 40 000 bin kişiye çıkarılacağı planları Ankara hükümetini tedirgin etmiştir. 4 Haziran 1920 TBMM Ermenilere taarruz kararı alarak Kazım Karabekir Paşa Doğu Cephesi Komutanlığına atanmıştır.¹⁹⁶ 20 Eylül 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Doğu Ordusuna taarruz için izin verdiğini şifreli bir mesajla Kazım Karabekir Paşaya bildirmiştir¹⁹⁷.

¹⁹⁴Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.30.

¹⁹⁵İ. Parmaksızoğlu, *age.*, s.94.

¹⁹⁶İ. Parmaksızoğlu, *age.*s.96.

¹⁹⁷Orhan Yeniars, *Kurtuluş Savaş'ında Kars*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1993, s.111.

28 Eylülde Doğuda Ermenilere karşı harekât başlatılmış, ilk aşamada işgal altındaki Sarıkamış ardından 29 Ekim günü Türk ordusu Kars ve Gümrü'yü geri almıştır. Doğuda Ermeni sorunu çözülürken Batı'da Yunanlılara karşı verilen mücadele daha da kuvvetlendi¹⁹⁸.

Ermenilerle 3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalandı¹⁹⁹. Ancak Rusya Ermenistan'ı Sovyetleştirince bu antlaşma Moskova'da yeniden gözden geçirildi²⁰⁰. 16 Mart 1921'de Rusya ile Moskova Antlaşması imzalanmış bugünkü Kuzey Doğu sınırimız çizilmiştir. İki tarafta uluslararası alanda birbirlerinin çıkarlarını baltalamayacaktır. Ayrıca Rusya maddi destek vermeyi de kabul etmiştir²⁰¹.

Mondros Mütarekesinden sonra, Adana, Maraş, Antep, Urfa Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransızlara karşı ilk direniş Dört Yol'da olmuştur. Fransız ordusu içinde on bin kişilik Ermeni kuvveti olduğu gibi, yerli Ermenilerde silahlanmıştı. Türk halkının Fransa'ya olan güveni sarsılmıştır. Ermeniler Türk köylerine saldırıya geçmiştir.²⁰² Kuva-yı Milliye birlikleri savunmaya geçmiştir. Güney Cephesinde; 20 Ocak-10 Şubat 1920'de Maraş savunması, 9 Şubat- 11 Nisan 1920'de Urfa savunması, 1 Nisan 1920- 8 Şubat 1921'de Antep savunması, 21 Ocak 1920- 20 Ekim 1921'de Adana savunması yapılmıştır²⁰³. Antep ve Adana'da direniş devam ederken, Fransızlar Maraş ve Urfa'da başarısız olmuştur. Türk direnişi karşısında Fransa TBMM'ne başvurarak mütareke istemiştir. Bir yandan da Pozantı ve Kozan'ı boşaltıp Antep'teki kuvvetlerini geri çekmeye başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa Güney Cephesinin tamamen boşaltılmasını istedi ancak Paris'ten yetki gelmediği gerekçesi ile bu gerçekleşmedi²⁰⁴.

Güneyde ki Türk direnişi karşısında şaşırıp ve zor durumda kalan Fransızlar için Suriye Mandası da tehlikeye girdiğinden Türkiye ile barış isteklerini artırdılar Türk-

¹⁹⁸İ. Parmaksızoğlu, *age*.s.96.

¹⁹⁹İbrahim Agah Çubukçu, "İstiklal Savaşı ve Milli Birlik", *Belleten*, LII/204, Ankara 1988, s.802.

²⁰⁰İ. Parmaksızoğlu, *age*, s.96.

²⁰¹İ. Agah Çubukçu, *agm.*, s.802.

²⁰²İ. Parmaksızoğlu, *age*, s.97.

²⁰³Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir 2000, s.244.

²⁰⁴E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.247.

Fransız görüşmeleri II. İnönü ve Eskişehir-Kütahya Savaşları nedeniyle ertelendi²⁰⁵. Sakarya Savaşı'na kadar bekleyen Fransızlar, Yunan saldırısı kırılınca tekrar görüşmelere başladılar. Bu görüşmeler sonucunda 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması ile Güneyde tam bir başarı sağlandı. Fransız ordusu ile gelen Ermeniler onlarla beraber bölgeyi boşalttılar²⁰⁶.

1.1.1. Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri

İzmir'in işgali ile başlayan Bursa-Uşak-Sarayköy hattına kadar ilerleyen Yunan kuvvetleri kesin bir sonuca ulaşamamış ve isteklerini Türk Milli Hükümetine kabul ettirememişlerdir. Yunan Ordusu, Aralık 1920 başlarından beri Türk kuvvetlerinin genel bir hazırlıkta oldukları ve taarruza geçecekleri yolunda haberler almakta idi. Ethem ve kardeşlerinin ayaklanmaları, Milli Hükümet için siyasi ve askeri olumsuz bir durum yaratmıştır. Yunanistan'da kurulan yeni hükümet de, İtilaf devletlerinin güvenini kazanmak için yeni bir harekâta ihtiyaç duyulmuştur²⁰⁷.

6 Ocak 1921'de harekâta geçen Yunan birlikleri üç gün sonra İnönü mevzilerine gelmiş ve 11 Ocak 1921'de burada durdurulmuştur²⁰⁸. Yunan kuvvetleri önemli miktarda cephane terk ederek, yeniden toparlanmak üzere Bursa'ya doğru geri çekilmeye başlamıştır²⁰⁹. Birinci İnönü Muhaberesi yeni kurulan Türk ordusunun Batı'da ki ilk zaferi olmuştur.

Birinci İnönü Muhaberesi'nde ki başarı, cephede ve memlekette büyük sevinç yaratmış ve manevi güç vermiştir. Türk kuvvetleri zayıf ve yeterli kadrosu olmayan birlikler halindeydi. Aynı zamanda cephane sıkıntısı da çekmekteydi. 10 Ocak akşamı Batı cephesinin, '*cephane gönderin, mağlup oluyoruz*' isteğine karşın beş on sandık mermi çıkarılabilirken, Milli Müdafaa Vekili Fevzi Paşa (Çakmak) ise şu telgrafi çekmiştir: "*Size bir tren cephane gönderdim. Elinize varıncaya kadar mukavemet imkanını temin ediniz.*" Orduya manevi güç vermek için çekilen telgraf, gerekli etkiyi

²⁰⁵E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.249.

²⁰⁶İ. Parmaksızoğlu, *age.*, s.99.

²⁰⁷*İstiklal Harbinde Birinci İnönü Muhaberesinde 126'ncı Piyade Alayının Harekâtı (7 Ocak 1921)*, Ankara 1974, s.5.

²⁰⁸Nurettin Peker, *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla*, İstanbul 1955, s.295.

²⁰⁹Cezmi Tahir Berktin, *Erzurum'dan Lozan'a ve Mustafa Kemal Paşa*, Ankara 1981, s.77.

yapmış ve Türk kuvvetleri başarılı olmuş ve halkın Milli Mücadeleye olan inancını artırmıştır²¹⁰.

Cephelerde savaş sürerken, 18 Eylül 1920’de yeni Anayasa tasarısı sunulmuş ve 18 Kasım’da tasarı üzerine görüşmelere başlanmıştır²¹¹. 20 Ocak 1921’de Birinci ve İkinci İnönü Muhabereleri arasında ‘*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*’ kabul edilmiştir²¹². Savaş ortamında olağanüstü durumda kabul edildiği için yasama, yürütme, yargı yetkileri TBMM’nde toplanmıştır. TBMM’nin güçler birliğini benimsemesi, hızlı karar alınmasını sağladığı için Milli Mücadele’nin başarıya ulaşmasına katkı sağlamıştır²¹³.

Yeni Teşkilatı Esasiye Kanunu Temel Hükümleri

- 1- *Hâkimiyet, bilâkayd-ü şart (yani kayıtsız şartsız) milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını, bizzat ve bilfil idare etmesi esasına dayanır,*
- 2- *İcra kudreti ve teşri salâhiyeti, milletın yegâne ve hakikî mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder,*
- 3- *Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” unvanını taşır,*

Bu maddeler milli iradeye dayalı olarak doğmakta olan yeni Türk Devletinin habercisidir²¹⁴.

Birinci İnönü Muharebesi’nin başarı ile sonuçlanması ardından Damat Ferit Paşa hükümeti istifa etmiş, yerine Tefvik Paşa Kabinesi gelmiştir. Bu kabinede Dâhiliye Nazırı olan Müşir Ahmet İzzet Paşa başkanlığında bir heyet, Bilecik’e gelerek²¹⁵, Mustafa Kemal Paşa başkanlığında heyet ile 5 Aralık 1920’de görüşmüştür. Görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamıştır. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul heyetini beraberinde Ankara’ya götürerek, Milli Mücadele’ye katıldıklarını Anadolu Ajansı aracılığı ile duyurmuştur. Ankara’da kalmak istemeyen heyet, bu haberi yalanlamaya çalışsa da Ankara Hükümeti bunu engellemiştir. Bütün bunlara rağmen, TBMM Hükümeti 26 Ocak 1921’de yayınladığı bir kararname ile 3 Aralık 1920 tarihinden

²¹⁰Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, İstanbul 1960, c.II, s.495.

²¹¹E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.259.

²¹²Ş. Aydemir, *age.*, c.II, s.496.

²¹³E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.260.

²¹⁴Ş. Aydemir, *age.*, c.II, s.497.

²¹⁵Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul 1958, s.420.

itibaren İstanbul Heyeti üyelerine maaş bağlamıştır. Ankara kalmak istemeyen ve Milli Mücadeleye katılmaktan çekinen heyet, İstanbul'a iadeleri için ricalarını ısrarla sürdürdüklerinden 7 Mart 1921'de İstanbul'a dönmelerine izin verilmiş ve birer gün arayla iki gurup halinde 19 Martta İstanbul'a dönmüşlerdir²¹⁶.

Bu sırada Sevr'i kabul ettiremeyeceklerini anlayan İtilaf Devletleri Londra Konferansını toplamaya karar verdiler²¹⁷. İstanbul ile Ankara arasında, Ankara hükümetinin de bu konferansa katılması konusundan ki yazışmalardan sonra İstanbul Hükümeti temsilcileri ile Ankara Hükümeti temsilcilerinin beraber katılması kararlaştırılmıştır. 27 Şubat 1921'de Londra'da toplanan konferans 12 Mart 1921'e kadar sürmüş ve sonuç alınamadan dağılmıştır. İstanbul Heyetinin Başkanı Sadrazam Tevfik Paşa, konferans başlarken söz almış ve “ *Türkiye namına mütalaa beyan etmek hakkı, milletin itimadını haiz olan Anadolu Heyetindedir. Sözü Bekir Sami Bey'e terk ediyorum...* ” diyerek Ankara Heyetinin Başkanı ve Hariciye Vekili Bekir Sami Bey söz hakkını vermiştir. Konferans sonuçsuz dağılsa da TBMM Hükümeti ve Ankara, İtilaf devletleri karşısında fiilen söz sahibi olmuş ve kabul görmüştür²¹⁸.

1 Mart 1921'de imzalanan Türk-Afgan Dostluk Antlaşması ile bu ülkenin diplomatik desteği sağlanmıştır. Afganistan'ın Türkiye'yi ve onun mücadelesini desteklemesi İngiliz ve Yunanlılarda endişe yaratmıştır²¹⁹.

Milli Mücadele'nin anlamını belirtecek bir marş için Milli Eğitim Bakanlığınca yarışma açılmış ve 724 şair arasından yarışmayı Mehmet Akif kazanmıştır. Mehmet Akif'in kahraman ordumuza armağan ettiği şiiri *İstiklal Marşı* olarak 12 Mart 1921'de Meclis'te kabul edilmiştir²²⁰.

Birinci İnönü Muharebesi'nde taarruz gücü kırılan Yunan Ordusu bu süre zarfında İngilizlerinde desteğiyle toparlanarak, taarruz gücünü yeniden elde etmiş ve İnönü mevzilerinde tekrar taarruza geçerek, İkinci İnönü Muharebesi'ni başlatmışlardır.

²¹⁶Oğuz Aytepe, “Milli Mücadele’de Bilecik Görüşmesi” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:33-34, Ankara 2004, s.29,30.

²¹⁷Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul 1958, s.420.

²¹⁸Ş. Aydemir, *age.*, c.II, s.499.

²¹⁹İ. Çubukçu, *agm.*, s.802.

²²⁰E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.266.

23 Martta başlayan Yunan taarruzu²²¹ karşısında Türk ordusu başarılı olmuş ve Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Ankara'ya Yunan kuvvetlerinin çekildiği haberini *"Saat 18, dakika 30'da Metristepe'den gördüğüm vaziyet: Gündüz Bey şimalinde, sabahtan beri sebat eden ve dümdar (artçı) olması muhtemel bulunan bir düşman müfrezesi, sağ cenah grubunun taarruzuyla gayri muntazam çekiliyor. Yakından takip ediliyor. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok, Bozüyük yanıyor. Düşman, binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını Silahlarımıza terk etmiştir."*²²² telgrafiyla Ankara'ya bildirmiştir.

Bu telgraf üzerine İsmet Paşa 1 Nisan 1921'de Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı cevap şu şekildedir: *"...Milletimizin istiklal ve hayatı, dâhiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silah arkadaşlarınızın kalp ve hamiyetine büyük emniyetle istinat ediyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz. İstila altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün, müntehalarına kadar zaferinizi tesid ediyor."*²²³

İkinci İnönü Muhaberesi de Türk Ordusunun başarısı ile sonuçlanmıştır. Düzenli ordunun Batı da kazandığı ikinci zaferdir. Ruşen Eşref Ünaydın İnönü Muhaberesini Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Karacahisar'ın fethinin doğurduğu sonuçlarla eş değer görmüştür. Düzenli ordunun bu başarısının Milli Mücadele'ye ve TBMM'ye iç ve dış kazanımlarına vurgu yapmıştır²²⁴.

1.1.1.1. Eskişehir Kütahya Muharebesi

Yunanistan'da, 16 Kasım 1920'de Venizelos iktidardan düşmüş, İsviçre'de sürgünde bulunan Yunan Kralı Kostantin, 15 Aralık 1920'de tekrar Yunan krallığına seçilmiştir. Mart 1921'de hükümet istifa ederek Gunaris hükümeti kurulmuştur. Yeni

²²¹İsmet İnönü, *Hatıralar*, İstanbul 2014, s.238.

²²²İ. İnönü, *agh.*, s.241.

²²³İ. İnönü, *agh.*, s.241.

²²⁴"Gerçi, meydan muhaberesi olmak bakımından İnönü pek gösterişli değildir; fakat mânâsı çok büyüktür. Saltanat istiklâlinin arifesinde Karacahisar fethinin değeri ne idi ise, millet istiklâlinin arifesinde İnönü müdafaasının genişliği de odur! Osman Gaziye tuğ, davul, bayrak Karacahisar başarısı üzerine gönderilmişti. Büyük Millet Meclisine Avrupa'dan murahhasları beklendiği haberi de İnönü başarısı üzerine geldi. Ve, daha bir yıl öncesi; 'Âsi yaygarasıdır' diye bastırılmak istenen Anadolu sesi, Cihan önünde gayelerini söyledi; varlığını saydırdı! Zira İnönü herkese anlattı ki, dağınık enkaz içinde yeni ruhlu taze bir dirlik düzenlik, zabıtsız, rabıtsız çetelerden gürbüz bir ordu nüvesi doğmuştur... İşte İnönü'nün en büyük harikası. İçli dışlı düşmanların bitkinlik sandığı noktada böyle başlangıç oluverişidir!...", Ruşen Eşref Ünaydın, *İstiklâl Yolunda*, Ankara 1960, s.55.

hükümeti kuran Gunaris, Venizelosçuların üç yıldır hapiste tuttuğu General Papulas' "Küçük Asya Ordusuna" Başkumandan olarak atamış ve Anadolu'ya göndermiştir²²⁵.

İkinci İnönü yenilgisinden sonra, Küçük Asya Ordusu Başkomutanı Papulas, 13 Nisan 1921 tarihli Anadolu raporunda "Türklerin ordularını güçlendirdiklerini, Londra Konferansı'ndan sonra siyasi manevralarla morallerinin yükseldiğini, ümitlerinin arttığını, İç Anadolu ve Çukurova Bölgelerinden takviye birlikler getirdiklerini" bildirmiştir²²⁶. Başkomutan Papulas, Türk ordusu kuvvetlenmeden tekrardan taarruza geçmek istiyordu. 13 Haziran 1921'de Limnos zırhlısı ile Yunan Kralı Konstantin beraberindeki bir heyetle İzmir'e gelmiş ve mavi beyaz giyimli Rum kızları tarafından kordon boyunda sevinçle karşılanmıştır²²⁷.

Yunan Kralı seferberlik ilan etmiş, Yunanistan bütün gücünü ortaya koyarak yeni saldırı için hazırlanmıştır. Yunan ordusu İnönü savaşlarında ki cepheden taarruzdan vazgeçip yeni bir plan oluşturmuştur²²⁸. Bu plana göre; Yunanlılar Anadolu'daki kuvvetlerini 11 tümene çıkararak; Bursa- Eskişehir, Bursa-Tavşanlı-Kütahya ve Uşak-Dumlupınar-Seyitgazi istikametlerinde üç koldan²²⁹ kuşatarak, ilerleyip meydan muhaberesi alanında birleştirmek suretiyle Türk ordusunu iki ateş arasında yok etmeyi hedeflemişlerdir²³⁰.

İkinci İnönü yenilgisinden sonra Yunan birliklerinin Bursa'ya doğru geri çekilmesi üzerine bu durumdan yararlanmak isteyen Türk Ordusu, Afyon dolaylarında bulunan Yunan 1'inci Kolordusuna taarruz girişiminde bulunmuştur²³¹. 7-8 Nisan gecesi 1921'de geri çekilmekte olan Yunan birlikleri ile Türk birlikleri arasında beş gün süren çarpışma sonucu Aslıhanlarda başarısız olan Yunan ordusu Dumlupınar'da Uşak'tan takviye birlik alarak asıl savunma hattını oluşturmuş ve burada Türk birlikleri başarısız olmuştur²³². Dumlupınar mevzilerinde üç gün süren çarpışmalar sonucu Güney

²²⁵Nihat Değirmenci, *İstiklal Harbinde Kütahya- Eskişehir Muhaberelerinden Bir Kesit 10-24 Temmuz 1921*, Kütahya 2009, s.7.

²²⁶N. Değirmenci, *age.*, s.6.

²²⁷N. Değirmenci, *age.*, s.7.

²²⁸E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.270.

²²⁹N. Değirmenci, *age.*, s.6.

²³⁰E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.270.

²³¹H. Kaya, *age.*, s.82.

²³²Selahattin Tansel, *Mondoros'tan Mudanya'ya Kadar*, Ankara 1978, c.IV, s.77.

cephesi komutanlığı, Türk kuvvetlerini Yunan taarruzundan korumak için Eydemir-Çalköy- Bakırcık-Karaca- Viran hattında geriye çekmiştir²³³.

2 Mayıs'ta 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Fevzi ve İsmet Paşalar ile Refet Bey'in karargahına gitmiş ve yapılan incelemeler sonucunda Batı Cephesini tek bir komuta altında birleştirme kararı alınmıştır. Güney Cephesi Batı Cephesine bağlanarak Komutanlığına İsmet Paşa getirildi. Fevzi Paşa Genelkurmay Başkanı oldu. Milli Savunma Bakanlığı teklifini reddeden Refet Bey, Genelkurmay Başkanı olmayı istediysede Mustafa Kemal Paşa, bu isteğini kabul etmişti²³⁴.

Aslıhanlar (8-12 Nisan 1921) ve Dumlupınar (13-15 Nisan 1921) Muhaberelerinden cesaret alan Yunanlılar²³⁵ Türklerin yenileceği düşüncesi içerisindeydi. Yunan yasalarına göre aynı zamanda başkomutan olan Yunan Kralı, 7 Temmuz'da cepheye hareket etmiştir²³⁶. 10 Temmuz 1921'de Yunan taarruzu başlamış Türk ordusunun sol kanadına yapılan bu taarruz başarı ile ilerlemiş 13 Temmuz'da Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya ve 19 Temmuz'da da Eskişehir Yunanlıları'nın eline geçmiştir²³⁷. 18 Temmuz'da Eskişehir yakınındaki Karacahisar'da bulunan cephe karargâhına gelerek İsmet Paşa ile görüşen Mustafa Kemal, "*Sakarya şarkına kadar çekilmek câizdir*" önerisinde bulunmuştur²³⁸. 21 Temmuz 1921 Eskişehir Savaşından sonra Yunan ordusu Türk kuvvetlerini takip ve taciz etmemiş, Batı Cephesi komutasındaki Türk birlikleri 25 Temmuz'a kadar düzenli bir şekilde Sakarya'nın doğusuna çekilmiştir²³⁹.

Ancak bu çekilişten dolayı ordu da ve halkta büyük panik yaşanmıştır, 22 Temmuz 1921'de Fevzi Paşa'nın, "*İlerleyen Yunan ordusu mezarına yaklaşıyor*" demesi de bu paniği önleyememiştir. Aynı zamanda Fevzi Paşa'nın 23 Temmuz 1921'de TBMM'nde yapılan gizli celsede Ankara'nın boşaltılmasından bahsetmesi daha da paniğe sebep olmuştur²⁴⁰. 23 Temmuzda yapılan gizli celsede Fevzi Paşa;

²³³Sibel Zeren, "I. TBMM Dönemi (1920-1923) ve Düzenli Orduya Geçiş", *Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi*, İstanbul 2010, s.133.

²³⁴H. Kaya, *age.*, s. 84-85.

²³⁵N. Değirmenci, *age.*, s.9.

²³⁶N. Değirmenci, *age.*, s.9.

²³⁷E. Aybars, *age.*, s.271.

²³⁸Selahattin Tansel, *age.*, c. IV, s.102.

²³⁹N. Değirmenci, *age.*, s.62.

²⁴⁰S. Tansel, *age.*, s.103.

ordunun durumunu uzun uzadıya anlattıktan sonra Meclisin Kayseri'ye taşınma konusunu dile getirmiştir.

“... Malumu âliniz biz Ankara'da buldukça ordu daima Ankara'yı nazarı dikkate almak mecburiyetindedir. Ordu Ankara'yı nazarı dikkate aldıkça düşman da manevrasını ona göre yapacaktır ve bizi daima bir noktaya bağlayacaktır. Bunlardan âzâda kalan bir ordu şimdi Eskişehir'den daha emin bir vaziyettedir. Çünkü hatlarımız çok. İstersek Kırşehir'e doğru, Kızıl ırmağa Beypazarı'na doğru bir cephe yapabiliriz.

Biz burada Ankara'da buldukça ordu başka bir şey düşünemeyeceği için her halde merkezi hükümetin tebdili zaruriyetindeyiz. Bunun için Heyeti Vekile yaptığı müzakeratta Kayseri'yi münasip görmüştür. Kayseri, malumu âliniz. Anadolu'nun göbeği addolunur. Konya'ya yakındır. Adana'ya yakındır. Otomobil yolları üzerindedir. Orada barınacak emakin de vardır. Hükümetin orada tesisini, ordunun harekâtı noktai nazarından, daha emin addediyoruz.”²⁴¹.

Batı Cephesi Komutanlığı birliklerinin Eskişehir, Kütahya, Afyon gibi önemli toprak parçalarını düşmana bırakarak Sakarya doğusuna çekilmesi ve asker kaçağı olaylarının çokluğu, kamuoyunda büyük moral bozukluğuna neden olmuş; birliklerin askerî gücü hakkında olumsuz yorumlar ve güvensizlik oluşması da Memlekette büyük bir üzüntü yaratmıştır²⁴².

Son savaşlardaki Yunan başarısı, İstanbul'da ki Rumların Beyoğlu, Şişli, Galata'da otomobilleri ile gruplar halinde sevinç gösterileri yapıp taşkınlıklarına sebep olmuş, ayrıca Yunan bayrakları ile süsledikleri deniz araçları ile Boğaz kıyılarında zafer çılgınlıkları atmışlardır²⁴³.

1.2. Sakarya Meydan Muhaberesi ve Büyük Taarruza Giden Süreç

Batı Cephesi birliklerinin yaptığı geri çekilme hareketi, askeri birlikler üzerinde oldukça olumsuz etki yapmıştır. Sakarya kesimine gelen birlikler, barınacak bina, çadır gibi gerekli ihtiyaçlardan yoksun oldukları gibi ağaç gölgesi dahi bulamamışlardır.

²⁴¹TBMM Gizli Celse Zabıtları, 23 Temmuz 1337 (1921).Devre:1, Cilt:11, 54' üncü itikat, 1, 2 ve 3' ncü Celse.s.102.

²⁴²Kamil Önalp, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muhaberesinden Önceki Olaylar ve Mevzi İlerisindeki Harekât (25 Temmuz- 22 Ağustos 1921)*, Ankara 1972, s.11.

²⁴³K. Önalp, *age.*,s.11.

Giyecek ve yiyecek gibi temel gereksinimlerin noksanlıkları da eklenince moral bozukluğu ve genel bir ümitsizlik meydana gelmiştir. Bundan dolayı birliklerdeki kaçak olayları daha da çoğalmıştır. Ankara birlikleri köprü ve geçitleri kontrol altına alarak kaçmaları önlemeye çalışmıştır²⁴⁴.

Geri çekilişin verdiği moral bozukluğunun etkisiyle 30122'si silahsız ve 687'si silahlı olmak üzere toplam 30809 kaçak olayı tespit edilmiştir²⁴⁵. Otoritenin sağlanması için, 17 Şubat 1921'de çalışmalarına son vermiş olan İstiklal Mahkemelerinin yeniden kurulması Eskişehir-Kütahya yenilgisi ardından tekrar gündeme gelmiştir. Fevzi Paşa, 23 Temmuz 1921'de Mecliste askeri durumu anlattıktan sonra, "*Memleketi böyle bir takım askeri ilerlemelerle dâhilden ifsata sevk etmek teşebbüsünü istidlal olunuyor. Sırf bu düşmanın ilerlemesi halinde bazı müfsitlerin iğfalatını men etmek ve mücrimleri şiddetle tecziye etmek lüzumuna binaendir.*" diyerek Türk ordusu için kritik bölgeler olan Kastamonu ve Konya merkezli iki İstiklal Mahkemesinin kurulmasını istemiştir. Meclis, Kastamonu, Konya ve Samsun'da üç İstiklal Mahkemesi kurmaya karar vermiştir²⁴⁶. 30 Temmuz 1921'de üye seçimleri tamamlanmış olan ikinci dönem İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur²⁴⁷.

Disiplinin sağlanması için hükümet tarafından yiyecek ve giyecek ihtiyaçları sağlanırken, diğer taraftan da Cephe komutanlığınca sert önlemler alınmıştır. Alınan her türlü tedbirlere karşın hatta idam cezalarına rağmen firar olayları engellenememiştir. Ancak Çanakkale, Filistin, Kafkas ve Irak Cephelerinde başarılı muhabereleler vermiş yaşlı ve tecrübeli ikmal erlerinin birliklere katılması, erlerin moralinin yükselmesine yardımcı olmuştur²⁴⁸.

Eskişehir- Kütahya savaşlarının kaybedilmesinin etkisi Mecliste daha fazla görülmüş, gruplaşmaların belirgin hale gelmesine sebep olmuştur. Bütün üyeleri Türk olan TBMM' nin tek ortak amacı Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmektir. Meclisin açılışından beri farklı görüş ve düşüncede gruplar oluşmuşsa da iki ana gurup öne çıkmıştır. Birinci Gurup, Mustafa Kemal Paşa'nın görüş ve düşüncesinde olanlar. İkinci

²⁴⁴K. Önalp, *age.*, s.55.

²⁴⁵K. Önalp, *age.*, s.56.

²⁴⁶E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.99.

²⁴⁷E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.100.

²⁴⁸K. Önalp, *age.*, s.56.

Gurup, saltanat ve hilafeti destekleyen muhafazakâr düşüncenin temsilcileri aynı zamanda diğer muhalifleri de bünyesinde barındırmaktaydı²⁴⁹.

1.2.1. Sakarya Meydan Muhaberesi Öncesi Yapılan Hazırlıklar ve Teklif-i Milliye Emirleri

Eskişehir-Kütahya yenilgisinden sonra mecliste büyük tartışmalar yaşanmış savaş sorumlusu aranmıştır. Özellikle muhalif grup “*Ordu nereye gidiyor; millet nereye götürülüyor? Bu harekâtın elbette bir mesulü vardır; o nerededir? Onu göremiyoruz. Bugünkü elim halin, feci vaziyetin amili hakikisini ordunun başında görmek isterdik*” diyordu. Mersin mebusu Selahattin Bey, kürsüden Mustafa Kemal Paşa’ya “*ordunun başına geçsin!*” demiş bu fikre katılanlarda karşı çıkanlar da olmuştur²⁵⁰.

Mustafa Kemal Paşa, 4 Ağustos 1921’de meclise gizli oturumda Başkomutanlık kanunu hakkında kanun teklifi vermiştir.

*“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine Meclis azayı kiramının umumi surette tezahür eden arzu ve talebi üzerine başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu vazifeyi şahsen deruhte etmekten tahassul edecek fevaidi azami süratle istihsal edebilmek ve ordunun maddi ve manevi kuvvetini azami surette tezyid ve ikmal ve sevku idaresini bir kat daha tarsin için Türkiye Büyük Millet Meclisinin haiz olduğu salahiyeti meşruayı fiilen istimal etmek şartıyla bu vazifeyi deruhte ediyorum. Müddeti ömrümde Hâkimiyeti Milliye’nin ve meşruiyetin en sadık bir hizmetkârı olduğumu nazarı millete bir defa daha teyit için bu salahiyetin üç ay gibi kısa bir müddetle takyid edilmesini ayrıca talep ederim.”*²⁵¹

Mustafa Kemal Paşanın bu teklifi üzerine Başkomutanlık unvanı üzerinde tartışmalar yaşanmış, meclisin maneviyatına uygun olmayacağı, Başkomutan olacak zatın padişah anlamı taşıyacağı konusunda yaşanan görüş ve tartışmalardan sonra²⁵² 5

²⁴⁹K. Önalp, *age.*, s.13.

²⁵⁰M. Kemal, *age.*, c.II, s.609.

²⁵¹TBMM Gizli Celse Zabıtları, 5 Ağustos 1337 (1921). Devre:1, Cilt 2, 62’inci itikat, 1,2, Celse. s.164.

²⁵²TBMM Gizli Celse Zabıtları, 5 Ağustos 1337 (1921). Devre:1, Cilt 2, 62’inci itikat, 1,2, Celse. s.165.

Ağustos 1921’de kabul edilen Başkomutanlık Kanunu ile Mustafa Kemal Paşa Meclis’in tüm yetkilerini alarak Başkomutanlık görevini üstlenmiştir²⁵³.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerin Başkomutanlık Tevcihi Hakkında

Kanun No: 144

1. *Millet ve memleketin mukadderatına bilfiil vaziülyed yegâne kuvvet-i âliye olan ve azasından her birinin Kanuni Esasi ve Teşkilatı Esasiye Kanunu ile hukuku ve masumiye-ti teşriyesi tabiatıyla mahfuz ve şahsiyeti maneviyesi Başkumandanlığa haiz bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi kuyudu ati ile Başkumandanlık vazife-ifiliyesine kendi reisi Mustafa Kemal Paşayı memur eylemiştir,*

2. *Başkumandan, ordunun maddi ve manevi kuvvetini azami surette tezyit ve sevk idaresini bir kat daha tarsin hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisini buna müteallik selahiyetini meclis namına filen istimale mezundur,*

3. *Müşarünileyhe baladaki mevad ile mevdu sıfat ve selahiyet, üç ay müddetle mukayyettir. Meclis lüzum gördüğü takdirde bu müddetin inkizasından evvel dahi bu sıfat ve selahiyeti refedebilir,*

4. *İşbu kanunun tarih-i neşrinden itibaren mer’iyül icradır,*

5. *İşbu kanun icrasına Türkiye Büyük Millet Meclisi memurdur*²⁵⁴.

Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa Sakarya Savaşı’nın hazırlıklarına başlayıp Meclisteki gizli oturumlarda yaşanan gürültüleri dışarı yansıtmadan birlik halinde savaşılacaktır. Meclisin yetki ve sorumluluğunu üzerine alan Mustafa Kemal Paşanın imzasını taşıyan her yazılı emir kanun demektir²⁵⁵.

Mustafa Kemal Paşa, başkomutanlık görevini üstlendikten sonra 8 Ağustos 1921’de ülkenin kurtuluşu için halkın elinde bulunan iğneden ipliğe ne varsa ordunun emrine verilmesi amacıyla “*Tekalif-i Milliye Emirleri*” (Ulusal Vergiler Buyrukları)’ni

²⁵³İ. Parmaksızoğlu, *age.*, s.108.

²⁵⁴K. Önalp, *age.*, s.307.

²⁵⁵Cezmi Tahir Berktin, *age.*, s.125.

yayınlamıştır²⁵⁶. Başkumandan Mustafa Paşanın yayınladığı bu tarihi on emir kanun demektir²⁵⁷.

Tekalif-i Milliye emirleri çok ağırdır. Özellikle yedi numaralı madde de, halkın elinde bulunan silahların üç gün içinde teslim edilmesi isteniyordu buna karşı çıkanların dördüncü gün asılacakları tebliğ ediliyordu. Ayrıca sekiz numaralı madde de yer alan emirleri yerine getirmeyenler ve suiistimal eden devlet memurları da “*Vatana İhanet*” suçu ile İstiklal Mahkemeleri’nce yargılanarak cezalandırılacakları belirtilmektedir²⁵⁸.

Mustafa Kemal Paşa, ilk önce Başkumandanlık karargahını kurarak emir kumanda zincirini Başkumandanlık makamına bağlamıştır²⁵⁹. Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık karargahında oluşturduğu heyet ile yeni orduyu düzenlemek için aldığı önlemler sayesinde cephe seferberliği halinde devlete gerekli insan gücünün silah altına alınmasını sağlamıştır²⁶⁰.

Ankara Ahz-ı Asker Şubesi Riyaseti’nden:

“300,301,302,303 tevellütlü müsellemler silahlı ve silahsız efrad silahaltında’vet olunmuştur. Bil-cümle hususatlarını tasviye ile 12 Ağustos 337 Cuma günü ale’s-sabah alaturka saat on ikide Ankara ahz-ı asker şu’besinde isbat-ı vücut edeceklerdir.

Mukaddes olan hayat ve istiklal-i millimizin istihsali ve alçak düşmanın ana topraktan tardı için silah altına dav’et olunan efradın yemv-i mezkur de kemal-i hahişleşu’be dairesine koşacakları vareste-i şekk ve irtibat ise de bu mübarek topraklarda yetiştiği halde menafi’i hissiye peşinde dolaşan bedhahanın iğfal ve ifsadatına kapılacak olan safdil efrad hakkında dahi mu’ammele-i icabiyesinin tatbikinde tereddüt olunmayacağı konusu da ayrıca ihtar ve i’lan olunur.”²⁶¹

Bu emirlerin zamanında ve eksiksiz uygulanışı, Ordunun ihtiyaçlarını karşılamada büyük faydalar sağlamıştır. Milleti büyük fedakarlıklara sevk eden yalnızca

²⁵⁶Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul 2001, s.180.

²⁵⁷N. Peker, *ege.*, s.359-360., Serpil Sürmeli, *Milli Mücadele’de Tekalifi Milliye Emirleri*, Ankara 1998, s.69,70; bakınız, EK-1.

²⁵⁸S. Tansel, *age.*, s.109.

²⁵⁹S. Sürmeli, *Milli Mücadele’de Tekalifi Milliye Emirleri*, s.57.

²⁶⁰S. Sürmeli, *Milli Mücadele’de Tekalifi Milliye Emirleri*, s.58.

²⁶¹S. Sürmeli, *Milli Mücadele’de Tekalifi Milliye Emirleri* s.58.

bu emirler ya da cezalar olmamıştır. Aynı zamanda Türklerinde vatan tehlikeye düştüğü zaman ortaya çıkan ve mucizeler meydana getiren başka milletlerde görülmeyen niteliklerdir²⁶².

1.2.1.1. Sakarya Meydan Muhaberesi ve Sonuçları

Ankara hükümeti bir yandan Sakarya Savaşı'na hazırlanırken, bir yandan da eğitim alanında girişimlerde bulunarak eğitim ve öğretimin halka dayalı ilkelere göre düzenlenmesini hükümet programında yer vermiştir. Milli Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gelen öğretmenler okullara gönderiliyordu. Söz konusu faaliyet, yeni devletin eğitime verdiği önemi ve düşmanın mutlak yenileceğine olan inancı göstermektedir. Ulusal eğitimi düzenlemek ve bir eğitim programı oluşturmak için 15-21 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi düzenlenmiştir²⁶³.

Diğer yandan Kral, Kostantin ve Yunanistan başbakanı Gonaris'in de katıldığı 24 Temmuz 1921'de Eskişehir'de gerçekleşen savaş meclisinde Yunan ordusunun Ankara'ya doğru taarruza geçmesi kararlaştırılmıştır. Yunan komuta kademesinin karşı çıkmasına rağmen İngilizlerin ve Yunan Hükümetinin isteği üzerine taarruz kararı alınmıştır²⁶⁴.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Ankara'nın 35 km. güneybatısındaki Alagöz köyüne karargâhını kurmuştur²⁶⁵. Sakarya Savaşı 13 Ağustos 1921'de Yunan saldırıları ile başlamış²⁶⁶ Eskişehir'den ilerleyen Yunan birlikleri, 17 Ağustosta Sakarya'nın batısındaki Türk kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu sırada tarihi emri vermiştir²⁶⁷.

“Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sath, bütün vatandır. Vatanın, her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her cüzütam, bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük, büyük her cüzütam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder.

²⁶²S. Tansel, *age.*, s.109.

²⁶³S. Zeren, *agm.*, s.137.

²⁶⁴A. Gencer, *age.*, s.183.

²⁶⁵Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi II Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, İstanbul 1998, s.251.

²⁶⁶İ. Parmaksızoğlu, *age.*, s.108.

²⁶⁷Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, s.251.

Yanındaki cüzütamın çekilmeye mecbur olduğunu gören cüzütamlar, ona tabi olamaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur.”²⁶⁸

Birçok defa Türk savunma hattı bazı noktalarda parçalansa da Başkomutan'ın yukarıda ki emri üzerine kaygan bir savunma sistemi ile her kırılan Türk savunması yerine yenisi kurularak, Yunan ordusunun gücü kırılmaktaydı. Ancak her şeye rağmen Yunan ordusu, Ankara'nın güneyine kadar yaklaşmayı başarmıştır. Top sesleri Ankara'dan duyulurken, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, attan düşerek kaburga kemiğini kırmış yaralı olarak askeri harekâtları idare etmiştir. Ordu birliklerinin idare görevinin bütün sorumluluğu Batı Cephesi kumandanı İsmet Paşa'nın üzerindedir. Kazım Özalp, Şükrü Naili Gökberk, Kemalettin Sami, Fahrettin Altay ve İzzettin Çalışırlar büyük başarılar göstermişlerdir²⁶⁹.

Sakarya Savaşı'nın en şiddetli anı, 23 Ağustos 13 Eylül arasında yaşanmış ve 22 gün, 22 gece aralıksız sürmüştür. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta şöyle anlatmaktadır.

*“23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar, bugünlerde dahil olmak üzere, yirmi iki gün ve yirmi iki gece bilâfasıla devam eden, **Sakarya Melhame-i Kübrası**, yeni Türk Devletinin tarihte; cihan tarihinde ender olan büyük bir meydan muhaberesi misali kaydetti”²⁷⁰.*

Türk ordularının zaferiyle sonuçlanan Sakarya Savaşı'nda, büyük kayıplar verilmiştir, 350 subay şehit düşmüş 800 Subay da yaralanmıştır. Bundan dolayı bu savaşa “*Subaylar Savaşı*” da denmektedir²⁷¹. Zafer sonunda TBMM'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya gazilik unvanı verilirken, Mareşalliğe yükselttirilerek meclisin minnetini sunmuştur. Yeni Türk devletine, ordusuna güven artmış, halkın ve askerinin morali yükselmiş ve Milli Mücadele'ye olan inanç daha da kuvvetlenmiştir²⁷².

Yunan ordusu gerektiği şekilde takip edilememiştir²⁷³. Çünkü bir aya yakın bir süre zarfında ateş tufanının ardından Türk ordusu ve nakliye vasıtalarımız yıpranmış hayvanlar aç kalmış, çok fazla kayıplar yaşanmıştır²⁷⁴. Yunanlılar da büyük kayıplar

²⁶⁸M. Kemal, *age.c.II*, s.618.

²⁶⁹Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul 1964, s.106.

²⁷⁰M. Kemal, *age., c. II*, s.618.

²⁷¹Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, s.251.

²⁷²İ. Parmaksızoğlu, *age.*, s.109.

²⁷³Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, s.252.

²⁷⁴Mehmet Turgut Argun, *İstiklal Harbi ve Anadolu(1921-1923)*, İstanbul 2014, s.90.

vermiştir. 238 yıl önce 1683'te Viyana da başlayan geri çekilme durdurulmuştur. Bundan sonra Türk ordusu savunmadan taarruza geçecektir²⁷⁵.

Sakarya zaferi'nin askeri ve siyasi bakımdan derin bir anlamı vardır. Türk milletinin ölüm kalım mücadelesi verdiği bu savaş Türk milletinin var olacağını kanıtlayan önemli bir zaferdir. İki buçuk yıldır Yunan ordusu Anadolu'da taarruz Türk ordusu ise savunma halindeydi. Sakarya Savaşı ile roller değişmiştir. Artık ordumuz taarruza, Yunanlılar savunmaya geçecektir. Yunanlılar düne kadar Anadolu'da hatta Orta Doğu da "Elenlerin sözünün geçeceğini" söylerken,²⁷⁶ Lloyd George²⁷⁷ da, "*barış artık Türklerden çok Yunanlılara bağlıdır*" diyordu. Sakarya Savaşı ile bu tez çürütülmüştür. Barış artık Türklere bağlı hale gelmiştir²⁷⁸.

Sakarya Savaşı'nın kazanılması, TBMM'nin uluslararası siyasette güçlenmesini sağlamış ve Amasya Genelgesi'nde yer alan *Milletin İstiklalini yine Millet'in azim ve kararı kurtaracaktır* maddesi ile temelini atan Türkiye Cumhuriyeti devletinin yapıtaşlarından olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Sakarya zaferinden sonra Ankara'ya döndüğünde Sakarya Savaşı'nın kendine hissettirdiğini Ruşen Eşref Ünaydın'a şöyle aktarmıştır.

*"Hiçbir zafer gaye değildir. Zafer ancak kendisinden daha büyük olan bir gayeyi elde etmek için gerekir en belli başlı vasıtaadır. Gaye, fikirdir. Zafer, bir fikrin istihsaline hizmeti nisbetinde kıymet ifade eder. Bir fikrin istihsaline dayanmayan bir zafer payidar olamaz. O, boş bir gayrettir. Her büyük meydan muharebesinden, her büyük zaferin kazanılmasından sonra yeni bir alem doğmalıdır, doğar. Yoksa başlı başına zafer, boşa gitmiş bir gayret olur."*²⁷⁹

²⁷⁵Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, s.252.

²⁷⁶Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1923)*, Ankara 2016, s.180.

²⁷⁷1916-1922 yılları arasında İngiltere Başbakanı olarak ülkeyi yöneten politikacıdır. Yunanlılar Doğu Akdeniz'de yükseldiğine inan Lloyd George Türklere karşı "barbarca" bir politika sürdürmüş ve Milli Mücadele boyunca Yunanlıları destelemiştir. (Meral Balcı, "İngiltere Başbakanı David Lloyd George'un Birinci Dünya Savaşı Anıları ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı düşünceleri" *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6/12, Trakya 2016, s.95-96-97) .

²⁷⁸Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1923)*, s.180.

²⁷⁹Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk'ü Özleyiş*, Ankara 1981, s.46.

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözlerinin bana hissettirdikleri ise Milli Mücadele dönemi yapılan savaşları “savaş”, başarıları “başarı” yapan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşudur.

Sakarya Savaşının kazanılması Yunanistan ve Türkiye iç ve dış politikalarını büyük ölçüde etkilemiştir²⁸⁰.

26 Eylül 1921' de Kazım Karabekir başkanlığın da Sovyet Rusya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan delegelerinin de katılımıyla Kafkas devletleriyle Türkiye arasındaki sorunları çözmek için Kars Konferansı başlamıştır²⁸¹. Ermenilerle daha önceden Gümrü Antlaşması yapılsa da Bolşevik olan yeni hükümet, antlaşmanın şartlarını yerine getirmiyordu. Rusya'ya tabi olan Kafkas devletleriyle yeni bir anlaşma yapmak gerekiyordu.²⁸² Moskova Antlaşması'nın hükümlerini taşıyan Kars Antlaşması 13 Ekim 1921'de imzalanmıştır²⁸³. Bu antlaşma ile Türkiye'nin doğu sınırları kesinlik kazandı ve burada sükûnet sağlanmıştır²⁸⁴.

Fransa Parlementosu'n da Dışişleri Komisyonu Başkanı olan Franklin Bouillon, Türklerle barış yapılması gerektiğini söylüyordu. Aynı zamanda Türk dostu olan Pierre Loti ve Claude Farrere, yazılarıyla Fransız kamuoyunu olumlu yönde etkilemekteydi²⁸⁵.

Fransa Başbakanı Briand, Türklere barış yapılması için Franklin Bouillon'u Ankara'ya göndermiş 13 Haziran 1921'de görüşmeler başlamıştır. Eskişehir Kütahya yenilgisi ardından görüşmelere ara verilmiştir. Sakarya zaferinden sonra Adana'da bulunan Franklin Bouillon tekrar Ankara'ya gelmiştir. Yusuf Kemal Bey tarafında idare edilen görüşmelere Mustafa Kemal Paşa da zaman zaman katılmıştır. Üzerinde önemle durulan konu ise Misak-ı Milli olmuştur. Fransa, kapitülasyonlar konusunda direnince Yusuf Kemal Bey “*Kapitülasyonlar kaldırılmadıkça, Büyük Millet Meclisi Hükümeti kılıcını kınına koymaz.*”²⁸⁶ sözleriyle Ankara'nın kararlılığını ortaya koymuştur.

²⁸⁰Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul 2010, c. II, s.695.

²⁸¹S. Selek, *age.*, s.699.

²⁸²Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 2014, s.372.

²⁸³S. Selek, *age.*, s.700.

²⁸⁴F. Belen, *age.*, s.372.

²⁸⁵F. Belen, *age.*, s.372.

²⁸⁶F. Belen *age.*,s. 373.

Uzun görüşmelerden sonra 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Hatay dışında bugünkü Türkiye - Suriye sınırı çizilmiş ve Fransa ile barış sağlanmıştır. Bu anlaşma ile işgal ettikleri yerleri boşaltan Fransızlar, aynı zamanda ellerinde bulunan silahların bir kısmını da Türkiye'ye bırakmışlardır. İtalyanlar ile de ilişkiler ılımlı olduğundan dolayı İngilizler Türk-Yunan siyasetinde yalnız kalmıştır²⁸⁷.

23 Ekim 1921'de İngilizlerle de İstanbul'da esir değişimine dair anlaşma yapılmıştır²⁸⁸. Bu anlaşma ile Malta'da tutuklu bulunan Rauf ve Fethi Bey (Okyar) gibi birçok Türk siyaset adamı ve subaylar yurda dönmüştür²⁸⁹. Ayrıca 2 Ocak 1921'de Türkiye-Ukrayna Dostluk Anlaşması da imzalanmıştır²⁹⁰. Bütün bu gelişmeler Ankara Hükümeti'nin uluslararası alanda bir güç olarak kabul edildiğinin göstergesidir.

Sakarya Savaşı ile büyük kayba uğrayan Yunanlar, Eskişehir-Afyon hattı doğusunda tutunmuşlardır. 1922 yılının Ocak ayında Cannes'da konferans toplanmış ve Türkiye sorunu ele alınmıştır²⁹¹.

TBMM Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'i Avrupa'ya göndererek barışı sağlama girişiminde bulunmuştur. Londra Konferansında Tefik Paşa, millet adına asıl söz sahibinin Ankara Hükümeti olduğunu belirterek, sözü Ankara Hükümetinin temsilcine bırakmıştı aynı davranışın gösterilmesi için Yusuf Kemal Bey 15 Şubat 1922'de İstanbul'a gönderilmiştir²⁹².

Sadrazam Tefik ve Hariciye Nazırı İzzet Paşalar tarafından olumlu karşılanan Yusuf Kemal Bey, Vahdettin'le görüşmesinden sonuç alamamış ve Roma'ya gitmiştir²⁹³. 2 Mart'ta Paris'te Başbakan Poincare görüşmüş Ankara Antlaşması'nın hükümlerinin geçerliği olacağını ve Türkiye lehine çalışacaklarını ancak İzmir'de Rumların fazla olduğunu belirtmiştir. Paris'ten Londra'ya geçen Yusuf Kemal Bey, orada bulunan İstanbul Hükümetinin temsilcisi İzzet Paşa'dan sonra İngiliz Dışişleri Bakanı George Curzon'la görüşmüştür. Ankara hükümetinin Misak-ı Milli'ye uygun

²⁸⁷S. Akşin, *age.*, s.152.

²⁸⁸S. Selek, *age.*, s.695.

²⁸⁹S. Akşin, *age.*, s.152.

²⁹⁰S. Selek, *age.*, s.695.

²⁹¹F. Belen, *age.*, 379.

²⁹²S. Akşin, *age.*, s.153.

²⁹³S. Akşin, *age.*, s.154.

barış isteğine karşın, Curzon; Sovyet Rusya ile imzalanan dostluk antlaşmasından, yine Sovyet Rusya'dan alınan yardımlardan yakılarak, Ankara hükümetinin İngiltere'ye düşman olarak baktığını belirtmiştir²⁹⁴.

Bu siyasi temaslarından sonra Yusuf Kemal Bey ülkesine dönmüştür. İtilaf Devletleri, kendi çıkarları doğrultusunda 22 Mart 1922'de Türkiye ve Yunanistan'a "ateşkes" teklifinde bulunmuştur. Siyasi temas ve görüşmeler devam ederken 26 Mart 1922'de de barış şartlarını açıklamışlardır²⁹⁵. Sevr Antlaşması esas alınarak sunulan bu barış önerisini TBMM kabul etmemiş, barışın Misakı Milliye göre yapılmasını istemiştir²⁹⁶.

Ayrıca İzmit'te bir barış konferansı toplanması teklif edilmesine rağmen bu teklif de reddedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa aslında, gerçek barışın İtilaf Devletleri aracılığı ile değil, kesin bir Türk zaferi ile olacağını Türk Milletine ve Meclise belirtmiştir. Gerçek barışın sağlanabilmesi için TBMM Hükümeti Büyük Taarruz hazırlıklarına başlamıştır²⁹⁷.

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlayan Milli Mücadele dönemi, bütün imkânsızlıklara rağmen bir devletin baştan yaratılmasıdır. 19 Mayıs 1919'dan 23 Nisan 1920'ye kadar geçen on bir aylık süre zarfı boyunca fiilen devletsiz kalan Anadolu halkı, üç yıl boyunca devam eden mücadele döneminde asker-halk tek bir vücut olmuş, mücadeleyi kazanmak için tüm imkanlarını seferber etmiştir²⁹⁸.

²⁹⁴Ş.Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, s.262.

²⁹⁵S. Kili, *age.*, s.189.

²⁹⁶S. Akşin, *age.*,s.154.

²⁹⁷E. Karal, *age.*, s.112.

²⁹⁸Necdet Hayta, Tugba Belenli, "Milli Mücadele Döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Tarafından Uygulanan Sosyal Politikalar", *Bellekten*, LXXX/287, Ankara 2016, s.279.

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK TAARRUZ'UN HAZIRLIK EVRESİ

2.1. Büyük Taarruz'un Hazırlık Evresi

1921'in sonbaharından 1922'nin ilkbaharına kadar savaşız geçen²⁹⁹ bir yıla yakın bu süre, iç ve dış siyaset açısından hareketli, savaş tarihi açısından ise sakin geçmiştir³⁰⁰. Dünya kamuoyu, Türk ordularının, Yunan orduları karşısında mutlak başarı elde edeceğini düşünmüyordu. Bu kanaatin oluşumunda İtilaf Devletlerinin propagandasının büyük etkisi vardır. *“Türkler müdafaa savaşını yaparlar, fakat taarruz edemezler, etseler de muvaffak olamazlar.”* Büyük Taarruzdan bir ay önce İngiliz Başbakanı bir konuşmasında; *“Türkler mağlupturlar; Batı Anadolu kendilerine asla verilmeyecektir.”* demiştir. Milletler Cemiyeti'nde İngiliz delegesi Lord Balford, *“eşkiya reisi”* olarak nitelendirdiğini Mustafa Kemal Paşa'nın ortadan kaldırılmasının gerektiğini dile getirmekten çekinmemiştir³⁰¹.

İkinci bölümde belirttiğimiz 22 Mart 1922'de ateşkes önerisi ve 26 Mart 1922'de barış teklifi, iç siyasete hareketlilik getirmiş, memlekette üzerinde durulan konu olmuştur. Beklenmedik bir anda Sakarya Savaşı'nın kazanılması ve siyasi başarısı bütün gönüllerde savaşın bitmesi arzusunun uyandırmış, ya başarılı bir politika sayesinde barış sağlanmalı, ya da bir an önce taarruza geçmeli, düşünceleri dillendirilmeye başlanmıştı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, her iki durum içinde var gücüyle çalışmıştır³⁰².

Milli Mücadele karşıtı iç ve dış güçlerin olumsuz propagandaları ve barışın sağlanamaması ülkede de zayıf düşünceli kişiler üzerinde etkisini göstermiştir. Milli Mücadele'ye karşı olan gazeteler, barışçıl yola başvurmanın gerekliliğini belirterek, TBMM'ni boş yere kan dökmekle suçlamıştır³⁰³.

TBMM'in de vekillerin tek ortak noktası Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek idi, ancak Misak-ı Millinin nasıl gerçekleştirileceği konusunda meclis içinde fikir ayrılıkları vardı. Askeri ve siyasi başarı mecliste birleştirici unsur idi, fakat ilerleyen günlerde

²⁹⁹Suna Kili, *age.*s.188.

³⁰⁰S. Selek, *age.*, s.719.

³⁰¹E. Karal, *age.*, s.113.

³⁰²S. Selek, *age.*, s.719.

³⁰³E. Karal, *age.*, s.113.

vekillerin bir kısmı, Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanacağına dair inancı zayıf olanlar, muhalif tavır sergilemeye başlamıştı. İngilizlerle yapılan esir değişimi anlaşmasının ardından Malta'dan gelerek, meclise giren vekiller muhalefeti artırmıştır. Milli Mücadele'nin siyasetle çözüleceği inancı artmış, mecliste eleştiri yolu açılmış ve birçok soru sorulmaya başlanmıştır³⁰⁴.

Muhalefet özellikle ordunun durumuyla ilgili Sakarya Savaşı'nın üzerinden aylar geçmesine rağmen, "*Ordu neden taarruz etmiyor? Mutlaka taarruz etmelidir! Hiç olmazsa muayyen bir cephede taarruz yapılmalı ki ordunun durumu anlaşılsın!*"³⁰⁵ sorularını sorup isteklerini dillendirmekteydi.

Diğer yandan da asıl hedefin Yunan ordusu olmadığı, Yunan ordusu yenilse bile davamızın son bulmayacağı dile getirilerek, asıl hedefin İngilizler olduğu ve İngilizlerin fiilen mağlup edilmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta bu mantıksız fikirlere iltifat etmediklerini belirterek, ortaya bir başka propaganda çıkarıldığını aktarmaktadır. "*Nereye gidiyoruz? Bizi kim, nereye sevk ediyor? Meçhulata?.. Koskoca bir millet; gayrimuayyen, muzlim hedeflere serseriyane sürüklenir mi?*". Bu propaganda mecliste başlamış, Ankara meydanlarından ordu saflarına kadar ulaşmıştır³⁰⁶.

Muhaliflerin bir başka iddiası ise, Devlet ve hükümet işlerinin Meclis denetlenmesinden sıyrılarak, tek elden idare edilmeye doğru gittiği idi, Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis ve hükümet başkanı olmasının yanında Başkomutan olarak tüm yetkileri elinde bulundurmasından rahatsızlık duymaktaydılar. Bu muhalif gurubun başını Hüseyin Avni Bey, Selahattin Bey (Çolak), ve Kara Vasıf Bey oluşturmaktaydı³⁰⁷. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta bu muhalif gruba Rauf Bey'i de eklemiştir³⁰⁸.

4 Mart 1922 akşamı cepheyi denetlemek için Ankara'dan ayrılmaya karar veren Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, aynı gün mecliste yapılan gizli celsede bazı açıklamalarda bulunarak, asıl niyeti iyi yapılan hazırlıktan sonra taarruz olduğunu

³⁰⁴E. Karal, *age.*, s.114.

³⁰⁵M. Atatürk, *age.*, c. II, s.635-636.

³⁰⁶M. Atatürk, *age.*, c. II, s.635-636.

³⁰⁷Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralar*, İstanbul 2003, s.490.

³⁰⁸M. Atatürk, *age.*, c. II, s. 634.

belirtmiştir. “*Ordumuzun kararı, taarruzdur. Fakat, bu taarruzu, tehir ediyoruz. Sebebi, hazırlığımızı tamamen ikmale biraz daha zaman lazımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle, yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha fenadır. Tevakkufumuz, taarruz kararından sarfinazar ettiğimiz veyahut buna iktidar kesbetmekten naümit olduğumuz suretinde telâkki ve tefsir edilmeye mahal yoktur*”³⁰⁹. Osmanlı harp tarihinde yapılan hatalardan da örnekler vererek, bağımsızlık için düşmanla tam teşekküllü bir hazırlıkla ve hırsları geride bırakarak savaşmak gerektiğini belirtmiştir.

Mustafa Kemal Paşa’ya verilen Başkomutanlık yetkileriyle ilgili kanunu, 31 Ekim 1921, 4 Şubat 1922 ve 6 Mayıs 1922’de üç aylık süre için yenilenmiştir. 20 Temmuz 1922 tarihinde yasa değişikliği ile bu kanunun süresiz olmasına karar verilmiştir³¹⁰.

4 Mayıs 1922’de, “*Başkumandanlık Müddetinin 5 Mayıs 1922 tarihinden itibaren üç mah daha temdidine dair Kanun*” ile Mustafa Kemal Paşa’ya verilen yetkilerin üçüncü kez uzatılması için Meclise tasarı sunulmuştur. 4 Mayıs tarihinde yaşanan oturumda bu kanunun uzatılmasıyla ilgili leh ve aleyhte mecliste büyük tartışmalar yaşanmıştır. Daha önceden Başkumandanlık yetkilerinin uzatılmasında olumlu yönde oy kullandıklarını ancak Başkumandanlık kanuna gerek kalmadığı ileri sürülerek büyük tartışmalar yaşanmıştır. Mersin Mebusu Selahattin Bey, toplanan meclis bütçesiyle “ordunun daha ne kadar elde tutulacağı sorulduğunda”, bununla ilgili karar Başkumandana aittir denilmesinin Meclisin serbest çalışmasını engellediğini belirtmiştir³¹¹.

4 Mayıs 1922’de oturumda bulunmaya Mustafa Kemal Paşa, 6 Mayıs 1922 tarihli gizli oturuma katılarak, yapılan eleştirilere cevap vermiş, Başkomutanlık Kanunun kabul edilmesinin nedenlerini izah etmiş ayrıca Başkumandanlık makamını diğer ülkelerde ki Başkumandanlık makamıyla kıyaslayarak, Türkiye’deki Başkumandanlık makamının durumunun farklı olduğu bu makamın yetki ve görevlerinin diğer ülkelerde

³⁰⁹M. Atatürk, *age.*, c. II, s.636.

³¹⁰Ahmet Emin Yaman, “Başkumandanlık Kanunu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara 1992, 3/09,s.93.

³¹¹TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4 Mayıs 1338 (1922), Devre:1 c.3, otuz dokuzuncu itikat, 3’ncü Celse, s.310-334.

ki gibi devlet yöneticilerde ya da komutanlarda olmadığını belirterek, bu makamın yetki ve görevlerinin TBMM'ne ait olduğunu belirtmiştir³¹².

Bursa Mebusu Muhittin Bey, Başkomutanlık meselesinin halledilmesi için açık oturuma geçilmesini teklif etmiştir³¹³. Aynı tarihli yapılan açık oturumda 15 çekimser ve 11 ret oyuna karşı 177 oy ile Başkomutanlık Kanunu üçüncü kez uzatılmıştır³¹⁴.

20 Temmuz 1922'de Bayezid Mebusu Dr. Refik ve Bursa Mebusu Operatör Emin Beyler, üçüncü kez uzatılan Başkomutanlık kanununun süresinin, Kurban bayramının birinci veya ikinci günü son bulduğundan tatile girmeden önce tekrar uzatılması için kanun teklifi vermiştir. Söz alan Mustafa Kemal Paşa, ordunun maddi manevi gücünün en üst seviyede olduğunu artık Başkomutanlık Kanunun yetkilerine gerek kalmadığını belirtmiştir. Ancak Meclis yasa değişikliği ile Başkomutanlık yetkileri süresiz hale getirilmiştir³¹⁵.

Bu tartışmaların yaşandığı sırada hükümet bunalımı yaşanmıştır. TBMM, Hükümet üyelerini meclis içinden bizzat seçerdi. Bu uygulamada aksaklıklar olduğu için "*Hükümetin vazife ve mesuliyeti ile sureti seçimi*" hakkında yeni bir kanun lâhiyası hazırlanmıştır. Bu lâhiyanın birinci maddesi "*Büyük Millet Meclisi Reisleri ve reis vekilleri ile devlet teşkilatına tekabül eden Şer'îye, Evkaf, Dâhiliye, Hariciye, Adliye, Müdafaa-i Milliye, Muvazene-i Maliye, İktisat, Maarif, Nafia, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Encümeni Reislerinden, İcra Vekilleri Reisinden mürekkep bir heyet, her vekâlet için müzakere ile Meclis azasından en az üç zatı namzet olarak gösterir. Meclis bunlardan birini seçer.*" Meclis uzun tartışmalardan sonra bu maddeyi kabul etmemiştir.³¹⁶ İcra Vekilleri Heyeti ile reisinin, gizli oyla Meclis tarafından seçilmeleri istenen madde, 8 Temmuz 1922'de TBMM tarafından kabul edilmiştir³¹⁷. İcra Vekillerinin sureti intihabına dair Kanun'un kabulü dolayısı ile İcra Vekilleri Heyeti,

³¹²TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6 Mayıs 1338 (1922), Devre:1 c.3, kırkıncı itikat, 1'inci celse, s.335,339.

³¹³TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6 Mayıs 1338 (1922), Dere:1 c.3, kırkıncı itikat, 1'inci celse, s.354.

³¹⁴TBMM Cabit Ceridesi, 6 Mayıs 1338(1922),Devre:1, c.19, kırkıncı içtima, 1'inci celse, s. 529,530.

³¹⁵TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Temmuz 1922, Devre:1,c.21, Yetmiş yedinci İçtima, s.430,431,432,433,434,435.

³¹⁶R. Orbay, "*agh.*", s.491-492.

³¹⁷TBMM Zabıt Ceridesi, 8 Temmuz 1922, Devre:1,c.21, Yetmişinci İçtima, s.341,342.

yerlerine yeni kanunla seçilecek olanlar için 10 Temmuz 1922’de tek tek istifa etmişlerdir³¹⁸.

İki gün sonra yapılan seçimlerde 2 çekimser oya karşı 197 oy ile Rauf Orbay Hükümet Başkanlığına seçilmiş ve hükümet kurulmuştur³¹⁹. Daha önceden de belirttiğimiz gibi Meclis içinde gruplaşma söz konusu idi birinci grup ve muhalefeti oluşturan ikinci grupta Rauf Orbay’ın hükümeti kurmasını istiyordu. Israr ve ricalara rağmen Rauf Orbay hükümeti kurmak istememiştir.³²⁰ General Fahri Belen Türk Kurtuluş Savaşı adlı eserinde Rauf Orbay’ın Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’ya itimadının olmadığını ve Rauf Bey’in Başvekilliği selâhiyetsiz bir makam olarak saydığını ve önce bu görevi almak istemediğini belirtmektedir³²¹. Rauf Orbay’ın Siyasi Hatıratında aktardıkları ise Fahri Belen’i desteklemektedir³²². Rauf Bey (Orbay), Mustafa Kemal Paşa tarafından ikna edilmiş ve 14 Temmuz’da başkanlığı kabul etmiştir³²³.

Dış politikada ve iç siyasette hareketlik yaşanırken özellikle Anadolu’da ki iç durum da ise huzur ve sükun sağlanmıştır. 1922 yılı başlarında, 1919 yılından itibaren Milli Mücadele’ye karşı çıkarılmış olan 18 ayaklanma bastırılmıştır. Türk Milletinin bağımsızlığa kavuşma inancı ve azmi yanında TBMM’ne olan güveni ve bağlılığı da artmıştır.³²⁴ Birinci Dünya Savaşı’nda ve Milli Mücadele’de ülkenin büyük kısmı istilaya uğramış, yanmış ve bunlara iç isyanlarda eklenince ülkemiz felaketi yaşamıştır. Sakarya Savaşı’nı kazanmak için halk varını yoğunu ortaya koymuştur. Büyük Taarruz

³¹⁸TBMM Zabıt Ceridesi 10 Temmuz 1922, Devre:1, c.21 Yetmiş birinci içtima, s.349, 350, 351.

³¹⁹TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Temmuz 1922, Devre:1,c.21, Yetmiş ikinci içtima, s.359.

³²⁰R. Orbay, *agh.*,s.492.

³²¹F. Belen, *age.*, s.396.

³²²Mustafa Kemal Paşa Rauf Orbay’ı Meclisteki odasına davet etmiş ve İcra Vekiller Heyeti başkanlığını kabul etmeyişinin nedenini sormuştur. “*Rauf Kardeşim, niçin reddediyorsun, görüyorsun ki, Meclis senin üzerinde duruyor. Başka birini seçmek istemiyor. Anarşi olacak. Kabul etmeyişinin sebebi ne?*”

“Söyleyeyim paşam, dedim. Ben bu vazifeyi kabul edersem, sen yine benim işime karışacaksın. Ben de buna tahammül edemeyeceğim ve çekilmek zorunda kalacağım. Hâlbuki benim imanım, bu orduların başında, bu milleti senin kurtaracağın merkezindedir. Bu yüzden, seninle ihtilafa düşmeyi katiyen kabul edemem.” Mustafa Kemal Paşa gayet samimi bir tavırla:

-Kardeşim, ben namussuz muyum? Deyince, hayret ettim.

-Ben böyle bir şey söylemedim.

-O halde, sana namusumla söz veriyorum, Heyeti Vekile Reisliğini kabul et, hükümeti kur, senin hiçbir işine karışmayacağım, dedi ve hakikaten dediğini yaptı, Allah rahmet eylesin.”, R. Orbay, “*agh.*”, s.494.

³²³F. Belen, *age.*, s.397.

³²⁴İsmet Görgülü, *Büyük Taarruz*, Ankara, 1992, Genel Kurmay basımevi, s.2

millete yeni vergiler yüklemiş, Türk milleti elinde avucunda ne varsa feda ederek bağımsızlığını kazanmak için mücadeleye hazırlanmıştır³²⁵.

Memleketin bütün kaynakları ordu emrine verilmiş ve taarruz için gerekli insan ve malzeme, Batı cephesine iptidai araçlarla, kafileler halinde ulaştırılmış. İstanbul'un İtilaf Devletleri'nin kontrolünde olmasına rağmen depolardan kaçırılan silah ve cephane, İnebolu ve Kastamonu yoluyla Ankara'ya gönderilmiştir. Hamza, Felah, Mim Mim gurupları ve Müdafaai Milliye Cemiyetleri, bu iş için gizli bir şekilde canla başla çalışmışlardır³²⁶.

İstanbul'da Milli Mücadele için çalışan bu gruplar yalnızca silah sevkiyatında bulunmamış, Anadolu'ya yaklaşık kırk ton silah ve cephane sevkiyatı gerçekleştiren Mim Mim gurubu, Milli Mücadele'ye muhalif sınıfın istihbarat bilgilerini de Ankara'ya ulaştırmıştır³²⁷. TBMM Hükümeti'nin İstanbul'da ki temsilcisi olan Felâh Grubu (23 Eylül 1920 - 4 Ekim 1923) da yine aynı şekilde istihbarat bilgilerini ulaştırma, harita temini, Harbiye Nezareti'nde güvenilir şahıslar aracılığı ile ilişkiler kurup, Anadolu'ya subay ve er sevk işlemlerini gerçekleştirmiştir. Felah Grubunun üstlendiği en önemli görevler arasında, 1920 yılının sonundan 1922 yılının sonuna kadar Yunan Ordusunun; sevkiyatını, ordu miktarına ait birçok bilgi ve belgeleri düzenli bir şekilde Ankara'ya ulaştırması olmuştur.³²⁸

Türk davasına yakınlık gösteren cephe ve cephe gerisi ziyaretleri, Ankara temasları ile Milli Mücadele'nin meşruluğunun kavranmasına sebep olan Fransız gazeteci ve yazar Berthe G. Gaulis, Avrupa kamuoyunun Milli Mücadele lehine çevrilmesine, Türk-Fransız ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesine önemli katkıları olmuştur³²⁹. Berthe G. Gaulis'in 27 Aralık 1921'de Akşehir'den (Le Temps) gazetesine

³²⁵İ. Görgülü, *age.*, s.3.

³²⁶Z. Karal, *age.*, s.115.

³²⁷Mesut Aydın, "Milli Mücadele Dönemin İstanbul'da Faaliyette Bulunan Gizli Gruplar", *Türkler*, Ankara 2002, c.XV, s.1092-1093.

³²⁸M. Aydın, *agm.*, s.1082,168,1088,1089.

³²⁹Cemal Güven, Milli Mücadele Döneminde Fransız Gazeteci ve Yazar Berthe Georges Gaulis'in Mustafa Kemal Paşa ile Temas ve Görüşmeleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:16, Konya, Aralık 2006, s.353.

çektığı tel ile Türk askerinin ve halkın Büyük Taarruz için nasıl hazırlandığını gözler önüne sermektedir³³⁰.

Anadolu'da savunma hattı oluşturan Yunanlılar bir yandan bu savunma hattını güçlendirirken, diğer yandan da İtalyanların boşalttığı Söke ve Kuşadası'nı 21-30 Nisan 1922'de işgal etmişlerdir. Anadolu'da kalmaya kararlı olan Yunanlılar Türkiye'ye gözdağı vermek, Yunan halkının moralini yüksek tutmak ve Türkler tarafından esir alınan "Enosis" isimli savaş gemilerinin intikamını almak için 7 Haziran 1922'de Samsun Limanını bombalamışlardır. 5 Haziran'da Yunan Ordusunun başına Hacı Anesti'nin gelmesi ile Trakya ve Anadolu'da sivil halk, Yunanlılar baskı ve katliamı ile karşılaşmış, 30 Temmuz'da İzmir ve Kuzey bölgesinde Muhtariyet ilan eden Yunan hükümeti, Ankara ve İstanbul tarafından protesto edilmiştir³³¹.

Büyük Taarruzdan 35 gün önce 24 Temmuz 1922'de Yunan dışişleri bakanı Atina'da ki İngiliz elçisine resmi bir nota vererek, İstanbul'un Yunan ordusu tarafından işgal edilmesinin tek çıkar yol olduğunu bildirmiştir³³². Hemen iki tümenlik bir kuvveti Anadolu'dan İstanbul'a göndermek için harekete geçtiler. Bu arada İstanbul'da ki Türk gizli teşkilatı önemli yerlere toplar yerleştirmiş, şehrin savunması içinde hazırlıklar yapmaktaydı³³³. Yunan hükümetinin bu isteği, çıkarlarına uygun olmadığından İtilaf Devletleri tarafından kabul görmemiştir. İngiliz yetkilileri çekimser olmakla birlikte Fransızlar böyle bir olası durumda Yunan birliklerini silah zoruyla durdurma

³³⁰ "Dün İsmet Paşa ile birlikte bütün garp cephesini geçtim. İsmet Paşanın teftişinde birliklerin fevkalade durumu gördüm. Gönüllü seferber sivil halkın tutumunda çok etkilendim. Yeni bölgeyi ve geçen nisandakinden daha köklü yıkımları gördüm. Son Yunan taarruzunda yok edilenler arta kalanların hiddetlerini dinledim. Hepsi, böylesine muamele yerine ölmeyi tercih ediyor. Kadınlar, erkekler gibi silah kullanıyor, askerler kadar savaş veriyor. Bütün bu bölgede derin değişiklik var. Şimdi, her şey savaş emrinde. Sağ kalabilen halk tabakaları neleri varsa getiriyorlar. Adları bulunamayacak zulümler vatan duygusunu kamçılamaş. Öyle ki şefler fedakarlık isteme gereğini duymuyorlar. İnsanlar kendilerinden geliyor savaşmaya.

Yolumuz boyunca, herkes silahlı vasıtalarla cepheye iase ve cephane taşıyor. Kesin düzen içinde yoğun hareket 150 kilometre boyunca, birlikler, tümen kurmay heyetleri, merhale hizmetleri ve savunma hatları içinden geçtik... Ordu düşman karşısında kendi üstünlüğüne inanmış, yakında hedefine varacağından emin. Hedef, Memleketin tam kurtuluşu.

Cephenin bu kesiminde, normal hayat sağlama bağlanmış, güven mükemmel, düzen var, her sivil unsur, içinde bilinçli... Tüm Anadolu aynı duygu içinde. Hepsi aynı şekilde kararlı, haklarını yoğun ve ortak çaba sonunda elde etmekten herkes emin. Askerler gibi sivillerde de kesin disiplin var. İstilacının ika ettiği suçlardan nefret ediliyor.", Berthe Georges Gaulis, Çankaya Akşamları, İstanbul 1983, s. 141-142.

³³¹E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s.333.

³³²F. Belen, *age.*, s.399.

³³³E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s.333.

kararlılığını ortaya koymuşlardı³³⁴. İngiltere ve Fransa arasında Türkiye konusunda fikir ayrılıkları artmış, bundan dolayı TBMM hükümeti sorunları barışçıl yolla çözme ihtimaline karşın bir kez daha İngiltere ve Fransa yöneticileri ile görüşülmesini uygun bulmuştur. Bu bağlamda İçişleri bakanı Ali Fethi (Okyar)'a TBMM'den tedavi amacıyla izin alınmış, ancak barış sağlanması için yetkilendirilmiştir³³⁵.

Ali Fethi (Okyar) önce Paris'e gitmiş, 23 Temmuz'da Başbakan Poincare ile görüşerek Fransız basınına *“Zaferi kazanabiliriz, fakat kan dökmekten çekiniyoruz”* demiştir. Daha sonra Londra'ya geçen içişleri bakanı, ne Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile, ne de onun vekili Balfour ile görüşebilmiştir³³⁶. İngiliz dışişleri yetkililerinden birisinin İngiltere'nin barış görüşmelerini istemediğini bildirmesi üzerine Yunan ordusunun Anadolu'dan tamamen temizlemeden barış yolunun açılmayacağı anlaşılmıştır.³³⁷ Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey bu temaslardan sonra hükümete şu raporu vermiştir: *“Ulusal amaçlarımızın elde edilmesi, ancak askeri hareketlerle kabil olabilecektir. Başka incelemeye, başka yoruma gerek yoktur.”*³³⁸ Ve böylece artık taarruza geçme kararı verilmiştir.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruzu idare etmek için cepheye gidişini herkesten gizli tutmuş tüm önlemleri aldıktan sonra 19 Ağustos gecesi Tuzgölü Konya üzerinden hareket etmeye karar vermiştir. Bu harekatı gizlemek amacıyla Anadolu Ajansı gazetelerde; *“Çankaya da Atatürk'ün çay ziyafeti verdiği”*³³⁹ haberini yaymıştır. Mustafa Kemal Paşa, kendisi ile cepheye gitmek isteyen Yaveri Cevat Abbas ve Fuat Bulca'ya Ankara'da onlara ihtiyacı olduğunu söyleyerek, görevlerini belirtmiştir. *“İkinizin de burada iki görevi var. Biri Ankara'da sizin gibi yakınlarımızın kalması; birkaç gün için hareketimizin gizli tutulmasına hizmet edecektir. Her ikiniz de Meclis'te, şehirde görüldükçe ve benden bahis olundukça burada olduğumu*

³³⁴Şükrü Erkal, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922)*, Ankara 1967, c. II. 6 kısım, 1 kitap, s. 202.

³³⁵Ş. Turan, *age.*, s.265.

³³⁶Mango Andrew, *Atatürk*, (çev. Füsün Doruker), İstanbul 200, Sabah kitapları, s.327.

³³⁷Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, s.266.

³³⁸Ş. Turan, *Türk Devrim Tarihi II*, s.267.

³³⁹*“Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Rical-i Siyasiye Köşklerinde bir Ziyafet Veriyorlar*

Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Ağustos'un yirmi birinci pazartesi günü öğleden sonra saat dörtte Çankaya'da ki köşklerinde şehrimizin rical-i siyasiyesine bir ziyafet keşide edeceklerdir. Ziyafete bütün sefira ve rical-i siyasiye hazır bulunacaklardır. Birçok zevade dün bu hususda davet-i name gönderilmiştir”, “Çay Ziyafeti”, Hâkimiyet-i Milliye, 20 Ağustos 1922, s.1.

muhataplarınıza temin edersiniz. Diğeri, pek zayıf bir olasılık ise de çok dikkatli takip olunacak bir iştir. Taarruzda behemehâl (ne pahasına olursa olsun) başarılı olacağım, ancak binde bir olasılık dahi olsa; ordunun ileri gelenleri geri hareketlerini kötü yorumlayanlar olabilir.”

Cevat Abbas'a dönerek, *“Sen Meclis'te her türlü cereyanı takip eder ve ona göre icap edenleri aydınlatırsın. Yalan dolana meydan verme, alacağın haberlere göre arkadaşlarını uyarırsın. Sonra da mevki kumandanı olarak dikkatli ve daima her hadiseye karşı hazır bulun. Ankara efkârına sahip ol.”* Daha sonra her ikisine de *“Aleyhimize göreceğiniz en ufak hareketleri bile benimseyin. Ve şifre ile bana bildirin. Alacağınız emrime göre derhal harekete geçersiniz.”* emrini vermiştir³⁴⁰. Konya'ya hareket ederek Batı Cephesi Karargâhına gitmiştir.

2.1.1. Askeri Durum

Sakarya Savaşı'nda yenilen Yunan ordusu, kamuoyunda yitirdiği itibarını geri kazanmak için, Eskişehir-Kütahya Muhaberelerini büyük bir zafer gibi gösterirken; Sakarya'da aldığı yenilgiyi küçümseyerek, gerçekleri yansıtmayan bir tutum sergilemekteydi³⁴¹.

Yunan birlikleri daha önceden hazırlanmış olan Eskişehir, Kütahya, Afyon'un doğusunda bir hat oluşturup bu hattı kuvvetlendirerek savunma tedbirleri almaya başlamışlardır³⁴². Türk birlikleri ise kuvvet kaybının büyüklüğünden dolayı bitkin olduklarından onları kovalayacak güçte olmayıp, yalnızca Sivrihisar üzerine bir süvari akımı yapılabilmıştır³⁴³. Mustafa Kemal Paşa on günlük bir hazırlıktan sonra kesin sonuç alabilmek için taarruz emrini vermiştir. Yalnız Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın direnmesi sonucu Mustafa Kemal Paşa'nın cephelerde yaptığı incelemelerden sonra taarruzdan vazgeçilmiştir. On günlük değil bir aylık hazırlıkta yetmeyince, 1921 sonbaharında ve bütün kış boyu yapılan çalışmalara karşın 1922 ilkbaharında dahi taarruza geçilememiştir³⁴⁴.

³⁴⁰Turgut Güner, (drl.), *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güner Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, İstanbul 2007, s.282-283.

³⁴¹Ş. Erkal, *age.*, s.5.

³⁴²E. Karal, *age.*, s.114.

³⁴³Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1994, s.335.

³⁴⁴S. Selek, *age.*, s.720.

2.1.1.1. Türk Kuvvetlerinin Büyük Taarruzdan Önceki Durumu

Doğu'da ve Güney'de cepheler kapanmış Milli Mücadele'de muharebelerinin son safhasına gelinmiştir. Buralardaki birlikler Batı'ya kaydırılarak, topyekûn savaş için ülkece hazırlanılmıştır.

1921 Eylül'de seferberlik ilan edilmiş olduğundan dolayı ordunun ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmıştır. Sakarya Savaş'ında yiyecek, giyecek ve cephe gibi eksiklikler yüzünden yaşanan firar olayları kalmamış³⁴⁵. Yaşanan siyasi gelişmeler sonucu esaret hayatı biten yedek subaylardan ordunun subay ihtiyacı karşılanmıştır. 1315 - 1317 doğumlular silah altına alınmış ve 200.000'e yakın askeri kuvvet oluşturulmuştur³⁴⁶. Disiplin üst seviyeye çıkarılarak, emir- komuta zinciri sağlanmış ve cephe gerisinde güvenlik önlemleri alınmıştır³⁴⁷.

Ayrıca Büyük Taarruz öncesi ordu komutanları arasında da düzenlemelere gidilmiştir. 7 Ekim 1921 tarihinde Birinci Ordu Komutanı olan Ali İhsan Paşa (Sabis), kendisinden kıdemsiz olan İsmet Paşa'nın emrine verilmekten rahatsız olmakla beraber bu görevi kabul etmiştir. Ali İhsan Paşa, askerlikle bağdaşmayan davranışları ve Batı Cephesi komutanlığından ayrı hareket ettiği gerekçesiyle Büyük Taarruzdan önce İsmet Paşa'nın talebi üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından Birinci Ordunu Komutanlığı'ndan alınarak, 28 Haziran 1922'de 40 yaşında emekliye ayrılmıştır³⁴⁸. Ali İhsan Paşa'nın bu görevden alınması üzerine 30 Haziran 1922'de 1'inci Ordu Komutanlığına Nurettin Paşa getirilmiştir³⁴⁹.

10 Ağustos 1921'de silah ticaretini serbest bırakılması ile Hindistan Hilafet Komitesi'nin, Rusya aracılığı ile Buhara Hanlığı ve diğer Müslüman devletlerin gönderdiği yardımlarla silah, cephe ve alınmıştır. Yardımlarla satın alınan uçaklar ve elde bulunan uçakların tamiriyle tayyare bölüğü oluşturulmuştur³⁵⁰. Savaş hazırlıklarını bitiren Türk Ordusu taarruz için Başkumandanın emrini beklemekte idi³⁵¹.

³⁴⁵E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.334.

³⁴⁶Cevdet Küçük, "Milli Mücadele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, c.XXX, s.81.

³⁴⁷E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* s.334.

³⁴⁸Zekariya Türkmen, "Sabis, Ali İhsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, c.XXXV, s.348.

³⁴⁹Cepheden meclise, s.133.

³⁵⁰Cevdet Küçük, "Milli Mücadele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, s.81.

³⁵¹E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* s.334.

Batı Cephesi, karargahı Akşehir’de olan İsmet Paşa emrinde³⁵², kuzeyden güneye, Kocaeli Gurubu, 2’nci, ve 1’inci Ordular ve 5’inci Süvari Kolordusundan oluşmaktaydı³⁵³.

“Kocaeli Grubu: Albay Halit Bey komutasında, bir piyade, bir süvari tümeni ile birkaç müfreze, Bilecik bölgesi kuzeyinde konuşlandırılmıştı,

2 inci Ordu: Yakup Şevki Paşa komutasında, 2’nci, 3’üncü, 4’üncü ve 6’nci, Kolordulardan oluşmaktaydı. Bu kolordular 11 piyade ve bir süvari tümeni vardı. 2’nci Ordu’nun üç kolordusu Eskişehir-Afyon hattı doğusundaki savunma mevziinde, bir kolordusu ihtiyatta bulunuyordu,

1’inci Ordu: Nurettin Paşa komutasındaki 1 inci Ordu; üç tümenli 1’inci Kolordusu ve 3 müstakil tümeniyle Afyon’un güney ve doğusunda, 3’üncü Süvari Tümeni müstakil müfrezeleriyle Ege Denizi’ne kadar Menderes nehri kıyısında hazır durumdaydı,

5’inci Süvari Kolordusu: Fahrettin Paşa komutasında 3 süvari tümeninden ibaretti. Afyon güneydoğusunda cephe ihtiyatı olarak bulunuyordu.”³⁵⁴

Taarruz öncesi Türk ordusunun insan ve mühimmat bakımından mevcudu: “Piyade tümeni 18, Süvari tümeni 5, bağımsız alay yok,³⁵⁵” “8659 subay, 199283 Er, 100352 Tüfek, 2025 hafif makineli tüfek, 839 ağır makineli tüfek, 323 top, 5282 kılıç, 10 Uçak, 198 Kamyon, 33 otomobil ve ambulans.”³⁵⁶

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, ülkenin farklı bölgelerinde meydana gelen çeşitli silahlı çatışma, işgal girişimlerinde ve Osmanlı Devleti’nin büyük topraklar kaybetmesine neden olan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşında yer alan Büyük Taarruzun komuta kademesi, Milli Mücadele’nin yürütülmesinde ve ülkenin kurtuluşunda etkin rol oynayarak Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını sağlamıştır.³⁵⁷

³⁵²İbrahim Artuç, *Yeniden Doğu Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 2001, c.II, s.406.

³⁵³İ. Görgülü, *age.*, s.8.

³⁵⁴İ. Görgülü, *age.*, s.8.

³⁵⁵İ. Görgülü, *age.*, s.10.

³⁵⁶Kemal Niş, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruz 1-31 Ağustos*, Ankara 1968, c. II, 6’ncı kısım 2.Kitap, s.13.

³⁵⁷Ünal Taşkın, “Değerli Kumandanlarımızdan Yakup Şevki Paşa”, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırma Dergisi*, II/1, Elazığ 2015, s.150.

Başkomutanlık görevini Mustafa Kemal Paşa³⁵⁸, Genel Kurmay Başkanlığını Fevzi Paşa³⁵⁹, Batı Cephesi komutanlığını İsmet Paşa,³⁶⁰ Birinci Ordu komutanlığını Nurettin Paşa³⁶¹, İkinci Ordu Komutanlığını Yakup Şevki Paşa³⁶² üstlenmiştir.

2.1.1.1.1. Yunan Kuvvetlerinin Büyük Taarruzdan Önceki Durumu

Yunanistan savaş hazırlıklarını ve Anadolu’da kalma politikalarını sürdürürken, ordusunun ve halkının morali çok bozuk idi. Sakarya Savaşı sonrası kayıplarının açıklanması çok kötü etki yapmış ve Yunan askeri Anadolu’da boşu boşuna savaştığını düşünmeye başlamıştır. Ordu da Kralcı ve Venizelosçu çatışması başlamış, disiplinini kaybetmiştir. Siyasi ve askeri sarsıntıların yanında ekonomide bozulmalar artmış, dış yardım kapıları kapanmıştır. Yabancı devlet adamları ve askeri gözlemciler, Yunanlıların Anadolu’yu terk etmeleri gerektiğini söylemelerine rağmen Yunanistan, Anadolu hayalinden vazgeçmeyip, ordularının yeterli güçte olduğunu düşünüyordu³⁶³.

Kuzeybatı Anadolu’yu çevreleyen 400 mil uzunluğundaki cepheyi savunmaya çalışacak olan³⁶⁴ Yunan Küçük Asya Ordu komutanı karargâhı İzmir’de olan Hacı Anesti’nin emrinde, 3 kolordu ile bir süvari tümeni³⁶⁵ ve Ayrıca; ordu, kolordular ve işgal Bölge Komutanlığı emrinde bağımsız dokuz piyade alayı vardır³⁶⁶. Bununla beraber Yunanlar birliklerini oluştururken, Ege yöresinde ki Rumları da silah altına alıyordu³⁶⁷.

“Bilecik Grubu: 3’üncü Kolordu’dan bir piyade tümeni ve bir müstakil alayı Bursa-Bilecik bölgesinde savunma mevziinde,

3’üncü Kolordu: General Sumulas Komutasında³⁶⁸, üç tümeni ile Eskişehir’in kuzey, doğu ve güneydoğusunda savunma mevziinde, bir alayı ile ihtiyatta bulunuyordu,

³⁵⁸Biyografik bilgi için bakınız, EK-2.

³⁵⁹Biyografik bilgi için bakınız, EK-3.

³⁶⁰Biyografik bilgi için bakınız, EK-4.

³⁶¹Biyografik bilgi için Bakınız, EK-5.

³⁶²Biyografik bilgi için Bakınız, EK-6.

³⁶³E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.334.

³⁶⁴A. Mango, *age.*, s.328.

³⁶⁵İ. Artuç, *age.*, 406.

³⁶⁶İ. Görgülü, *age.*, s.9.

³⁶⁷E. Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.333.

³⁶⁸İ. Artuç, *age.*, s.406.

1'inci Kolordu: *General Trikopis komutasında, iki tümeniyle Afyon'un kuzeyinde, iki tümeniyle Afyon batısında savunma mevzii işgal etmişti. Kolordunun ihtiyatı yoktu.*

2'nci Kolordu: *General Diyenis komutasında, üç tümenli bu kolordu, Afyon'un kuzeybatısında ordu ihtiyatında bulunuyordu.*³⁶⁹

Bunların haricinde Uşak bölgesinde tedbir amaçlı bir piyade tümeni savunma mevziinde ve bir süvari tümeni olmak üzere iki tümenleri daha vardı. Menderes nehrinin vadisi de bağımsız alaylarla korunmaktaydı. Türk ve Yunan ordusu asıl kuvvetleriyle Eskişehir- Afyon hattında ki cephede konuşlanmış. Her iki tarafta Marmara ve Ege Denizi'ne kadar olan yerlerde tali kuvvetleri bulunduruyordu³⁷⁰. Yunan birlikleri Marmara'dan Menderes'e kadar uzanmaktaydı³⁷¹.

Taarruz öncesi Yunan ordusunun insan ve mühimmat bakımından mevcudu: *"Piyade tümeni 12, Süvari tümeni 1, bağımsız alay 6,³⁷² "6565 Subay, 218432 Er, 90000 Tüfek, 3139 hafif makineli tüfek, 1280 Ağır makineli tüfek, 418 top, 1280 kılıç, 50 Uçak, 4036 Kamyon, 1776 otomobil ve ambulans.*³⁷³

Türk kuvvetlerinin insan ve mühimmat bakımından miktarını yukarıda belirtilmiştik. Her iki orduyu kıyasladığımız zaman sayısal verilerden de anlaşıldığı gibi İnsan ve tüfek miktarları birbirine yakın, ancak hafif ve ağır makineli tüfek, top, uçak, motorlu araç bakımından Yunan Ordusu üstün durumdadır. Yalnız süvari ve piyade tümeni bakımından Türk Ordusunun üstünlüğü vardır. Ayrıca Türk Ordusunun tüfek, makineli tüfek ve topların cinsi farklı aynı zamanda bazı silahların cephanesi azdı. Örneğin 6'ncı Kolorduya verilen Rus havan bataryası 56 mermiyle savaşa girmiş depolarda da mermisi mevcut değildi. Yunan Ordusunun topları ise seri ateşli ve hayli fazla cephaneye sahipti³⁷⁴.

³⁶⁹İ. Görgülü, *age.*, s.9.

³⁷⁰İ. Görgülü, *age.*, s.9.

³⁷¹Nuri Köstüklü, "Milli Mücadele'de Batı Cephesi, Savaşlar ve Zaferler", *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi*, Ankara 2002, c.VIII, S.392.

³⁷²İ. Görgülü, *age.*, s.10.

³⁷³K. Niş, *age.*, s.13.

³⁷⁴K. Niş, *age.*,s.13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK TAARRUZ

3.1. Başkomutanlık Meydan Muhaberesi (26-30 Ağustos 1922)

3.1.1. Taarruz Kararı

Yunan birliklerinin hassas noktasına hızlı ve kesin sonuç alacak şekilde darbe indirmek için meydan muhaberesi yapılarak, Milli Mücadele'yi başarıyla sonuçlandırmak amacıyla Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Haziran ortasında taarruza geçme kararını vermiştir³⁷⁵.

Taarruz hazırlıklarına hız verilerek, 15 Ağustos'a kadar hazırlıkların tamamlanması kararlaştırılmıştır³⁷⁶. Mustafa Kemal Paşa, Yunanlıları aldatmak için Ordu birlikleri arasında yapılacak futbol maçı sebebiyle Ordu komutanlarını, üst düzey subayları³⁷⁷ Akşehir'e davet etmiştir. 28 Temmuz gecesi komutanlarla taarruz hakkında toplantı yaparak, gerekli emirleri vermiştir³⁷⁸. Falih Rıfkı Atay Çankaya adlı eserinde bu toplantıdan bize şunları aktarmaktadır³⁷⁹. Komutanlar arsında taarruz ile ilgili fikir ayrılıkları olsa da Türk ordusunun taarruz etmesi kararı alınmıştır.

³⁷⁵Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara 1974, s.141.

³⁷⁶H. Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, s.141.

³⁷⁷Willy Sperco, *Mustafa Kemal Atatürk 1881-1938*, Ankara 2001, s.87.

³⁷⁸H. Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, s.141.

³⁷⁹“Çay'da toplanılmıştır. Fevzi Çakmak saldırı planını açıklamıştır. İsmet Paşa saldırıya karşıdır. Yakup Şevki Paşa, milletin varını yoğunu zar gibi atmanın tarihçe cinayet sayılacağını söyler. Mustafa Kemal: Milletin varı yoğu bundan mı ibarettir paşam?

Evet!

O halde kesin sonucu bununla almak zorundayız.

Kolordu komutanı Kemalettin Sami Paşa bizim geri teşkilatının düşmanı 20 kilometreden fazla kovalayamayacağını söyler. Mustafa Kemal:

Bizim geri teşkilatımız düşmanı 20 kilometreden fazla kovalayamaz mı?

Hayır paşam!

Demek düşmanı 20 kilometre içinde yok etmek zorundayız.

Birinci ordu komutanı Nurettin Paşa ise henüz cepheye yeni geldiği bir fikri olmadığı cevabını verir.

Fevzi Paşa:

Mademki ordunun bana güveni yok, ben çekiliyorum diye istifasını verir. Mustafa Kemal de Genelkurmay başkanı çekildiğine göre kendisinin de komutanlık görevinde kalamayacağını bildirir. Telaşa düşen İsmet Paşa:

Efendim bize fikrimizi sordunuz, söyledik. Yoksa hepimiz emrinizdeyiz, ne yolda isterseniz o yolda hareket ederiz, der.

Saldırıya karar verilmiştir.”, Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 2016, s.357.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Temmuz ve Ağustos aylarında Batı Cephesi karargâhına ziyaretlerini sıklaştırmış Sakarya Savaşından bu yana ertelenen taarruz için, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Vekili, Batı Cephesi Kumandanı ve ordu kumandanlarıyla yapılan uzun görüşmelerden sonra Büyük Taarruz'un "SAD"³⁸⁰ planı son şeklini almıştır³⁸¹.

Akşehir'de ki toplantının ardından Ankara'ya dönen Başkumandan 4 Ağustos'ta³⁸² Fevzi Paşa ile İcra Vekilleri Heyetini toplayarak taarruz konusunu görüşmüş, taarruz planının askeri ve siyasi nedenlerini izah ettikten sonra Batı Cephesinde başarılı olunacağını, aksi olursa hükümet olarak hazırlıklı olunması gerektiği bildirilmiştir. İktisat Vekili Esat Bey, İngilizlerin karşı harekâta bulunabileceğini ileri sürmüş buna karşı, Başbakan Rauf Bey, bunun Türk-Yunan savaşı olduğunu İngilizlerin tarafsızlığını ilan ettiklerini açıklamıştır³⁸³. Daha sonra söz alan Fevzi Paşa:

*"Taarruz harekâtımızı muvaffakiyet ve muzafferiyet bakımından detaylarıyla açıklayarak %75 muzaffer olacağız, geriye kalan %25 talii harbe kalır."*³⁸⁴ demıştır.

Başkumandanlığın taarruz kararına; Bakanlar kurulu, bütün sonuçları göz önünde bulundurmak şartıyla katılmış, başarının kazanılması için var gücüyle çalışma kararını almıştır³⁸⁵.

Mustafa Kemal Paşa, 20 Ağustos 1922'de Ankara'dan Akşehir'e gelerek, 26 Ağustos 1922 cumartesi sabahı taarruz emrini vermiştir³⁸⁶. 24 Ağustos gecesi planlandığı şekilde 1'inci, 2'inci, 4'üncü Piyade Kolorduları ve 5'inci Süvari

Buradan anlaşılacağı gibi Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik vasıfları öne çıkmış, inancı, dik duruşu ve cesareti ile Türk milletinin azmi, ülkeye kesin zaferi kazandırmıştır. Atatürk'ü Atatürk yapan vasıflardan biri de kararlılığı ve millete olan inancıdır.

³⁸⁰Büyük Taarruz Meydan Muhaberesinin planı gizli tutmak amacıyla, haberleşirken evraklar üzerinde Arapça sad harfi (ص) kullanılmıştır. Bundan dolayı da Büyük Taarruz planı "SAD" ismini almıştır. Hikmet Öksüz, İsmail Köse, "Amerikan Arşiv Belgelerinde Büyük Taarruz", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 2017, XXVII/2, s.220.

³⁸¹Uğur Üçüncü, Sadık Sarı Saman, "Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz", *Tarih Okulu Dergisi*, 2016, Yıl:9, Sayı: 25, s.272.

³⁸²U. Üçüncü, agm., s.273.

³⁸³S. Polatkan, *age.*, s.69.

³⁸⁴S. Polatkan, *age.*, s.69.

³⁸⁵S. Polatkan, *age.*, s.69.

³⁸⁶H. Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, s.141.

Kolordusu, ağır topçu taburları ve diğer destek birlikleri olmak üzere Bütün Batı Cephesi Ordusu emredildiği gibi taarruz için hazırlığını yapmış ve yerini almıştır³⁸⁷.

Türk Ordusu Büyük Taarruz Planını eksiksiz bir şekilde uygulamış ve 1'nci Ordunun asıl taarruz bölgesinde 12 piyade 3 süvari tümeni 25 Ağustos gecesinde taarruza hazır bir durumda beklemekteydi³⁸⁸. Herkesin Ankara'da sandığı Başkomutan Mustafa Kemal, Fevzi ve İsmet Paşalar 24 Ağustos gecesini karargâhları ile beraber cephenin 20 kilometre yakınındaki Afyon'un Şuhut ilçesine ulaşmışlardır. 25 Ağustos akşamı İsmet Paşa karargâhına ulaşan keşif uçaklarının raporlarına göre Yunan tarafında taarruzun beklendiğine dair herhangi bir hazırlık bulunmamaktaydı³⁸⁹.

“*Kurt Kapanı*” adı verilen ve Fevzi Paşa tarafından hazırlanan Taarruz Planına göre,³⁹⁰ asıl taarruz için üç bölge seçilmiştir: Birinci bölge; Sakarya'nın Kuzeyi ile Sivrihisar-Seyitgazi arasındaki bölgeden Eskişehir yönünde taarruz, ikinci bölge; Seyitgazi- Afyon arasındaki bölgeden taarruz, üçüncü olarak, Afyon bölgesi (Afyonkarahisar'ın kuzeydoğusu ile güneybatısı), taarruz kararı verilmiştir³⁹¹. Yunan kuvvetlerinin güneyindeki Kaleciksisvrisi-Ahır dağları hattı üzerindeki Kaleciksisvrisi, Türkmentepe, Tınaztepe, Belen Tepe, Çiğil Tepe hattından yapılacak saldırı ile Büyük Taarruz başlayacaktır³⁹².

Büyük Taarruz planının uygulanışında Türk kuvvetlerinin görevlerine gelince; asıl taarruzu 1'inci Ordu taarruzu gerçekleştirecek, 2'inci Ordu da; 1'inci Ordunun hareketini kolaylaştırmak için taarruzda bulunarak, Yunan kuvvetinin en önemlisi olan ikinci kolordusunu yerinde tutarak, Türk kuvvetinin 1'inci Ordusunun hareketine birlik kaydırmasını önlemek görevini üstlenmiştir. 5'inci Süvari Kolordusu da aşılmaz denilen Ahır Dağlarını aşarak Yunan birliklerinin kuşatılmasını tamamlama görevini üstlenmiştir. Kocaeli Grubu ise, yanılma taarruzları yaparak, Yunan üçüncü kolordusunu yerinde kalmasını sağlamak görevini üstlenmiştir³⁹³.

³⁸⁷İbrahim Artuç, *age.*, s.417.

³⁸⁸K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruz 1-31 Ağustos*, s.87.

³⁸⁹İ. Artuç, *age.*, s. 418.

³⁹⁰Teoman Alpaslan, *Söz Konusu Vatansa İpsiz Recep Yahya Kaptan Yörük Ali ve Diğerleri*”, İstanbul 2008, s.198.

³⁹¹İ. Görgülü, *age.*, s.10,11,12.

³⁹²T. Alpaslan, *age.*, s.198.

³⁹³İ. Artuç, *age.*, s.410, 411.

İzmir’de bulunan Yunan Ordu Komutanı Hacıanesti, cepheye 400 kilometre uzak olduğundan kolordu komutanı Genaral Trikopis’e orduya emir verebilmesi için yetki tanımıştır. Ancak Trikopis, Türk taarruzuna hiç ihtimal vermemiştir. 25 Ağustos gecesi, Türk ordusunun taarruz için ilerlediği en önemli gecede Afyon’da bir baloda bulunmaktaydı³⁹⁴.

Eskişehir’de karargâhında bulunan Yunan 3’üncü Kolordu komutanı General Sumalis ise taarruzla ilgili bazı söylentiler duymuş ancak o da Türk taarruzuna ihtimal vermemiştir. İzmir’de bulunan Hacıanesti ise bir ay önce Trakya’dan İstanbul üzerine harekate kalkışan Yunan 4’üncü Kolordusuyla Anadolu’ya dönmek üzereydi³⁹⁵.

Savunmaya geçen Yunan ordusu; Türk kuvvetlerinin hücumuna karşı, Eskişehir’den Afyon’a kadar uzanan 100 kilometreyi aşan bir cephe üzerinde savunma hattı oluşturmuş ve iyice sağlamlaştırılan bu hat, tel örgülerle çevrilmiştir. İngiliz generalleri bu savunma hattının ancak altı ayda aşılabileceğini söylemiştir³⁹⁶. Ancak 26 Ağustos’ta başlayan Türk taarruzunun 9 Eylül’de İzmir’in alınmasıyla 14 gün gibi kısa bir sürede geçilemez denilen Yunan savunma hattı geçilmiştir.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve 1’inci Ordu Komutanı Nurettin Paşa; Savaşı yakından takip ve yönetmek için Kocatepe’deki gözetleme merkezindeydiler. Türk topçunun saat 05.00’te tüm cephelerde ateş etmesiyle Afyon taarruzu başlamıştır. Yirmi beş dakika boyunca ağır topçu ateşi devam etmiş ve on dakika boyunca da tahrip ateşi sürmüştür ardından da imha ateşine geçilerek bütün cephelerde piyadeler ilerlemeye başlamıştır. Saat 5:30’ da Yunan topçusu 1’inci ve 4’üncü Kolordular cephelerine ateş açtıysa da önemli bir etkisi olmamıştır³⁹⁷.

Türk Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa, 26, 27, 28, 29 Ağustos günlerinde çok dikkatli olmuş, telgraf hatlarına el konulmuş ve sıkı bir sansür uygulanmış³⁹⁸ ve büyük Taarruz, büyük bir gizlilik ile yürütülmüştür. TBMM’nin yarı resmi yayın organı olan

³⁹⁴İ. Artuç, *age.*, s. 417.

³⁹⁵İ. Artuç, *age.*, s. 417.

³⁹⁶Şerif Güralp, *İstiklal Savaşı’nın İcyüzü*, Ankara 2007, s.211.

³⁹⁷K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruz 1-31 Ağustos*, s.89.

³⁹⁸Cemal Kutay, *Ege’nin Kurtuluşu*, İstanbul 1981, s.132.

Hâkimiyet-i Milliye, Büyük Taarruzu'un başladığı haberini 27 Ağustos 1922³⁹⁹ tarihli yayınında duyururken, Peyam-ı Sabah gazetesi; *Afyon Cephesinde Harekatı Taarruziye* başlığı altında Anadolu'dan resmi tebliğ gelmediğini “*Telgraf muhaberesi münkati Anadolu hareketına dair harice haber sızmamak için şiddetli tedbirler ittihaz etmiştir.*” diyerek telgraf haberlerinin kesildiğini bildirmiş ve 26-27 Ağustos Yunan resmi tebliğini vererek, Büyük Taarruz'u 29 Ağustos'ta duyurmuştur⁴⁰⁰.

Büyük bir gizlilik ile yürütülen Büyük Taarruz'un haberini, Ankara'da ki Fransız ve İtalyan haber ajanslarının muhabirlerinin uzun uğraşları sonunda, Erkan-ı Harbiye müsaadesi sayesinde 29 Ağustos akşamı ilk haberlerin alınması sonucu ile cephenin yarılarak Afyon'un kurtarıldığı, dünyaya duyurulmuştur. 31 Ağustos akşamı, her iki ajansın temsilcileri İstanbul'da ki merkeze: “*Şu anda gelen haberlere göre Anadolu Yunan ordusunun akıbeti meçhuldür. Cephe istisnasız her taraftan yarılmıştır ve Yunan kuvvetlerinin denizle olan bağlantısı kesilmiştir. Türk süvarisinin İzmir yolu üzerinde olduğu hakikattir. Ankara büyük günler yaşamaktadır.*” haberini ulaştırmıştır⁴⁰¹.

Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ağustos'ta “*Dün Gelen İlk Malumat*”⁴⁰² başlığı altında Büyük Taarruzla ilgili okuyucularını bilgilendirirken; TBMM İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf Bey Hükümet adına, “*Hükümetimizin Halk ve Memurlarımıza Beyanname*”⁴⁰³ başlığı altında bir beyanname yayınlarak, Türk askerinin yüce

³⁹⁹“Dün Sabahtan İtibaren Cephelerde Kahraman Ordumuz Cani Düşmanla Çarpışmağa Başladı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338 (1922), s.1.

⁴⁰⁰*Peyam-ı Sabah*, 29 Ağustos 1338 (1922) ,s.1.

⁴⁰¹C. Kutay, *age.*, s.132.

⁴⁰²“*Birkaç günden beri aldığımız tebliğ-i resmiler bize bazı muntıkada ufak tefek faaliyetler başlamış olduğunu gösteriyordu. Bilhassa bu faaliyet dört günden beri Menderes havalisinde Sarayköy muntkasında devam ediyordu. Kari'lerimizin aşağıda neşr eylediğimiz 25 Ağustos tarihli tebliği resmiye de göreceklere üzere diğer bir muntıkada Kocaeli havalisinde de faaliyet başlamış ve kahraman kutaatımız Rum köyü düşman mevazini bil-hücumle zapt eylemiştir. Düşmanın Vezirhan istikametindeki taarruzu ise kendisine birçok zayıata mal olarak terk edilmiştir. İşte bu sûretle daha faal bir şekle giren Hareket-i Harbiye, dün alel-sabah cihanın bil-cümle aksamına sirayet eylemiş ve kahraman ordularımız, kalplerinde iman, elinde süngü düşmanla her tarafta çarpışmağa başlamıştır.*”

Dün başlayan bu harp haberi, öğleden evvel şehrimize gelmiş ve saat ikiye doğru Büyük Millet Meclisine tebliğ edilmiştir. Binâ'en aleyh cenab-ı Hakdan kahramanlarımıza, hamayat-ı düşmana, tam bir darbe indirmek lütfü vermesi niyazında bulunurken, ahalimize de büyük bir sükûnetle neticeye ve resmi tebliğlerimiz intizar tavsiye eyleriz.”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁰³“*Ordumuz teveffikat-ı sübhaniyye istinaden canı ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır. Fedâkar milletimiz için mukadder olan mesut günler artık yaklaşmıştır.*”

Bugün sabahtan itibaren Garp Cephesinde muhabere başlamıştır. Kahraman ordularımız namus ve istiklal-i vatani kurtarmaktan ibaret olan ulvi vazifeyi ifa için teveffikat-ı sübhaniyye istinaden tekmil cihette canı ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır.

vazifesi olan vatani kurtarmak için savaşa başladığını duyurarak, maddi manevi yardımlarını esirgemeyen halkın Milli Mücadele'den övünmeleri gerektiğini bildirmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye Büyük Taarruz'un, başladığını haber veren yazısında gelen tebliğlere göre birkaç gündür bazı mıntikalarda Yunan ve Türk kuvvetleri arasında ufak tefek askeri faaliyetlerin yaşandığı, 25 Ağustos 1922 tarihli resmi tebliğe göre; Kocaeli ve Menderes Mıntıklarında askerî kuvvetler arasında faaliyetlerin olduğunu⁴⁰⁴ belirtirken, aslında hareketliliğin birkaç gün öncesinden başladığına vurgu yapmıştır. Aynı zamanda her iki gazetede de 25 Ağustos Yunan resmi tebliğine yer vermiştir. Bu tebliğde de Bilecik ve Menderes civarındaki askeri faaliyetler bildirilmiştir⁴⁰⁵.

Aynı tarihli resmi tebliğ, Peyam-ı Sabah'ın 27 Ağustos 1922 tarihli nüshasında “*Kocaeli Cephesinde Taarruz mu Var*”⁴⁰⁶ başlığı altında yayınlanmıştır.

“*25 Ağustos Anadolu Resmi Tebliğ-i Resmiesidir.*”

1- *Kocaeli Mıntıkasında Rum Köyü civarındaki düşman mevazi bil-cümle zabt edilmiş Vezirhan istikametinde vuku bulunan bir düşman taarruzu tard olunmuştur. Düşman meydan-ı muhaberede birçokzabit ve efrad maktul bırakmıştır.*

2- *Eskişehir ve Afyon mıntıklarında keşif faaliyetleri olmuştur.*

3- *Çal mıntıkasında Menderesin şimaline tard ve takib olunmuştur.*⁴⁰⁷

Peyam-ı Sabah, bu resmi tebliğlere dayanarak, iki gün önce Kuva-yı Milliye'nin Yunan kuvvetlerine taarruz girişiminde bulunduğunu ancak ciddi bir taarruz olup olmadığını bilmediğini yazmış, 24 Ağustos'ta başlayan bu taarruzun devam edip

Hadise bu sabah Büyük Millet Meclisine arz edilmiş ve meclis heyet-i umumiyesi mealinden mülhem olarak ordularımızın muzafferiyetini cenab-ı hayrî'n-nasrından niyaz eylemiştir.

Cidâl-i (mücadele) Milliyenin bidayetinden beri zafer-i kat'iyenin istihsali için maddi, manevi bütün kuvvetlerini izâl eyleyen fedakâr milletimiz için mukadder olan mesut günler inşallah artık yaklaşmıştır. Bütün kumandanları, zabitleri ve neferleriyle evlatlarımız ve kardeşlerimizden mürekkebe bir menzume-i şehamet olan ve tarih-i beşer mevacehesinde en lekesiz ve en mukaddes bir davanın tahkiki uğrunda fî sebilehiş'âr-ı hun eyleyen ordumuz için nüsret'tih tazarru' edelim:

Ve muayede mübarekemizde Kemal-i huşû ve ihlas ile niyaz-ı muvaffakiyet eyleyelim.

Bütün memurun fedakâr halkımızın ordularımıza madden ve manen yardıma devam eyleyerek mücadele-i milliyeden nispedar mefharret olmalarını rica ederim efendim.”, Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁰⁴“Kocaeli ve Menderes Mıntıklarında”, Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁰⁵Peyam-ı Sabah, 27 Ağustos 1338(1922), s.1; Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ağustos 1338(1922) s.1.

⁴⁰⁶Peyam-ı Sabah, 27 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁰⁷Peyam-ı Sabah, 27 Ağustos 1338(1922), s.1, Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ağustos 1338(1922) s.1.

etmediğini öğrenmek için 26 Ağustos tarihli Anadolu resmi tebliğine ulaşılmış olması gerektiğini ancak Anadolu'dan herhangi bir resmi tebliğ gelmediğini okuyucularına aktarmıştır⁴⁰⁸.

Her iki gazete de Büyük Taarruz ile ilgili haberleri okuyucularına aktarırken birbirlerine paralel bilgilere yer vermişlerdir. Büyük Taarruz'un gizliliğinden dolayı İstanbul'da yayınlanan Peyam-ı Sabah Gazetesinin haber kaynağı kısıtlı olduğundan ilk bir hafta Yunan tebliğlerine ve 25 Ağustos tarihli Anadolu resmi tebliğine dayanarak Büyük Taarruzla ilgili yorumlamalarda bulunmuştur. Anadolu'dan gelen resmi tebliğlere ulaştıkça okuyuculara aktarmıştır.

Büyük Taarruz'un başladığını haber veren Peyam-ı Sabah, bu habere yine de ihtiyatlı yaklaşarak, Milli kuvvetlerin iki gün önce Afyon'da taarruza geçtiğini, ancak Anadolu'dan halen resmi bir haber gelmediğini belirtmiştir⁴⁰⁹. Anadolu hareketinde telgraf habercisinin dışarıya haber sızdırmamak için çok şiddetli tedbirler aldığı 26-27 Ağustos tarihli Yunan resmi tebliğine dayanarak Afyonkarahisar mıntıkasında birçok Türk kuvvetlerinin taarruza geçtiği bilgisi verilmiştir. Yine Yunan tebliğine göre; Bilecik keşif taarruzundan 24 saat sonra milli kuvvetlerin, Afyonkarahisar'ın güney ve kuzey doğusundan geçerek, kısmen düşman hududuna girmeyi başardıklarını belirtmiştir⁴¹⁰.

Ayrıca "*Tebliğ ve Muhabere Yok*"⁴¹¹ başlıklı yazısından da anlaşılacağı üzere Anadolu, Büyük Taarruz harekâtını büyük bir gizlilikle yürütmüştür. Resmi bir kaynağa

⁴⁰⁸"Kocaeli Cephesinde Taarruz mu Var?", *Peyam-ı Sabah*, 27 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁰⁹"...Milli ordunun cenup cephesinde düşmanın birçok fırkaları olarak tahmin ettiği bir kuvvetle yaptığı bu yeni hareketi bir keşf-i taarruz ve yahut düşmanı başka bir cihetden icra edilecek bir hareket-i taarruziyeyi sefere matuf bir temayiş taarruzu değil ise haflı sarıhtır. O da Afyonkarahisar'ın şimalden Eskişehir ve cenubdan Uşak ile müvasâlasını kat etmek ve düşmanı ricate icbar eylemektir. Yunan tebliğinde taarruzun vecihesi olmak üzere gösterilen cenub ve şimal-i şarki istikametleri bu hususta şıkkı şüpheye mahal bırakmaktır. Şimdilik hala inkişafta bulunan bu hareketi askeriye hakkında daha vâzih bir fikir edinebilmek için mütemmim malumata intizar etmek icab eder.", "Afyon Cephesinde Harekât-ı Taarruziye", *Peyam-ı Sabah*, 29 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴¹⁰"Afyon Cephesinde Harekât-ı Taarruziye", *Peyam-ı Sabah*, 29 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴¹¹"Evvel ki gün olduğu gibi dün de Anadolu ile muhabere temin edilememiş oradan şehrimize ne tebliğ resmi ve ne de hususi bir telgraf vasıl olmuştur. Şehrimizde sarahaten devam eden rivayetlere göre Ankara Hükümeti haricine bir haber çıkmasına katiyen müsaade etmemektedir. Hatta bir rivayete göre Anadolu limanlarında bulunan ecnebi vapurlar mahalli memurları tarafından derhal oradan açılmak ve uzaklaşmak için emir almışlardır. Anadolu'nun bu ketumiyetinden ve ittihaz ettiği sebki tedabiri saireden orada bir hareketi fevkalade hüküm sürdüğü istidlal olunmaktadır." *Peyam-ı Sabah Gazetesi*, 29 Ağustos 1338(1922) s.1.

dayanmayan “*Bir Yolcunun İfadatı*”⁴¹² başlığı ile İstanbul’a gelen bir yolcunun verdiği bilgiler aktarılmıştır. Bu bilgiye göre, Haydarpaşa ve Adapazarı trenlerinin Hereke’den öteye gitmesine izin verilmemektedir. Yarımca istasyonunun ötesinde bulunan Kuva-yı Milliye Tren istasyonu memurlarının 28 Ağustos gününden itibaren İzmit’e gittiği ve aynı yolcunun ifadesine göre Yarımca’dan top seslerinin duyulduğu belirtilmiştir.

Peyam-ı Sabah ve Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri, gelen resmi tebliğler doğrultusunda askeri faaliyetlerin gerçekleştiği bölgelerdeki haberleri mümkün olduğunca günü güne aktarmaya çalışmıştır.

“*Çatalca Hattında*”⁴¹³ başlığı ile buradaki durumu aktaran Peyam-ı Sabah gazetesi, bölgedeki askeri hareketlilikten bahsederken net bir bilgi olmadığını belirlemekle birlikte, Sinekli civarındaki Çayır Hanı mevkiinde Yunan birliklerinin mevzilerini sağlamlaştırdıklarını, bunu yaparken de Müslüman halkın kullanıldığını bildirmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 28 Ağustos 1922 tarihli yayınında “*Dün Bütün Cephelerde ve Bilhassa Afyonkarahisar Mıntıkasında Muhaberat Muvaffakiyetle Devam Etmiştir*”⁴¹⁴ başlığı ile taarruzun devam ettiğini aktarırken net bilgiler vermekten de kaçınılmıştır⁴¹⁵.

⁴¹²Peyam-ı Sabah Gazetesi, 29 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴¹³Peyam-ı Sabah Gazetesi, 29 Ağustos 1338(1922),s.1

⁴¹⁴“*Dünkü muhaberebat hakkında resmi malumat mevcut olmamakla beraber, kahraman ordumuzun düşmanla pek büyük bir hevahaş ile pek muvaffakiyetli bir surette çarpışmakta olduğu istihbar edilmiştir.*

Pazar gün ki nüshamızda münderiç olan gazetemiz makineye verilmek üzere iken sabaha karşı gelen resmi tebliğ, cumartesi günü ale’s- sabâh bütün cephelerde faaliyet olmakla beraber en ziyade hareketin Seyyitgazi ve Afyonkarahisar mıntıkasından bulunduğu görülmektedir.

Seyyitgazi ve Afyonkarahisar düşman tarafından bir seneden beri bilhassa Sakarya hezimetinden sonra fevkalade bir surette tahkim edilmiş ve tel örgüleri ve siper hatları vücut gösterilmiştir. İşte cumartesi günü bu pek müstahkem düşman mevziine karşı yapılan hareket, Allah’ın inayeti ve kahraman askerlerimizin büyük müstehkem düşman mevziine karşı yapılan müjdelediği vecihle mühim muvaffakiyet eylemiştir. Topçumuzun yardımı ile düşmanın istinat noktalarını teşkil eden bu mevki müstahkemin bazı mühim aksamı elimizde bulunmaktadır. Tebliğ-i resmîyemizin bu izahatı cumartesi gününe yani hareket-i harbinin birinci gününe ait bulunmaktadır. Dünkü vaka-i harbiye gelince, bu babda henüz resmi malumatı haiz bulunmaktayız ve kardeşlerimiz ihtimalki resmi tebliğ ancak son havadis kısmımızda görecektir. Ma’mafih dün istihsal eylediğimiz malumat-ı mahsusiye göre bütün gün cephenin bilcümle aksamında şedit muharebat devam eylemiş ve bilhassa Afyon mıntıkasında pek büyük bir şedit kesib etmiştir.

Kahraman ordumuzun dün de Afyon’da ki düşman mevziine karşı hareketine büyük bir şevk ile devam etmiş ve düşmanın bütün gayretlerini akîm bırakmıştır ve muvaffakiyetler elde etmiştir. Binaenaleyh resmi tebliğlerimize intizaren şiddetli muharebelerin üçüncü günü olan bu günü tam bir

Gazetenin haberinden de anlaşılacağı gibi 28 Ağustos'ta resmi tebliğin gelmediğini ve taarruzun başladığı gün ki resmi tebliğe dayanarak bu haber verilmiştir. Ancak bu haberin altında son dakika bilgisi olarak, “*Afyonkarahisar’ın İşgali*” başlığı altında Anadolu Ajansından gelen 27 Ağustos 1922 tarihli resmi tebliğe göre; “*Kahraman ordumuz düşmanın mukabil taarruzlarını süngü hücumuyla tart ederek Afyonkarahisar’ı ile pek çok esir ve ganâim elde etti.*” cümleleri ile Afyonkarahisar’ın alındığını bildirmiştir⁴¹⁶.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Kocatepe’den yönettiği taarruzun ilk günü, her türlü kuvvet bakımından üstün olan Yunanlılar’ın cephesi bozguna uğramıştır⁴¹⁷. Ahır Dağı, sarp, arızalı, kayalık, ayrıca çalılıklarla örtülü, yaya insanının geçebilmesi çok zor olan bir bölgeydi. Yunanların, gözetlemekle yetindikleri ve geçilmez diye boş bıraktıkları Ahır Dağlarını;⁴¹⁸ Sincanlı Sinan Paşa, Tokçular Köyünden Haydar Ağa’nın kılavuzluğu ile orman içindeki patika yoldan geçerek⁴¹⁹ 20 kilometrelik dağ yollarını aşan Türk Süvari birlikleri, Sincan Ovasına ulaşmış Yunan cephesinin 20 kilometre içerisine girmeyi başarmıştır⁴²⁰.

Büyük Taarruz başarıyla devam ederken, Milli Mücadele karşıtı olan Peyam-ı Sabah gazetesinin başyazarı Ali Kemal, Büyük Taarruz sürecinde Ankara Hükümetine karşıt yazılarına devam etmekteydi. İşgaller ile yıllardır mücadele eden halk büyük sıkıntılar içerisinde idi. Kazanılan zafer, bu sıkıntıları unuttursa da nihai sonuca ulaşılmadığından Ali Kemal, Ankara hükümetine karşı muhalif çizgisini sürdürmekte ve Ankara hükümetini İttihatçılıkla suçlamaya devam etmekteydi⁴²¹. Milli Mücadele’nin

emniyet ve ümit ile geçirebiliriz. Gazetemiz cephelerden gelecek resmi malumatı dakikası dakikasına kararimize her türlü tedbiri ittihaz etmiştir.

Yalnız muharebenin neticesine intizara fazla mutalimat ve malumat beklemekte doğru değildir. Çünkü hareketi henüz inkişaf safhasında olup, sarıh safhasına girmiş bulunmuyor.”, Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴¹⁵*Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ağustos 1338 (1922), s.1.*

⁴¹⁶*Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ağustos 1338 (1922), s.1.*

⁴¹⁷N. Köstüklü, *agm.*,s.392.

⁴¹⁸İ. Artuç, *age.*, s.422.

⁴¹⁹T. Alpaslan, *age.*, s.199 .

⁴²⁰İ. Artuç, *age.*, s.426.

⁴²¹Mustafa Uzun, “Ali Kemal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, c.II, s.406.

başlangıcından⁴²² İzmir'in kurtuluşuna kadar muhalif yazılarını yazmaya devam etmiş ve zaferin askeri kuvvetle değil ancak siyasetle kazanılacağını iddia etmiştir.

Büyük Taarruz'un başladığı gün 26 Ağustos 1922 tarihinde Peyam-ı Sabah gazetesinde⁴²³ Ali Kemal, “*Düşmandan Düşmana*” başlıklı yazısında Ankara Hükümetini eleştirmiş halkı savaşa sürüklediklerini söyleyerek, Ankara Hükümetini İttihatçılık ile suçlamıştır.

Ali Kemal, söz konusu yazısına “*Devleti Osmaniye'nin kadiminden beri, felaketlerinden biri, bir büyüğü bir korkuncu da düşmanlıklarını resmen ilan edenler değildir. Böyleleri ile uğraşmak kolaydır. Lakin avdvetlerini (düşmanlık) his ettirmeyenler izleyenlerdir ki görünmez kazaya benzerler....*”⁴²⁴ diyerek başlamış ve Büyük Katerina'nın Osmanlı'nın adete mahvolmasını istediğini, Prusya Kralı'nın dost ve mürşit görünerek Osmanlı Devletinin kuyusunu kazdığını söyleyerek, Ankara Hükümeti ile Rusya arasında yapılan Moskova Antlaşması'nı eleştirmiştir. Ayrıca, Ankara ve Moskova arasında yapılan Dostluk Antlaşmasını; Hünkâr İskeleyi Antlaşması'na⁴²⁵ benzetmiştir. Yazısına şöyle devam etmektedir. “*...Biz böyle bir dosta (Rusya) istinaden Avrupa ile Düvel-i Muazzama ile boğuşacağız hin-i hacetde (ihtiyaca göre) yarışacağız mazharı feyz âmâl olacağız öylemi? Zihni tasavvur bâtil, zihni hayal mahal...*

Biz ki bu vatanın samimi evladı olduğumuz için bu yarayı için his edenlerden, ettikçede kan ağlayanlardanız. Ankara'nın seha'b-bâki neticeyi marifetlerini yakından görüyor, bir fikri selim ile muhakeme ediyoruz, davayı milliyemiz mütarekeyi müteakiben Avrupaca ne vaziyetteyse bugün yine öyledir. Kuva-yi Milliye'nin hariç ve dahilinde yaptıklarıyla asla kazanmamış, fakat behamehal kaybetmiştir. Örfen, nüfusen,

⁴²²Geniş bilgi için bkz. Hadiye Yılmaz, *Peyam-ı Sabah Gazetesinde Milli Mücadele*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul 2014, Pınar Tuna, *İstanbul Basımında Kuva-yi Milliye Algılamaları 1918-1922*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2015.

⁴²³Yazının orijinali için bakınız, EK-7.

⁴²⁴*Peyam-ı Sabah Gazetesi*, 26 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴²⁵Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı nedeniyle siyasi sorunlar yaşayan Osmanlı Devleti, Rusya'nın yardım teklifini kabul etmesi üzerine her iki devlet arasında 8 Temmuz 1833 tarihinde imzalanan dostluk antlaşmasıdır. Her iki devlette birbirine yardım etmeyi kabul etmişti. Boğazlarla ilgili alınan kararlardan dolayı uluslararası boğazlar sorunu ortaya çıkmıştır. (Geniş bilgi için bkz. Kemal Beydilli, “Hünkâr İskeleyi Antlaşması” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.XVIII., İstanbul 1998, s.488,489,490.)

neslen, iktisaden vesaire adeta en görmek istemeyen gözlere bile batarcasına giren zararlarımızı zaiyatlarımızı bir tarafa bırakıyoruz fakat siyaseten kazancımız nedir? Anlamıyoruz.

Ankara'nın hususuyla yardıçılarının lisanlarından Sevr Muahedesi'ni tâdil ettirdik şöyle yaptık böyle yaptık diye kuru bir iddia var hakikatte Sevr vesaire bu muahedeler suretten ibarettir. Siret, esas devletlerin İstanbul'dan itibaren İzmir Edirne vesaire bu Türk topraklarında Türk hâkimiyetine verecekleri şekle dair noktayı nazarlarıdır.

İşte bizce en büyük vazife en ciddi siyaset Harb-i Umumi felaketinden sonra bu noktayı nazarı lehimize değiştirmeye çalışmak, mazideki hadisatı siyasiyemizi unutturmak hülasa hariç ve dâhilde İttihat ve Terakkinin takip ettiği siyasi gayelerden maada bu meseleye tevessül eylemekti vâ esafâ bu doğru yola gitmekten bizi men eyleyen Ankara oldu. Yine de Ankara'dır.

Devletler şimdiye kadar olduğu gibi daha birkaç kere bu şark işi için içtimalar tertip edebilirler müzakerelere ve mübaheselere girişebilirler. Harb-i meş'umda gerek eşhaş, gerek ef'âl ve gerek asar itibariyle hiçbir farkı olmayan Ankara, başımızda oldukça bu keşmekeşlerden bu mülk için bir hayır doğarsa bi'l-fraz İzmir ve Edirne kurtulursa üç buçuk senedir husule sığmayan fedakârlıklarımızın acılarımızın bir akıbeti hastaya hizmet ettiği tahakkuk eylerse biz Türk olmak itibariyle seviniriz sevincimizden çıldırırız fakat aklen irfanen bu mertebe yanıldığımız için yalnız kalemimiz kırmak değil insanlığımızdan bile istifa eyleriz.

Fakat vâ esafâ şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da vukuat ispat edeceklerdir ki biz yanılmış olmayacağız asrımızın devrimizin telkinatını ve teleffiyatını idrak eyler ve hilafet ve saltanatı bi-haklar katil eder cihanı temeddünle anlaşabilir. Ve uzlaşabilir Babiali hükümeti mukadderatımızı ele almadıkça necatımız münhaldir. Ankara'dakilerin bihakkın temsil icraati ile ancak İttihat ve Terakkinin bizi senelerden beri sürüklediği hedefe İran'a Turan'a gidebiliriz ama Edirne'de İzmir'de hatta İstanbul'da istiklal ve istikballe hüküm süremeyiz hükümet süremeyiz.⁴²⁶

⁴²⁶Ali Kemal, "Düşmandan Düşmana", *Peyam-ı Sabah*, 26 Ağustos 1338 (1922), s.1.

Büyük Taarruz'dan haberi olmaya Ali Kemal, 28 Ağustos 1922 tarihli Peyam-ı Sabah'ta⁴²⁷yine Ankara Hükümetini eleştiren “*Siyasette Mantık*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır.

“Siyasette mantık büyük bir ameldir çünkü mantıken insan (ol emirde ne isteyebilmek iktiza eyler) siyaseten en büyük mahsariyet ise Frenklerin. Yani istemeyi bilmek muvakkafiyeti temin eylemektir düsturunda meknuzdur.

Şimdi iptidai zuhurundan itibaren Ankara ne istedi? İzmir'e ve Edirne'ye dahil Yunan ile aramızda tevekkün eden davayı devletlerin tavassudlarıyla da olsa sulhen tesviye etmeyi kabul etmedi. Harben fasla kalkıştı. Mütarekenin o ağır kayıtlarına bakmadı. Payitahtımızın bile işgal altında olduğunu kâle almadı yeniden muhabere emrine girdi. Samimi yani hizbi ve şahsi ihtiraslardan azade oldukça böyle bir içtihat olması da yine bir içtihat idi. Bu milleti yeniden yeniye fedakarlıklara sevk etmekle beraber hakk-ı hayat ve istiklalimize karşı hainane ve tarruzu kılıcımızla kuvvetimizle def etmek gibi bir civanmertliğe delalet eylemeyebilirdi.

Binaenaleyh bir dereceye kadar makbul olabilir. Fakat arzettiğimiz gibi samimi olmak şartıyla. Bu şart Ankara erkânında mevcut mudur? Vâ-esefâ gittikçe görüyoruz ki değildir. Çünkü şimdiye kadar bu zatlar mukavemet, müdafaa kuvveti ile netice elde ettiler mi? Fil hakika dâhilde hükümeti kahrane ile aldılar... İttihat ve Terakki bile hâkimiyette bu mutlakiyeti gösteremedi fakat hariçte hiçbir muvaffakiyete destek olamadılar. Evvelce dediğimiz gibi İzmir'den denize dökmeyi taahhüt ettikleri düşmanı adeta elleriyle delaletleriyle Eskişehir'e yani Anadolu'nun göbeğine kadar getirdiler. Birleştirdiler. Bir seneden ziyadedir öylece bıraktılar. Bir zamandır da bir sulh tutturdular. Sulh müzakerelerine girişmek için adeta can attılar.

Nasıl bir kabul göreceğini anlamadan murahhaslar gönderiyorlar. Pek İtilafçı olduklarını söyleye söyleye bitiremiyorlar. Hatta Edirne'den vazgeçmek derecesine varıyorlar. Fakat yine meramlarına eremediler. Yine devletlerden ciddi bir sahabet, bir vilayete mazhar olamıyorlar.

⁴²⁷ Yazının orijinali için bakınız. EK-8.

Ankara iptidadan içtihadı ceng-ü cuyananesinde samimi olsaydı şimdi böyle mi hareket ederdi? O turşu ne idi! Bu perhiz nedir? Nasıl Yunan ile bugün bir sulh masasında başa geçebilir.

...Bazı gelişi güzel yordakçıklar Yunan ve Ankara'nın Anadolu da vaziyeti mütekabelelerini Harb-ı Umumî esnasında Almanya'nın ve Fransa'ninkine benzetirler. Haydi bu gülünç teşbih bir lahza doğru farz edilsin. Fakat niçin hatıra getirilmiyor ki Fransızlar Almanları Fransa toprağından dışarı atmadan hiçbir müzakereyi sulhiyeyi kabul etmediler... Ankara rical-i kiramı ise akli ve mantığı bir tarafa atarak istiyorlar ki Yunanistan garbî Anadolu'yu baştan başa müstevli iken velev haksız ve hakikatsiz olsa da bütün mütalibinden vazgeçmeyip İzmir'e varıncaya kadar Anadolu'yu boşaltsın hatta Trakya'dan da feragat eylesin

Hülasa mağlup sıfatıyla her teklifimize boyun eğsin. Evet böyle bir iddiayı bir Bab-ı Ali hükümeti az bir muvaffakiyetle dermeyan edebilir. Bir Bab-ı Ali hükümeti ki Yunan'ın bu tecavüzüne karşı hiçbir zaman silahla mukavemeti müdafaayı ihtiyar etmedi. Çünkü Harbi Umumiden nasıl çıktığımızı, bir mütarekenâme ile ne derece mukayyed olduğumuzu biliyordu. Ancak devletlerin siyasetlerine siyasetlerin de ergeç intibahın husulüne itimat ediyordu. Biz hükümet ve hakimiyetimizi Avrupa'nın kabul edemeyeceği efradlardan ihtiraslardan tenzih edince aynı devletlerin bu yolda müzaheretlerine nail olabileceğimizi umuyordu.

Ankara böyle bir içtihadın büsbütün zıttına gitmiş iken ne yüzle şimdi sağdan geri edebilir. Fil hakika topla ve tüfekte bu davayı fasıl etmek iddiasını bırakabilirlerse bu devlet ve milletin selameti için Kuvayı Milliye ricaline terettüb eden en birinci vazife mukadderatımızı daima dediğimiz gibi hilafet ve saltanatı temsil eden bir Bab-ı Aliye tefvîz ederek çekilmelidir.”⁴²⁸

Bu yazısında Ali Kemal, Ankara hükümetini akılsızlıkla suçlayarak mantıksız hareket ettiğini söylemektedir. Mücadelenin topla tüfekte değil de siyaset ile çözülebileceğini söylerken, Ankara'nın; Yunanlıların Anadolu ve Trakya'yi boşaltma

⁴²⁸Ali Kemal, “Siyasette Mantık”, *Peyam-ı Sabah*, 28 Ağustos 1338(1922),s.1.

isteğini akıl ve mantık dışı bularak böyle bir gelişmeyi ancak İstanbul hükümetinin sağlayabileceği söylemektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Ali Kemal'in Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanacağına dair inancı olmamakla beraber, hâlâ İtilaf Devletleri'nin tahakkümündeki İstanbul Hükümetinin ülkeyi kurtaracağına inanmaktadır.

27 Ağustos'ta Yunan Kuvvetleri çekilmeye başlamış ve Türk kuvvetleri Afyon'a girmiştir. Afyon'un kurtuluşunu büyük bir sevinç ile okuyucularına aktaran Hâkimiyet-i Milliye 29 Ağustos 1922 tarihli nüshasında, “*“Afyon” zaferi sevk-ül ceys, sevk ve idare hareket-ı müstakbelemiz nokta-yı nazarından pek ehe mmiyetli bir muvaffakiyettir, dün bütün gün taarruzumuz devam etmiştir, kahraman askerlerimiz Afyon'da en müstahkem mevki bir saatten az zaman zarfında iskat eylemişler ve külliyetli ganaim elde edilmiştir.*”⁴²⁹ başlığı altında ilk sayfasının tamamında taarruzla ilgili haberlerin yer almasının yanında Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bir fotoğrafına yer vermiştir⁴³⁰.

Yine aynı tarihli Hâkimiyet-i Milliye'de, Yunan birliklerinin durumuyla ilgili bilgiler Yunan resmi tebliğlerine dayanarak okuyuculara aktarılmıştır; “*...hücumlar... çekiliyoruz... takip olunuyoruz!...*” ifadeleri resmi kaynaklarda yer almasıyla beraber 27 Ağustos'ta ki askeri durum “*27 Ağustos tarihinde vaziyet-i askeriye: düşmanın pek dehşetli hücumları neticesi olarak Afyonkarahisar'ın tahliyesi emredilmiştir. Gâyet ağır düşman hücumlarıyla takip edilmekte olan kuvvetlerimiz garbe doğru çekilmektedir.*”⁴³¹ İfadeleri ile değerlendirilmiş ancak Yunan matbuat kaleminin tebliği; Yunan kuvvetlerinin yenilgisini kabul etmeyerek, Afyon'un savunma hattında ileriye doğru bir çıkıntı teşkil ettiği bundan dolayı düzenli bir şekilde Yunan kuvvetleri tarafından tahliye edildiği bilgisinin asılsız haber olduğu bilgisini okuyuculara aktarmaktadır⁴³².

⁴²⁹Hâkimiyet-i Milliye, 29 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴³⁰ Yazının orijinali için bakınız. EK-9.

⁴³¹“Onlar Ne Diyor”, Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴³²“Yunan matbuat kaleminin tebliği; ... Harbiye nazırı (Netotokis) ile Dahiliye Nazırı (Esteratos) dün akşam İzmir'de başkumandan ile müzakere için gittiler. Heyeti vekiliye arz-ı malumat etmek üzere yarın avdet edeceklerdir. Gazetelerden aldıkları malumata nazaran Afyonkarahisar'ın ileriye bir çıkıntı teşkil ettiğinden cepheyi müdaafaya daha elverişli bir hat almak zaruretine binaen tahliye edildiğini beyan ediyorlar. Tahliye pek büyük bir intizam dahilinde cereyan etmiş ve bütün malzeme-i harbiye nakil olunmuştur. Yine mevzi Karahisar şehrine hükmeder. Mamafi muayene ve kaçakçılığın men-i hususunda Yunanistan'ın uğradığı müşkilât izhar edilmekte bilakis kemalilerin her taraftan mükemmel ikmal tavakkus ettikleri, hatt-ı teyyare celp ettiklerinden şikayet edilmektedir. Bundan başka düşmanın kabegâhi

Aynı haber'e Peyam-ı Sabah'ta yer vermiş ve Yunan kumandanlığının süngü muharebelerinden mukabil taarruzlarını püskürttüklerini ve önemli miktarda mühimmatı düzenli bir şekilde Afyon'dan sevk ettiklerini aktarırken, Anadolu kaynaklarına dayanarak, bunların gayri resmi haberler olduğu ve ağır topların geriye naklinin imkansız olduğunu ve 27 Ağustos 1922 tarihli Anadolu resmi tebliğine dayanarak, birçok mühimmatın Türk kuvvetleri tarafında alınmasının mantıklı olduğu yorumunu yapmaktadır⁴³³.

Peyam-ı Sabah Gazetesi Büyük Taarruz ile ilgili haberlere yer vermeye devam etmiş⁴³⁴ ve Anadolu'nun 26⁴³⁵ ve 27⁴³⁶ Ağustos gününe ait resmi tebliğini 5 gün sonra yani 31 Ağustos 1922 tarihli nüshasında yayımlayabilmiştir. *Anadolu ile Muhabere*" başlığı altında yalnız 26-27 Ağustos günlerine ait resmi tebliğlere ulaşabildiklerini, 30 Ağustos günü Anadolu ile haberleşmenin yalnız iki kelime ile "*Afyon alındı*" açıldığını, bir haftaya kadar muhaberatın açılacağını ümit ettiklerini yazmaktadır. Aynı tarihli yayınında Paris⁴³⁷ ve Londra'nın⁴³⁸ Büyük Taarruzla ilgili haberlerine yer vermiştir.

olan İstanbul'a taarruz etmeyi müsaade edilmemesinden dolayı Yunanistan'ın ne kadar müşkil bir vaziyete duçar olduğu tefsir edilmektedir.

Elvanlar istasyonuna karşı yapılan akının başıbozuklar tarafından tevci cephanesi nakliyesini men etmek için icra edildiği ve mampaftı teşebbüsün düçâr-ı akâmet olduğu yazılmaktadır.

Zavallı Yunan matbuat idaresi, ne fena bir avukatlık rolünü yapıyor. Bütün malzemeniz nakil edildi ise elimize geçen toplarımız gözünüze batmıyor mu? Hala Afyona el'ân hakim olmak iddiasına gülmek mümkün mü? ... hakikat, hakikate geliniz, bu yalan Yunanistan daha mesai bir akıbeta sonu gelecektir." "Onlar Ne Diyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴³³ "Afyonkarahisarın İstirdadından Sonra", *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1338 (1922), s.1.

⁴³⁴ "Afyon Garbında Büyük Bir Muharebe Başladı", *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1338 (1922), s.1.

⁴³⁵ "Kocaeli mıntkasında lehimize keşf-i müsademe olmuştur.

Seyyitgazi ve Afyon cephelerinde düşman mevazi müstahkemesi aleyhinde topçu mevazi müstahkemesinin bazı aksamı mühimmesi işgal olunmuştur. Bir hayli esir elimize geçmiştir.", *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1922, s.1.

⁴³⁶ *Dünden beri başlayan Harekât-ı Taarruziyemiz devam etmektedir. Ordumuzun sol cenahı düşmanın bir seneden beri tahkim ve tel örgülerle takviye etmiş olduğu üç sıra siperden mürekkep müstahzir mevazi zabt ve düşmanın mükerrer mukabil taarruzlarını süngü hücumlarıyla tard ederek, Afyonkarahisarını istirdat eylemiştir. Üsera ve ganaim çoktur. Ordumuzun merkez ve sağ cenahındaki harekât muvaffakiyetle inkişaf etmektedir."*, *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1922, s.1.

⁴³⁷ *Paris 29 (t.h.r.)- Ankara'dan bildiriyor (İzmit) mıntkasında Yunanlılar külli zaiyata düçâr olduktan sonra ricat etmişlerdir. Milli kuvvet (Bursa) istikametinde ileri hareketine devam ettiği takdirde duçarı taarruz olan Yunanistan'ın gerilerinden çevrilmek tehlikesine duçâr olması muhtemeldir."* "Büyük Taarruzun Haricde Tesirâtı", *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1922, s.1.

⁴³⁸ *Lonra 29 (t.h.r.)- Öğle üzeri vurud eden haberlere nazaran Türklerin Taarruzu, bütün cephe bil-hassa Yunanların sol cenahı üzerinde tevsî etmiştir. Kuva-yı Milliye'nin (Bandırma- İzmir) yoluna hakim olmak için (Bursa-Bandırma) hattı teşkil etmektedir."*, "Büyük Taarruzun Haricde Tesirâtı", *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1922, s.1.

Hâkimiyet-i Milliye, Afyon'un kurtuluşunun ardından halkın sevinç gösterileriyle ilgili haberi 31 Ağustos günkü nüshasında yer vermiştir⁴³⁹.

28 Ağustos'ta Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın⁴⁴⁰ taarruzun iki gündün beri devam ettiğini ve Afyonkarahisar'ın alındığı haberini "*Başkumandanımızdan Meclise*" başlığı altında Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği telgrafi aynı zamanda Meclis'in tebrik telgrafını da "*Meclis'den Başkumandanımıza*" başlığı altında yayınlamıştır⁴⁴¹. 26 Ağustos'tan 29 Ağustos'a kadar ki taarruz süreci anlatılarak, Büyük Taarruzun önemi vurgulanmıştır⁴⁴². Ayrıca ikinci sayfasında Anadolu Ajansından gelen bilgiye göre 28 Ağustos 1922 tarihli resmi tebliğ "*Ordumuz Taarruz'a Muvaffakiyetle Devam Etmektedir*"⁴⁴³ başlığı ile yayınlamıştır.

Hâkimiyet-i Milliye, Afyon'un alındığını okuyucularına aktarırken, Peyam-ı Sabah, Yunan kaynaklarından aldığı bilgiler çerçevesinde Büyük Taarruz hakkında değerlendirmede bulunarak, Afyon'un alınmış olma ihtimalinin olduğu bilgisine yer vermiştir.

"Yunan kumandanlığı mütaarruzi milli kuvvetleri 10 fırka tahmin ediyor. Milli Ordunun pek kuvvetli mühimmata malik olduğunu bildiriyor"⁴⁴⁴ diyerek, durumu değerlendirmektedir.

"Taarruz Devam Ediyor

Yunan tebliği, taarruzun pek şiddetli ve milli ordunun topçusu pek kuvvetli ve mühimmat ve cephanesinin olduğunu, kaydettiğine göre Afyonkarahisar'ın şimali

⁴³⁹ "Afyon Halkı Secde Şüküründe", *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338(1922), s.1.

"Afyonkarahisar'a askerlerimizin girişi kadar heyecanlı bir manzara tasvir etmek imkanı yoktur. İstihbaratımıza nazaran, kıtaatımız bir yıldırım gibi, düşmanı tepeleyerek şehre inerken secde-i şükran'a kapanmış olan halk; büyük, küçük, erkek ve kadından hepsi bir kitle halinde askerlerimizin, zabitlerimizin ayaklarına, ellerine sarılmışlar ve hiçbir kimse gözyaşlarını ve hüçürüklerini zapt edememiştir. Bilhassa başkumandanımıza karşı halkın göstermiş olduğu müteşekkiri tasvir edebilecek kalemler bulmakta aciz..."

⁴⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338(1922), s.1, Mustafa Müddecî, "Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde Büyük Taarruz", *International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish oTurkic*, IX/1, Ankara 2014. s.392,393. Bu çalışmada yayınlanan telgraflara daha geniş yer verilmiştir.

⁴⁴² "26-27 Ağustos Harekât-ı Tarruziyemiz Muvaffakiyetimizdeki Ehemmiyeti Mahsusu", *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Ağustos 1338(1922), s.2.

⁴⁴⁴ "Afyon Cephesinde Muhabere Devam Ediyor", *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338 (1922), s.1.

şarkisinden başlayarak garbına kadar imtidat eden bir cephe üzerinde cereyan eden muharebe yavaş yavaş bir meydan muharebesi şeklini alıyor demektir."⁴⁴⁵

Büyük Taarruz hakkında ki değerlendirmesinden sonra tam olarak nerede savaşıldığının yine Yunan kaynaklarına göre izaha çalışıyor.

*"Düşman tebliğine göre Afyonkarahisar garbiyesi (Akar dere)den (Hasanbeyli) neind(yan, yanında) olan bir cephe üzerinden cereyan ediyoruz .Sahayı harp iki cenahından birinin müntehi bulunduğu (Akarca deresi),Afyonkarahisar'ın şimalinde kain ormanlık bir tepeden, Afyonkarahisar'ın şimalinde(Kazlıgöl) deresine insibat eder. Sahayı harbin müntehayı diğerine (Hasanbeyli) gelince (Afyonkarahisar) ın 37 kilometre garbında 1300 rakımlı ormanlık bir tepede kâindir."*⁴⁴⁶ Burada Afyonkarahisar'ın Kuzeyinde ve Batısında ki arazi durumu incelenmiş ve arazi koşulları değerlendirilmiştir.

"Yunan tebliğine göre muharebe işte bu iki mevzi arasında cereyan ediyor. İcabensahayı harbin merkezi neresidir? Yunan tebliği sahayı harbin mebde'(başlangıç noktası) ile müntehasını(en son yerini) zikir etmekle iktifa eyliyor ve aradaki mevâk-i harbi asla zikir etmiyor. Ma'lûmdur ki iki mevâki arasında kain bir saha üzerinde cereyan eden bir muharebenin cephesi ya hattı müstakim veya münhanîdir. Eğer Akarca-Hasanbeyli arasında cereyan eden muharebe bir hattı müstakim üzerinde vukuu bulur ise o takdirde Afyonkarahisar hattı, harbin şarkında olmak lazım geleceğine göre istirdat edilmiş olmak lazım gelir, yok hattı harbi müstakim değil de münhani ise o halde Afyonkarahisar hâlâ Yunanlıların elindedir ve muharebe kasabayı mezkûrenin şarkında, cenubunda ve garbında cereyan ediyor. Yunan tebliği sahayı harbin merkezini zikretmediği cihetle bu hususta kati bir mütalaa der-mîyan etme mümkün değil ve bu kariyede serd ettiğimiz her iki ihtimalde vâcib-i hatırdır.

Öyle zan ve ümit ederiz ki bugün Afyonkarahisar'ın âkıbeti hakkında kati bir fikir edinmek mümkün olacaktır."⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ "Afyon Cephesinde Muhabere Devam Ediyor", *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338 (1922), s.1.

⁴⁴⁶ "Sahayı Harp Neresi", *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338 (1922), s.1.

⁴⁴⁷ "Afyonkarahisar'ın Akıbeti", *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338 (1922), s.1.

Anadolu'dan sağlıklı haber alamadığından dolayı Savaş'ın hangi noktada gerçekleştiğine dair fikir yürüdüktan sonra, Afyonkarahisar'ın Türk kuvvetleri tarafından geri alınmış olabileceği ya da halen Yunanların elinde olabileceği ihtimalleri üzerinde durulmuştur. Türk kuvvetleri ve taarruzun durumuyla ilgili değerlendirmeden sonra Yunan harp raporlarına yer vermiştir. Harekâtla ilgili yeterince sağlam bilgilere sahip olmasa da Peyam-ı Sabah'ın Yunan Kaynaklarına ulaşmış olması, karşı tarafın konuya yaklaşımını görmek bakımından önemlidir.

“Atina 29 Ağustos 1922-Dersaadet Yunan Komiserliği tebliğ ediyor.

28 Ağustos vaziyet-i askeriye raporudur. Mâh-i hâlin yirmi altısında başlamış olan pek kuvvetli düşman taarruzu geceleyin fasılaya uğramadan dün de cenup cephesinde devam etmiştir. Düşman kıtaati muhâcemesi pek kuvvetli topçu ve bol cephane ile mücehhez olarak on fırka tahmin olunur. Muhabere devam etmektedir.”⁴⁴⁸

Peyam-ı Sabah, 30 Ağustos gün ki yayınına atıfta bulunarak⁴⁴⁹ Afyon civarında başlayan meydan muhaberesinin, Akarca ile Hasanbeyli sahasında gerçekleştirdiği takdirde Afyon'un alınmış olduğunu belirttiklerini söyleyerek, Anadolu'nun beş günlük suskunluğundan sonraki tebliğinin bunu kanıtladığını ve Afyon'un alındığını bildirmektedir⁴⁵⁰.

29 Ağustos akşamı Afyonkarahisar'daki Başkumandanlık ve Batı Cephesi Kumandanlığı Karargâhında Başkomutan Mustafa Kemal, Genelkurmay başkanı Fevzi Paşa'yı 2'inci Ordu Karargâhına göndermiş, kendisi de Dumlupınar Meydan Muhaberesi'ni yönetmek üzere 1'inci Ordu karargâhına gelmiştir. Ordular için 30 Ağustos emrini hazırlarken, harita üzerinde Uşak-Altıntaş-Aslıhanlar- çevresini işaret ederek *“Yunan ordusu burada imha edilecektir.”* demiştir⁴⁵¹.

Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ağustos 1922 tarihli resmi tebliğe dayanarak ordunun gidişatını anlatıp, 30 Ağustos'ta birliklerin muhtemel ulaşım noktalarını belirlemeye çalışmıştır. *“Şayet kuvvetle tahmin ettiğimiz vechle hareket-i taarruziyemiz şimal istikametinde ilerlemiş ve düşman Uşak istikâmetinden tamamen tecrit ise Yunan*

⁴⁴⁸“Yunanlılar Taarruz İçin Ne Diyorlar”, *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴⁴⁹Afyonkarahisarın Akıbeti”, *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338 (1922), s.1.

⁴⁵⁰“Afyonkarahisarın İstirdadından Sonra”, *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1338-1922, s.1.

⁴⁵¹C. Kutay, *age.*, s.121.

ordusu aksâmı 28 Ağustos Akşamı takriben diğer cenubu – Altuntaş-Abya hattına çekilmiş olması lazım gelir.”⁴⁵²

Aynı haberin devamında 28 Ağustos günü resmi tebliğe yer vermiştir. “*Bütün cephe hârekat-ı taarruziye takibimiz 28’de kemali muvaffakiyetle inkişaf etmiştir. Ordumuzun merkez ve sol cenahı kırk kilometre ilerlemiştir. Ordumuzun sağ cenahında da harekât-ı taarruzîye devam olunmaktadır.*”⁴⁵³ Bu tebliğe dayanarak da “*Başkumandanlığın maksadı siyasi dâhilinde bütün cephe boyunda harekât-ı taarruzînin lehimize inkişâfı devam etmektedir. Merkez ve sol cenahtaki kıtaatımız, 26 ve 27 Ağustos taarruzlarıyla vâsil olmak istedikleri hedefleri almışlar ve bu sahada kırk kilometre yürümüş olmalarına nazaran ilk hedeflerini geçmişlerdir.*”⁴⁵⁴. Türk kuvvetlerinin taarruzunun başarıyla devam ettiği okuyuculara aktarılmaktadır.

30 Ağustos 1922 şafağı Büyük Taarruz için çok önemlidir. Yunan ordusunun İzmir yolu üzerinde son ümidi olan Kızıltaş-Uşak geçidinin kapatılması ve Adatepe’nin alınması görevi Beşinci Süvari Kolordusuna verilmiştir⁴⁵⁵. Afyonkarahisar’ın 40-50 km. yakınında bulunan bütün Yunan mevzileri ele geçirilerek yenilen Yunan ordusunun büyük kısmı 30 Ağustos’ta Aslıhanlar’da kuşatılmıştır⁴⁵⁶.

30 Ağustos günü nüshasında doğru ön görülerde bulunan Hâkimiyet-i Milliye, Rüşen Eşref’in “*Vatan Geliyor*”⁴⁵⁷ başlıklı duygusal yönü ağır basan ve o dönemde halkta milli duyguların uyanmasını sağlayan bir yazıya yer vermiştir⁴⁵⁸.

⁴⁵²“Vaziyet-i Harbiye: 28 Ağustos Vakâyîni Nazar-ı Mütalaat ve Tahminâtımız” *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338 (1922),s.1.

⁴⁵³*Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338 (1922),s.1.

⁴⁵⁴*Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338 (1922),s.1.

⁴⁵⁵C. Kutay, *age.*, s.125.

⁴⁵⁶N. Köstüklü, *agm.*,s.392.

⁴⁵⁷“*Nihayet bela çözüldü. Bela artık kahr oluyor. Sevinecek demler bu demler. Eh biliriz ki her zafer günü gibi bu şenlik saatlerinde de yüreği dağlı kalacak kardeşlerimiz çoktur. Fakat yeryüzünde kurbansız kazanç var mıdır?*

Bağrı yanıklar düşünsünler ki kurtuluş ve istiklal yolunda ruh olan civanlar kendilerini geride ağlayacaklar kadar seviyorlardı. Vâkib kızıl dakikalarından daha bir an önce gülüşürdüler. Fakat onlar gelecek büyük varlığı kendi gidecek varlıklarından üstün tutanlardır. Onun için şanecan veriyorlar...

Hayatı devirdir kemâle eren heybetli varlığını! Daha iki yıl önce akın civarı altında imkaleyorduk...Geçen yıl ondan sakınacak kadar doğrulduk, şimdi ise üzerine saldırıyor azdırıyor boğduruyorsun!...Çocukken bize kitaplarda tedric saat diye bir şey öğrettilerdi. O kaidenin canlı misali meğer sen mişsin!...Yürü, sana böyle yollar gerekir...

Yürü Türk yürü...

Kulağında böyle sedalar var: Haykırıyor ki: Ordu geliyor!”

⁴⁵⁸*Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338 (1922),s.1.

Türk ordusunun başarılı bir şekilde ilerlemesi devam ederken önünden kaçan Yunan birlikleri geçtikleri yerlerde halka zulümü sürdürmekte köyleri yakıp yıkmaktadır.

Gazetenin ikinci sayfasında yer alan son dakika haberinde, 29 Ağustos 1922 tarihli resmi tebliğe göre Ordunun taarruzunun devam ettiğini, Dumlupınar mevziinde mühimmat dolu iki trenin ve yedi teyyarenin ele geçirildiği, Altuntaş civarında Yunan kuvvetlerinin Müslüman halkı çocuk ve kadınları da dahil olmak üzere camilere doldurularak yaktığını aktarmaktadır⁴⁵⁹.

Aslıhanlar civarında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın idare ettiği Dumlupınar Meydan Muhaberesi'nde düşmanın ana kuvveti imha edilmiş ve beş gün gibi kısa bir sürede Yunan ordusu dağılmıştır. Pek çok esir alınmıştır⁴⁶⁰.

Yunan kuvvetlerinin ağır bir darbe aldığı Dumlupınar Meydan Muhaberesi'nin başarısını Hâkimiyet-i Milliye gazetesi manşetten duyurmuştur⁴⁶¹. “*Son Dakika Resmi Tebliğ*” başlığı ile 30 Ağustos 1922 tarihli resmi tebliği yayınlamak, Dumlupınar Meydan Muhaberesinin sonuçlarını okuyuculara aktarmıştır. Bu resmi bilgiye göre; Türk ordusunun sağ kol ve merkezinde önemli bir şey olmamış, sağ kolda ise, Uşak yönünde ilerleyen Türk kuvvetleri, Dumlupınar'ı Yunan kuvvetlerinden kurtararak, birçok top, 100 otomobil, miktarı tahmin edilemeyen malzeme ve esir alınmıştır. Aynı tebliğ; geri çekilen Yunan kuvvetlerinin Çal ve Hamur köyünü tamamen, Dumlupınar'ın ise bir kısmını yaktığını ve Müslüman halka zulüm yapıldığını bildirmektedir⁴⁶².

Hâkimiyet-i Milliye, Dumlupınar başarısını okuyucularına aktarırken Türk yaya ve atlı birliklerinin başarılı mücadelesini verirken, çekilmekte olan Yunan kuvvetleri aleyhinde yeni bir muharebenin ortaya çıkabileceği hususunda okuyucuları bilgilendirmiştir. “*Süngü ile hücumu ile muvaffak olan kahramâne ve yüksek azim ile*

⁴⁵⁹“Muvaffakiyetimiz Tevâli Ediyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1338 (1922),s.2.

⁴⁶⁰N. Köstüklü, “agm.”, s.393.

⁴⁶¹“Sol Cenahımızda Uşak İstikameti Umumiyesinde İlerleyen Takip Kıtaatımız Dumlupınar'ın Şark ve Şimalinde Ricat Etmek İsteyen Düşmanı Muhabereye Mecbur Ederek Muthiş Bir Darbe Vurmuştur. Elde Edilen Top ve Ganaim Fevkaledde Mühimdir.” *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁶²“Dumlupınar Muhaberesinden Düşmandan Alınan Otomobillerin Adedi(100)'ü Mütecavizdir!”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338(1922), s.1, M. Müjdeci, agm., s.394.

düşman hududunu aşan süvarilerimiz faaliyet-i cüretkerânesi sayesinde düşmanın muvaffak olması fevkalâde güç ve şüphelidir... Önümüzde parlak safhalar ve manzaralar var... Bizi bugünkü bir şeref-i safiyane isal eden ordumuzun bütün Anadolu meselesinin halline esas olacak bir kıtaatla bizi zaferin ayaklarına yetiştireceği günler yakındır."⁴⁶³İfadeleriyle halkın milli duygularını uyandıracak, cümlelerle haber sonlandırılmıştır. Ayrıca gazetede ilk savaş gazileriyle ilgili habere de yer verilmiştir.

"Konya halkı ilk gaziler kafilesini fevkalade merasim ile karşılamışlar ve gazileri pek çok aziz eylemişlerdir, Konya'da büyük bir meserret hükümran olur.

Konya:29(A.A)- Dün ve bugün Akşehir'den trenle şehrimize bir miktar mecruh gazanferlerimiz geldi. Çehrelerinde server-ı zafer için gazilerimiz iftiharla dolu sineleri temiz nameleriyle mahiyetimize zaferin ilk müjdesini saçtılar. Sevgili gazilerimizin tahalluk ve şevk cengâverâneleriyle anlattıkları hikâyeler kahramannâme menâkıble doludur.

İçlerinden bir iki istisna ile ekseriyesi hafif mecruh olan Gazilerimizin anlattıklarına ve bizzat kendi sevklerinden anladığımız nazaran düşmana en ağır müntezir arzum eden ezici darbeler indirmekle başlayan ordumuzun kuvayı mâneviyesi pek yüksektir. Mecruh gazilerimize Konya halkı tarafından hareketli bir resmi istikbal yapıldı. İstikbal esnasında istasyonda nadiren görülen bir cemm-i gafır toplanmış bulunuyordu. Trenden indirilen gazilerimize bazı hamiyetperverhân ve Afyonkarahisar muhacirleri tarafından teberru edilen bisküvi ve Hilal-i Ahmer ile diğer vessisat tarafından çaylar ikram olunmuştur."⁴⁶⁴

Dumlupınar Savaşı'nda Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, orduları sevk ve idaresini bizzat yürütmesi sebebiyle İsmet ve Fevzi Paşaların teklifi ile bu savaşa *Başkomutanlık Meydan Muhaberesi* denilmiştir⁴⁶⁵.

Taarruz'un 4.gününde Peyam-ı Sabah, Anadolu'ya ait herhangi bir resmi tebliğ yayınlamamıştır. Anadolu ile haberleşmenin kesildiği bilgisini aktarmaktadır.

⁴⁶³"Vaziyet-i Harbiye: 29 Ağustos Vakayı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴⁶⁴"İlk Gazilerimiz Konya'da", *Hâkimiyet-i Milliye*,31 Ağustos 1338(1922), s.1.

⁴⁶⁵Salih Polatkan, *Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak*, Ankara 1981, s.70.

“Anadolu’da sıkı tedabir” alt başlığı ile “Menab-i mevsukadan aldığımız haberlere nazaran bütün Anadolu sevhilindeki limanlara Hükümet-i vaz’ olunan memnuiyet ancak on beş gün kadar devam edebilecektir. Sevahilldeki memurin-i mülkiye ve askeriye icra kılınan tebliğ-i katiyede sevhilin her hangi bir noktasına sureti hafiyede eşhasın girip çıkmasına müsaade edilmemesi ve sıkı tarassudat icrası emr olunmuştur.”⁴⁶⁶

Büyük Taarruz’a devam ederken, Peyam-ı Sabah’ın başyazarı Ali Kemal de Ankara Hükümetini eleştiren yazılarını sürdürmektedir. Türk ordularının taarruza başlamasıyla ilgili *“En kestirme ve En doğru Yol”* başlıklı yazısını kaleme almıştır:

“Rivayetleri muhtelif, muvâredeleri ve muhaberelemi münkat’ olsa da hadisenin tarz-ı cereyanı gösteriyor ki Anadolu’da harb ve ateş yeniden tutuştu. Kuvay-ı Milliye ciddi bir taarruza başladı.

“...Ankara ricali bir kere harb ve darp yolunu tutduktan ve Yunan gibi bir hasım-ı câhite Eskişehir’e kadar ilerleyerek, Garbı Anadolu’yu istila eylemek fırsatını verdikten sonra misalciliğe kalkışamazlar. Sulh müzakerelerine taleb olamazdı, olursa şimdiye kadar siyasi vesaire irtikâp ettikleri hataların en ağırını, en afv olunmazını alade ederlerdi. Büyük düvel-i muazzama şark’ın bu keşmekeşliğinden bizar oldukları için mütaakiben ve faalen eyleyemediler...”⁴⁶⁷

Düzenli ordusu ile taarruz eden TBMM kuvvetlerine *“Kuva-yı Milliye”* terimini kullanarak, taarruz hareketinin başladığını belirten yazar, daha sonra Ankara siyasetini eleştirmiş ve Yunanlıların Eskişehir’e kadar ilerlemesinden Ankara hükümetini sorumlu tutmuştur.

“Hadise-i hâzirenin şâyan-ı dikkat bir ciheti de şudur ki şimdiye kadar taarruz eden ve ettikçe az çok ilerleyen Yunan idi, (Ankara)’nın bütün muvaffakiyetleri ve müzahhariyetleri ilk defa İnönü’de ikinci defa (Sakarya)’da olduğu gibi külli ilerledikten sonra düşmanıdurdura bilmekten ibaret idi ki pek mahdud olduğu için kati’

⁴⁶⁶“Anadolu İle Muhabere ve Muvâsala Münkati, Adolu’da Sıkı Tedabir”, *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338(1922),s.1.

⁴⁶⁷Ali Kemal, “En Kestirme Ve En Doğru Yol”, *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338(1922),s.1.

bir neticenin istihsaline yardım etmedi, halbuki bu sefer taarruz eden Kuva-yı Milliye'dir. Bu taarruzun akıbeti her iki tarafın leh veya aleyhinde vaziyetin inkişafına külli hizmet edebilir."⁴⁶⁸Türk kuvvetlerinin daha önceki silahlı mücadelelerine değinerek, Sakarya Meydan Muhaberesiyle de kesin bir sonuç elde edilemediği ve bu sefer taarruz edenin Türk kuvvetlerinin olduğunu vurgulayarak, galibiyetin her ikisi için de mümkün olduğu, değerlendirmesinde bulunarak iki tarafın güçlerini eşit görmüştür.

Türk Ordusu 27 Ağustos 1922 tarihine Afyon'a girmiş, 30 Ağustos gününde Kütahya'ya kadar ilerleyerek, Aslıhanlar'ı ele geçirmiştir. Muhabereyi bizzat yürüten Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, beş gün gibi kısa bir süre zarfında kazanılan bu başarıyı Nutuk'ta şöyle anlatmaktadır.

*"Efendiler, 26, 27 Ağustos günlerinde yani iki gün zarfında düşmanın Karahisarın Cenubunda 50 ve şarkından 20, 30 kilometre imtidâdında bulunan müstahkem cephelerini, düşürdük Mağlûp olan düşman ordusu, kuva-yı külliyesini, 30 Ağustos'a kadar Aslıhanlar civarında ihata ettik. 30 Ağustos'ta icra ettiğimiz muharebe neticesinde (buna Başkumandan Muhaberesi unvanı verilmiştir.) düşman kuva-yı asliyesini imha ve esir ettik. Düşman ordusu Başkumandanlığını ifa eden General Trikupis de, üsera miyânına dahil oldu. Demek ki, tasavvur ettiğimiz netice-i katiye, beş günde alınmış oldu."*⁴⁶⁹

31 Ağustos akşamı Rauf Bey, Meclis'te Kütahya ve Uşak'ın kurtarıldığı haberini verdiğiinde: *"Bursa, İzmir, Balıkesir"* sesleri yükselmiş Başkomutanın şahsına ve ordusuna selam ve teşekkürlerini bildirmesi alkışlarla kabul edilmiştir⁴⁷⁰. Ankara'da bu sevinç yaşanırken, Peyam-ı Sabah, Afyonkarahisar'dan sonra düşman cephesinin ikinci dirseği olan Eskişehir'in alınıp Dumlupınar'ın alındığı haberinin İstanbul'a ulaştığını ve özellikle Beyoğlu mahâlifinde ısrar edildiğini yazmaktadır⁴⁷¹.

Karşıt tutumundan vazgeçmeyen Peyam-ı Sabah'ın başyazarı Ali Kemal, Ankara hükümetinin siyasetini eleştirmeye devam etmiştir.

⁴⁶⁸Ali Kemal, "En Kestirme Ve En Doğru Yol", *Peyam-ı Sabah*, 30 Ağustos 1338 (1922), s.1, P. Tuna, *age.*, s.505.

⁴⁶⁹M. Atatürk, *age.*, c.II, s.674-675.

⁴⁷⁰C. Kutay, *age.*, s.132.

⁴⁷¹"Eskişehir'in İstirdadı Haberi", *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1338 (1922), s.1.

“Kuva-yı Milliye taarruz’a geçti, dün Afyonkarahisar’ını istirdad eyledi. Senelerden beri bu havaliyi bu badirelere sürükleyenler için düşmanı bu vatan topraklarında bırakarak sulha talib olmak adeta ne yaptığını bilmemek, içtihadına efali tevfiik etmemek demektir, herhalde hoş bir hareket değildi. Ankara bu hareketin nahoşluğunu anladı, bu taarruza teşebbüs etti. Alelhusus ilk hamlede başarılı oldu. Umarız ve dileriz ki bu muvaffakiyetler tevali eyler. Sade Afyonkarahisar’ıyla kalmaz, Eskişehir, Kütahya, Bursa saire istirdat hatta olunmalıdır da çünkü bu Türk Yurtlarını yine düşman-ı merdûde kaptıran veren Kuva-yı Milliye olmadı mı? Bu hadisat böyle tahakkuk etse de zanneder misiniz ki biz kanaat-i siyasetimizi değiştiririz.”⁴⁷²

Büyük Taarruzun başarı ile sonuçlanıp Anadolu topraklarını tamamen boşaltacağına inanmayan yazar, Bursa kurtulsa bile siyasetini değiştirmeyeceğini yazmaktadır. Yalnızca Afyon’un kurtarıldığı bilgisine sahip olan yazar, Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nin kazanıldığından habersiz bir şekilde Eskişehir ve Kütahya’nın kurtarılması temennisinde bulunmuştur. İzmir’in kurtulmasından bahsetmeyen yazar, İzmir’in Türk ordusu tarafından kurtarılacağına inanmamaktadır. Bu kanaati önceki eleştirel yazılarından da anlaşılmaktadır. 28 Ağustos 1922 tarihli “Siyasette Mantık” başlıklı yazısında ki “... Ankara rical-i kirâmı ise akli ve mantığı bir tarafa atarak istiyorlar ki Yunanistan garbı Anadolu’yu baştanbâşa mestuli iken velev haksız ve hakikatsiz olsa da bütün mutâlebinden vazgeçmeyen İzmir’e varıncaya kadar Anadolu’yu boşaltsın. Hatta Trakya’dan da feragat eylesin. Hülasa mağlup sıfatıyla her teklifime boyun eğsin” cümleleri ve 26 Ağustos 1922 tarihinde yazdığı “Düşmandan Düşmana” başlıklı yazısında ki “..bi’l-farz İzmir ve Edirne kurtulursa üç buçuk senedir husule sığmayan fedakarlıklarımızın acılarımızın bir akıbeti hastaya hizmet ettiği tahakkuk eylerse biz Türk olmak itibariyle seviniriz, sevincimizden çıldırırız fakat aklen irfanen bu merteye yanıldığımız için yalnız kalemimiz kırmak değil insanlığımızdan bile istifa eyleyiriz.

Fakat va esefa şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da vukuat ispat edeceklerdir ki biz yanılmış olmayacağız asrımızın devrimizin telkinatını ve teleffiyatını

⁴⁷²Ali Kemal, "İçtihadımız", *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1338 (1922); s.1. H. Yılmaz, age.,s.237.

idrak eyler ve hilafet ve saltanatı bi-haklar katil eder cihanı temettünle anlaşılabılır.” cümleleriyle de ortaya koymaktadır.

Yunanlıların Anadolu'nun içerisine kadar ilerlemesinden Ankara hükümetini sorumlu tutan ve Yunanlıların Anadolu'dan temizlenmediği sürece Ankara'nın barış girişiminde bulunamayacağı görüşünde olan yazar, *“Avrupa, yani Avrupa'nın nazımı ve hâkimi vaziyetindeki devletlere karşı Avrupa'da ve dolayısıyla Anadolu'da Türk hâkimiyetini idame etmek zaman-ı kadim de olduğu gibi kılıca, kuvvete mi müteveffiktir! Heyhat! O mazhariyet için başka manevi kudretler gerekir... Bu muharebeler, bu mücadeleler bizi muvakkatan oyalalarlar, muvafık olunca sevindirirler, öyle olmazsa müşkül mevkilere sokarlar. Lakin vaziyet-i esasiyemizi değiştirtmezler çünkü tekrar ederiz, o vaziyetin sağlamlaştırılması böyle silahla olmaz, başka feyizlere menuttur.”*⁴⁷³sözleriyle barışın askeri güç ile değil de siyasi başarı ile çözüleceğini söyleyerek, kendi içinde çelişen yazar, Milli Mücadele karşıtlığını sürdürmüş, Ankara hükümetinin siyasetini her durumda eleştirmiştir. Bu eleştirilerinde tutarsız fikirleri de dikkati çekmektedir.

Sakarya Meydan Muharebesi sırasında 27 Ağustos 1921 tarihli Peyam-ı Sabah'ta *“Aynı hal, aynı felaket: Ne bekliyoruz niçin barış çarelerini aramıyoruz? Bu milletin varlığı ile bu derece oynamaya hakkımız var mı? Saldırma hakkını Yunanistan'a elimizle veren biziz. Ankara'nın peşine takılarak gaflet içinde yuvarlanıyoruz.”*⁴⁷⁴sözleriyle savaş yoluyla çözüm aramayı eleştiren yazar; bir yıl sonra 28 Ağustos 1922 tarihli Peyam-ı Sabah'ta ki *“Siyasette Mantık”* adlı yazısında Ankara hükümetinin barış girişimlerini eleştirmekte, Sakarya Meydan Muhaberesi'nin başarısını görmeyerek, Ankara Hükümeti'nin, Yunanlıların Anadolu'yu boşaltması isteğini komik bulmaktadır. Ayrıca yazının devamında da Fransa ve Almanya arasında yaşanan savaşı örnek vererek Yunanlıların Anadolu'dan tamamen atıldıkları takdirde barış girişimlerinde bulunmak gerektiğini söylemektedir.

⁴⁷³Ali Kemal, “İçtihadımız”, *Peyam-ı Sabah*, 31 Ağustos 1338 (1922), s.1.

⁴⁷⁴Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın Açılışına Kadar*, Ankara 1996, s.12.

Ali Kemal, Ankara Hükümetini uyguladığı doğru ya da yanlış her siyasetini, tutarlı ve tutarsız bir şekilde eleştirmiştir. Düşüncelerinde ve siyasetinde inatla ısrar etmesi daima ön safhada olma arzusu yazarın ölümüne neden olmuştur⁴⁷⁵.

3.2. Büyük Taarruz Takip Harekâtı (31 Ağustos-18 Eylül 1922) ve Zafer

Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhı 31 Ağustos 1922'de Afyon'dan Dumlupınar'a gelmiştir. Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Komutanlığı ve 1'inci Ordu Komutanlığı Karargâhları da burada toplanmıştı.⁴⁷⁶

31 Ağustos günü saat 07.00 ve 08.00 'de Eskişehir ve Uşak yönünde gönderilen keşif uçaklarının raporlarına göre: Dumlupınar'da tutunamayan Yunan birliklerinin perişan bir şekilde Uşak yönüne doğru çekildiği anlaşılmaktaydı.⁴⁷⁷ Sabah savaş durumu raporları alındıktan sonra 31 Ağustos 1922'de 1. Ordu Komutanı, Başkumandan ve Genel Kurmay Başkanı, Adatepe'ye savaş alanına gitmişlerdir. Batı Cephesi Komutanında gelmesiyle savaş meydanı gezilmiş ve incelemelerde bulunulmuştur. Çalköy-Allıören-Yeniköy-Adatepe arasında bölgede Yunan birlikleri; seyyar hastaneler, bütün araç ve gereçleriyle geçitleri doldurmuş⁴⁷⁸ arkalarında top, tüfek, motorlu araç, erzak, eşya ve Yunan askeri ölüleriyle dolu savaş bölgesini terk etmekteydiler⁴⁷⁹. Çok fazla kayıplar veren Yunan birliklerinden geriye kalanlar Kızıldağ deresine ve derenin güneyindeki dağlara sığınmışlardır⁴⁸⁰. Yunan ordusunun asıl kuvvetleri çökertilmiş⁴⁸¹ 1'nci, 2'nci ve 7'nci Yunan tümenlerinin dışında İzmir'e kadar savunma görevini yapabilecek düzenli Yunan birliği kalmamıştır⁴⁸².

31 Ağustos 1922 tarihinde Çalköy'de savaş durumunu gözden geçiren Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı mevcut durumu değerlendirerek, Yunan birliklerinin toparlanmasına izin vermeden takip harekâtına geçilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁸³. Yunan Ordusunun Yunanistan ve Trakya'dan askeri

⁴⁷⁵M. Uzun, agm.,s.407.

⁴⁷⁶Kemal Niş, Reşat Söker, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos 18 Eylül 1922)*, Ankara 1969, s.3.

⁴⁷⁷K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos 18 Eylül 1922)*, s.3

⁴⁷⁸Kemal Niş, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos)*, , Anlara 1968, s.274.

⁴⁷⁹N. Köstüklü, agm., s.393.

⁴⁸⁰K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos)*, s.274.

⁴⁸¹K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos)*, s.275.

⁴⁸²K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos)*, s.274.

⁴⁸³K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos)*, s.275

takviye yapıp “*Milne hattında*” savunmaya geçmeleri ihtimaline karşı, hızlı hareket edip, bir an önce İzmir’e ulaşmak ve Eskişehir Grubunun Bursa doğrultusuna veya güneye çekilmesine meydan vermeden İnönü yönünde 3’ncü Kolorduyu ilerleterek arkasını kesmek hedeflenmekteydi⁴⁸⁴.

Hazırlanan takip planına göre Türk Kuvvetlerinin görevleri şu şekilde idi:

1’inci Ordu; Murad Dağları güneyinden Uşak yönüne takip edecek,

2’inci Ordu; üçüncü kolordusu ile Kütahya- İnönü yönünde ilerleyip Yunan 3’ncü Kolordusunun Eskişehir’den Bursa’ya çekilmesini önlenirken, Murad Dağı’nın kuzeyinden Hamidiye hanı yönünde de 6’ncı Kolordusu ile takip edecek,

5’inci Süvari Kolordusu, Kızıldaş deresiyle civardaki dağlara kaçan Yunan birliklerini Belova Gediği civarında yakalayarak, Alaşehir yönünde ilerleyerek, Yunan birliklerine fırsat verilmeden takip edilecektir⁴⁸⁵. Mustafa Kemal Paşa takip kararının alınmasını şu şekilde anlatmaktadır. “*Ağustosun 31’inci günü öğleye yakın idi ki Çalköy’de yıkık bir evin avlusu içinde Fevzi ve İsmet paşalarla buluştuk. Kırık kağı arabalarının döşemelerine iliştik. Bundan sonraki durumu inceledik. Kazandığımız meydan muhaberesinin bütün seferi sona erdirecek bir büyüklük ve önemde olduğunda birleştik. Şimdi Bursa doğrultusunda çekilen düşman kuvvetlerini mahvetmekle beraber ordunun büyük kısmıyla durmaksızın İzmir’e yürüyecektik.*”⁴⁸⁶ Bu şekilde alınan takip kararı ardından Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1922’de ordulara takip emrini vermiştir⁴⁸⁷. Bu emir 2 Eylül’de Hâkimiyet-i Milliye gazetesi aracılığı ile Türk Milletine duyurulmuştur. Peyam-ı Sabah ise bu beyannameyi 5 Eylül 1922’de yayımlayarak, okuyuculara duyurmuştur⁴⁸⁸.

⁴⁸⁴K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruzda Takip Harekatı (31 Ağustos 18 Eylül 1922)*, s.24.

⁴⁸⁵K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruzda Takip Harekatı (31 Ağustos 18 Eylül 1922)*, s.3.

⁴⁸⁶K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruz (1-31 Ağustos)*, s.276.

⁴⁸⁷S. Polatkan, *age.*, s.70.

⁴⁸⁸ “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları,*

Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi’nde, zalim ve mağrur bir ordunun, anasır-ı asliyesini, inanılmayacak kadar az bir zamanda imha ile büyük ve necip milletimizin fedakarlıklarına layık olduğunuzu ispat ediyorsunuz. Sahibimiz olan büyük Türk milleti istikbalinden emin olmaya haklıdır. Muhabere meydanındaki maharet ve fedakârlıklarınızı yakından müşahede ve takip ediyorum. Milletimizin hakkımızdaki takdiratına delâlet etmek ve vazifemi mütevaliyen ve mütemadiyen ifa edeceğim. Başkumandanlığa teklifinde bulunulmasını cephe kumandanlığına emrettim.

Bütün arkadaşlarımızın Anadolu’da daha başka meydan muhaberelemi verileceğini nazarı dikkate alarak ilerlemesini ve herkesin Kuvayi akaliyesini, menabii celadet ve hamiyetini müsabaka ile ibzale devam etmesini talep ettim. Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir: İleri!”, “Gazi Baş Kumandanımızın Ordu ve Milletimize Hitaben Beyannameyi” *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1338(1922),s.1; “Mustafa Kemal Paşa’nın Ordu’ya Tamimi”, *Peyam-ı Sabah*, 5 Eylül 1338(1922), s.1.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Türk ordularına bu beyannameyi yayınlarken, Türk milletine de aynı tarihte bir beyanname yayınlayarak 26 Ağustos'ta başlayan Büyük Taarruz'un beş günlük sürecini anlatmıştır. Hâkimiyet-i Milliye 2 Eylül 1922'de, Peyam-ı Sabah ise bu beyannameyi 6 Eylül 1922'de yayınlayarak okuyuculara duyurmuştur⁴⁸⁹.

Büyük Taarruz' da 1 Eylül gününe gelindiğinde Afyonkarahisar, Kütahya Yunan kuvvetlerinden kurtarılmıştır. 31 Ağustos'ta Başkomutan ve Ordu komutanlarının savaşın durumunu analiz ettikten sonra Yunan kuvvetlerinin yeni bir savunma hattı oluşturmadan takip edilmesi kararı alınmıştır. 1 Eylül 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Türk ordularına verdiği o meşhur tarihi "*Ordular! İlk hedefinizdir: Akdeniz ileri!*" emri ile 1 Eylül sabahı, bütün cephelerde aralıksız takip harekâtı başlamış az sayıda ve eski modellerine rağmen tecrübeli Türk pilotlar idaresindeki keşif uçakları raporlarına göre: "*Uşak ve Eskişehir yanıyor. Uşak'tan batıya doğru dağınık yürüyüşte ve beraberinde ağırlıklarını götüren gruplar gözükmektedir. Kuvvetlerimizin Uşak'ın doğusundaki işgal ettiği mevziler önünde artçı muharebesi olmaktadır. Düşmanın geri çekilen kuvvetlerinin öncüsü olan grup, saat 6.40'da Karakuyu istasyonuna varmıştır. Yangın dumanlarından Eskişehir üzerinde bir şeyler görülmektedir. Bozüyük istasyonunda uzun bir yüklü katar görülmüştür.*"⁴⁹⁰ Uçak raporlarından da anlaşılacağı üzere Yunan Ordusu geri çekilmekte aynı zamanda geri çekildiği yerleri yakıp yıkmaktaydı.

1 Eylül 1922 tarihinde Hâkimiyet-i Milliye'nin "*Düşman Ordusunun Mühim Kuvvelerin Ricat-i Hatt-ı Ricat-i Tabiiilerinden Tamamen Tecrid Edilmiş ve Murad*

⁴⁸⁹ "*Büyük Asil Türk Milleti,*

Garp Cephesi 26 Ağustos 38'den beri başlayan harekât-ı taarruzumuz Afyon Karahisar, Altuntaş, Dumlupınar arasında büyük bir meydan muhaberesi halinde beş gün beş gece devam etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının şecati, şiddeti, sürati tevfi-kât-ı sahibaneyeye vesile-i tecelli oldu. Zalim ve mağrur düşman ordusunun anasır-ı asliyesi akıllara dehşet verecek kat'iyetle imha edildi. Teşkilat ve techizat gibi inanet muzaffariyeti ve ismi münahassıran mületimizin şuurundan vazlı ve abdi olan imanından vücut bulan ordularımızı fedakarlıklara layık olarak size takdim ediyorum; en büyük kumandanından en genç neferine kadar ordularımızda hâkim olan fikir, milletin gösterdiği vazife uğrunda şehit olmaktır. Bunu muhabere meydanında yakından müşahade ederek, büyük millete haber veriyorum milletimizin bünyesindeki kudret ve mefkureyi üç buçuk sene evvel rüfeka-yı mesaim ile ifade etmekten başlayarak, tahammülsüz müşkilat içinde devam eden mücahedenemizi netayici tezahür ediyor. Millettin rey-i iddiasına istinat eden her işin neticesi millet için hayır ve saadet olduğu sabittir. Milletimizin istikbali emindir; ve nüsret-i muavedeyi ordularımızın istihsal etmesi muhakkaktır.", "Gazi Baş Kumandanımızın Ordu ve Milletimize Hitaben Beyannamesi" *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1338(1922),s.1; "Mustafa Kemal Paşa'nın Millete Beyannamesi", *Peyam-ı Sabah*, 6 Eylül 1338(1922), s.1.

⁴⁹⁰C. Kutay, *age.*, s.132.

*Dağlarına Atılmıştır. Süvarilerimizin Kılıçları Altında Bu Çetin Yolda Emekleyerek Kendisini Uşak-Gedos Şosesine Atmaya çalışmaktadır.*⁴⁹¹ şeklindeki manşetinden anlaşılacağı üzere geri çekilen Yunan ordusu, Türk ordusu tarafından başarıyla takip edilmekteydi.

Gazetede kutucuk içinde “*Dün Gelen En Son Malumat*”⁴⁹² ana başlığı altında “*Süvarilerimiz Murad Dağından kaçmaya uğraşan düşmana yıldırım darbeleri indirmektedir Dumlupınar muzafferiyetinden iğtinam edilen külli topların (6) sı ağırdır*” alt başlığı ile;

-Türk kuvvetleri tarafından güneyde düşmanın araba ve nakliye yollarının tahrip edildiği,

-31 Ağustos'ta saat 10'da gelen resmi tebliğle Dumlupınar Zaferi'nin kazanıldığının öğrenildiği,

-Türk kuvvetlerinin eline birçok ganimet ve esirin geçtiğini, sayılmayacak derecede mühimmat ve malzemenin ele geçirildiği Yunan kuvvetlerinin 100'ü aşkın otomobil bırakarak kaçtığı,

-Altuntaş istikametinde kaçan Yunan kuvvetlerinin Murat Dağlarının Kuzey ve Güneyinde tutunduğu, 1500 düşman neferinin kılıçtan geçirildiği, bilgileri verilmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye ve Peyam-ı Sabah resmi kaynaklara ulaştıkça Büyük Taarruzla ilgili haberleri okuyuculara aktarmıştır. Türk ordularının başarısı netleştikçe, her iki gazetenin de Büyük Taarruz'a tedirgin yaklaşımı değişmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye 1 Eylül gün ki nüshasının ilk sayfasının sağ tarafında⁴⁹³ ki sütun da “*Yunan Alçakları*”⁴⁹⁴ başlığında isimsiz bir makale bulunmaktadır. İngiliz

⁴⁹¹Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 138 (1922),s.1.

⁴⁹²Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 138 (1922),s.1.

⁴⁹³Yazının orijinali için bakınız, EK-10.

⁴⁹⁴“...Fakat acaba bir Lord Curzon dün ki Türk resmi tebliyesini okurken ve mahmiyyesi bulunduğu Yunanlıların tahliye ettikleri yerler ahalisine tarz-ı muamelelerini anlarken ne diyecektir? Bu tebliğe ve alçak düşmanın Türk süngüleri önünde sürü gibi kaçarken, ...hayvanlara mahsus bir vahşetle yalnız köyleri ve şehirleri değil, ahaliyi de beraber yaktığı kayıt olunur! Bu böyle bir vahşettir ki en kanlı muharebelerde bile, muharebe ve gayri muharebe arasındaki farkı gözetin ve silahsızları, kadınları, çoluk ve çocukları, ihtiyarları daima himaye etmeyi kendisi için bir lüzum-u merdâne ad eden Türk vücudunda derin ve sönmez bir kin ve nefret için eder. Biz şimdiden bütün beşeriyet nezdinde emsali tarihte pek ender olan bu vahşetleri derin bir heyecan ve teessür ile protesto ediyoruz.

Harbi Umumi esnasında Almanların bir iki yerde yerli ahaliye karşı ika etmiş olduklar zulüm, bütün vicdan-ı beşeriyetin infilâkını vücut oldu. Bilhassa İngilizler bundan müteessir gözüktiler ve İngiliz ricali, bu mezalimi zikir ve lanetle yad etmekte dönmüyorlardı.

Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Türkiye siyaseti ve Paris Barış Konferansı'nda alınan kararlar eleştirilmiştir. Yazıda, Yunanların Anadolu'yu işgalinden Paris Barış Konferansı kararları ve Lord Curzon sorumlu tutulmuş ve Yunan kuvvetlerinin başarısızlığı anlatılmıştır. Yunan ordusunun halka yaptığı mezâlime karşı tepki göstermeyen İngilizlerin genel tutumu eleştirilmiştir. "...Acaba aynı vicdanı beşer, aynı İngiliz ricalı bu kerede müteessir olacaklar mıdır? Yoksa yakılan İslam ve Türk ve yakan da Hristiyan ve Yunanlı olduğu için uzaktan seyir ederek sükûnetleri bile bu vahşetleri teşci edecekler mi?"⁴⁹⁵

Yine gazetenin ilk sayfasında Büyük Taarruz'un durumunu anlatan isimsiz bir yazı yer almaktadır. *Düşman, ilk vahim darbesinden kurtulmak için Dumlupınar'ı tutmak istemiş ise de bu mühim nokta pek kahramanname bir suretle kıtaatımızın eminine geçmiştir. Bu muvaffakiyet, düşmanı Murat Dağları cenup ve şimalinden müşkil bir vaziyete ve ricate icbar eylemiştir. (Aşağı istikametine teveccüh eden kıtaatımız burasını da elde edince Düşman ordusu pek bozuk olan Simav yolunda toplanacaktır. Harikalar yaratan ordumuzdan her şeyi ümit edebiliriz!)*⁴⁹⁶sözleriyle Türk Kuvvetlerinin hareketinin devam ettiği belirtilmiş ve orduya güven ortaya konmuştur.

Gazetenin ikinci sayfasında Cephe haberleri verilmektedir. Bir son dakika haberi ile; 31 Ağustos gün ki tebliğe yer vererek, Türk kuvvetlerinin Kütahya, ..., Banaz havalisine ulaştığını, birçok top, otomobil, kamyon, telsiz istasyonu ve esirlerin ele geçirildiğini bildirmektedir⁴⁹⁷.

Türk ordusunun başarısı, savaşmaktan yorgun olan Yunanların siyasi ve ekonomik durumunu da etkilemiştir. Bu durum gazetelere de yansımıştır. Yunanistan'ın

Almanlar o zaman hiç olmazsa yerli ahalinin casuslukla güya meşgul olduklarını iddia ederek kendilerini terbiyeye çalışıyorlardı. Hâlbuki Yunan alçakları bu gibi iddiaları da kendilerini setr edemezler...

Milyonlarca Yunanlılar ve Rumlar, asırlarca Türkün himayesinde yaşadılar, biz bu yılanları koynumuzda besledik, dinlerine, kiliselerine, canlarına, mallarına, ırzlarına riayet ettik bizim sayemizde bunlar her şeyini muhafaza ettiler ve nihayet bize karşı asi oldular. Biz yine mertliği terk etmedik, harp meydanlarında mertçe çarpışırken içimizde hala binlerce yaşayan Rumları her türlü tecavüz-ü ta'diye den himaye etmeyi bir vazife ad edindik...", "Yunan Alçakları" *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 138 (1922),s.1.

⁴⁹⁵"Yunan Alçakları" *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 138 (1922),s.1.

⁴⁹⁶"Vaziyet-i Harbiye: 30 Ağustos Vakaya Harbiyesi Pek Mühim Neticeleri İhtiva Ediyor", *Hâkimiyet-i Milliye* 1 Eylül 1338(1922),s.1.

⁴⁹⁷"Kütahya, Uşak, İstirdat Edilmek Üzere" *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338(1922), s.2.

iç durumuyla ilgili Hâkimiyet-i Milliye'nin 1 Eylül günkü nüshasında yer alan yazıda: Ülkede Kral karşıtlığının arttığı, muhalif guruba katılımların çok olduğu ve bu durumun ülke için tehlike durum teşkil ettiği belirtilmektedir. Ayrıca Yunan davasının artık silahla halledilemeyeceği inancı olduğu değerlendirilmesine yer verilmiştir⁴⁹⁸. Türk halkının yaşadığı büyük mutluluk ve sevince Hâkimiyet-i Milliye, “*Büyük Neşe*”⁴⁹⁹ başlığı altında; Savaş gazilerinin evlerine dönmesi üzerine Türk ordusunun başarısının Anadolu'nun her köşesine ulaştığı ve halkın bundan dolayı sevinç içinde olduğuna dair gazeteye birçok teşekkür telgrafı geldiğini belirtmektedir⁵⁰⁰.

Peyam-ı Sabah ise yine geriden gelerek, 1 Eylül 1922 tarihli yayınında “*Anadolu Resmi Tebliği*” başlığı ile 28 Ağustos günkü resmi tebliğin eline geçmesi üzerine, taarruz harekâtının başarıyla devam ettiğini bildirmektedir.

Ayrıca Gazete, Morning Post ve Daily Ekspres gazetelerinde alıntı yaparak İngilizlerin taarruz hakkındaki haberlerine de yer vermiştir. “*Eğer müebbede-i sulh isteniyorsa Türkiye'nin kendisine verilebilecek olan şeylerden fazlasını istediği kanaatindedir.*”⁵⁰¹ Payam-ı Sabah, İngiliz basınında yer alan haberden, anlaşılacağı üzere Türkiye'nin Sevr'i kabul etmeyerek, tam bağımsızlık için mücadele ettiğine dair kamuoyu oluşturduğu değerlendirmesi yapmakta yine bu gazetelere dayanarak; “*...Yunanistan'ın Türkiye arazisinde bir fetih ve istila harbi yapmakta olduğu*” nun beyan edildiği haberine yer vermiştir.

Başkumandanlık Meydan Muhaberesi'nden haberi olmayan gazete, Atina'dan gelen haberlere ve 28 Ağustos tarihli Anadolu resmi tebliğine göre Kuva-yı Milliye'nin taarruza devam ettiğini yazmış, haberde Yunan ordusunun batıya çekildiği belirtilirken, bu geri hareketin devam etmesi durumunda Yunan kuvvetlerinin Dumlupınar'ı,

⁴⁹⁸“Yunan Ahvalı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁴⁹⁹“*Anadolu'nun her tarafı gazilerimizin götürdükleri zafer haberleri ile neşe çalkalanıyor. İki günden beri Anadolu'nun her tarafından, her vilayet, her kaza, her kasabamızdan yüzlerce telgraf alıyor. Bu telgraflarda gazilerimizin her gün yeni ve daha büyük ve parlak muzafferiyetlere yol açan suretlerinin ne büyük bir coşuş havadisi getirdiğini görüyoruz. Bütün vatandaşlarımız ordumuza her suretle mazhar bulduklarını ve her türlü yeni fedakârlıklara amâde bulduklarını çok hararetle cümleler ile ilan ediyor. Bütün bu telgrafların aynen nakli icabı imkânsızlığından dolayı (Hâkimiyeti Milliye) taşralı kardeşlerimize bütün memleket namına arzı teşekkürat eyler.*”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁵⁰⁰“Büyük Neşe”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁵⁰¹“Milli Taarruz ve İngiliz Matbuatı”, *Peyam-ı Sabah*, 1 Eylül 1338 (1922), s.1.

Kütahya'yı tahliye etmeleri gerekeceğini söylerken, buraların Türk kuvvetleri tarafından alındığı bilgisine henüz ulaşamadığı anlaşılmaktadır⁵⁰².

Aynı tarihli Peyam-ı Sabah gazetesinde Ali Kemal'in de bir yazısı yayımlanmıştır. Siyasi fikirlerinden vazgeçmeyen Ali Kemal "*Taarruz Münasebetiyle*" başlıklı yazısında taarruzda, yalnız Afyonkarahisar'ın alındığı bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Ali Kemal söylem değiştirerek, Kuva-yi Milliye terimi yerine bu defa "*ordumuz*" tabirini kullanmış, yazısına askeri başarıyı takdir ederek başlamıştır.

Yazar, siyasi durumu kendi inandığı doğrultuda değerlendirmeye devam etmiştir. İtilaf Devletlerinin 22 Mart'ta Venedik'te ki görüşmelerinden sonra 26 Mart 1922 tarihli barış tekliflerine atıfta bulunarak Afyonkarahisar'ın alınmasıyla başlayan başarının Eskişehir, Kütahya ve Uşak alınsa bile barış şartlarının değişmeyeceğini büyük devletlerin isteği doğrultuda bir barışın sağlanacağını savunmaktadır. Yazarın ihtimalleri arasında İzmir'in kurtuluşu söz konusu değildir⁵⁰³.

Doğru bildiğini yazmakla mükellef olduğunu söyleyen yazar; "*...bir adam doğru bir söz söylese bir müdâhin (dalkavuk⁵⁰⁴) bin yalan söylerde sıkılmaz, çünkü hitabına o da müstehaktır. İttifak-ı meriyetimiz mağlubiyetinden sonra devletlerin aramızda tahaddüs eden ihtilafın bu Yunan tecavüzü elim olsa da bir safhadır. O ihtilafa fasıl etmek ise bilhassa bir devlet-i muazzama ile itilafımıza bağlıdır. İhtirasımızı bir türlü yenemediğimiz hadisatı itidal demekle mehakim edemediğimiz için İstanbul'da Anadolu'da talebimiz bu derecede basit bir meseleyi idrak etmez gibi görünüyor⁵⁰⁵*" diyen yazar bu cümlelerin hemen ardından,

"Almışım iki lâ yüfhemin miyânesini

Zemine anlatamam asmâne anlatamam" dizeleriyle kendini ifade etmeye çalışmıştır.

⁵⁰²"Anadolu Taarruzu Devam Ediyor", *Peyam-ı Sabah*, 1 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁰³Ali Kemal, "Taarruz Munasebetiyle", *Peyam-ı Sabah*, 1 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁰⁴Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Lügat*, İstanbul 2010, s.528.

⁵⁰⁵Ali Kemal, "Taarruz Münasebetiyle", *Peyam-ı Sabah*, 1 Eylül 1338 (1922), s.1.

Barışın, siyasi başarı ile kazanılacağını bir çok yazısında dile getiren yazar, bu konuda ısrarlı davranırken, Hâkimiyet-i Milliye Türk ordusunun takip hareketindeki başarısını “*Ordumuzun Vasil Olduğu Parlak Netice*” başlığı ile duyurmaktadır⁵⁰⁶.

Yunan ordusunun durumuyla ilgili “*Yunanlar, en kıymetli silahı olan toplarının dörtte üçünü elimize bırakmış, kumandanlar bile otomobilleri terk ederek sarp yollara tıkanmıştır. (Gazi Başkumandanımızın: “Ordumuza vatan dahilinde bir tek düşman neferi bırakmayıncaya kadar takip, tesbik ve taarruza devam edecektir” sözlerini tekrar edelim!...)”*⁵⁰⁷, haberi yer almaktadır.

Aynı tarihli Hâkimiyet-i Milliye’nin, 2. sayfasında Yunan ordusunun, kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere halka yapılan eziyetlerden dolayı protesto edildiğine dair, devletlere gönderilen nota yer almaktadır⁵⁰⁸. Ayrıca 2. Sayfada Türk ordusunun başarısından dolayı şehirde bir fener alayının yapılacağı haberi duyurulmuştur⁵⁰⁹.

3 Eylül 1922 tarihli Peyam-ı Sabah Gazetesi,31 Ağustos gün ki Anadolu resmi tebliğini yayınlarak, Kütahya’nın alındığı haberini vermiştir. Türk kuvvetlerinin başarılarına rağmen fikirleri değişmeyen Ali Kemal’in “*Zavallı Türk Toprakları*” adlı yazısı yayınlanmıştır⁵¹⁰.

“İzmir, Balıkesir, Bursa, Kütahya, Uşak vesaire mütarekeden beri bu Türk topraklarının bu topraklarda yaşayan Türklerin destanı kadar acı feci ne vardır. Dininin örfünün neslinin düşmanına böyle mahkum olmak güne gün i’tisâfâne

⁵⁰⁶ “ 150 Top 1000’ü Mütcevaz Otomobil İğtinam Kütahya’yı İstirdat Eyledik

Dün ordumuz bütün cephelerde, önüne geçemeyen suretiyle ile yeni muvaffakiyet hüdaazimesine vasil olmuştur. Gerek Murad Dağ üzerinde kaçan, gerek Dumlupınar cihetinden çekilen düşman, aman verilmeyerek bil intika takip edilmektedir. Bu iki istikamette topçumuz, teyyarelerimiz, piyadelerimiz her an düşmana dehşet saçmakta ve Yunan Ordusu şarepnelerimizin, bombalarımızın süngülerimizin tesiri altında erimektedir. Ordumuzu düşman karargahlarına kadar girmiş ve biri kol ordu kumandanı olmak üzere bir Nidar olduğuna dair bir şaya var dır- pek çok büyük rütbeli zabt esir etmişlerdir. Düşman kumanda heyeti binek otomobillerini terk ederek fetamet ile beraber kayalar arasından firara teşebbüs etmişlerdir. Bu otomobillerin adedi (17) dir. İğtinam olunan dikimi otomobillerin miktarı (100)’ü tecavüz etmiştir. Bilhassa bu müthiş vaziyete düşmüş olan düşman (150) topunu elimize bırakmıştır ki bu miktar Yunan Ordusunun toplarının dörtte üçünü teşkil eylemektedir. (“Ordumuzun Vasil Olduğu Parlak Netice” Hâkimiyeti Milliye, 2 Eylül 1922)

⁵⁰⁷“ Vaziyet Harbiye: “Düşman Ordusunun Omuzlarına Çöken İnhizam Pek Müthiştir”, *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁰⁸“Hükümetimizin Devletlere Gönderdiği Nota”, *Hâkimiyeti Milliye* , 2 Eylül 1338(1922), s.2.

⁵⁰⁹“Şehrimizde Tezahurat”, *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Eylül 1338(1922), s.2

⁵¹⁰Ali Kemal, “Zavallı Türk Toprakları” *Peyam-ı Sabah*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

vahşetlere maruz kalmak aynı zamanda kanlı muharebelerle muttasılı azimlin kırılmak bir memleket bir halk için cihanda felaketlerin en büyüğü değildir.

Fırsattan istifade ederek, Eskişehir'e kadar ilerleyen düşmanı bütün o analar yurdundan sürmek çıkarmak bir farz-ı milliye idi. Fakat bu farz ifâ olunurken o toprakların ne hale geldiklerini zavallı Türklerin neler çektiklerini Anadolu tebliğ-i resmîyelerinde okuyor, kan ağlıyoruz. Büsbütün izale eyleyemez. Çünkü o musibetler yine vâkidir. Yanan yanmıştır. Yıkılan yıkılmıştır. Sönen haneler hamamlar sönmüştür.

Bu kayıt bir tarafa dursun şimdi bu taarruz umduğumuz ve dilediğimiz gibi böyle parlak ve sürekli bir tarzda devam eylesin Yunanlılar yarın da Kütahya'dan Bursa'dan Balıkesir'den böylece çala tapan çekilmeye hatta evvelce tertip eyledikleri muntazam bir plana tevfikân İzmir'den denize dökülmeye, mahkûm olsunlar cihanda bir Türk tasavvuru olur mu ki öyle bir hasımın bu cezayı sezâ-i amelîne görsün de sevinmesin?

Lakin bu hayat bahsi böylece hal edildikten sonra kat'i taarruziyata gelince velev bu muzafferiyetle muvaffakiyetlerle taçlanmış olsa da vaziyeti siyasiyemiz nedir acaba İzmir ve Edirne felaketleri zuhur ettiği zaman başka mıdır? Bizce hayır bin kere hayır.

İşte bu tarz-ı içtihatadır ki birçok vatandaşlarımızdan samimi düşününlerden samimiyetle hareket edenlerden bile ayrılıyoruz. Onu ekseriyet olsalar biz ekaliyeti teşkil etsek iddiamızın isabetine kanmaz. Şu mesut muvaffak şartlarla bu cihan kadar fedakârlıklarla olsa da biz yarın sulh masasının başına geçtiğimiz vakit İzmir'den Edirne'ye kadar mutalib-i milliyemizi serd edince İtilaf Devletlerinin aynı siyasetlerine aynı amellerine aynı endişelerine maruz kalacağız meclis yine aynı meclistir. Hakiki muvaffakiyet ciddi maharet bizce bu siyasetleri bu amelleri bu endişelerimizi lehimize çevirebilmektir ki o da bu harb ve darb'dan daha başka çarelerle husûle gelecekti...⁵¹¹

Anadolu'da ki yaşanan tahribata değinen yazar, İzmir kurtulsa da siyasi kazancımızın olmayacağı ve başarı için savaş yolundan başka yöntemlerin aranması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca makalesinin son paragrafında taarruzun başarı ile

⁵¹¹Ali Kemal, "Zavallı Türk Toprakları" *Peyam-ı Sabah*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

sonuçlanmasını arzu ederken siyasi fikirlerinin doğruluğunu iddia ederek kendini düşüncesini ayrı tutarak haklı çıkacağı izlenimi vermektedir. Askeri zaferin siyasi zafer getirmeyeceğini yinelemiştir.

Türk orduları başarılı bir şekilde takip hareketini gerçekleştirirken, uluslararası alanda Türkler lehine kamuoyu oluşmaktadır. Peyam-ı Sabah'ın bir yazısında; Fransız kamuoyunun taarruzla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Yunanların çekildiği ve milli ordunun başarıyla ilerlediği bilgisini verdikten sonra; *“Paris 1 Eylül- Şark meselesi müttefikin baş vekaletlerini yakından alakadar eden bir sâfha-yı cedîdeye girmektedir. Anadolu, sahayı harbiyesinde cereyan eden muharebelere göre tarafeyni muhasımın harbe devam etmeye ve müzehharattan bahs olduğunu bile işitmemeye azm etmişlerdir. Fransız matbuatı Anadolu ordusunu had-ı azami dereceyi kuvvetle bulunduğu fikrindedir. Türklerin istihzaratı yavaş yavaş bu usül dairesinde ikmal edilmiştir.”*⁵¹² sözleriyle İtilaf Devletlerinin bir üyesi olan Fransa'nın Anadolu'daki mücadeleye bakışı ve Fransız kamuoyunun milli orduyu güçlü bulduğu ve amacına ulaşmak üzere olduğunu değerlendirdiklerine dikkat çekmektedir.

Peyam-ı Sabah'ta Londra'dan gelen habere dayanılarak Eskişehir'in alındığı bilgisine de yer verilmiştir⁵¹³. Yunan Matbuat Kaleminin 1 Eylül günkü tebliğinin hemen altında da Yunan gazetesinin haberini vermiş bu habere göre; *“Her nev’î fedakârlıklara katlanan Yunanistan kendi evlatlarının kanyıla suladığı bu toprakları hiçbir zaman terk etmeyecektir”*⁵¹⁴iddiasını aktarmıştır. Söz konusu beyanname, Yunanistan yönetiminin her türlü çekiliş ve yenilgiye rağmen ordusunun moralinin yükseltme gayretinde olduğunu göstermektedir.

Gazete, bu zamana kadar eline ulaşan resmi tebliğlere dayanarak, askeri durumu değerlendirmişti⁵¹⁵.

Türk orduları başarı ile Yunan ordusunu takip ederken, Hâkimiyet-i Milliye ve Peyam-ı Sabah gazeteleri de resmi kaynaklara ulaştıkça Türk orduları tarafından alınan yerleri okuyuculara aktarmışlardır. Hâkimiyeti Milliye, 3 Eylül 1922 tarihli nüshasında

⁵¹²“Şark Meselesi Yeni Bir Safhaya Girdi”, *Peyam-ı Sabah*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵¹³“Yunanlılar Uşak’ı Tahliye Ettiler” *Peyam-ı Sabah*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵¹⁴“Anadolu’yu Tahliye etmeyeceklermiş”, *Peyam-ı Sabah*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵¹⁵“Son Harekat-ı Askeriyeye Bir Nazar” *Peyam-ı Sabah*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

Eskişehir ve Uşak'ın kurtarıldığını manşet ile okuyuculara duyururken, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın millete ve orduya hitaben yayınladığı 1 Eylül 1922 tarihli tebliğinin halk üzerinde büyük etkisi olduğunu, heyecan ve sevgi yarattığını yazmaktadır⁵¹⁶. Gazetenin ilk sayfasında “*Sevgili Eskişehir ve Uşak'ın Halâ*”, “*Vaziyeti Harbiyeye: Düşman Yeni İnhizamlarla Perişaniye Düşmekte Ber Devamdır*”⁵¹⁷ başlıklı haberleriyle Türk kuvvetlerinin düşmanı Akdeniz'e kadar takip için emin adımlarla ilerlediğini ve Yunanlıların geri harekâtını aktarmaktadır⁵¹⁸. Gazetenin bu nüshasında ayrıca cephede yararlılıkları görülen kumandan ve subayların terfi haberi yer almaktadır⁵¹⁹. Mustafa Kemal Paşa'nın beyannâmesi, çeşitli yorumlarla okuyuculara aktarılırken, Ali Kemal ve Damat Ferit Paşa'nın uygulamaları eleştirilmiştir⁵²⁰.

“...Zaferden zafere, galebeden galebeye devam eden ve nihayet emelinin istihsalini temin eyleyen onlardır, o rehberlerdir! Bu rehberler bu muaccizimin bizden çıkardılar? Paşa hazretleri kendi beyannamelerinde bu noktaya da değiniyorlar. Rehberler bütün kuvvet ve kudretlerini milletin bünyesindeki mefkûre ve kudretten iktisap etmişlerdir. Ta üç sene evvel derin bir imanla bu mefkure ve kudrete sarılmışlardır ve her takdir birçok müşkilat çekilmiş ise de nihayet mücehadatın netayici tezâhür etmeye başlamıştır!...

... din diyor ki: içtimai ümit hata etmez! Yani sevap işler, sevap ise daima hayırdır saadettir. Türk durûb-i emsali; sürüden ayrılanı kurt kapar diyorlar. Evet! İlden ayrılanlar daima hasr ve haib olmuşlardır. Ebedi lanetlere giriftardırlar. Milletin ordusu nerede ise haber ve sevap da oradadır. Yalnız o iradeye teba etmeyenler, yalnız ona istinat ederler yalnız ondan mülhem olanlardır ki yeni dünyada mesut olurlar: Ali Kemal ve onun mülhem olduğu istidat ettiği menbaalar Sevr Muahedenamesini

⁵¹⁶“Eskişehir ve Uşak zalim düşmanın elinden tahlis edildi. Münhezim düşmanı ric'at etmek istediği yerlerde de aynı âkıbet beklemektedir. Ankara, gündüzün zafer şenlikleri gecenin fener alayları içinde meşalesiz bir server izhar etmiştir.” *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵¹⁷“...Son saatte Eskişehir ve Uşak'ın zaptı haberi gelmiş ve ruhi millete terakim eden heyecan zafer had-ı azmini vasil olmuştur. Bu saatte yalnız cenupta, Afyonkarahisar, Altuntaş, Dumlupınar muntikasında duçar-ı inhizam olan düşman kuvve-i külliyesi değil, düne kadar Seyitgazi ve Eskişehir civarında akıbet-i zeliliye intizâr etmekte bulunan düşman firkaları dahi ricate başlamış ve umumi bir ifadeyle Anadolu'nun sakin ve serin yaylalarına bir kâbus-ı zâlim ve vahşet gibi çöken bütün düşman ordusu tekmil Garb cephesi boyunca silahlar bizim ve cihanı karşısında Türk mevzi ilerleyerek zuhur etmiş gidiyor...”.

⁵¹⁸*Hâkimiyeti Milliye*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵¹⁹“Terfi Rütbe” *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵²⁰*Hâkimiyeti Milliye*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

imzalıyarak bizi daima irademizin hilafeti hareket etmeye icada istidadına ilerlemeye ecnebinin taht-ı himayesinde saadet dilemeye davet edebilirdi...

...başkumandan muzaffer orduya: ordular ilk hedefiniz Akdenizdir! İleri! derken, sahibenin iradesinden merhem olan Ferit Paşa da Londra'da zillet ve esaret zincirleri arıyor! İşte fark!... ”⁵²¹

Gazetenin ikinci sayfasında “Ankara'nın Zafer Şenliği”, “Atina Endişe İçinde”, “Hariç Ne Diyor”, “Ordumuzu Tebrik” başlıklı haberlere yer verilmiştir⁵²².

4 Eylül 1922 tarihinde Peyam-ı Sabah Gazetesi, taarruzla ilgili haberlerini vermeye devam etmiştir. 1 Eylül 1922 tarihli Yunan⁵²³ ve Anadolu⁵²⁴ tebliğlerini yayınlamıştır. “Uşak'ın İstirdadından Sonra Vaziyet” başlıklı haberinde ordunun durumu anlatılırken, “Sol cenahımız Yunan kuvve-i külliyesini ihataya çalışmaktadır. Kuvvetlerimiz bu hareketlerinde muvaffak olurlar ise Yunan kuvve-i külliyesi ihâta edilmiş bulunacaktır.” Kuvvetlerimiz diyerek “biz” dilini kullanılmıştır. Daha önceki yazılarında Milli Kuvvet, Kuva-yı Milliye terimlerini kullanılmıştır. İzmir'den gelen bir habere göre; şehre 5000'den fazla yaralı nakil edildiği belirtilirken; bu bilgiye göre de taarruzun bütün cepheye dağıldığı haberi verilmiştir⁵²⁵.

Gazetede yer alan başka bir yazıda hem Anadolu hem de Yunan resmi tebliğlerine dayanarak, askeri durum değerlendirilmiş, 1 Eylül günlü Yunan tebliğini kaynak göstererek, Eskişehir'in alındığı haberinin resmileştiğini okuyucularına aktarmıştır⁵²⁶.

⁵²¹“Baş Kumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Hitap Nameleri”, *Hâkimiyeti Milliye*, 3 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵²²*Hâkimiyeti Milliye*, 3 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁵²³*Cenup grubu kıtaatın geri tecemmuâtı hemen düşman tazyik olmadan devam etmiştir. Birkaç gün mukaddem emr edilen Eskişehir'in tahliyesine binaen 3. Kolordu kezâlik geri tecemmuat hareketi yapmaktadır. “Hacianesti”, Peyamı Sabah, 4 Eylül 1338 (1922), s.1.*

⁵²⁴*1-Ordumuz 1 Eylül'de harekât-ı taarruziye ve takibiyetlerine devam etmişlerdir. Sağ cennahta ve merkezde muharebat devam etmektedir. Sol cennahta düşmanı takip eden kuvvetlerimiz Gediz ve Çivril kasabalarını işgal etmişlerdir.*

2-Yeniden külliyetli ganâ'im ve birçok esir alınmıştır.

3- Her tarafta ordularımız önünde çekilmekte olan düşmanın köyleri ve kasabaları ihraka devam ettiği ve bu misalde Eskişehir ve Uşakta büyük yangınlar ihdas ettiği ve Uşak ovasındaki köyleri yaktığı görülmüştür., Peyamı Sabah, 4 Eylül 1338-1922, s.1.

⁵²⁵“Taarruzumuz Bütün Cepheye Sirayet Etti”, *Peyamı Sabah*, 4 Eylül 1338-1922,s.1.

⁵²⁶“Vaziyeti Askeriye Nazır”, *Peyamı Sabah*, 4 Eylül 1338-1922,s.1.

Ayrıca gazetenin ilk sayfasında kutucuk içerisinde Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi'nin yardım duyurusuna da yer vermiş; bu duyurunun altında, “*teberru*’(bağış) *nacizanemiz*”diyerek, “*Hilal-i Ahmer’in zamanında vuku bulan davetine bütün halkımızın varı yoğunla cevap vereceğine emin olan Peyam-ı Sabah deryada karada kabilinden olarak derhal Hilal-iAhmer kasasına yüz lira tevdi etmiştir*”⁵²⁷ bilgisini paylaşmıştır.

4 Eylül günlü başyazısında Ali Kemal, Türk kuvvetlerinin başarısından dolayı sevincini dile getirmiş, o da Kuva-yı Milliye yerine “Ordumuz” tabirini kullanmış. Çok büyük zaferler kazanılsa bile siyasi açıdan başarı elde edilemeyeceğini, Yunanistan’ın Anadolu topraklarında yenilmesi, İtilaf Devletleri’nin nazarında bizim durumumuzun değiştirmeyeceğini vurgularken, kendisinin fedakarlık göstererek doğruları söylediğini yazmaktadır. Ayrıca doğrudan Ankara Hükümeti tabirini kullanmadan “*.Tahsil ve tettebuları tecrübe ve vukufları burunlarından ötesini görmeye kifayet etmediği halde bu milletin nâmına matbuatta vesaire de bol keseden atanların ve tutanların gelici ve geçici hadiselerden cüret alarak bize karşı zan ve teşnileri...*”⁵²⁸ diyerek dolaylı yoldan ifade etmiştir.

“*Cephelerden gelen zafer haberleri Afyonkarahisar Eskişehir, Kütahya vesaire bu muazzez yurtlarımızın öyle şaşalarla istirdatları, tabii muhalif, muvaffık bütün Türkler gibi bizi de sevindirmektedir. Kalpler bu mertebeye heyecana tutulunca tabi başka endişeler faaliyetten dâr kalır.*

...Bu vaziyeti böylece tayin ve tevzî eyledikten hadisatı hazırardan hissiyat itibariyle inşirahımızı kemal-i hulus ile bahs ettikten sonra diyoruz ki acaba 15 senedir bu devletin mukadderatını böyle keyfi temaşa idare edenlerden daima içtihad-ı siyasi itibariyle niçin ayrılıyor? Onların ekseriye meşru bir infiale tutularak bazı mütecavuz adüvvlere karşı açtıkları muharebeleri mücadeleleri, hüküm demek azimkârlık devri endişelik demek olduğu için neden daima aynı noktayı nazardan görmüyoruz?

Ta Trablusgarp Harbi ’nden bu güne kadar bu içtihadımızdan hiçbir zaman farik olmadık. Bu içtihad ki doğruyu söylemeliyiz. Zevahire göre sönüktür. Anane ihtirasına uymaz. Hoşuna gitmez izzeti nefsi-i milliyi pek okşamaz. Öyle ya mesela Balkan ittifakı

⁵²⁷“Hilal-i Ahmer Halkımızı Vazifeye Davet Ediyor”, *Peyamı Sabah*, 4 Eylül 1338 (1922),s.1.

⁵²⁸Ali Kemal, “Niçin Böyledir”, *Peyamı Sabah*, 4 Eylül 1338 (1922), s.1.

gibi haksızlıklara insafsızlıklara maruz kaldığımız zaman İtilafçı olmak o davaların herçi-bâd-âbâd sulh ile siyasetle fasl etmek, çarelerini aramak tasavvur buyrulsun ne güç bir iştir. Halbuki ilk cümlede kılıca sarılmak hısım-ı mü-taarruza haddini hakikatini bildirmek istemek ne parlak bir harekettir. Fakat bu iki muhtelif içtihadın daha doğru daha münasip olduğunu elim bir akıbet bize gösterdi.

...Harb-i Umumi çılgılığının bize neye mal olduğunu acı acı gördük. Tabi bu korkunç akıbetler tahakkuk edinceye kadar vukuat muhtelif safhalara girer bazen tâli harb müsait olur. Harb-i Umumide olduğu gibi mütarekelerde muvaffakiyetlerimiz, muzafferiyetlerimiz tecelli ve tevâli eyler. Ve milletçe aliyül-iltak cümlemizin fahrimize gururumuza bâdi olur öyle ya mesela hangi fikirde hangi içtihatte olursa olsun bir Türk tasavvur olunur ki bunun gibi bir düşman merdudu şu izmihlalini yukarıda dediğimiz gibi nâ-hak yere adeta ihanet ve hıyanetle çiğnediği şu Türk topraklarından tardını görsün de ruhundan kalbinden vecde gelmesin fakat bu sevinç bir insanın mütefekkir aklını giydirmez...

...Bu hakikati böyle bir zamanda açıktan açığa söylemek zordur. Fakat varlığını tehlikede gördüğümüz bu vatanımızın necatı için her fedakarlığı göze aldırarlardan değil miyiz?

Beyne'l-düvel icrayı ahkâmda en ziyade sahib-i nüfuz bir devlet-i muazzamın siyasetine zıt ve karşı hareket ettikçe biz oyuz. Yunanistan'ın mağlup etsek ordumuzun destan-ı hamasetiyle kâinatı doldursak neticede istihsal edeceğimiz faydalar sah-el-baki ne olabilir yakın bir âtide görür ve edersek eyleriz.

...Ne olursa olsun arzu ettiğimiz noktayı nazardan saf siyasetimizi arttırır eksiltmez devlet ve milletçe bekamızı taalluk eden o hattı hareketi takip edebilmek için başka mazhariyete muhtacız ki onları henüz bahsetmek zamanı gelmedi.”⁵²⁹

Ali Kemal Bey, bu makalesinde Trablusgarp Savaşından Birinci Dünya Savaşı'na kadar ki süreci baz alarak siyasi açıdan yapılan başarısızlıklara atıfta bulunmuş aynı siyasi yanlışlıkların yapılacağını vurgulayarak, Türklerin askeri zaferinin

⁵²⁹Ali Kemal, “Niçin Böyledir”, *Peyam-ı Sabah*, 4 Eylül 1338-1922, s.1.

İtilaf Devletleri karşısındaki durumunu değiştirmeyeceği kanaatinde ki ısrarını bu makalesinde de dile getirmiştir.

Gazetenin ikinci sayfasında Yunan Hükümetinin mâli sebeplerden dolayı buhranlar yaşadığı, Yunan halkının kabineye karşı galeyanda olduğu ve hükümet değişikliği olabileceği haberi yer almaktadır⁵³⁰. Ayrıca yine aynı sayfada ekonomiye de yer verilmiş; Osmanlı parasının değerinin 30 guruş arttığını, eğer taarruz başarıyla devam ederse Osmanlı parasının daha da yükselebileceğini ayrıca Dolar ve Mark'ın bir haftalık değeri hakkında bilgi verilmiştir⁵³¹.

Yunan Ordusu sevk ve idare gücünü kaybetmiş, Kızıldağ deresi istikametinde kurtuluş çaresi arayan Yunan Başkomutanı Trikopis yanındaki general ve kurmay heyeti ve kıtalarıyla 2 Eylül 1922'de teslim olmuştur⁵³². 7 Eylül'de Hâkimiyet-i Milliye'de yer alan habere göre, Yunan orduları mağlup olurken, Yunan hükümetinin, Anadolu'da ki Yunan ordularına başkomutan olarak Trikopis'i tayin ettiği haberi duyurulmuştur⁵³³. Aynı tarihli Peyam-ı Sabah ise, Başbakan ve Dışişleri Bakanı Vekili Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'in imzasıyla 6 Eylül'de İstanbul Kuva-yı Milliye temsilcisi Hamit Bey'e ulaşan telgraf ile 2 Eylül'de alınan esirler arasında General Trikopis'in de olduğu haberi duyurulmuştur⁵³⁴.

Yunan Güney ordusunun kolordu ve fırka kumandanları askeri durumu değerlendirmek için Uşak'ta güney gurubu kumandanı General Tirikopis'in başkanlığında toplanmışlardır. Bu askeri şura, Hacıanesti'yi azl ederek yerine Trikopis'i tayin ettiklerini Atina'ya bildirmiştir. Atina'da bu teklif için müzakereler sürerken, Türk kuvvetleri Uşak'a girmiş ve başkumandan olduğundan haberi olmayan Trikopis kıtaatıyla esir alınmıştır. Atina ise bu durumdan habersiz Trikopis'i başarılarından dolayı Korgeneralliğe terfi ettirmiş ve başkumandanlığını onaylamıştır⁵³⁵.

⁵³⁰“Yunan Kabinesi Sükût Arefesinde”, *Peyamı Sabah*, 4 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁵³¹“Taarruzumuzun Evrakı Nakdiyemize Tesirâtı”, *Peyamı Sabah*, 4 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁵³²K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos 18 Eylül 1922)*, s.54.

⁵³³“Trikopis Yunan Başkumandanı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338(1922),s.1.

⁵³⁴“Yunan Karargâhı Umumiyesinin Esareti”, *Peyam-ı Sabah*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1

⁵³⁵“Yunan Başkumandanının Esaretini itirafı”, *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338(1922),s.1.

Hâkimiyet-i Milliye, General Trikopolis'in esir alındığını 9 Eylül günkü nüshasında duyururken⁵³⁶, Yunan Generali Trikopolis'in; üzerinde Yunan arması bulunan Kılıcının Mustafa Kemal Paşa tarafından Milli Müdafaa Vekili Kazım (Özalp) Paşa'ya hediye edildiği bilgisini paylaşmıştır⁵³⁷.

Türk ordusunun bu büyük başarısı karşısında İtilaf Devletlerin şaşırmasıdır. Çünkü taarruz İngilizlerin tatil günü Cumartesi günü başlatılmış, Türk Genelkurmayının izlediği gizli hareket etme politikası gereği bu gün özellikle seçilmiş ve İngilizler taarruzdan ancak üç gün sonra haberdar olabilmışlerdir⁵³⁸. Zaten 26 Ağustos'ta taarruza başlayan Türk Ordusu, 30 Ağustos'ta dört gün içinde Yunan ordusunun savunma hattını kırarak, geri çekilmeye mecbur etmiş ve Yunan kuvvetlerine uğrattığı ağır yenilginin ardından takibe başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Taarruzu gizli tutmasının nedeni Yunan ordusunu Anadolu'dan kesin olarak çıkarmak, İtilaf Devletlerin yardımı ile toparlanmalarına imkan vermemektir.

Türk ordusunun başarısı İstanbul'da duyulduğunda, İtilaf Devletleri Konsolosları barış için görüşmek istemişlerdir. Başbakan Rauf Bey, 4 Eylül 1922 tarihli telgrafında; bu isteği Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Eylül 1922 tarihli telgrafla; Anadolu için herhangi bir görüşmeye imkan kalmadığını, ancak, Trakya için görüşmenin yapılabileceğini, Yunanistan ya da İngiltere hükümeti Eylülün onuna kadar doğrudan baş vurursa; Trakya, 1914 sınırlarına kadar Büyük Millet Meclisi Hükümetine verilirse, İzmir, Bandırma ve İzmit limanları teslim olunursa ve Yunanistan üç buçuk yıldır yaptığı tahribatı ödemeyi kabul ederse görüşebileceğini bildirmiştir⁵³⁹.

İzmir'deki İtilaf Devletleri konsoloslarının Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istemesi, nerede ve ne zaman görüşebileceklerini sormaları üzerine; 9 Eylül 1922'de Nif'te (Kemalpaşa) görüşülebileceği bildirilmiştir⁵⁴⁰. Mareşal Fevzi Çakmak 1947 yılında kendisiyle yapılan bir görüşmede bu olayı şöyle anlatmaktadır⁵⁴¹.

⁵³⁶“General Trikopolis'in Esareti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵³⁷“General Trikopolis'in Kılıcı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵³⁸N. Köstüklü, agm., *Genel Türk Tarihi*, s.393.

⁵³⁹ M. Kemal, *age.*, c.II, s.676.

⁵⁴⁰M. Kemal, *age.*, c.II, s.676.

⁵⁴¹“Yalnız, bir büyük hatamız oldu... ‘FranclenBuyon’ dan ve arkadaşlarından müteşekkil bir Fransız heyeti bizimle Anadolu'nun herhangi bir yerinde temasta bulunmak istemiştir. Biz onlara 9 Eylül'de Nif

Yunanlıların barış girişimleri basına da yansımıştır. Hâkimiyet-i Milliye'nin 4 Eylül günkü nüshasında yer alan isimsiz yazıda bu konuya değinerek, Türk ordularının başarı ile ilerleyeceği vurgulanmaktadır.

“Aldığımız malumata göre, Türk darbelerinin tesiri ile sersemleşmiş olan Yunan hükümeti, İngiliz hükümetine müracaat ederek düveli müttefikinin süratle müdahalesini istirham eylemiştir.

Türk zaferlerinden sonra son derece müzdarip olan Lord Curzon, Yunan hükümetini kurtarmaya müzâheret eyleyeceği pek tabidir. Hatta malumatımız salih ise İngiltere başvekili bu hususa ait teşebbüsatta bulunmak üzereymiş.

Varit olan diğer bir habere göre, Yunanistan'ın dâhilinde vasi bir buhran başlamak üzere, Yunan hükümeti şimdiye kadar hakikati efkârı umumiyeden saklamaya çabaladı. “Afyonkarahisar'ın çıkıntı teşkil ettiği için tahliyesi münasip görülerek ricatin intizam-ı tâm içinde ve bütün malzeme ile icra olunduğunu ve şehrin bütün topların tehdidi altında bulunduğu gibi” saçma sapan yalanlar ile halkın heyecanını belki bir iki gün daha teskin edebildi. Fakat Yunanistan'ın duçar olduğu felaket o kadar ani ve azimdir, Yunan ordusunun tarumar edildiği o derece umumidir ki, uzun müddet yalan dolanla setr olunamaz. Senelerce uğraşarak işgalata muvafak olduğu yerleri Yunanistan 4 günde kaybetti...

Şimdi ise Türk kahramanı Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin dehası sayesinde Yunan kafasına indirilen darbe ile bu rivayet, bu keramet tahakkuk ediyor. Anadolu Yunanistan için bir mezar oldu. Yunanistan burada Giritli serserinin hülyalarını değil, bütün mevcudatını da kayıp etmek üzere... Lloyd George'lar, binlerce Curzon'lar istedikleri kadar kendisine her türlü vaatlerde bulunsun. Zira ordusu ile beraber Yunanistan menbaı iktisadiye ve maliyesi de kayıp eylemiştir. Mütarekenin iptidasında,

(Kemalpaşa)'te bulunacağımızı bildirmiştik. Nif'e vardığımız zaman, onlardan Türk Ordusunun harekâtını, aramızda geçecek müzakerelerden sonraya bırakmamızı isteyen başka bir tel aldık. Elbette ki, hiç olmazsa zararsız ve diplomatik bir nezaket göstererek, onların bu ricalarını is'af etmek istemedik. Hemen o anda İzmir'den gelen bir haber, Türk süvarilerinin, Akdeniz kıyısına varmış bulduklarını ve Kordon boyunda haklı bir zafer neşvesi içinde at oynattıklarını bildiriyordu. Fransız dostlarımızın teli, elimize geç gelmişti!... “Bu yüzden İzmir'e varınca elimizde olmayan sebepler yüzünden, randevumuzdan evvel geldiğimiz için, Fransız dostlarımızdan af istedik!... (30 Ağustos Hatıraları Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, Salih Bozok, Muzaffer Kılıç, Cevat Abbas Gürer, İstanbul, 1955, s.10.)”.

lirası İngiliz lirasına mu'âdil olan Yunan parasının fiyatı bugün bizim paramızın üçte birine mu'âdildir!!...

Düşmanı tepeleyerek Şark'da azim, bir sulh ve selamet, terakki ve mükabil ameli olmak üzeredir. Bu Ankara gibi, azim ve dirayet-i siyasiyesi, metanet-i seciyesi alemce meşhur olan bir Fransız ricalinden böyle bir hatanın sad'verini beklemek surf cinnet olur.

İngiltere'ye gelince: Eh! Bizce pek ala malumdur ki bu memleketin başında Lloyd George'lar ve Lord Curzon'lar buldukça ve İstanbul'da da padişah ve Ali Kemal gibi üfürücüler buldukça bu memleketi bir bardak su içinde boğmaya hazırdır! Lakin şimdiye kadar olduğu gibi bu kere de gürültülere pabuç bırakmayacağız! ...”⁵⁴²

Ayrıca, Hâkimiyet-i Milliye 7 Eylül 1922 tarihli nüshasında yenilmekte olan Yunanlılar'ın mütareke arayışları içinde oldukları bilgisine yer vermiştir. İstanbul: Anadolu Ajansı kaynaklı; Londra'dan 3 Eylül tarihli ajans bilgisine göre; “Yunan ordusunun tamamıyla mağlup olduğu artık tahakkuk etmiştir. Bu arada galip Türkler tarafından takip olunmakta sahile doğru ricat halinde bulunmaktadır. Yunanlılar bir mütareke akdi için müdahalede bulunmasını İngilizlerden rica etmişlerdir. İngiltere hükümeti bu babda İtalya ve Fransa ile muhaberede bulunmaktadır. Anadolu'nun tamamen tahliyesinin mütareke şeraitinden biri olduğu tasdik ediliyor”⁵⁴³ bilgisi yer almaktadır.

Peyam-ı Sabah gazetesi de Yunanistan'ın barış girişimleri ile ilgili habere yer vermiştir. “Dün sabah saat on bir buçukta İngiltere, Fransa ve İtalya seferethaneleri baş tercümanları Kuva-yi Milliye Dersaat mümessili Hamit Bey'i ziyaretle Yunan Hükümetinin müttefik devletler vasıtasıyla Anadolu'nun tahliyesi şartıyla mütareke talep ettiğini ve aynı zaman da bu müracaatın müstacelen Ankara'ya işaretini rica etmişlerdir.”⁵⁴⁴ Her iki gazete de Yunanlıların barış isteklerini ilgili haberleri ile okuyucularına duyurmuştur.

⁵⁴²“Aldanmayacağız”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338(1922),s.1.

⁵⁴³“Yunanlılar Mütareke Rica Ediyorlar” *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁴⁴“Yunanlılar Müttefiklerin Vesadetiyle Ankara'dan Mütareke Talep Etmişlerdir” *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 133(1922), s.1.

Türk ordusunun başarısı netleştikçe gazetelerde daha net bir şekilde Büyük Taarruz değerlendirilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye “*Vaziyet-i Harbiye: Münhezim Düşman Ordusu Ricate, Ordumuz Takibe Devam Ediyor*” başlığı altında ordunun durumu değerlendirilmiş taarruzun hangi safhada olduğu uzun uzadıya anlatılmıştır. İlk sayfanın sol kısmında kutucuk içerisinde, “*Zalim Yunan Kumandan ve Askerlerine İhtar, Halkımıza Vesaya*” başlığı altında Yunan kuvvetleri için Rumca yayınlanan beyanname⁵⁴⁵ ve Türk halkına yayınlanan⁵⁴⁶ beyannameler yer almaktadır. Yunanlılar için yayınlanan bu beyanname kaçan Yunan askerleri için geri harekatta buldukları bölgelere hem Rumca hem Türkçe olarak Türk kuvvetlerinin uçakları ile atılmıştır⁵⁴⁷.

Gazetenin ikinci sayfasında Türk ordusunun başarısından dolayı Rusya’dan İcra Vekilleri Heyet-i Reisi Rauf Bey’e iletmek üzere gönderilen tebrik telgrafı⁵⁴⁸ gazetenin ikinci sayfasında yayınlanmıştır.

⁵⁴⁵ “Yunan kumandanları, Yunan zabıtları, Yunan askerleri! Mağlup ve mahzum Yunan fırkaları topunu tüfengini bırakarak kaçarak açlık ve yorgunluktan bitap kalan Yunan askerleri her yerde teslim oluyor. Hertarafınız sarılmıştır. Kaçamayacaksınız. Teslim olanlar alçak, safalet ve mahrumiyetle sürünerek ölmekten kurtuluyorlar. Bazı Yunan askerlerinin geçtikleri yerlerde İslam ahaliye zulim ve işkence yaptığını ve sömendiğerleri tahrip ettiğini görüyoruz. Gerek kumandan ve zabıtların emriyle ve gerek münferiden her türlü zulüm ve yangından şahsen mesulsünüz.” “Zalim Yunan Kumandan ve Askerlerine İhtar, Halkımıza Vesaya”, Hâkimiyet-i Milliye, 4 Eylül 1338(1922),s.1.

⁵⁴⁶ Ey ahali korkmayınız sizi kurtarmak için çarpışan ordunuz muzafferdir. Geri yağmaya, yol tahrip etmeye teşebbüs eden düşmana hücum ediniz! Herkes bilsin ki Türk ordusu yetişir!

Sevgili Türkiyeliler, sevgili kardeşlerimiz! Türk ordusu Yunan ordusunu perişan etti. Yunanlılar her tarafta topunu tüfengini bırakıp inhişam ve dehşet içinde kaçıyorlar. Etrafı sarılanlar her yerde teslim oluyor. Yunan askerleri geçtikleri yerlerde Müslüman ahaliye eziyet ediyor. Köyleri, harmanları yakıyor. Kadınlara, çocuklara işkence ve hakaret ediyor. Ey ahali sakın korkmayınız! Sizi kurtarmak için 3 senedir dağlarda çarpışan ordumuza cenabı hak büyük bir zafer verdi. Yıldırım gibi Yunan celladlarını kovalıyor. Kadınlarımızı, çocuklarımızı, düşman kaçarken dağlara ve emin yerlere saklayınız, eğer düşman bir köyü yakmaya, bir yol tahrip etmeğe teşebbüs ederse hemen ona hücum ediniz. Kaçan düşmanın yanında kalan her köy emniyetle bilsinki Türk ordusu 24 saat geçmeden yetişiyor. Bir de hangi Yunan katası veya kumandanı mezalim yaparsa onun numarasını ve kumandanın ismini öğreniniz.” “Zalim Yunan Kumandan ve Askerlerine İhtar, Halkımıza Vesaya”, Hâkimiyet-i Milliye, 4 Eylül 1338(1922),s.1.

⁵⁴⁷ M. Müjdeci, “agm.”, s.379.

⁵⁴⁸ “Kahraman Türk ordusunun Yunan ordusunu üzerinde ihraz etmiş olduğu azim zaferin haberini hemen şimdi aldım. Bu münasebetle bizim en samimi vekili tebrikatımızın kabulünü rica ederiz. Buna ilaveten bu müthişa muzafferiyetin yalnız Türk milletine değil, aynı zamanda ve aynı derecede Rus milletini de mesrur ve şadaman etmiş olduğunu temin ederim. Türk milleti senelerden beri Mustafa Kemal Paşa gibi askeri ve siyasi dehanın rehberliğiyle Avrupa İmparatorluğuna karşı muazzam bir mücadele icra etmektedir. On dört seneden beri bil aram kendi mevcudatı için mücadele eden Türk milleti, büyük muharebenin ikaa etmiş olduğu yorgunluklara ve ızdıraplara rağmen bir türlü tahammül-ü fersâ müşkilât içinde Avrupa devletlerine karşı durmak için yine kendi varlığında lazım olan kuvvetleri buldu. Ve hayat ve istiklal için mücadeleyi idame etmekte tereddüt etmedi. Bu mücadelede Türk milleti mutlaka galip olacaktır.

Rusya’da bunun devletlere karşı mücadele etmek mecburiyetinde kalarak nihayet galebe ile mücadeleden çıkmış iken böyle bir mücadelenin ne kadar ağır ve meşgul olduğunu pek ala takdir eder. İşte bunun içindir ki Rus milleti Türk milletinin bu zaferinin hem kıymetini anlar hem de ona Türkler kadar mesrur olur. Bu muzafferiyet Avrupa Emperyalizminin Yunanlılar vasıtasıyla Türkiye üzerine icra ettiği

5 Eylül 1922 tarihli nüshasında Peyam-ı Sabah, 2 Eylül 1922 tarihli Yunan tebliğine dayanarak, bütün cephelerde Yunan ordusunun geri çekilme harekâtının devam ettiği⁵⁴⁹ ve 2 Eylül tarihinde Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan Yunanlılardan 150 top ele geçirildiği haberi yer almaktadır. Bursa'dan gelen yolculardan alınan bilgiye dayanarak, Türk kuvvetlerinin Bursa şehrine 4 kilometre yaklaştığı bildirilirken⁵⁵⁰, ordunun durumu hakkında uzun uzadıya bilgi verilmiş ve “...Eskişehir’de Bursa’ya kadar 125 kilometre olmasına ve Eskişehir’in 1 Eylül 38 tarihli Yunan tebliğinde iki gün evvel tahliyesinin icrası bildirilmiş olmasına nazaran ricat eden mezkur kolordu kıtaatının altı gündün beri yolda olduğu ve bir manada tazyike maruz kalmış ise şimdi Bursa mevki-i müstahkemine vâsıl olmuş bulunacağı zan edilmektedir”⁵⁵¹ yorumu yapılmıştır.

Aynı zamanda gazetede Daily Telgraf Gazetesinde yayınlanan bir makaleye yer verilmiş ve bu makalede; Müttefik devletlerin Türk-Yunan savaşının son bulması için çok uğraştıklarını ancak olumlu sonuç bulmak için aralarında anlaşamadıklarından dolayı bu savaşın sürüp gittiği ve Yunanlıların Mustafa Kemal Paşa tarafından gafil avlandıklarını yazmaktadır. Yunanlıların İstanbul’a yürüme isteği de yazıda eleştirilmiştir. Trakya ve İzmir’in Türklere verilmesine karşı İngiltere’nin muhalif yaklaşımının sonucunda İslam âleminde İngiliz siyasetine olumsuz duyguların beslenildiği vurgulanırken, İngiltere’nin her iki taraf açısından da barış için hazır bulunduğu bilgisi belirtilmiştir.⁵⁵²

Gazete taarruz ile ilgili söz konusu haberlere yer verirken, Ali Kemal’in “*Feci Hatalar*” başlıklı yazısı yayımlanmıştır.

Bu yazıda Ali Kemal; “*Mütarekeden derhal sonra Yunan’ın ne parlak bir mevkii vardı. Hüma-yı ikbâl hiç olmadığı kadar, hiç olmadığı ve hatta olmayacağı bir zemin ve zamanda başına konmuştu... Muvaffak bir hükümet adamı için siyasetde en büyük rahmet iştihasını hursını yenebilmek haddinden ve hakikatinden aşırı ikballere saldırmamaktır. Venizelos ki bu kudreti gösteremedi. Durup dururken İzmir ve Edirne*

mühâcemelerde Türkiye’nin kurtuluşunun ilk mesut başlangıcıdır...”, “Rusya’nın Tebriki”, Hâkimiyet-i Milliye, 4 Eylül 1338(1922),s.2.

⁵⁴⁹“Bütün Cephelerde Ricaat Devam Ediyor”, *Peyam-ı Sabah*, 5 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁵⁰“Bursa’nın İstirdatı Temin Olunuyor”, *Peyam-ı Sabah*, 5 Eylül 1338 (1922), s.1

⁵⁵¹“Vaziyet-i Askeriyeye Bir Nazır”, *Peyam-ı Sabah*, 5 Eylül 1338 (1922), s.1

⁵⁵²“Daily Telgraf. Hezimet İçin Ne Diyor”, *Peyam-ı Sabah*, 5 Eylül 1338 (1922), s.1

*sergüzeşliğine atıldı... Devri endişe olanlar daha ibtidadan Yunan neferleri İzmir'e öyle feci ve elim bir tarzda ayak bastıkları zaman söylediler... Ne yaparsa yapsın er geç geldiği gibi geri gitmeye mahkûm idi..."*⁵⁵³ bu cümlelerle Yunanistan'ın Anadolu toprakları üzerinde yanlış siyaset izlediğini vurgularken, Venizelos'un politikalarını eleştirmiş ve yanlış bulmuştur.

Yunan hezimetinden mutluluk duyan yazar, aynı ısrarla siyasi açıdan olumlu sonucun çıkmayacağını vurgulamaktadır. "*...Üç seneden ziyadedir biz husule söz zararlar zaiyata uğradıksa oda akıbet muzammil oldu. Şimdiden sonra ne şekle girerse girsin Yunan ricati müthiş bir hezimetdir. Bir hezimet ki mamuldür. Bu hükümete Anadolu'dan bir an evvel çekilmeye behemehal bir ders-i ibret istihraç etmeye gelince gerek dahili ve gerek harici siyasetlerimizde o da ananevi hatalarımızı tashih ve ıslah edemedikçe bu şiddetli menkıbeler tarih-i askerimize bir iki parlak safha daha ilave etmekten başka işe yaramaz. Hatta devletlerce takarrür ettirilen sulh şartlarını bile belli başlı değiştiremez. Yine geçen Mart mukarrarata ekalliyetlerin hukuku, boğazların emniyeti denilir. Şöyle böyle aleyhimizdeki o ağır karar ika edilir. Ve icra edilmedikçe bu elim vaziyetimiz böylece sürüncemede bırakılır.*"⁵⁵⁴

Uşak yönünde kaçan Yunan birliklerini takip eden Türk birlikleri,4 Eylül günü Kula, 5 Eylül'de Alaşehir'i, Bursa yönünde kaçan Eskişehir cephesindeki 3'üncü Yunan Kolordusunu takip eden askeri kuvvelerde Bilecik'i, ardından da 6 Eylülde İnegöl ve Yenişehir'i almıştır⁵⁵⁵.

5 Eylül 1338 (1922) tarihli nüshasında Hâkimet-i Milliye, cepheden haber alamadığını belirterek, ilk sayfasında askeri gelişmelere geniş yer vermiştir⁵⁵⁶. İkinci sayfasında Rusya'dan gelen tebrik telgrafına Başbakan ve Hariciye Vekaleti Vekili, Rauf Bey'in verdiği cevap yer almaktadır⁵⁵⁷.

⁵⁵³Ali Kemal, "Feci Hatalar", *Peyam-ı Sabah*, 5 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁵⁴Ali Kemal, "Feci Hatalar", *Peyam-ı Sabah*, 5 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁵⁵N. Köstüklü, "agm.", s.394

⁵⁵⁶"Vaziyet-i Harbiye: Hareket-i Taarruzumuzun İkinci Safhası İnkışaf Ediyor", *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül 1338 (1922), s.1

⁵⁵⁷"Rus Harbiye Komiserinin Tebriğine Cevap", *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Eylül, 1338(1922), s.2.

6 Eylül 1338(1922) tarihli nüshasında Peyam-ı Sabah, ikinci sayfasında askeri durum irdelenmiş ve uzun uzadıya anlatılmış⁵⁵⁸, Yunan kuvvetlerinin Trakya'dan yardım kuvvetleri almalarına rağmen vaziyetlerini düzeltemeyecekleri ve Atina'da yaşanan karışıklıklardan dolayı artık barışı düşünmeleri gerektiği yorumu yapılmıştır⁵⁵⁹.

Aynı tarihli gazetenin ilk sayfasında Ali Kemal'in "Cevabımız" başlıklı yazısı yer almaktadır. Yazar inandığı doğrulardan asla vazgeçmeyerek, barışın Yunanistan ile değil İtilaf güçleriyle yapılması gerektiğini vurgularken; Birinci Dünya Savaşı'nda ki başarısızlıklardan bahsetmiş ve doğruları söylediğini vurgulamıştır. Ayrıca Büyük Taarruz'un başladığı ilk günler yazdığı yazılarında Ankara Hükümetini hedef alan ithamlarından vazgeçmiş, geçmişte yapılan siyasi hataları örnek göstererek, fikirlerini savunmaya devam etmiştir.

“ Tarihi şöyle bir açınız. Türklerin destan-ı şehameti sayfa sayfa tevali eyler. Safha safha mucizeler gösterir. Altı asrı evveli Asya ile Avrupa'nın bu hattı ittisâlinde koskoca bir devlet ve saltanat vücuda getirerek, en müte'assıb bir Hristiyanlıkalemine karşı dini mübeyyin-i İslamın bu topraklarda hâkimiyetini tesis ve teyid eyleyen Türk oldu. O zamandan beri ise bir müdet Avrupa'nın ekseriyetiyle sonrada Moskof gibi bir bela-ı muazzamın asırlarca merdanei hattı bazen yüz yüze karşı bir olmak üzere çarpıştı. Kısmen azaldı. Kırıldı. Fakat şanını şevketini daima muhafaza eyledi. Hakimiyeti istiklalini idame kıldı.

Türk'ün bütün bu mazhariyetleri, sarf-ı şehâmeti ferâret sayesinde. Çektikleri acıları felaketleri zararları zaiyatı ise re's idaresindekilerin siyasetsizliklerinden dirayetsizliklerinden hâsılı her türlü siyasetlerindedir.

Son zamanlarda yani gerek Harb-i Umumî'de ve gerek ondan sonra bu hakikati bütün şaşâsıyla birkaç kere daha nazarlara tecelli eyledi. Hala şimdi ciddiyetini hududiyetini bilmeyerek ta Anadolu'nun köylerine kadar ilerlemek gibi bir küstahlığa kalkışan Yunanistan'a indirildiğini apansız bir şevk ile gördüğümüz darbe-i tedib o tarihi şehâmette kanlı bir bayrak teşkil eyler.

⁵⁵⁸Vaziyet-i Askeriyyeye Nazır”, *Peyam-ı Sabah* ,6 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁵⁵⁹“Vaziyet Yunanlar İçin Ümitsizdir”, *Peyam-ı Sabah*, 6 Eylül 1338 (1922), s.2.

Biz hiçbir zaman karaya kara, beyaza beyaz demekten çekinmedik. İctihaden bize samimi muhalif olanlarında haklarını teslim eyeriz. Ta İzmir'den Eskişehir'e kadar ilerlemesine sebebiyet verildikten sonra Yunanın o muazzez Türk yurtlarında böyle aylarca hatta senelerce bırakılmasına kızıyor. Kan ağlıyorduk. Bu hak yerini bulmaya başladı. İrkını milletini seven her Türk gibi candan ve imandan seviniyoruz. Fakat bu hissiyat-ı müserres bilhassa on beş senedir mukadderatımıza keyf-i maişet tasarruf edenlere karşı bahs eylediğimiz bir içtihadî siyasiye bize oturtturamaz. Hatta ihmâl ettiğimiz ama bu sefer o içtihadımızda yanılmışız. Dünyanın inkılabına yakından âgâh olmadığımız için devletlerin garb ve şarkta vaziyet-i siyasiye vesairelerindeki tahavvülü göremez imişiz.

Cihanın ne büyük dahileri böyle içtihad hataları ettiler... Almanya'nın Avusturya'nın hatta Rusya'nın başına gelenler bütün bu çeşit hatlardan münbes değil midir? Daima arzı istedik mi ki her muhiti cezayı ameline derecesine göre er geç görür her fert hasıl ifalinden mesuldür. Biz şimdiye kadar iddia ettik ve yine ediyoruz ki dava-ı millimiz kılıçla kuvvetle fasıl olunamaz. Çünkü şeraiti sulhiyemizi Yunanistan ile değil fakat düveli muazzama ile tayin eylemek mecburiyetindeyiz. Zamanı gelince daha ziyade izah edebileceğiz. Bu düsturu evvelki gün baş makalemize şöyle hülâsa eyledikti.

... Harbi-i Umumi esnasında kiminiz çelik etkisine sıkı sıkı sarıldınız. Suriye'ye gittiniz. Orada cellat yamaklığına varıncaya kadar bahsi birkaç bin lira kazanmak için irtikap etmedik rezalet bırakmadınız. Sattınız vicdanınızı. Ayak altına aldınız. Dar ağacına na-hak yere çektirdiniz. Masumların ruhu mağdurlarını bile ta'zib eylemekten haya etmediniz...Hariçte ve dahilde ağza alınmaktan utanılır hizmetleri gördüğünüz. Hepiniz öyle bir devri meşumda bu mülk ve milleti yabanlarla candan gönülden teşrik-i mesai eylediniz.

... fakat bütün hakikat-i hayatımızla muhakeme edeceğini on beş senedir bu devlet ve saltanatı bu hale getirenlere daima kuyruk sallamış, yardımcılık etmiş kâselîslerle bir menfaat hatta hayatı istihkâr ederek tefilen ilam onlara muhalefet eylemiş zamanenin galebelerine hakimlerine bile hakikati söylemekten hiçbir vakit çekinmemiş fedakarlıklarımız temyiz edebileceğini idrak eyleyemezler.”⁵⁶⁰

⁵⁶⁰Ali Kemal, “Cevabımız”, *Peyam-ı Sabah*, 6 Eylül 1338(1922), s.1.

İzmir'e süratle ilerleyen Türk ordusunun başarılarının yankıları Avrupa başkentlerinde de duyulmaya başlamış ve Hâkimiyet-i Milliye'de de yabancı kaynaklardan alınan bilgilere göre; İngiltere vatandaşlarının İzmir'den ayrılmaya hazırlandıkları bilgisine yer verilmiştir⁵⁶¹. Gazetenin ikinci sayfasında da “*Türkler Geliyor Nidası*” için de İzmir'de telaş başladığını ve İzmir'de ki Yunan subaylarının vapurlarla kaçtığı iddia edilmektedir⁵⁶². Ayrıca gazetenin ilk sayfasında, Yunan'ın iç siyasetiyle ilgili isimsiz bir başyazı yer almaktadır. Kral Kostantin'in taht ve tacının Türk tekmesi ile sallanmakta olduğu, Türk başarısı ile İngiliz siyasetinin başarısız olduğu vurgulanan yazının giriş kısmında; Muzaffer Türk ordusu için bir unvan düşünülmekte ve Çanakkale Zaferine gönderme de bulunularak, “*Taç Deviren*” unvanı verilmektedir⁵⁶³.

Peyam-ı Sabah, 7 Eylül 1922 tarihli nüshasında 3 Eylül 1922 gününün Yunanistan ve TBMM ordularının savaş durumu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Yunan ordusunun tamamen güçten düştüğü, Milli ordunun maddi manevi gücünün yerinde olduğu belirtilmiştir⁵⁶⁴.

Gazetenin başyazarı olan Ali Kemal, “*Muhalefetin Ruhi Nezihî*”, başlığı altında, İttihat ve Terakki'ye karşı olunduğunu, Anadolu'da ki Yunan hezimetinden dolayı muhalefetine candan sevindiğini dile getirmektedir⁵⁶⁵.

“Muhitimizde öyle sanılır ki muhalefetin ruhu garezle kin ile hasetle alevdedir. Her türlü mucib-i hayır- hâh saf hissiyattan mahrumdur. Çünkü muhalif demek İttihat ve Terakki'nin amansız insafsız haksız ve hakikatsiz bir hasımı demektir. Böyle olunca pek tabi değildir ki, bu ruhta bu mahiyette bir muhalefet-i vatandan milletten evvel ihtiraslarını düşünsün.

Fakat bu seviyeden daha yukarılara yükselebilenler için hususu ile siyasiyatta muhalif ne der ki bir şahsın ya bir kitle-i eşhasın, bir fırkanın bir idarenin bir hükümetin efkârını ifalini menfaati âmm için içtihadına muvaffık bulunmayarak, ...

⁵⁶¹“İngiliz Tebaası da İzmir'den Gidiyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁶²“İzmir'den Kaçmaya başlıyorlar”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül, 1338(1922),s.2.

⁵⁶³“Yunan Vaziyeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül, 1338(1922), s.1, M.Müjdecî, “agm.”,s.399.

⁵⁶⁴“Vaziyet-i Askeriyeye Nazır”, *Peyam-ı Sabah*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁶⁵Ali Kemal, “*Muhalefetin Ruhi Nezihî*”, *Peyam-ı Sabah*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

bazen yalnız takâyüd ile de iktifa etmeyerek meşru vasıtalarla icrayı tesirden men'e kadar varmak hülasa bu endişe ile sözünü geçirmeye, hükmünü infaz eylemeye yine öylece çalışmaktır.

Böyle bir cidal bazen ne derece keskin olursa olsun hiçbir zaman bir ferdi ruhen tezlil eyleyemez. Fikren zillate, fiilen haksızlığa sevk edemez. Bilakis samimi bir muhalif hak ve hakikat yolunda bir mücahit demektir. Çünkü doğru bildiğini cesurane söyleyen ve içtihadı için hin-i hacette fedakârlıklardan çekinmeyendir. İşte bu nokta-ı nazardandır ki hakiki ve samimi muhalefetin mevkiî bizde tayin edildiğinden yüksektir. Ruh ise nezihdir. Öyle ya mesela bir insan tasavvur ediniz. İster İttihat ve Terakki ister Kuva-yi Milliye olsun bir fırkanın hâkimenin harici ve dâhili siyasetlerde hatalarını görsün vicdanen ve irfanen muazzeb olur.

...

Muhalipler vaktiyle İttihat ve Terakkiye olduğu gibi şimdi de Kuvayı Milliye'ye karşı geliyor. Ve muhalefet ediyorlar. Şimdilik ahvali saireyi bir tarafa bırakıyoruz. Hususiyetle mütakereden sonra düveli muazzama ile aramızda tahaddüs eden ihtilafları kılıçla değil fakat siyasetle müsalemle fasıl etmek en doğru yol olduğunu idda ediyorlar. Bir kere bu yol muvaffakiyetle takip edilecek olursa Yunan bir hasmı kolaylıkla ortadan kalkacağını zan eyliyorlar. Öyle olmazsa hatta velev pek şanlı mücahedeler içinde olsun harb ve darb ile milliyemizin istihsal edilemeyeceğini söylüyorlar.

İnsan denilen mahlûk hatadan berî olamaz. Muhalifte insan olduğu için ihtimal ki bu kanaat-i vicdaniyesinde yanılır. Fakat bu mahzur vaki olsa da muhalefete nâkisa vermez. Bir muhalifin ruhunu nezihinden tecrid eyleyemez. Vicdanını karartmaz irfanını gidermez...

Mamañih bu niyazlar bu tazarrular kalpten sadır olduğu için muhalefetin fikrini içtihadını değiştiremez. Hissiyatı bir lahza bertaraf ederek aklına irfanına intiba edince va-esefa bir muhalif içinde olsa bile bizi gaye-i milliyemiz bu sebil cihad-ı isal edemez.

Bin kere bahs eylediğimiz bu davayı tekrar etmek istemeyiz. Fakat muhalefetin ruhen nezihatinden, Yunanın hezimetiyile inbisatından hiçbir sahibi vicdanın şüphe edemeyeceğini nazarı insafa arz eylemek isteriz."⁵⁶⁶

Büyük Taarruz'da Türk ordularının başarıları devam ederken, siyasi fikirlerinden asla vazgeçmeyen Ali Kemal, Ankara Hükümetini hedef alan ithamlarda bulunmadan kendi muhalif tutumunun sebebini anlatmaya çalışmıştır. Sonuna kadar da askeri başarıların mutlak bir barışı sağlamayacağını, önemli olanın siyasi başarının gerçekleştirilmesinin olduğunu dile getirmiştir.

7 Eylül 1338 (1922) tarihli Hâkimiyet-i Milliye, askeri başarının devam ettiği bilgisini vererek, *"Bütün milletle beraber kutlu bir iman ile son düşman neferinin Anadolu'dan çıkacağına kuvvetle intizar ediyoruz."*⁵⁶⁷cümleleriyle de Türk Taarruzunun başarıyla sonuçlanacağına olan inancı dile getirmiştir. Öte yandan 8 Eylül 1922 tarihli Peyam-ı Sabah da, İngiliz kaynaklarına atıfta bulunarak, Yunan Ordusunun hezimetini değerlendirmiştir. *"Londra 6 Eylül- Türk ordusu muzafferâne ileri hareketine devam etmekte ve fevkalade bir süratle İzmir'e doğru yürümektedir. Londra'ya vârid olan telgrafnameler Yunanlılar'ın kuvve-i maneviyesi kırılmış olduğunu gösteriyor. Yunanların yeni bir mukavemet gösterebilmeleri şüphelidir. Artık Yunanların Anadolu'yu tahliye edecekleri tabiidir."*⁵⁶⁸İngiltere ve Fransa'nın ortak fikri de Yunan ordusunun başarısız olduğu yönündedir⁵⁶⁹. Aynı zamanda gazetede Ankara'nın 5 Eylül tarihli resmi tebliğide yayınlanmıştır. Burada Türk kuvvetlerinin taarruz hareketinin başarıyla devam ettiği bilgisi verilmiştir⁵⁷⁰. Gazetenin ikinci sayfasında 5 ve 6 Eylül tarihli Yunan resmi tebliği de yayınlanırken, Türk kuvvetlerinin Salihli'ye doğru ilerlediği ve Yunan Ordusunun geri çekilme hareketinin devam ettiği bilgisi verilmektedir⁵⁷¹.

Peyam-ı Sabah, hem Anadolu hem de Yunan tebliğlerine dayanarak Yunan ordusunun Güney gurubunun Salihli-Gördes-Balıkesir hattında tutunabileceği hatta

⁵⁶⁶Ali Kemal, "Muhalefetin Ruhi Nezihî", *Peyam-ı Sabah*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁶⁷"Vaziyet-i Harbiye", Hâkimiyet-i Milliye, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁶⁸"Ordumuz Süratle İzmir'e Yürüyor" *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁶⁹"Yunanlılar Anadolu'yu Kaybettiler" *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁷⁰"5 Tarihli Resmi Tebliğ", *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁷¹"Yunan Resmi Tebliğleri", *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338(1922), s.2.

zaman kazanmak için barış tekliflerinde bulunulmuş olabileceğini, fakat Milli ordu kumandanlığının buna fırsat vereceğinin şüpheli olduğu yorumunda bulunmuştur⁵⁷².

Gazete Büyük Taarruz ile ilgili bu haberleri verirken, başyazarı olan Ali Kemal ise; 26 Ağustos'ta yazdığı “*Düşmandan Düşmana*” adlı yazısından dolayı Ankara İstiklal Mahkemesince idama mahkûm edilmiş⁵⁷³, yazar bu karara karşı “*Hüccet-i Mahkûmiyetimiz*”⁵⁷⁴ adlı yazısını kaleme almış, 26 Ağustos 1922 tarihli yazısına atıfta bulunarak düşüncelerini savunmaya devam etmiştir.

“Ankara’daki istiklal mahkemelerinin iki hâkim-i adli bir makalemizin birkaç satırına istinaden bizi yazı yazmaktan ve insanlıktan feragata mahkum edenler ve bu hüküm (İleri)’den (Vakit)’e kadar örneklerinin lahana yapraklarının vesatât kine cüyâneleriyle dün tarafımıza tebliğ buyururlar.

Silivri naibi şerif haini mührü müebbedimi basarım. Seni mahkeme kapısına asarım. Tarz-ı marufunda bir icaz ve aciz ile yazdığı için o iki satırlık bahs-i mahkumiyetimizi hayretlerle okuduk.

Bu mahkeme efkârı umumiyeye istinaf etmeden evvel cinayetimizin mevzuunu şu sütunlarda arz etmek ve yalnız bize değil bütün muhalefetin alel itlak doğru düşünenlerin halden atiyi görebilmeleri içtihad-ı vicdanilerine taalluk eden bu davayı bir nebze teşrih eylemek isteriz.

Fil-hakika 26 Ağustos 1922 tarihli Peyamı Sabah baş makalesinde bu devletin ve milletin necat ve selametinden bahs ederken bil-münasebe şu mütalaayı serd eyledikti.

Devletler şimdiye kadar olduğu gibi daha birkaç kere bu şark işi için içtimamlar tertib edebilirler müzakerelere ve mübaheselere girişebilirler. Fakat hizib-i meşûmdan gerek eşhas, gerek asar itibariyle hiçbir fark olmayan Ankara başımızda oldukça bu keşmekeşlerden bu mülk için bir hayır doğarsa bil-farz İzmir ve Edirne kurtulursa üç

⁵⁷²“Vaziyeti Askeriyeye Bir Nazır”, *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338(1922), s.2.

⁵⁷³B. Çukurova, agm., s.369.

⁵⁷⁴ Yazının orijinali için bakınız, EK-11.

buçuk senedir husuleye sığmayan fedakarlıklarımızın acılarımızın bir akıbet-i haseneye hizmet ettiği tahakkuk eylerse biz Türk olmak itibariyle seviniriz. Sevincimizden çıldırırız fakat aklen ve irfanen bu merteye yanıldığımız için yalnız kalemimizi kırmak değil insanlığımızdan bile istifa eyleyiz.

İşte bir harfîni bile mazmunu asla efsar etmek istemediğimizi bu gün bile göstermek için biz o makalemizin (?) ruhunu böyle aynen şu sütunlara derç eyledik bu tekerrürden dolayı karilerimizin af ve safhını temenni eyleyiz.

Acaba istiklal mahkemesinin o adil reisleri Yunan ordusunu neden bu bahse kattılar. Biz ne o orduyu ne o düşmanı bu mübehhiste kâle almadık...

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. Deriz bizde bu acı hakikatleri böyle bi-perva best ettiğimiz için ihtimaldir. Güna gün tevbihlere hatta telminlere maruz kalabiliriz. Fakat ne beis var? Ne için muhitimizin bir cemm-i gafiri bu içtihadımıza iştirak etmiyoruz. Ne derece şanlı ne kadar anlî olursa olsun, Türklerin destan-ı şehameti ulu nedane muharebeleri zaferleri hiçbir zaman siyaseten ikbaline hizmet edemedi. Ve edemezdi. Çünkü araya harb afeti girdi mi, mesele-i şarkiye alevlenir. Alevlenir. Fakat efsun evvel emirde bizi yakar böyle her muharebe neticesinde devletlerce güna gün sebeplerle saikalarla aleyhimize derece derece fasıl olunur.

Tarihi siyasette uzun uzadıya bahs edilen vukuat ile zaman zaman daima teyid eyleyen bu düsturları hepimiz sürat ve aynı sühuletle idrak edemeyiz. Bilenler ile bilmeyenler müsavimidirler? Biz nasıl bir istiklal mahkemesine hakim olamazsak öyle bir vazifeyi ifa edemezsek, o muhabir-i muhteşemlerimizde Devlet-i Osmaniye ve Avrupa ne der bu devlete nasıl bir idare nasıl bir hükümet Nasıl bir siyaset lazımdır. İhata eyleyemezler... ”⁵⁷⁵

Ali Kemal Bey, Yunan Ordularının yenilgisine rağmen, askeri başarının siyasi başarı getirmeyeceği fikrindeki ısrarını sürdürmekte ve 26 Ağustos 1922 tarihli makalesini tespitlerinin doğruluğunu savunmaktadır. Yazarın, herhangi bir barış müzakereleri görüşülmeden ya da barış antlaşması imzalanmadan siyasi başarı elde

⁵⁷⁵Ali Kemal, “Hüccet-i Mahkûmiyetimiz”, *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338 (1922), s.1.

edilemeyeceği kanısında olması Milli Mücadele'nin askeri anlamda başarıyla sonuçlanmasına rağmen, masa başında kaybedileceğine dair kanaatini bir daha ortaya koymaktadır. Ayrıca, *Evet Yunan orduları imha edildi. Yunanistan cezâyı sezâsını buldu. Perişan oldu. Lakin böyle olmakla bu devletimiz o makalemizde tesbit eylediğimiz için vecihle kurtuldu mu sulh şartlarını dilediğimiz gibi düvel-i muazzama kabul ettirdik mi?*⁵⁷⁶sözleriyle makalesini sonlandırmış askeri zaferi görmezden gelerek henüz Büyük Taarruz sonuçlanmadan aceleci bir üslup ile olumlu bir sonuç elde edilmediğini vurgulamaktadır.

Sakarya'ya kadar Anadolu'nun içerisine giren Yunanlılar, I. ve II. İnönü yenilgisinden sonra İnönü ile Bursa arasındaki bölgeyi, Kütahya ve Eskişehir Savaşında Altıntaş, Kütahya bölgesini, Sakarya yenilgisinden sonra Eskişehir- Afyon hattına dönerken bu bölgeleri harabeye çevirmişler ve halkı katl etmişlerdir⁵⁷⁷.

Büyük Taarruzda ise Afyon'dan İzmir'e ve Eskişehir'den Mudanya, Bandırma'ya kadar ayak bastıkları köy ve kasabaları yağmalamış ve yakmışlardır. Eskişehir, Karacabey, Bandırma, Karamürsel, Yalova, Uşak, Alaşehir, Takmak, Salihli, Ahmetli, Turgutlu, Kasaba, Manisa, Urla neredeyse tamamen yakılmış ateşe verilen Afyon ve Bursa ise Türk kuvvetleri tarafından kurtarılmıştır. Halkın hayvanı, araç gereci, mahsulü Yunan askeri tarafından gasp edilmiştir⁵⁷⁸. Amerikan'ın İzmir konsolosu Horton Yunanlıların yaptığı bu yıkım karşısında ülkesinin Dışişleri Bakanlığına şu telgrafı çekmiştir: *“Yunan kuvvetlerinin tükenmiş ve moralinin zayıflamış olması dolayısıyla askeri durum son derece vahim görünüyor. Yunan kuvvetleri Uşak, Kütahya ve Aydın'dan çekilmişlerdir. Çekilirken de bu şehirleri yakmışlardır. Yakında burayı (İzmir) da terk edecekler ve ayrılırken de şehri yakacaklar. Morali çökmüş olan Yunan ordusu İzmir'e ulaşacak olursa şehrin yakılacağı söylentileri çok yaygındır”*⁵⁷⁹. Buradan da anlaşılacağı gibi belki de Yunanlılar cephede savaşmaktan daha çok yerel halka maddi ve manevi zulüm yapmıştır.

⁵⁷⁶Ali Kemal, “Hüccet-i Mahkûmiyetimiz”, *Peyam-ı Sabah*, 8 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁷⁷Cevdet Kerim İncedayı, *İstiklal Harbi Garp Cephesi*, İstanbul 2007, s.249.

⁵⁷⁸C. İncedayı, *age.*, s.250.

⁵⁷⁹N. Köstüklü, *agm.*, s.393.

Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları tahribatlar basına da yansımıştır. Yunan dehşetini ortaya koyan haberlere göre, Eskişehir'in birçok köyünün ve mahallesinin yandığı sivil halktan 30 şehit ve 100 yaralı olduğu bilgisi verilirken; fabrikaların yandığı, Osmanlı Bankası'nın kurtarılamadığı ve 20 milyon lira zararın olduğu ayrıca Fransız ve Alman mekteplerinin de yandığı haberi okuyuculara duyurulmuştur⁵⁸⁰. Bununla beraber “ *Yunanlılar ordularını mağlubiyet ricati ihtilaf etmekle beraber güya bu ricatin düşman taziki olmaksızın devam ettiği...*”⁵⁸¹ sözleriyle Yunanlılar geri çekilme nedenini Türk taarruzu olmadığını söyleyerek Türk Ordusunun ezici üstünlüğünü ve zaferini kamuoyundan gizlemeye, kendi başarısızlıklarını gizlemeye çalıştığını ortaya koymuştur.

Yunanistan'ın kayıplarıyla ilgili verilen bir habere göre; “*Birlik telsizi 5 Eylül tarihli tebliğ bildiriyor: Ankara'nın tebliğ-i resmîyesine göre Yunanlılar bütün cihette ricat etmiştir. Türkler Muzafferen ilerliyor. Eskişehir civarında bulunan (200)yayan top terk etmeye mecbur edilmiştir. Yunanların bu muharebedeki zaiyatı (12000) kişi tahmin edilmektedir.*”⁵⁸²

Yunan ordusu Anadolu topraklarını boşaltırken Türk ordusu emin adımlarla İzmir ve Bursa'ya doğru ilerlemektedir. Türk ordusu 7-8 Eylül Manisa ve Menemen⁵⁸³ girmiştir.

Hâkimiyet-i Milliye'nin 8 Eylül 1922 tarihli nüshasında Bursa'nın tarihi önemini anlatan ve Yunanların Anadolu üzerinde yaptığı tahribatı ve zulümleri ele alan yazının sonunda (ح.ص) harfleri yer almaktadır⁵⁸⁴ bu yazının Hâkimiyet-i Milliye'ye yazılarıyla katkı sağlayan Hamdullah Suphiye ait olma ihtimali yüksektir.

İstanbul: 6 (AA) Amerikan telsizi 5 Eylül tarihli Londra'dan bildiriliyor: “*Londra efkârı umumiyesi Türklerin müteaddit hücumları karşısında Yunanlıların maruz kaldıkları müşkilâta binaen yakında Yunan ordusunun işgal eylediği bütün*

⁵⁸⁰“Eskişehir'de Yunan Kundakçılığı ve Dehşeti”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁸¹“Yunanlıların Gülünç Tevilatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁸²“Yunanlıların Top ve Askeri Zaiyatı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁸³N. Köstüklü, agm., s.394.

⁵⁸⁴“Bursa'ya Doğru”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338(1922), s.1.

havaliyi tahliye edecektir kanaatinde".⁵⁸⁵ Anadolu Ajansının verdiği bilgiye göre, Londra kamuoyunda, Yunanlıların Anadolu'daki işgal ettikleri bölgeleri boşaltacağı kanaati kesinleşmektedir. Türk Ordusunun başarısından dolayı sevinç ve tebrik haberleri yer almaktadır. Hindistan⁵⁸⁶ ve Kazım Karabekir Paşa'nın⁵⁸⁷ tebrik telgraflarına yer verilirken, İstanbul'da sevinç gösterilerinin fener alaylarının yapıldığı ve TBMM'nin İstanbul'da ki temsilcisine birçok tebrik telgrafının geldiği haberi okuyuculara aktarılmıştır⁵⁸⁸. Ayrıca gazetede bir habere göre; bayrağı Bursa ve İzmir'e ilk götürenlere 500lira verileceği duyurulmuştur⁵⁸⁹.

Yunanlıların Anadolu topraklarını boşaltacağı fikri yaygınlaşırken, Peyam-ı Sabah'ın başyazarı Ali Kemal, Türk ordusunun başarısını "Türk'ün bayramı" olarak nitelendirirken, "şuan bir devre-i intizardayız" diyerek Ankara siyasetinin mi yoksa muhalifin siyasetinin mi doğru olduğunu göreceğiz diyen yazar fikirlerinden vaz geçmemektedir.

"Yunan gibi mazmûn-merdûd hususa azılı bir hasımın böyle çâkerinden mağlubiyeti alel-itlak her Türk'ü hatta her Müslümanı diyebiliriz. Sevindirdi. Çünkü Yunanlılar Anadolu'ya bu hainane tevavüzü Türk topraklarını istilayı Türklüğe ve Müslümanlığa karşı ırki ve dini bir husumet şekline soktular..."

... muhaliflerin ta 15 seneden beri bu memleketi öyle keyfi (maişa) kahrane idare edenlere karşı serd eyledikleri tenkidler itirazlar malumdur. Herhangi bir markada herhangi bir düşmana karşı olursa olsun onların delalet eyledikleri en şanlı Türk zaferleri onları ne çürütür. Hatta nede zayıflatabilir. Bu hakikat böyle heyecan demlerinde bir lahza husufe uğrar gibi görünür. Ama çok geçmeden yine meydana çıkar.

Eskişehir'den İzmir'e kadar ve muazzez Türk yurtlarından Yunanı sürmek çıkarmak hatta denize dökmek Kuvayı Milliye için en büyük bir vazife adeta bir farize-i mukaddese idi. Biz daima feryatlarımızla bu farizenin ifasını talep ediyorduk. Şimdi o muradımız hâsıl oldu. Seviniriz fakat bu sevinç bizi ne içtihadi siyasiyemizden

⁵⁸⁵"Yunanlılar ve Londra Efkarı Umumiyesi", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁸⁶"Hint Hilafet Komitesinin Zaferimizi Tebriki" *Hâkimiyet-i Milliye* 8 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁸⁷"Tebrik Telgrafi" *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338(1922), s.2.

⁵⁸⁸"İstanbul'un Tebrikleri", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338(1922), s.2.

⁵⁸⁹"Hilali, Bursa ve İzmir'e İlk Götürenler", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338(1922), s.1.

vazgeçirir ne de devlet ve milletçe vaziyeti siyasiyemizin senelerden beri mutassıl irtikap edilen hataların tevalisinden tahassul eden vahametini düşünmekten feragat ettirir...

Şimdi bir devre-i intizardayız. Dedikleri gibi mesele-i şarkiye esasen bir garp meselesidir. Anadolu'nun hadise-i şehametleri muahede-i sulhiyemizin akddini tesrî eyleyebilir. Düve-li Muazzama'yı artık şarkta bu keşmekeşe bir hitama çekmeye mecbur kalabilir. Bu sulhün şartlarıdır ki senelerden beri takatsiz fedakârlıklara mukabil ne kazandığımızı ve ne kazanacağımızı tespit eyler. Ankara'nın siyaseti mi yoksa muhalefetin ki mi doğru imiş gösterir.

Hülasa nezih ve sahi bir muhalefetin takip ettiği en birinci gaye bu mülk ve mülkün necatıdır. Huzurudur. Refahdır. O gayeyi istihsal edenlere karşı muhaliflik kalmaz lakin öyle olmadan İttihat ve Terakkinin Harb-i Umumi esnasında bir iki kere daha küçük bir mikyasda yaptığı gibi Türkün muhtelif muârekelere bir derece tecelli eyleyen şehametini vesile ederek muhalefete bermu'tad buğuz eylemek fazla söylemek istemeyiz zorbaca bir harekettir.⁵⁹⁰

Gazetenin başyazarı fikri sabitken, Peyam-ı Sabah gazetesi, "Kuva-yı Milliye" yada "Milli Kuvvet" tabiri yerine, düzenli ordunun başarılarını "Kıtaatimiz, Ordumuz, Kahraman Ordumuz, "tabirlerini kullanarak Büyük Taarruzla ilgili haberleri yayımlamaya devam etmektedir.

Peyam-ı Sabah'ta; Türk ordusunun İzmir'e girdiği haberini, İstanbul'da bulunan ve İzmir eşrafından bir kişiye dayanarak vermiştir. "...ordumuzun pişdar-ı süvarî kıtaati dün gece İzmir'e dahil olmuşlar ve ahali-i müselleme tarafından hareketli tezahürat ile karşılaşmışlardır. Şehre giren kıtaatimiz asayışı beldenin derhal temin eylemişlerdir."⁵⁹¹ Denirken, İzmir'de bulunan Yunan Komiserliği memurlarının da Atina'ya döndüğü okuyuculara aktarılmaktadır.⁵⁹²

Türk ordusu, Milli Mücadele'yi başarıyla sonlandırmak için emin adımlarla ilerlerken, Yunanlılar barış çareleri aramaktaydı. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, Tan ve

⁵⁹⁰Ali Kemal, "Türkün Bayramı", *Peyam-ı Sabah*, 9 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁵⁹¹"Ordumuzun Pişdar Kıtaati Sevgili İzmir'imize Dahil Oldular", *Peyam-ı Sabah*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁹²"İzmir'den Yunan Memurları Gittiler", *Peyam-ı Sabah*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

Deba gazetelerine dayanarak Yunanlılar'ın mütareke için Türkiye Başkumandanlığına müracaat ettikleri bilgisini paylaşmaktadır⁵⁹³. Gazete, Türk askerlerinin başarısından dolayı yaşanan sevinç haberlerine de yer verirken, “...o dereceki seyyar esnafın küfelerinde bile bayraklar dalgalanıyor.”⁵⁹⁴İstanbul halkının sevincini anlatan bu haberin yanında Ankara'da halkın, sevinç içinde mitingler düzenlediği, 8 Eylül gününün sabah namazından itibaren camilerde tekbirler getirildiği, selalar verildiği hatimlerin indirildiği halktan her kesimden insanın beraber saf tutarak, Cuma namazı kılındığı haberi okuyuculara duyurulmuştur⁵⁹⁵. Gazetenin ikinci sayfasında son dakika haberi olarak da 6⁵⁹⁶ ve 7⁵⁹⁷ Eylül Tarihli resmi tebliğiler yer almaktadır.

En nihayetinde Türk Orduları 9 Eylül öğleden önce İzmir'e girmiştir⁵⁹⁸.26Ağustos'ta başlayan 9 Eylül'de düşmanı denize döken Türk zaferinde insan aklının alamayacağı gelişmeler söz konusudur. Türk ordusu, takip hareketına geçtiği zaman İzmir'e 300 km mesafe bulunmaktaydı. Günde ortalama 30 kilometre yol alınarak bu mesafe aynı zamanda Yunan ordusu ile savaşarak, 10 günde tamamlanmıştır⁵⁹⁹.

15 Mayıs 1919' da İzmir'in işgali, Milli Mücadele'nin oluşumunu ve halkın direniş eylemlerine geçmesini büyük ölçüde etkili olmuştur. Yunan işgaline tahammül edemeyen Türk halkının başlattığı Milli Mücadele yine bu noktada İzmir'in kurtarılmasıyla başarıya ulaşmıştır.

10 Eylül 1922 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi büyük sevinç içinde “Süvarilerlerimiz Cumartesi Günü öğleden evvel 10.30'da İzmir'e Girmiştir. İzmirliiler Bu suretle Yunan Kâbusundan Müebbed Kurtuldular” Manşeti ile okuyuculara duyurmuştur. İzmir'e ilk giren Mürsel Paşa, Fransız zırhlısının telsiziyle Başkomutan

⁵⁹³“Tan ve Deba Gazetelerinin Mütalaları” *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁹⁴“İstanbul'da Zafer Şenliği”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁹⁵“Namazda Cemaatin Kübra İle Dua”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁵⁹⁶*Ordu sağ cenhada Bozöyük civarındaki Harekât-ı Taarruzün muvaffakiyetiyle neticelenmiş ve Bozöyük tarafımızdan işgal olunmuştur. Bursa istikametinde takibe devam olunmaktadır. Merkezde Simav istikametinde tard edilen düşman takip edilmektedir. Sol cenahda da Salihli'yi işgal eyledik ve Bolu'dan, Nazilli muntikasını düşmandan tathir eyleyerek bir miktar top ve cephane ele geçirdik. Düşmanın Menderes civarında köyleri kâmilten ihrak eylediği görülmüştür.*

⁵⁹⁷*Sağ cenahda Yenişehir kıt'atımız tarafından işgal olundu. Sol cenahda Ahmedli'yi işgal eden düşmanı Garba doğru tard eyledik. Düşman gerek Salihli'yi gerekse Salihli'ye civar olan kurâyı bil'-cümle ihrak eylemiştir.*

⁵⁹⁸N. Köstüklü, agm.,s.394.

⁵⁹⁹N. Köstüklü, agm.,s.394.

Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmek üzere, ordu telsizine çektiği telgraf aracılığıyla şehre girildiği haberini vermiştir⁶⁰⁰.

*“Muzaffer Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Muzaffer milli ordumuzun yılmaz süvarileri, bizler, düşmanın İzmir önündeki son mukavemetini kırarak, 9 Eylül 338, 10:30 da şehre dahil olduk. Halkın solgun gözyaşlarıyla derin hürmetlerini iblağ ile bahtiyarım.”*⁶⁰¹

İzmir’de bulunan Yunan komiseri ülkeyi terk ederken şehirde hükümsizlik yüzünden herhangi bir karışıklık çıkmaması için İtilaf kuvvetlerinden bahriye askerinin de şehre çıkarıldığı bilgisi verilmektedir⁶⁰².

7 Eylül tarihli resmi tebliğe dayanarak askeri durum değerlendirilmiş yapılmış ve ordunun başarılarına yeni başarılar ekleyeceği ve Bursa’nın da kurtulacağı ümit edilirken,⁶⁰³ 24 saattir Yunan hükümetinden bir haber alınamadığı ne Avrupa’ya ne de İstanbul’a bir haberin ulaşmadığı bilgisi verilmektedir⁶⁰⁴. Gazetenin ilk sayfasında kutlama merasimlerinin⁶⁰⁵ yapıldığı haberine yer verilmiş bu habere göre Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İstanbul sokaklarında halkın gözü önünde minaresiz Çan kuleli Ayasofya resimlerinin dolaştırıldığı, ancak şimdi 20 bin kişi ile mevlid okutulduğu ve bundan büyük gurur duyulduğu haberi yer almaktadır⁶⁰⁶. Aynı haberin hemen altında; İstanbul Anadolu Ajansından gelen bir bilgiye göre; Peyam-ı Sabah Yazarı Ali Kemal’in gazetesinden ayrılarak, yalnızca Peyam’ı çıkaracaktır bilgisi verilmektedir⁶⁰⁷.

Gazetenin ikinci sayfasında Türk ordusunun başarısının Avrupa gazetelerine yansımaya yer verilirken,⁶⁰⁸ Anadolu’nun her yerinde ki sevinç gösterileri de

⁶⁰⁰“Süvarilerimiz Cumartesi Günü öğleden evvel 10.30’da İzmir’e Girmiştir. İzmirli Bu suretle Yunan Kabusundan “Müebbed Kurtuldular”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶⁰¹“Süvarilerimiz Cumartesi Günü öğleden evvel 10.30’da İzmir’e Girmiştir. İzmirli Bu suretle Yunan Kâbusundan Müebbed Kurtuldular” *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶⁰²“İzmir’den Resmi Yunanlılık Def’i Oldu!”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶⁰³Vaziyet-i Harbiye: Bursa Civarında Yeni bir Zafere İntizar Ediyoruz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶⁰⁴“Atina’nın Bütün Dünya İle Münasebeti Kesildi”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶⁰⁵M. Müjdecî, age., s.400.

⁶⁰⁶“Ayasofya’da Mevlid”, “İstanbul Vatandaşlarımız Yunan Hasımının Kıymet Verdiği Muazzam Ma’bette Allah’a Ve Orduya Dua Ediyorlar.”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶⁰⁷“Mihran mı Ali Kemal mi? Daha Yunanlı?”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶⁰⁸“Zaferimiz Avrupa Devletleri ve Gazeteleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.2.

okuyuculara aktarılmıştır⁶⁰⁹. Son olarak 8 Eylül 1922 tarihli resmi tebliği'ne göre; Turgutlu ve Ödemişin Yunan kuvvetlerinden alındığı okuyuculara duyurulmuştur⁶¹⁰.

10Eylül 1922 tarihli Peyam-ı Sabah, İzmir'in kurtarıldığı haberini verirken Ali Kemal, bütün Türklerin gayelerinin bir olduğu; muhaliflerin kanaatlerinde yanıldıkları ve Avrupa ile barışın sağlanması için silahlara sarılanların haklı olduğunu söyleyen yazar, siyasi açıdan başarı sağlandığı takdirde muhalif tutumunu sona erdireceğini söyleyerek yazısını sonlandırmıştır.

“Muvaffik muhalif bütün Türklerin gayeleri bir idi. Yani bu devletin necatını temin etmek harb-i umumiden sonra tehlikeye düşen hak-ı hayatını, istiklalini düveli muazzamadan istihsal eylemek idi. Ancak şimdiye kadar bizi güne gün felaketlere uğratanların zıddına olarak muhaliflerin içtihadları bu maksudu sulh ile siyasetle elde etmekte bu memleketi harb ve darb ile yeniden maceralara düşürmemekti çünkü bu maceraların akıbeti defalarla tecrübe etmedik mi zarar yine zarar daima zarar idi.

İtiraf etmeliyiz ki Anadolu'nun son zaferleri kuvvetimize kılıcımıza dayanarak davayı milliyemiz hak-ı hayat ve istiklalimizi kazanmak içtihadının velev pek büyük fedakarlıklarla olsada o halen orada tahakkuk ettiğini gösterir gibidir. Öyle ya bu zaferler herhalde Yunan gibi hasım-ı ezelinin ilelebed belini kırdı. Bu şark galesinde ortadan kalkmasına badi oldu. Harb ve darb taraftarlarının bu noktayı nazardan isabeti itikadları inkar olunamaz. Ba-husus ki bu ilk mazhariyet aynı tarzda temâdi etmez...

Şimdi mesele odur ki acaba muhalifler o şanlı ve anlî muzafferiyetlerimize rağmen hala davayı milliyemizin satveten halledilemeyeceğine şerait-i sulhiyemizin böyle vasıtalarımızla muradımıza göre tayin ve tesbit olunamayacağına hala zahib değil midirler?

Öyle ise bir devre-i intizardayız demektir. Vukuat hayretengiz bir süratle dakikadan dakikaya şekilden şekle girmektedir. Lakin akıbet yaklaşmaktadır. Çok

⁶⁰⁹“Taşrada Tezahürat”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁶¹⁰İnegöl, Sındırığı, Bigadiç, Turgutlu ve Ödemiş'in Gaddar Düşmandan İstirdadı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1338 (1922), s.2.

geçmez hangi tarafın doğru düşünmüş, atiyi daha vazihen maziden görmüş olduğu temin eyler.

Marifeti siyaset, marifeti hükümet bu sıralarda yara ve ağıra karşı bu ihtilaf içtihadı hizb-i marufun mutadı olduğu vecihiyle çirkin bir şekle sokmamaktır. Bu devlet ve millet on beş senedir düçar olduğu zararların zaiyatın binde birini olsun henüz telafi etmedi. Demek muhaliflerin birden bire iflas-ı içtihadlarına hüküm etmek akla da irfana da vicdana da tevâfuk etmez. Onlara tevâfukeden mutedil olduğu derecede makul ve devri endişe bir siyasetle bu mesud zaferlerle ne suretle bir fayda istihsal edilebilir? Ati için maziden ve halden nasıl bir ders alınabilir? O yüksek hedefleri tespit ve temin eyleyebilmektir. İnsan mani ne kadar kodamanlık dedikleri gibi geç nazar yani şaşı ve şaşkın olmalıdır ki. Cihanda en mukaddes ve muazzez emellerinin tahassul eylediğini görsün de bazı hasis ve ihtiraskâr endişelerle bu saadetini idrak etmesin.

Yunanın İzmir'den denize dökülmesi, Edirne'nin istirdat olunması hâsılı bu devletin Harb-i Umumiden gördüğü bu feci ziyanların böyle kısmen olsun tamir edilmesi gibi bir saadeti hangi Türk takdir etmez. Hangi Türk her amelin fevkinde telâkki eylemez.

Muhalefet bu hakikatları teslim etmemek küçüklüğünü asla kabul etmez. Ancak mesele meşhudumuzdur. Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer bu mazhariyetler ve mazhariyetler esaslı ve sürekli olmak için bazı şartlar gerektir ki adadığımız ve dilediğimiz de onlardır.

Bu şartların biz halen ancak müsalemet cûyane siyasetle istihsal edilebileceğine kanmaz. Şayet Ankara ricali parlak bir surette azm ettikleri veçhine bu gayeyi kılıçla kuvvetle elde ederlerse bizi hem mebhud ve hem müntedar kılarlar. Hasse-i muhaliflerimizi ise kırar parça parça ederler. Şu kadar ki o şa'şa-bahş fakat hatar-nâk vadinin henüz ilk merhalesindeyiz. Şimdiden kararı katiyemizi veremezsek elbette mazuruz.⁶¹¹

⁶¹¹Ali Kemal, "Gayeler Bir İdi ve Birdir", *Peyamı Sabah*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "*Ordular İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*" emrini başarıyla gerçekleştiren Türk kuvvetleri, 9 Eylül'de İzmir'i Yunan kuvvetlerinden almıştır. Her iki gazetede İzmir'in kurtarıldığı haberini büyük bir sevinç ile okuyuculara aktarmıştır. Gazete de Ali Kemal'in yazısının hemen yanında İzmir'in Türk orduları tarafından kurtarıldığı haberi yer almaktadır.

Gazete 9 Eylül tarihli yayınındaki haberine atıfta bulunarak "*Dün karilerimize herkesten evvel tebşîr ettiğimiz İzmir'in mesud istirdadı artık resmen tahakkuk etti. Pişdar kuvvetlerimiz üç senedir Anadolu'dan mehcur bulunan bu güzel beldemizi tahlis ettiler. Şanlı hilali halkın samimi tezahüratları arasında Kadife Kalesine diktiler.*"⁶¹² İzmir'in kurtarıldığını okuyuculara aktarırken 6 ve 7 Eylül tarihli Anadolu tebliğlerini de yayınlamıştır.

Yunan kuvvetlerinin imhasını kanıtlayan ve Ankara hükümetinin istatistiklerine dayanılarak, "*Türkler Yunan ordusunun 500 top, 950 yük otomobili, 11 tayyare 2000 mitralyöz iğtinam etmiştir. Bundan maada Yunanlardan başkumandan General Trikopis'te dahil olduğu halde beş yüz zâbit 15 bin nefer esir alınmıştır.*"⁶¹³haberi okuyuculara aktarılmıştır.

Times gazetesinin haberine yer verilmiş bu habere göre, Yunanlıların Anadolu'da bir afete tutuldukları, Türkler'in büyük muzafferiyetler içinde gururla ilerlediği, Yunanistan'ın ise çok kötü bir vaziyette bulunduğu bilgisi aktarılırken, "*Anadolu'da ki Yunan inhilâli şunu ifade eder ki: Artık mağlup bir Türkiye ile değil muzaffer bir Türkiye ile sulh akd olunacaktır.*"⁶¹⁴cümlesi Milli Mücadele'nin başarısını Batı'da kabul edildiğini kanıtlar niteliktedir. Gazetenin ikinci sayfasında Türk kuvvetlerinin başarısının olumlu tesirlerine dair haberler yer almaktadır⁶¹⁵.

Peyam-ı Sabah Gazetesinin 11 Eylül 1922 tarihinde yayınlanan nüshasında başyazarı olan Ali Kemal'in yazısının yerinde gazete de, bir açıklama yer almaktadır.

⁶¹²"Güzel İzmir'imizin Dün Karilerimize Tebşîr ettiğimiz İstirdad-ı Mesudu Teyid Etti", *Peyam-ı Sabah*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1

⁶¹³"Yunan Şimal Gurubu da İmha Edildi", *Peyam-ı Sabah*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶¹⁴"Yunanlar Anadolu'da Bir Afete Tutuldular", *Peyam-ı Sabah*, 10 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶¹⁵"Yunanların hezimetinden sonra Avrupa Matbuatı", "Yunan Kralı Er Geç Tahtından Feragat Edecektir", "İzmir Zaferi Şenlikleri", *Peyam-ı Sabah*, 10 Eylül 1338 (1922), s.2.

Gazete, Peyam-ı gazetesi ile artık çalışmaya devam edemeyeceğini ve Sabah adı ile yayın hayatına devam edeceğini okuyucularına duyurmaktadır⁶¹⁶.

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere, Peyam-ı Sabah Gazetesi; Peyam Gazetesi aynı zamanda Ali Kemal Bey ile herhangi bir ilişkisinin kalmadığını, resmi işlemlerin ardından Sabah Gazetesi olarak yayınlanacağını okuyucularına duyururken, bu bilginin hemen altında Milli Mücadeleyi öven ve Türk kuvvetlerinin başarılarından dolayı yaşanan mutluluğu dile getiren isimsiz bir yazı yayınlanmıştır⁶¹⁷.

⁶¹⁶“Neşriyatımızı takip edenler bu basit tebeddülün delalet ettiği manayı takdir ederler. Memleketine hizmet etmekten, millete müfid olmaktan başka bir gaye, bir emel perverde etmeyen Sabah, yarım asırlık neşriyat-ı metevâlîyesini inkâr etmedikçe üç senedir. Peyam’ın takip etmekte olduğu mesleğe daha fazla iştirak edemezdi. Her türlü fırka hislerinden, her nevi telkinât-ı tarafsızlıktan daima uzak kalmış hadisat-ı cihanın bi- taraf bir muakisi ve amal-i milliyenin her bir müdafî-i olmayı kendisine şiar edinmiş olan Sabah, Peyamın neşriyatı istiklâl fikriyesini haleldâr etmediği müddetçe kendisi ile teşrik-i mesai etmekte bir yeis görmedi. Fakat son günlerde lehül hamd âmâl-i milliyenin tahakkuku İzmir gibi tarihi ve mukaddes bir beldemizin bütün Anadolumuzla birlikte halâskâr ordumuz tarafından levs-i adadan tathiri karşısında bir fırka gazetesi olan Peyam ile beraber çalışmakta devam edemez. Her zaman bi- taraf kalmış olan Sabahı, fırka mürevviç-i efkârı yapamazdık. Binaenaleyh mutasavver olup muameleyi resmiyesinede evvelce teşebbüs edilmiş olduğu vechle gazetemiz bu günden itibaren muhterem karilerimizin teveccüh ve rağbetine itimaden yarım asırdır takip ettiği bi- taraf hakikatperes mesleğine rücu etmektedir.

Muamele-i resmiyenin henüz kemal edilememesine mebni bil-zarure bugünde Peyam-ı Sabah unvanıyla intişar ediyoruz. Mamefih yukarıda da arz edildiği üzere Peyam ile hiçbir alakamız kalmamıştır. Muamelesinin ikmaline müteakip ber mütâd, Sabah nâmıyla intişar etmekte devam edeceğiz.”, “Bir İzah”, *Peyam-ı Sabah*, 11 Eylül 1338 (19922), s.1.

⁶¹⁷“... Türkler’in bu asil ve necip kavmin altı asırlık mazi-i şan ve şeref sönmeyeceğini söndürülemeyeceğini gösterdi. Türk’ün namusunu kurtardı. ... Türkler aleyhinde yapılmış olan propagandalara inzar insaf önünde bir sünger çekti Türk’ün azmi ananevi fedakârlığı hiçbir zaman ölmez bitmez olduğunu ispat etti.

Hemen hemen yoktan var edilen müdafaa-i milliyenin rükn-ü aslisi olan ordu ve bu orduyu sevk ve idare eden hamiyetli eller yüksek başlar Türk için ya ölüm ya namus desturundan başka hat-ı hareketini çizecek ve gösterecek bir kaide bir kanun olmamış olduğunu ve olmayacağını pekiyi anladılar. Ve hat-ı hareketlerini bu düstura tevfiğ ettiler. ... Nihayet Türk’ün azmini cesaretini bil-hassa şan ve haysiyeti namusu vatani uğrunda fedakârlığının cesaretini gösterdiler. Öz vatani istila eden akl ve husuleye sığmaz mezâlîm icrasından da çekinmeyen merdud düşmanı açık tabiriyle denize döken ordu, yalnız ecdadının mukaddes toraklarını temizlemek bunları kurtarmakla kalmadı. Ordunun en büyük zaferi şu son senelerde Türkiye’nin günden güne küstahlıklarını arttırmış olan düşmanlarına hissene niyetlerine halas amellerine rağmen tereddütlerden kurtulamayan dostlarına kavilen değil, fiilen siyasiyat ile değil dünyanın şahit olduğu hadisat ile şu milletin hak-ı hayatını hak-ı istiklalini ispat etmek oldu.

Üç seneden beri neler çektiğimizi neler gördüğümüzü dünürsek İstanbul’un bugünkü heyecan-ı sevk ve serverini mazur görmemiz lazım. İzmir diye ağlayan gözlerde inleyen kalplerde İzmir’in vatana avdetiyle mesirretler parlaması hoş ve hurûş hasil olması pek tabidir.

Ümitvar olalım ki Türkiye ve Türkler hakkındaki tahminlerinde aldanmış olduklarını sehif propagandalara iftiralara, sanılara, kapılara hakikati göremediklerini bu aldanmalar ve hakikati göremeyenler artık anlaşılar ve itiraf etsinler. Bir insana zorla benim dostum ol. Diyemez. Fakat insan ister ki en kavi dostu da hakikate karşı hatasını anlansın yani içtihadını inad derecesine vurdurmasın. Yine ümitvari olalım. Türk ordusunun zaferi bir takım siyasi hatalara hatme versin. Beşeriyet-i mütemedînânın hak ve insafa doğru rücuunda bir sebep teşkil etsin. İşte Anadolu zaferinden beklediğimiz kıymetdar ganaim bunlardır.”, “Terane-i Zafer - İchtihad ve İnad”, *Peyam-ı Sabah*, 11 Eylül 1338 (19922), s.1.

Bunların yanında Büyük Taarruz ile ilgili haberlere yer verilmiş, Büyük Taarruzun başlangıcından, 4 Eylül'e kadar ki sürede elde edilen ganimetlerin⁶¹⁸ bilgisi verilerek, Bursa'nın Türk kuvvetleri tarafından kurtarıldığı ve Anadolu'nun Yunan kuvvetlerinden tamamen kurtarıldığı bilgisini aldıklarını okuyuculara duyurmuştur⁶¹⁹.

Gazetenin ikinci sayfasında, Yunanlıların, İzmir'i işgal ettikleri gün yayınladıkları beyannameyi yayınlarak, "...Ey Türk sevin fakat o meşum günü unutma o zulmü af etme." cümleleriyle Milli duyguları harekete geçirecek cümleler ile Yunanların işgalinin haksızlığını ortaya koymaya çalışmıştır⁶²⁰. Bunların yanında halkın sevinç gösterilerini içeren haberlere de yer verilmiştir⁶²¹.

Büyük Taarruz'da Türk ordularının başarılarının netleşmesi basına da yansımış ve her iki gazete de başarıyla ilgili daha geniş daha net yorumlamalarda bulunduğu ve genel bir milli sevinç yaşanıldığı gözlenmektedir.

11 Eylül 1922 tarihli nüshasında Hâkimiyet-i Milliye; Türk milletinin haklı davasının başarısını şu ifadelerle dile getirmiştir:

"İzmir artık sahib-i meşru'nun elinde bahtiyar ve mes'ud yaşıyor.

335 senesi Mayısın 15. Perşembe günü İzmir'e Anadolu'nun can damarlarının birleştiği sevgili yurda Yunanlılar hiyanet ve mel'anetin bayrakdarı olarak bir bela gibi çıktılar. Bu bela haricde irili ufaklı arka arkaya dizilmiş bir sürü düşmanın, içerde o ana kadar başımızın üstünde taşıdığımız bir sürü hainin pişedârı, vastia-ı mel'aneti celladı ve karabelasıydı. Arkadakiler Türk yurdunu tutuşturmak, harab etmek Türk kitlesini ezmek, imha eylemek için her türlü vesâidi veriyorlardı. Ötekiler tutuşacak, harab olacak, ezilecek, imha edilecek yerleri, vücudları gösteriyor ve karayılanı ta kalbimize kadar sokmak vesâidini tedarik ediyorlardı.

Fakat bu mel'anet ve hiyanet mertebeleri, her ikiside çok gafildi. Biri Türk'ün ne olduğunu henüz anlamamıştı, diğeri ise öndeki ruhu millinin azametini anlayamayacak derecede alçaktı. İşte kâbus ile geçen bir gece ile şefk arasında Yunanlılar, İzmir'e kan

⁶¹⁸"Düşmandan Ganaimimiz Lâ-yu'addir", Paris 9 Eylül- Ankara'dan gelen haberlere nazaran 4 Eylül'e kadar Türkler 910 top 1200 yük otomobili, 200 otomobil, 5000 mitralyöz 350 vagon mühimmat 40 bin tüfek ve 20 bin esir almışlardır. Son harekâtı askeriyenin bidayetinde 200 bin kişi tahmin edilen Yunan Ordusu, mevcudunun nisfından fazlasını kayıp etmiştir.

⁶¹⁹"Yeşil Bursa'mız İle Mudanya'nın İstirdadı", *Peyam-ı Sabah*, 11 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶²⁰"Kara Bir Gün", *Peyam-ı Sabah*, 11 Eylül 1338(1922),s.2.

⁶²¹"Dünkü Tezahürat", "Ankara'da Muazzam Şenlikler", *Peyam-ı Sabah*, 11 Eylül 1338 (1922), s.2.

ve ateş ile girdiler. Fakat eğer bugünü göremeyecek derecede akıllarını kaybetmemiş olsalardı, daha o gün karşularına çıkan manzaradan ders alırlar ve İzmir'den başlayarak ta Sakarya kıyılarına kadar uzayan Yunan mezarlarını hazırlamaktan çekinirlerdi...

338 senesi Eylül'ün dokuzuncu Cumartesi günü, saat on buçukta, üç sene dört ay sonra İzmir rıhtımlarında Türk atlarının nallarlı, halâsı müjdesi verirken hiyanet ve mel'anet de kendi çirkin ve münfesihi enkazı arasında Anadolu'nun garb kapısından kendisini dışarı attı. Onun için kurtulan yalnız İzmir değildir. Türk tarihinin üç asırdır, bir türlü ikmal fırsatını bulamadığını bir eser-i muazzamdır ki İzmir zaferinden başlayarak, bizim temaşalığaisal edecektir.

Ve işte o zaman hiyanetten melânetten kurtulan Türklerin ruhunun aradığı saf muhiti, dimağın tahayyül eylediği yüksek vatani bulacaktır. İzmir'den sonra Bursa, İstanbul, Edirne ve bu üç kıymetli hedeftir ki bu eser-i muazzamı ikmal eyleyecek ve Türk vatanına ve Türk mefkuresine Türk galibesine şekli temini verecektir, ileri zaferle ileri, mel'anet ve hiyanet gününden kazanılincaya kadar ileri!...⁶²²

Ayrıca İzmir'in kurtuluş süreci ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır⁶²³. Ankara ve İstanbul'da ki halkın sevinç haberlerine de yer verilmiştir. “İzmir'in kurtuluşunu Ankara halkı kadın, erkek, ihtiyar, çocuk bir kitle halinde tecil etti tecliz etti ve dün ulvi manzara Türk'ün kudret-i ruhiyesini temaşâ etti...”⁶²⁴ “Halkımız bir kitle halinde Hürriyet Tepesine kadar gitmiş ve görülmemiş bir temayiş yapmıştır.”⁶²⁵

12 Eylül 1922 tarihli nüshasında Hâkimiyet-i Milliye; “Dün Şimal Cephemizde En Büyük Zaferi İstihsal Eyledik Yunanlar İçin Ancak Marmara Dalgaları Arasında Yer Vardır! Kahraman Türk Orduları Kendilerine Verilen İlk Hedef Her Yerde Akdeniz Sularına Erişmişlerdir. Artık Yeni Hedeflere Doğru İntizar Edelim” manşeti altında Büyük Taarruzla ilgili haberlerine yer vermiştir⁶²⁶. Bursa'nın kurtuluşunu büyük bir

⁶²²“Bugünkü Zafer Yalnız İzmir Zaferi Değil Milletimizin Üç Asırdan Beri Muhtaç Olduğu Bir Eseri Mu'azzamdır”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶²³“Vaziyet-i Harbiye: Ordumuzun Düşman Ordusundan Evvel İzmir'e Girdiğini Kabul Ediyoruz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338(1922), s.1.

⁶²⁴“Dünkü Tezahürat Tarihe Gemiş Bir Vak'adır”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338 (1922), s.2.

⁶²⁵“İstanbul Sevinç İçinde”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1338(1922), s.2.

⁶²⁶*Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1338(1922), s.1.

sevinçle duyurmuştur⁶²⁷. İstanbul'da 200 bin kişilik alay ile 4 gün şenliklerin yapıldığı⁶²⁸ okuyucular aktarılırken, Mustafa Kemal Paşa'nın ordulara gönderdiği tamime yer verilmiştir. “İlk verdiğim Akdeniz hedefine varmakta gösterdiğiniz gayret ve fedakârlığı hürmet ve takdir ile yâd ediyorum. İstihsal olunan bu büyük muzafferiyette âmil-î hakiki olan kıymetli arkadaşları kemâl-i samimiyetle teşekkür ve tebrikat ederim. Orduların bundan sonrada verilecek hedeflerin istihsalinde aynı tehâlük ve fedakâriyi göstereceği ber kemaldir.”⁶²⁹ Mustafa Kemal Paşa orduyu tebrik ederken, duyduğu güveni, bundan sonraki hedefleri de aynı arzu ve fedakârlıkla koşacaklarını belirtmiştir.

10 Eylül'de Bursa düşman işgalinden kurtarılmış, Marmara bölgesinde bulunan Kocaeli Grubu ile 1'inci Tümen, Mudanya'da bulunan 11'inci Yunan tümenine taarruz ederek, bu tümeni de esir almış ve kaçan birliklerde Bandırma yönünde takibe devam etmiştir. Erdek kasabasına ve Kapıdağ yarımadasına kadar çekilen Yunan birliklerine 18 Eylül 1922'de son darbe vurulmuş⁶³⁰ ve Anadolu'da esirler dışında tek bir Yunan askeri kalmamıştır. Harekât Trakya ve Çanakkale yönünde de devam etmekteydi⁶³¹. Bu harekâtın devam etmesindeki amaç; Misak-i Milli'nin gereği olarak Doğu Trakya'nın da, Yunan kuvvetlerinden arındırılarak Anadolu'ya bağlanması sağlamaktır⁶³².

Türk Ordusunun İzmir ve Bursa'yı geri almasından sonra Trakya'yı da Yunan Ordusundan geri almak için İngiliz işgali altında bulunan İstanbul ve Çanakkale yönünde ilerlemesi; o dönemde İngiltere'nin Başbakanı olan Lloyd George'u telaşlandırmış⁶³³, İngiliz Hükümeti 15 Eylül'de Boğazları askeri güç ile savunma kararı almış, ancak Fransa ve İtalya hükümetleri, Boğazlar'ın tarafsızlığının korunması için yalnızca diplomatik girişimlerde bulunabileceklerini bildirmişlerdir⁶³⁴. Müttefiklerinden ve dominyonlarından Boğazları askeri güç ile savunma kararına karşı olumsuz yanıt alan Lloyd George Türk karşıtlığı politikasında yalnız kalmıştır⁶³⁵.

⁶²⁷“Kadim Türk Payitahtına Kavuştuk!”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶²⁸“İstanbul Yerinden Oynadı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1338 (1922), s.1.

⁶²⁹Kahraman Başkumandanımız Karaman Ordularına Yeni Hedeflerin İstihsalindeki İ'timatını Bildiriyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1338(1922), s.1.

⁶³⁰N. Köstüklü, agm.,s.394.

⁶³¹Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Ankara 1990, s.79.

⁶³²Abidin Tüzel, *Türk İstiklal Harbi Türk İstiklal Harbinin Son Safhası (18 Eylül1922:1 Kasım 1923)*, Ankara 1969, c.II, 6 Kısım IV Kitap, s.27.

⁶³³M. Atatürk, *age.*, c.II, s.677.

⁶³⁴C. Küçük, agm. s.82.

⁶³⁵H. Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, s.161.

Fransız Genarali Pelle Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek, İstanbul'a girildiği takdirde Müslüman- Hıristiyan çatışmasının yaşanacağından endişe duyduklarını dile getirerek, Boğazları tarafsız bölge olarak belirlediklerini ve herhangi bir harekatta bulunmamalarını rica etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin tarafsız bir bölge tanımadıklarını Yunan işgalinden kurtulmak için her yola başvurulacağını belirtmiştir.⁶³⁶

21 Eylül 1922'de ilerlemeye devam edilmiş 22 Eylül'de 5'inci Süvari Kolordusu, Kemalpaşa(Nif) ve Manisa güzergâhları ile Akhisar civarındaki yeni bölgeye hareket etmiştir. Türk kuvvetlerinden 20'inci Süvari Alayının bir bölümü, 23 Eylül günü Çanakkale'nin 15 km. güneyinde bulunan Erenköy'ü işgal etmiştir. Bunun üzerine İngiltere, 24 Eylül sabah 06.00'ya kadar tarafsız bölgenin boşaltılmadığı takdirde askeri kuvvetle karşılık verileceğine dair notasını Çanakkale Mutasarrıfı aracılığı ile Süvari Tümen Komutanına bildirmiştir. Komutan, bu konuya cevap vermeye yetkili olmadığını bildirmiştir. Karşılıklı yazışmalar rağmen her iki tarafta sükûnetini korumuştur⁶³⁷. Mustafa Kemal Paşa'nın yürüttüğü politika sayesinde herhangi bir çatışma yaşanmadan⁶³⁸ barış görüşmeleri için karar alınmıştır.

İngiliz temsilcisi General Harington, Fransa temsilcisi General Şarpi, İtalya temsilcisi General Monbelli ve Türkiye Temsilcisi İsmet Paşa'nın katılımıyla 3 Ekim'de Mudanya Konferansı başlamış⁶³⁹ ve Milli Mücadele'nin askeri harekâtına son veren 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır⁶⁴⁰. Yunan Hükümeti temsilcilerinden General Mazarakis ile Miralay Sarıyanide Türkiye gelmişler fakat gemiden karaya çıkmamışlardır ve kendi görüşlerinin alınmadığı gerekçesiyle Mudanya Mütarekesini de imzalamamışlardır⁶⁴¹. Daha sonra Yunan Hükümeti devletlerin kararına uygun hareket etmek zorunda olduğunu bildirerek, mütarekeyi imzalamışlardır⁶⁴². Yunan Ordusu ile savaşılmış fakat mütareke İtilaf Devletleriyle yapılmıştır. Yunanlıların Anadolu hayallerinin arkasında İtilaf Devletlerinin etkisinin büyük olduğu görülmektedir.

⁶³⁶C. Küçük, agm. s.82.

⁶³⁷A. Tüzel, *Türk İstiklal Harbi Türk İstiklal Harbinin Son Safhası (18 Eylül1922:1 Kasım 1923)*, s.29.

⁶³⁸H. Eroğlu, "age.", s.161.

⁶³⁹ Kemal Zeki, Gencosman, *Atatürk Ansiklopedisi Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi*, İstanbul, c. IX, s.233.

⁶⁴⁰Suat İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, Ankara 1987, s.14.

⁶⁴¹K. Gencosman, "age.", s.233.

⁶⁴²F. Belen, *age.*, s.512.

Büyük Taarruz Savaş'ında Türk Ordusu 2318 şehit, 9360 yaralı, 101 esir ve 1697 kayıp vermiştir⁶⁴³. Yunan ordusunun kayıpları ile ilgili net bir bilgi bilinmemektedir. Yunan kaynaklarına göre; *Küçük Asya Ordusunun* mevcudu 218.000'dir⁶⁴⁴. Bu mevcuttan, tahminen 120.000-130.000 kişinin ölü, yaralı ve esir edildiği düşünülmektedir. Büyük Taarruzda Türk ordusunun zararı % 6.3, iken Yunan Ordusunun uğradığı zarar bunun on katı %65'tir⁶⁴⁵. Yunanların 50 bin askeri kaybının olduğu ve bunlardan 15 binin esir alındığı bilgisi⁶⁴⁶ verilirken Aynı tarihli Peyam-ı Sabah Gazetesinde verilen Yunan zayıatının esirlerle beraber 50 bin kişi olduğu⁶⁴⁷ bilgisi verilmektedir.

Milli Mücadele'yi başarıyla sonuçlandıran Büyük Taarruz esnasında, Yunan ordusundan ele geçirilen ve ihtiyaç fazlası olan 8.371 at, 8.430 öküz ve manda, 8.711 eşek, 14.340 koyun ve 440 deve halka dağıtılmıştır.⁶⁴⁸ Hâkimiyet-i Milliye de yer alan Anadolu Ajansı kaynaklı bir habere göre; Hindistan'ın Müslüman halkı tarafından gönderilen yardımın yüz bin lirası Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle, Felaketzede köylülere dağıtılmıştır⁶⁴⁹.

26 Ağustos 1922'de başlayan Türk Taarruzu; Yunan Ordusunun yenilgisi ve üç yıl süren Milli Mücadele'nin başarı ile sonuçlanmasını sağlamıştır. Türk ordusu, bugün kutladığımız 30 Ağustos Zafer Bayramını Türk Milletine armağan etmiştir.

Milli Mücadele 24 Temmuz 1923'de imzalanan⁶⁵⁰ günümüzde de güncelliğini koruyan Lozan Antlaşması ile başarıya ulaşmış ve bu antlaşma ile yeni kurulacak olan milli devletin temeli atılmıştır.

3.2.1. Peyam-ı Sabah'ın Kapatılması

Milli Mücadele karşıtı basın grubu içerisinde yer alan Peyam-ı Sabah Gazetesi, 11 Eylül 1922 tarihli nüshasında, "*Bir İzah*"⁶⁵¹ başlıklı haberiyle bir parti gazetesi olan

⁶⁴³N. Köstüklü, agm., s.395.

⁶⁴⁴K. Niş, *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos 18 Eylül)*, s. 245.

⁶⁴⁵İ. Görgülü, *age.*, s.53.

⁶⁴⁶"Yunan Zayıatı 50.000'dir", *Peyam-ı Sabah*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁶⁴⁷"Yunan Zayıatı", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1338(1922), s.1.

⁶⁴⁸T. Alpaslan, *age.*, s.199.

⁶⁴⁹"Felaketzede Köylülerimize Yüz Bin Lira", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1338(1922), s.1.

⁶⁵⁰S. İlhan, *age.*, s.14.

⁶⁵¹Bkz. 130.

Peyam ile hiçbir ilişkisinin kalmadığını okuyucularına duyururken kendisinin bağımsız bir şekilde haber yaptığını vurgulamıştır. Söz konusu Gazete 15 Eylül'den itibaren Sabah olarak yayınlanmaya başlamıştır.

Gazetenin, Ali Kemal Bey'in başyazarlıktan alındıktan sonra ki 12 Eylül 1922 tarihli nüshasında, “*Zafer-i Harb- Zafer-i Siyaset*” başlığı altında isimsiz bir başyazı yer almaktadır. Bu yazı, Ali Kemal Bey'in yazılarından farklıdır. Ali Kemal Bey'in yazılarından da anlaşılacağı üzere, askeri başarıları takdir etmekle birlikte bir fikri sâbitle siyasi başarının elde edilemeyeceğini ve güçlü devletler karşısında, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşacağına inanmamaktaydı. Ayrıca Ali Kemal Bey, yazılarında Ankara hükümetini, Türk halkını savaşa sürüklediğinden, barış için savaş yolunu tercih ederek işgallerin genişlettiği ve maddi manevi kayıplara sebep olmakla suçlayıp, eleştirmekte idi. “*Zafer-i Harb- Zafer-i Siyaset*” isimli yazı bu düşüncelerin tam tersini ifade etmektedir. Gazete, bu yazı ile Ali Kemal Bey'in fikirlerinden dolayı zarar görebileceği endişesini taşımaktadır, denilebilir.

“Takriben üç sene evvel İzmir'in işgali üzerine İstanbul'un Türk ve Müslüman ahalisi ne heyecanlara düşmüştü. Ne acılar duymuştu. Sultan Ahmet meydanında o zaman akdedilmiş olan büyük mitingde Türk'ün kan ağlayan kalbinden kopan rahşedar dudaklarından dökülen sözler işitenleri ağlatıyordu. Analar ağlıyor çocuklar mahzun boyunlarını bükmüş masum çehrelerini ikitmiş onlarda ağlıyordu...”

Tarihi harbin şimdiye kadar kaydettiği bir süratle medeni alemin hiçbir köşesinde mehafil-i kibar ve sefarette ümit ve intizar edilmeyen bir şekilde o beş gün içinde Yunan ordularını senelerce, aylarca takviye ettikleri her türlü âlât ve edevat-ı harbiye ile teçhiz ve tahkim eyledikleri üç büyük müdafaa hattından üç büyük muharebe ile def ve tard eden bil-hassa Türkler her şeyi yapabilirler. Fakat Yunan ordusunu Anadolu'dan harp ile çıkarmak, denize dökmek işte bunu yapamaz. Diyenleri Türk kılıcının lisanı belagatıyla tekzip eyleyen dilaverlerin kazandıkları bu büyük zaferi tes'id ederler...

Anadolu'da son harekatı idare eden eller ve başlar gurur ve rehavete düşmekten beyhude tefâhurlere sapmaktan tevki ettiler. Evvela rızayı bar-i istihsal ettiler. Ve sonra bu muazzezeyi göstermek kudretini buldular. Ve bu parlak zaferi kazandılar. Kemali sükûn ve sükut ile düşmana sızdırmadan hazırlandılar. Maharet-i askeriye ile rûyet-i siyasiyeyi mezc ettiler. Aylarca her vasıtaya müracaatla medeni cihandan insaf talep

ettiler. Hak ancak hak istediler. Kan dökmeden aba ettiler. İş harb ile olmazmış, siyasetle olurmuş siyasetin dünya kurulalı beri ne kadar vasıtası için olunmuş ise hepsine başvurular. Ah ne çare ki hiçbir hükümet-i mütemeddine kavanin-i muadeletini kuvve-i teyidiyesi olmadan tatbik edemeyeceği gibi herhangi iki milletin veya iki taraf olan milletlerin efkâr ve içtihadı tesâdüm eder de kanaiyat ile siyasiyat ile bir sureti tesviye bulunamazsa, yer yüzünde bu meseleyi hal edecek elyevm kuvvettir. Silahtır. Böyle olmasaydı harb ve cidal dünyadan kalkmış olurdu...’’⁶⁵²

Gazetede aynı doğrultuda yazılara yer vermeye devam etmiştir. Aynı tarihli Fahrünisa Fahrettin ismiyle “Zulüm ve Hak” başlıklı milli duyguları harekete geçiren ve Millet’in azmine güvenilen ifadeler yer almaktadır. Ayrıca İzmir’in kurtarılmasının siyasi başarıyı da getireceği belirtilmektedir.

“Zulmün topu var, güllesi var kalesi var halkında bükülmez kolu dönmez yüzü var...

Hakka karşı yüreğimiz ak bizim. Sevgimizle sevdiğimiz hak bizim, isteğimiz hakka ulaşmak bizim, Var mı korku? Çehremizde yok bizim..

Doğrandı mübarek vatanın bağı sebepsiz diye mütarekeden beri herkesin ağzında dolaşan terânelere davayı milliye esas olan İzmir’in istirdadı gibi müfid ve şiddetli bir sulhun imzası haberi cevap verirse meslek-i bedeniye de hasbel- içtihad ileri varanların dahi tarik-i itidale girecekleri azâde-i iştibâhdır...’’⁶⁵³

Gazetenin 13 Eylül ki nüshasında Abdullah Zühdü imzasıyla yayınlanan “Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer” isimli yazıda Bursa’nın kurtulmasından dolayı yaşanan sevinç dile getirilmiştir⁶⁵⁴.

Gazete, 15 Eylül 1922 tarihli nüshasında⁶⁵⁵ resmi işlemlerin tamamlanmış olduğu artık Sabah gazetesi olarak yayın hayatına devam edeceğini okuyucularına aktarmaktadır⁶⁵⁶. Aynı tarihli yayınında “Hamâset ve Siyaset” başlıklı isimsiz bir başyazı yer almaktadır. Bu yazıda, Türk ordusunun başarısı, Milli Mücadelenin haklılığı dile getirilmiştir. Yunan siyasetini eleştiren gazete, hiçbir zaman İtilaf Devletlerinin

⁶⁵² “Zafer-i Harb- Zafer-i Siyaset” *Peyam-ı Sabah*, 12 Eylül 1922. s.1.

⁶⁵³ Fahrünisa Fahrettin, “Zulüm ve Hak” *Peyam-ı Sabah*, 12 Eylül 1922. s.3.

⁶⁵⁴ Abdullah Zühdü, “Melekler Eyledi İnşa Felekte Tak-ı Zafer” *Peyam-ı Sabah*, 13 Eylül 1922. s.1.

⁶⁵⁵ Gazetenin orijinali için bakınız, EK-12.

⁶⁵⁶ “Muhterem Kar‘ilerimiz”, *Sabah*, 15 Eylül 1922. s.1.

Türkiye üzerinde yürüttüğü siyaseti eleştirmemiştir. “...Birkaç büyük Avrupa devletini Venizelos tilkisinin büyük yalan ve bin iftira ile iğfal etmesi üzerine İzmir’in temeyyüz ve aziz topraklarına basan efüzün çarıkları bütün cihan biliyor ki iki seneden beri mazhar-ı teşvik ve muavenet olmaktan hâli kalmadılar.”⁶⁵⁷Cümlelerinden anlaşılacağı üzerine Yunanların İtilaf Devletlerini kandırdığı görüşü aktarılmaktadır.

Gazete her ne kadar olumlu yönde haberler vermeye çalışsa da Milli Mücadele’nin kazanılmasının ardından, Milli Mücadele muhalifleri arasında bir panik havası oluşmuştur. Ekim ayının başlarında Sabah Gazetesinin sahibi Mihran Efendi Gazetesini kapatarak İsviçre’ye kaçmıştır⁶⁵⁸.

İttihat ve Terakki karşıtlığı ile bilenen Ali Kemal Bey, İttihat ve Terakkiyi siyasetten anlamayan “Zorbalar Ocağı” olarak nitelendirmiş ve Kuva-yı Milliye olarak ortaya çıktıklarını savunmuştur⁶⁵⁹. Mütareke döneminde Sabah Gazetesinde yazmış olduğu “Hakkı İstiklal ve Türkler” başlıklı yazısında “kendini iradeye iktisaden, ilmen, siyaseten ve medeniyeten muktedir olmayan bir kavmi; haydi git istediğini yap diye başıboş bırakmanın ne terakkiye ne insaniyete hizmet olamayacağını bilakis cihanda kargaşa ve zararları artırmanın yanı sıra icablarını idrak edememektedir.” Cümlelerini sarf etmesi Darülfünun öğrencilerinin tepkisine yol açmış ve “Artin Kemal” olarak anılmasına sebep olmuştur⁶⁶⁰.

TBMM hükümeti Ali Kemal Bey’in Ankara’ya sevkini istemiştir. Bunun üzerine İstanbul’dan kaçırılan Ali Kemal Bey⁶⁶¹, 5 Kasım 1922’de tutuklanmış, Ankara’ya götürülmek üzere İzmit’e gönderilen Ali Kemal Bey, burada halk tarafından linç edilmiş ve hayatını kaybetmiştir⁶⁶².

⁶⁵⁷“Hamaset ve Siyaset”, *Sabah*, 15Eylül 1922. s.1.

⁶⁵⁸B. Çukurova, agm., s.369.

⁶⁵⁹P. Tuna, *age.*, s.233.

⁶⁶⁰S. Tunç, *age.*, s.486.

⁶⁶¹İslam Ansiklopedisi, c.II, s.407.

⁶⁶²B. Çukurova, agm., s.369.

SONUÇ

Çalışmada basının kamuoyu oluşturmada ki etkisi dikkate alınarak, Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanıp, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan Büyük Taarruz, TBMM Hükümetinin yarı resmi organı olan Hâkimiyet-i Milliye ve Milli Mücadele karşıtı olarak bilenen Peyâm-ı Sabah Gazeteleri takip edilip değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti, ağır şartlar içeren Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak Birinci Dünya Savaş'ından yenik çıkmıştır. Önceleri Mütareke'nin ağır hükümleri anlaşılammıştır. Kamuoyunda, savaş sona erdiği için sessizlik hâkim olmuştur. İtilaf Devletleri tarafından Osmanlı Devleti; Mütareke hükümleri gereği askeri gücü kırılabarak, toprakları işgale açık bir hale getirilmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin hükümlerini dayanak gösteren İtilaf Devletleri, Yunanlılar ve Ermeniler, Osmanlı topraklarını işgale başlamışlardır. İlk işgaller karşısında halk sivil direniş örgütleri ve basın yoluyla tepkisini göstererek kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bölgesel direniş örgütleri oluşturularak, gazeteler yayımlayarak ve kongreler düzenleyerek işgallere tepki gösterilmiş ulusal ve uluslararası alanda işgallerin haksızlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak bu işgallerin geçici olmadığını anlaşılması ve Yunanların İzmir'i işgal etmesi üzerine söz konusu mücadeleler silahlı mücadelelere dönüşmüştür.

Birinci Dünya Savaşı sorumlusu olarak görülen İttihat ve Terakki yöneticilerinin (Enver, Talat ve Cemal Paşaların) ülkeyi terk etmeleri, İttihat ve Terakki muhalifliğini arttırmış ve savaş sırasında sansür uygulanan basında ki muhalif kanat, Milli Mücadele'yi İttihatçılık ile bağdaştırarak, Milli Mücadele karşıtı basın gurubu oluşmasına etki etmiştir. Söz konusu basın grubunun içerisinde olan gazetelerden en etkililerinden biri de *Peyâm-ı Sabah*'tır.

Mütareke döneminde ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtuluşu üzerinde farklı fikirler ortaya atılmış ve bu durum basına da yansımıştır.

Hâkimiyet-i Milliye ve *Peyâm-ı Sabah*, ilk aşamada temkinli davranarak Büyük Taarruzla ilgili net bilgiler vermekten kaçınmıştır. Resmi kaynaklı bilgilere ulaşıldıkça her iki gazete de daha net bilgiler vermeye başlamıştır. Büyük Taarruz'un, büyük bir gizlilik içerisinde yürütüldüğü her iki gazetenin savaş durumunu aktarış şekli ve zamanından anlaşılmaktadır. Özellikle *Peyâm-ı Sabah*, resmi tebliğleri neredeyse bir hafta geriden okuyuculara aktarmaktadır.

Hâkimiyet-i Milliye'de "Vaziyet-i Harbiye", *Peyâm-ı Sabah*'ta ise "Vaziyeti Askeriyeye Bir Nazar", başlığı altın Büyük Taarruzla ilgili haber ve gelişmeleri konu eden seri yazılar yayınlanmıştır. *Peyâm-ı Sabah*, daha çok başta Yunan olmak üzere yabancı haber kaynaklarını kullanarak Büyük Taarruz ile ilgili gelişmeleri okuyuculara duyurmaya çalışmıştır. Ayrıca *Hâkimiyet-i Milliye*, İngiliz ve Yunan siyasetini net bir üslup ile eleştirirken, *Peyâm-ı Sabah*, Büyük Taarruz başarıya ulaştıktan sonraki yazılarında Yunan siyasetini eleştirmeye başlamıştır. Örneğin, 15 Eylül 1922 tarihli nüshasında Sabah olarak yayınlanan gazete de yer alan "*Hamaset ve Siyaset*" isimli yazıda Yunan hükümeti eleştirilirken, İtilaf devletlerinin Venizelos tarafından kandırıldığı yorumu yapılmıştır.

İttihat ve Terakki karşıtı olarak bilinen Peyam-ı Sabah'ın başyazarı Ali Kemal Bey, Milli Mücadele'yi bir İttihat ve Terakki hareketi olarak tanımlamaktadır. Ali Kemal Bey son ana kadar da bu fikrinden vazgeçmemiştir. Büyük Taarruz'un başladığı günden itibaren Ankara Hükümetini eleştirmiştir. 26 Ağustos 1922 tarihli "*Düşmandan Düşmana*", 28 Ağustos 1922 tarihli "*Siyasette Mantık*"³⁰ Ağustos 1922 tarihli "*En Kestirme Ve En Doğru Yol*",³¹ Ağustos 1922 tarihli "*İçtihadımız*", isimli yazılarında doğrudan Ankara Hükümetini eleştirmiş askeri başarı kazanılsa bile siyasi başarının kazanılacağına inanmamıştır. İtilaf Devletlerini, gelişmiş ve güçlü olarak gören ve Büyük Taarruz sürecinde hiçbir zaman İngiliz hükümetini hedef almayan yazar, sonuç ne olursa olsun İtilaf kuvvetlerinin istediği doğrultuda bir barışın sağlanacağını sonuna kadar vurgulamıştır.

Büyük Taarruzda askeri zaferler elde edildikçe Ankara hükümetine direk olarak eleştirilerden kaçınan, Türk Ordusunun başarılarından dolayı sevindiğini dile getiren, ancak İzmir'in kurtarılacağına dair inancı olmayan yazar, bir ihtimal İzmir kurtarılsa dahi tam bağımsızlığın kazanılacağına inanmamış Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarını kabullenen bir profil çizmiştir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra işgale uğrayan Osmanlı toprakları tamamen işgal kuvvetlerinden kurtarılmasını sağlayarak, Milli Mücadele'yi başarıya ulaştıran Büyük Taarruz, yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyetini doğurmuştur. Büyük Taarruz süresince Hâkimiyet-i Milliye ve Peyam-ı Sabah savaş durumuyla ilgili edindikleri bilgileri özenli bir şekilde okuyucularına aktarmaya çalışmışlardır. Büyük Taarruz süresince Hâkimiyet-i Milliye'de yayınlanan makalelerde İngiliz ve Yunan Hükümetinin politikaları eleştirilmiş ve milli duyguları harekete geçiren yazılar yer almıştır. Bu süreçte Peyam-ı Sabah'ta yer alan makalelerde Ankara hükümeti

eleştirilmeye devam edilmiş, Büyük Taarruz başarıya ulaştıktan sonra Yunan Hükümeti eleştirilirken; İngiliz Hükümetine karşı eleştirel bir üslup görülmemektedir.

Türkiye'yi hiçe sayan Sevr Antlaşması'nın yerine Türkiye'ye, bugünde uluslararası alanda güvenliğimizi koruyan Lozan Antlaşmasını armağan eden Büyük Taarruz 'un Türkiye tarihinde önemli bir yere sahip olduğu şüphesizdir.

KAYNAKLAR

SÜRELİ YAYINLAR

TBMM Zabıtları

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 23 Temmuz 1337 (1921).Devre:1, Cilt:XI, 54' üncü itikat, 1, 2 ve 3' ncü Celse.

TBMM Gizli Celse Zabıtları,5 Ağustos 1337 (1921). Devre:1, Cilt II, 62'inci itikat, 1,2, Celse.

TBMM Gizli Celse Zabıtları 4 Mayıs 1338 (1922), Devre:1 Cilt III, 39'uncu itikat,2,3 Celse.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6 Mayıs 1338(1922), Devre:1 Cilt III, 40'ıncı itikat, 1'inci Celse.

TBMM Cabıt Ceridesi, 6 Mayıs 1338(1922), Devre:1, Cilt XIX, 40'ıncı içtima,1'inci Celse.

TBMM Zabıt Ceridesi, 8 Temmuz 1338 (1922), Devre:1, Cilt XXI, 77'inci İçtima, 1'inci Celse.

TBMM Zabıt Ceridesi 10 Temmuz 1338 (1922), Devre:1, Cilt XXI, 71' inci içtima, 1'inci Celse.

TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Temmuz 1338 (1922), Devre:1, Cilt XXI, 72'inci içtima, 1'inci Celse.

TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Temmuz 1338 (1922), Devre:1, Cilt XXI, 77'inci içtima, 1'inci Celse.

Gazeteler

Hâkimiyet-i Milliye

““Afyon” Zaferi Sevk-ül Ceyş, Sevk ve İdare Harekat-ı Müstakbelemiz Noktay-yı Nazarından Pek Ehemmiyetli Bir Muvaffakiyettir, Dün Bütün Gün Taarruzumuz Devam Etmiştir, Kahraman Askerlerimiz Afyon’da En Müstahkem Mevkii Bir Saatten Az Zaman Zarfında İskat Eylemişler ve Külliyetli Ganaim Elde Edilmiştir.” (29 Ağustos 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Afyon Halkı Secde Şüküründe”, (31 Ağustos 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Aldanmayacağız”, (4 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Ankara’nın Zafer Şenliği”,(3 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Atina Endişe İçinde”, (3 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*

“Atina’nın Bütün Dünya İle Münasebeti Kesildi”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Ayasofya’da Mevlid”, (10 Eylül 1338 (1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Baş Kumandan Mustafa Kemal Paşa’nın Hitapnameleri”, (3 Eylül 1338(1922),
Hâkimiyet-i Milliye.

“Bugünkü Zafer Yalnız İzmir Zaferi Değil Milletimizin Üç Asırdan Beri Muhtaç
Olduğu Bir Eser-i Mu‘azzamadır”,(11 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*

“Bursa’ya Doğru”, (8 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Büyük Neşe”, (1 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Çay Ziyafeti”, (20 Ağustos 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Dumlupınar Muhaberesinden Düşmandan Alınan Otomobillerin Adedi(100)’ü
Mütecavizdir!”, (31 Ağustos 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Dün Bütün Cephelerde ve Bilhassa Afyonkarahisar Mıntıkasında Muhaberat
Muvaffakiyetle Devam Etmiştir ” , (28 Ağustos 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Dün Sabahtan İtibaren Cephelerde Kahraman Ordumuz Cani Düşmanla Çarpışmağa
Başladı”, (27 Ağustos 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Dünlü Tezahürat Tarihe Geçmiş Bir Vak‘a dır”, (11 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Eskişehir ve Uşak Zalim Düşmanın Elinden Tahlis Edildi. Münhezim Düşmanı Ric‘at Etmek İstedığı Yerlerde de Aynı Âkıbet Beklemektedir. Ankara, Gündüzün Zafer Şenlikleri Gecenin Fener Alayları İçinde Meşalesiz Bir Server İzhar Etmiştir.”, (3 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Eskişehir’de Yunan Kundakçılığı ve Dehşeti”, (7 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Felaketzede Köylülerimize Yüz Bin Lira”, (8 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Gazi Baş Kumandanımızın Ordu ve Milletimize Hitaben Beyannamesi”, (2 Eylül1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“General Trikopolis’in Esareti”, (9 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“General Trikopolis’in Kılıcı”, (9 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Hariç Ne diyor”,(3 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Hilali, Bursa ve İzmir’e İlk Götürenler”, (8 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Hint Hilafet Komitesinin Zaferimizi Tebriki”, (8 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Hükümetimizin Devletlere Gönderdiği Nota”, (2 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

İnegöl, Sındırığı, Bigadiç, Turgutlu ve Ödemiş’in Gaddar Düşmandan İstirdadı”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“İngiliz Tebaası da İzmir’den Gidiyor”, (6 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“İstabil Sevinç İçinde”, (11 Eylül 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“İstanbul’un Tebrikleri”, (8 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“İstanbulu Vatandaşlarımız Yunan Hasmının Kıymet Verdiği Muazzam Ma’bette Allah’a ve Orduya Dua Ediyorlar.”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“İstanbul Yerinden Oynadı”, (12 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“İstanbul’da Zafer Şenliği”, (9 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“İzmir’den Kaçmaya Başlıyorlar”, (6 Eylül, 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“İzmir’den Resmi Yunanlılık Def’ Oldu!”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Kadim Türk Payitahtına Kavuştuk!”, (12 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Kahraman Başkumandanımız Karaman Ordularına Yeni Hedeflerin İstihsalindeki İtimadını Bildiriyor”, (12 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Kocaeli ve Menderes Mıntıklarında 25 Ağustos 38 tarihli Resmi Tebliğidir”, (27 Ağustos 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Kütahya, Uşak, İstirdat Edilmek Üzere”, (1 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Mihran Mı Ali Kemal Mi? Daha Yunanlı?”, (10 Eylül 1338 (1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Muvaffakiyetimiz Tevâli Ediyor”, (30 Ağustos 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Namazda Cemaatin Kübra ile Dua”, (9 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Onlar Ne Diyor”, (31 Ağustos 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Ordumuz Taarruz’a Muvaffakiyetle Devam Etmektedir”, (29 Ağustos 1338(1922)).

Hâkimiyet-i Milliye.

“Ordumuzun Vasıl Olduğu Parlak Netice”, (2 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Rusya’nın Tebriki”, (4 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Rus Harbiye Komiserinin Tebriğine Cevap”, (5 Eylül, 1338(1922)). *Hâkimiyet-i*

Milliye.

“Sevgili Eskişehir ve Uşak’ın Halâ”, “Vaziyeti Harbiyeye: Düşman Yeni İnhizamlarla Perişanîye Düşmekte Ber devamdır”, (3 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Sol Cenahımızda Uşak İstikameti Umumiyesinde İlerleyen Takip Kıttaatımız Dumlupınar’ın Şark ve Şimalinde Ricat Etmek İsteyen Düşmanı Muhabereye Mecbur Ederek Müthiş Bir Darbe Vurmuştur. Elde Edilen Top ve Ganaim Fevkaledede Mühimdir.”, (31 Ağustos 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye.*

“Süvarilerlerimiz Cumartesi Günü Öğleden Evvel 10:30’da İzmir’e Girmiştir. İzmirliiler Bu Suretle Yunan Kabusundan Müebbed Kurtuldular”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Şehrimizde Tezahürat”, (2 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Tan ve Deba Gazetelerinin Mütalaları” (9 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Taşrada Tezahürat”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Tebrik Telgrafı”, (8 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Terfi Rütbe”, (3 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Trikopis Yunan Başkumandanı”, (7 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye.*

“Yunan Alçakları”, (1 Eylül 138(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye.*

“Vatan Geliyor”, (30 Ağustos 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Vaziyet-i Harbiye: 28 Ağustos Vakâyînî Nazar-ı Mütalaat ve Tahminâtımız”, (30 Ağustos 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Vaziyet-i Harbiye: 30 Ağustos Vakaya Harbiyesi Pek Mühim Neticeleri İhtiva Ediyor”, (1 Eylül 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Vaziyet Harbiye: “Düşman ordusunun Omuzlarına Çöken İnhizam Pek Müthiştir”, (2 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Vaziyet-i Harbiye: Harekât-ı Taarrûziyemizin İkinci Safhası İnkişaf Ediyor”, (5 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Vaziyet-i Harbiye”, (7 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Vaziyet-i Harbiye: Bursa Civarında Yeni Bir Zafere İntizar Ediyoruz”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Vaziyet-i Harbiye: Ordumuzun Düşman Ordusundan Evvel İzmir’e Girdiğini Kabul Ediyoruz”, (11 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

Yunan Ahvalı”, (1 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Yunanlılar Mütareke Rica Ediyorlar” 7 Eylül 1338 (1922).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“26-27 Ağustos Harekât-ı Tarruziyemiz Muvaffakiyetimizdeki Ehemmiyeti Mahsusı”, (29 Ağustos 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Yunan Vaziyeti”, (6 Eylül, 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Yunanlıların Gülünç Tevilatı”, (7 Eylül 1338 (1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Yunanlıların Top ve Askeri Zayiati”, (7 Eylül 1338 (1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Yunanlılar ve Londra Efkârı Umumiyesi”, (8 Eylül 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Yunan Zaiyatı”, (9 Eylül 1338(1922)).*Hâkimiyet-i Milliye*.

“Zaferimiz Avrupa Devletleri ve Gazeteleri”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

“Zalim Yunan Kumandan ve Askerlerine İhtar, Halkımıza Vesaya”, (4 Eylül 1338(1922)). *Hâkimiyet-i Milliye*.

Peyam-ı Sabah

“Afyon Cephesinde Harekat-ı Taarruziye”, (29 ağustos 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Afyon Cephesinde Muhabere Devam Ediyor”, (30 Ağustos 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Afyon Garbında Büyük Bir Muharebe Başladı”, (31 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Afyonkarahisar’ın İstirdadından Sonra”, (31 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Afyonkarahisar’ın Akıbeti”, (30 Ağustos 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Anadolu İle Muhabere ve Muvâsala Münkati, Adolu’da Sıkı Tedabir”, (30 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Anadolu’yu Tahliye Etmeyeceklermiş”, (3 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Ankara’da Muazzam Şenlikler”, (11 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“5 Tarihli Resmi Tebliğ”, (8 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Bir İzah”, *Peyam-ı Sabah*, (11 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Bir Yolcunun İfadatı”, (29 Ağustos 1338(1922)).*Peyam-ı Sabah*.

“Bursa’nın İstirdatı Temin Olunuyor”, (5 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*

“Bütün Cephelerde Ricaat Devam Ediyor”, (5 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Büyük Taarruzun Haricde Tesirati”, (31 Ağustos 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Çatalca Hattında”, (29 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Daily Telgraf. Hezimet İçin Ne Diyor”, (5 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Dünkü Tezahürat”, (11 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Düşmandan Ganaimimiz Lâyüaddir”, (11 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Eskişehir’in İstirdadı Haberi”, (31 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

Fahrünisa F. (12 Eylül 1338(1922)).“Zulüm ve Hak” *Peyam-ı Sabah*.

“Güzel İzmir’imizin Dün Karilerimize Tebşir ettiğimiz İstirdad-ı Mesudu Teyid Etti”,
(10 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Hamaset ve Siyaset”, (15Eylül 1338(1922)). *Sabah*.

“Hilal-i Ahmer Halkımızı Vazifeye Davet Ediyor”, (4 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*

“İzmir’den Yunan Memurları Gittiler”, (9 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“İzmir Zaferi Şenlikleri”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*

“Kara Bir Gün”, (11 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A. (26 Ağustos 1338 (1922)). “Düşmandan Düşmana”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A. (28 Ağustos 1338(1922)).“Siyasette Mantık”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A.(30 Ağustos 1338(1922)). “En Kestirme ve En Doğru Yol”,*Peyam-ı Sabah*.

Kemal A. (31 Ağustos 1338(1922)). “İçtihadımız”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A. (1 Eylül 1338 (1922)).“Taarruz Munasebetiyle”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A. (3 Eylül 1338 (1922)).“Zavallı Türk Toprakları”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A.(4 Eylül 1338(1922)).“Niçin Böyledir”, *Peyamı Sabah*.

Kemal A.(5 Eylül 1338(1922)). “Feci Hatalar”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A.(6 Eylül 1338(1922)). “Cevabımız”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A.(7 Eylül 1338 (1922)).“Muhalefetin Ruh-u Nezihî”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A.(8 Eylül 1338 (1922)). “Hüccet-i Mahkumiyetimiz”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A. (9 Eylül 1338 (1922)).“Türkün Bayramı”, *Peyam-ı Sabah*.

Kemal A.(10 Eylül 1338 (1922)). “Gayeler Bir İdi ve Birdir”, *Peyamı Sabah*.

“Kocaeli Cepesinde Taarruz mu Var?”, (27 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Milli Taarruz ve İngiliz Matbuatı”, (1 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Mustafa Kemal Paşa’nın Ordu’ya Tamimi”, (5 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.

“Mustafa Kemal Paşa’nın Millete Beyannameesi”, (6 Eylül 1338(1922)).*Peyam-ı Sabah*.

“Muhterem Kar’ilerimiz”, (15Eylül 1338(1922)).*Sabah*.

“Ordumuzun Pişdar Kıtaati Sevgili İzmir’imize Dâhil Oldular”, (9 Eylül 1338(1922)).

Peyam-ı Sabah.

“Ordumuz Süratle İzmir’e Yürüyor” (8 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Sahayı Harp Neresi”, (30 Ağustos 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Son Harekât-ı Askeriyeye Bir Nazar”, (3 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Şark Meselesi Yeni Bir Safhaya Girdi”, (3 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Taarruzumuz Bütün Cepheye Sirayet Etti”, (4 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Taarruzu Devam Ediyor”, (1 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Taarruzumuzun Evrakı Nakdiyemize Tesirâtı”, (4 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Tebliğ ve Muhabere Yok”, (29 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Terane-i Zafer - İçtihad ve İnad”, (11 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Uşak’ın İstirdadından Sonra Vaziyet” (4 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Vaziyeti Askeriye Nazır”, (4 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Vaziyet-i Askeriyeye Bir Nazır”, (5 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Vaziyet-i Askeriyeye Nazır”, (6 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Vaziyet-i Askeriyeye Nazır”, (7 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Vaziyeti Askeriyeye Bir Nazır”, (8 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah.*

“Vaziyet Yunanlar İçin Ümitsizdir”, (6 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah.*

- “Yeşil Bursa’ımız İle Mudanya’nın İstirdadı”, (11 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunan Başkumandanının Esaretini İtirafı”, (8 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunan Kabinesi Sükut Arefesinde”, (4 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunan Karargahı Umumiyesinin Esareti”, (7 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunan Kralı Er Geç Tahtından Feragat Edecektir”, 10 Eylül 1338 (1922). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunanlılar Anadolu’yu Kaybettiler”, (8 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunanlılar Anadolu’da Bir Afete Tutuldular”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunanların Hezimetinden Sonra Avrupa Matbuatı”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunanlılar Müttfiklerin Vesadetiyle Ankara’dan Mütareke Talep Etmişlerdir”, (8 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunanlılar Taarruz İçin Ne Diyorlar”,(30 Ağustos 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunan Resmi Tebliğleri”, (8 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunan Şimal Gurubu da İmha Edildi”, (10 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunanlılar Uşak’ı Tahliye Etiler”, (3 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Yunan Zaiyatı 50.000’dir”, (9 Eylül 1338(1922)). *Peyam-ı Sabah*.
- “Zafer-i Harb- Zafer-i Siyaset”, (12 Eylül 1338 (1922)). *Peyam-ı Sabah*.

Zühdü A. (13 Eylül 1338(1922)). “Melekler Eyledi İnşa Felekte Tâk-ı Zafer”, *Peyam-ı Sabah*.

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Akcan E. (2015). “Milli Mücadele’den Sonra Demirci Mehmet Efe”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:57, 1-16.

Akşin S. (2009).*Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayınları, Ankara.

Albayrak M. (2010).*Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Tarihsel Gelişimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Alpaslan T. (2008). *Söz Konusu Vatansa İpsiz Recep Yahya Kaptan Yörük Ali ve Diğerleri*, Kumsaati Yayınları.

Ankara Gazeteciler Cemiyeti, (1989). *Cumhuriyet Basını*, Ankara.

Argun M. T. (2014).*İstiklal Harbi ve Anadolu(1921-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Artuç İ. (2001). *Yeniden Doğu Türk Kurtuluş Savaşı*,c.II, Kastaş Yayınları, İstanbul.

AtatürkM. K. (2001). *Nutuk 1919-1920*, c.I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Atatürk M. K. (2001) *Nutuk 1920-1927*, c. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Atay F R. (2016).*Çankaya*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul.

Aybars E. (2000).*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Yayınevi, İzmir.

Aybars E. (2009), *İstiklal Mahkemeleri*,Ayraç Yayınları, Ankara.

Aydemir S. Ş. (1960). *Tek Adam*,c. II, İstanbul.

- Ayhan B. (2008). “Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı Milli Mücadele Dönemi Türk Basını”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19, 75-99.
- Aytepe O. (2004). “Milli Mücadele’de Bilecik Görüşmesi” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:33-34, 23-31.
- Balcı M. (2016). “İngiltere Başbakanı David Lloyd George’un Birinci Dünya Savaşı Anıları ve Osmanlı İmparatorluğu’na karşı düşünceleri” *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, VI/12, 93-108.
- Baykal H. (21-23 Eylül 1987). “Milli Mücadele’de Basın”, *Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, VII/5, Ankara.
- Bektaş A. (2007). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayınevi, İstanbul.
- Belen F. (2014). *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Berkes N. (2016). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BerkinT. C. (1981). *Erzurum’dan Lozan’a ve Mustafa Kemal Paşa*, Doğu Matbaası, Ankara.
- Besen H. (1997). *Türkiye’de Gazetecilik, Gazeteler, Gazetecilik*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Bıyıklıoğlu T. (1981). *Atatürk Anadolu’da (1919-1920)*, Kent Basımevi, Ankara.
- Bileydi Koç M. (2010). “Milli Direnişin Örgütlenmesi ve Kongreler”, *Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi*, Tarihçi Yayınları, İstanbul.

- Bulut F. (2018). “Toplumsal Değişim ve Siyaset Üzerinde Basının Etkisi”, *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016*, c. II, Ankara.
- Çakır H. (2007). *Gazeteciliğe Giriş*, Tablet Yayınları, Konya.
- Çubukçu A. İ. (1988). “İstiklal Savaşı ve Milli Birlik”, *Belleten*, LII/204.795-806.
- Değirmenci N. (2009). *İstiklal Harbinde Kütahya- Eskişehir Muhaberelelerinden Bir Kesit 10-24 Temmuz 1921*, (Kütahya Valiliği Yayınları). Kütahya.
- Demir K. (2014). “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve Gazeteler”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, 57-88.
- Demircioğlu A. (2007). “Millî Mücadele’de Mustafa Kemal Paşa ve Büyük Millet Meclisi Hükümetleri’ nin Barışçı Politikası ve İstikbâl Gazetesi (1919-1922)”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33, 277-295.
- Dervişoğlu M. F. (2009). “Milli Mücadele Döneminde Basın ve İrade-i Milliye Gazetesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, II/6, 161-166.
- Duman H. H. (2007). “Osmanlı Döneminde Yerel Basın(1828-1922)”, *Türkiye’de Yerel Basın*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan İ. (2002). *İletişim Anlamak*, Erk Yayınları, Ankara.
- Erkal, Ş. (1967). *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922)*, c. II. 6 kısım, 1 kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.
- Eroğlu H. (2005). “Mustafa Kemal Paşanın Milli Mücadele’nin Lideri Olması”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII/63, Ankara.
- Eroğlu H. (1997). *Atatürk Hayatı ve Üstün Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Eroğlu H. (1974). *Türk Devrim Tarihi*, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara.
- Esengin, K. (1998). *Milli Mücadelede Ayaklanmalar*, Kamer Yayınları, İstanbul.
- Gaulis B. G. (1983). *Çankaya Akşamları*, (çev. Füzuan Tekil), Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Gazeteciler Cemiyeti, (1946). *Türk Basınında Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul.
- Genel Kurmay Basımevi, (1974). *İstiklal Harbinde Birinci İnönü Muhaberesinde 126'ncı Piyade Alayının Harekatı (7 Ocak 1921)*, Ankara.
- Giritli İ. (1986). "Samsun'da Başlayan İzmir'de Biten Yolculuk (1919-1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III/4, 49-57.
- Gül M. (1994). "İsmet İnönü'nü İlk Diplomatlık Yılları Mudanya ve Lozan", *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Ankara.
- Gülekli C. N. (1973). *Türkiye Büyük Millet Meclisi 50.Yıldönümü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Gündüz U. (2007). "Kurtuluş Savaşında Yerel Basının Rolü", *Türkiye'de Yerel Basın*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Güner Z. (1999). *Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Güralp Ş. (2007). *İstiklal Savaşı'nın İçyüzü*, Polatlı Belediyesi, Ankara.
- Gürer T. (drl.) (2007). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, Gürer Yayınları, İstanbul.

- Güven C. (2006). Milli Mücadele Döneminde Fransız Gazeteci ve Yazar Berthe Georges Gaulis'in Mustafa Kemal Paşa ile Temas ve Görüşmeleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:16, 353-365.
- Hayta N. Belenli, T. (2016). "Milli Mücadele Döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Tarafından Uygulanan Sosyal Politikalar", *Bellekten.*, LXXX/287, 279-305.
- İbrahimov O. (2016). "Osmanlı Devlet'inde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:5, 82-94.
- İlhan S. (1987). *Harp Yönetimi ve Atatürk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- İnan A. (2007). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası yayınları, Ankara.
- İncedayı C. K. (2007).*İstiklal Harbi Garp Cephesi*,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İnönü İ. (2014). *Hatıralar*, Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Kansu M. M. (1986).*Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c.II, Atatürk Üniversitesi yayınları, Erzurum.
- Karabekir K. (2016). *İstiklal Harbimiz*, c.II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Karahan A. K. (1995). *Mondros'tan Lozan'a Türk Basını*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karal E. Z. (1964). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Karaman R. (2011). *Devlet Kuran Zafer (30 Ağustos ve Kahramanları)*, Sarkaç Yayınları, Ankara.

- Kaya H. (2008). *Refet Bele'nin Askeri ve Siyasi Hayatı (1881-1963)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Kayacan İ. (1996). *Basınımızın Anadolu Cephesi*, Ece Yayınları, Ankara.
- Kızıltan Y. (1994). "Mareşal Fevzi Çakmak", *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Ankara.
- Kili S. (2001). *Türk Devrim Tarihi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kinross L. (1994). *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Koç N. (2016). "Milli Mücadele'de Yozgat (Çapanoğulları) Ayaklanması ve Çerkez Ethem Güçleri Tarafından Bastırılması", *I.Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, Bozok Üniversitesi Yayını, Yozgat.
- Kutay C. (1981). *Ege'nin Kurtuluşu*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Mango A. (2000). *Atatürk*, (çev. Füsün Doruker), Sabah Yayınları, İstanbul.
- Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, (1999). *Cepheden Meclise*, Ankara.
- Mutlu S. (2007). *Devlet Adamı Kimliği İle İsmet İnönü'nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Müjdeci M. (2014). "Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde Büyük Taarruz", *International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish oTurki*, c, IX/1 p.387-408.
- Nalbantoğlu M. (1981). *Mareşal Fevzi Çakmak*, Kalem Yayıncılık, İstanbul.

- Niş K.,Söker R. (1969). *Türk İstiklal Harbi Büyük Taarruzda Takip Harekatı (31 Ağustos 18 Eylül 1922)*, Genel Kurmay Harp Tarihi Yayınları, Ankara.
- Niş K.(1968). *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Büyük Taarruz 1-31 Ağustos*, Cilt II, 6'ncı Kısım 2.Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.
- Oral S. F. (1973). *Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973*, Nefise Matbaası, Ankara.
- Orbay R. (2003). *Siyasi Hatıralar*, İstanbul.
- Öksüz H., Köse İ.(2017). "Amerikan Arşiv Belgelerinde Büyük Taarruz", *Türkiyat Mecmuası*, 27/2, 207-238.
- Önalp K. (1972).*Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Sakarya Meydan Muhaberesinden Önceki Olaylar ve Mevzi İlerisindeki Harekat (25 Temmuz- 22 Ağustos 1921)*, Genelkurmay Harp Tarihi Yayınları, Ankara.
- Önder M. (1991). "Milli Mücadele'nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/20, 285-302.
- Özalp K. (1971).*Milli Mücadele 1919-1922*,c. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özkaya Y. (1989).*Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919- 1921)*,(Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Özkaya Y. (1985). "Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I/3, 871-911.
- Özyürek M. (2018). "Milli Mücadele Döneminde İstanbul Basının Anadolu'dan Haber Alma Kaynakları", *Basın Türk Tarihi*, c. II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Parmaksızoğlu İ. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

- Peker N. (1955). *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla*, Gün Basımevi, İstanbul.
- Polatkan S. (1981). *Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mareşal Fevzi Çakmak*, Ankara.
- Sarihan Z. (1986). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü TBBM 'nden Sakarya Savaşı'na*, c.III, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sarihan Z. (1996). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü Sakarya Savaş'ından Lozan'ın Açılışına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, c. IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sel Yayıncılık, (1955). *30 Ağustos Hatıraları Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, Salih Bozok, Muzaffer Kılıç, Cevat Abbas Gürer*, İstanbul.
- Selek S. (2010). *Anadolu İhtilali*, c.II, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- Selvi H. (2011). *Milli Mücadele' de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Sofuoğlu A. (2002). İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, II/30, 131-142.
- Sperco W. (2001). *Mustafa Kemal Atatürk 1881-1938*, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Sürmeli S. (1998). *Milli Mücadele'de Teklifi Milliye Emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Süslü A., Balcıoğlu M. (1999). *Atatürk'ün Silah Arkadaşları Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Şapolyo E. B. (1976). *Türk Gazetecilik ve Her Yönü İle Basın*, Güven Matbaası, Ankara.

- Şapolyo E. B. (1958). *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul.
- Şimşir N. B. (2016). *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1923)*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tansel S. (1978). *Mondoros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.IV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Tartanoğlu A. (1994). *Baskın 'Basın' mı?..*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara.
- Taş F. (1994). "Nureddin Paşa", *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Ankara.
- Taşkın Ü. (2015). "Değerli Kumandanlarımızdan Yakup Şevki Paşa", *Fırat Üniversitesi Harput Araştırma Dergisi*, II/1, 149-159.
- Temiztürk H., Seyhan, S. (2011). "II. Meşrutiyet ve Millet Gazetesi", *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı: 2, 1-20.
- Terkan B. (2005). *Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*, Tablet Yayınları, Konya.
- Tokmakçioğlu E. (2011). *Türk Basın Tarihi*, İsim Yayınları, Ankara.
- Törel T. (2013). *İstiklal Harbinde İç İsyanlar Nutuk'ta ve TBMM'nin Gizli Oturumlarında İç İsyanlara İlişkin Atatürk'ün Sözleri ve Konuşmaları*, Kripto Yayınları, Ankara.
- Tunç S. (1999). *İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

- Turan Ş. (2013). *Türk Devrim Tarihi I İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Turan Ş. (1998). *Türk Devrim Tarihi II Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Tüzel A. (1969). *Türk İstiklal Harbi Türk İstiklal Harbinin Son Safhası (18 Eylül 1922:1 Kasım 1923)*, Cilt II, 6. Kısım IV. Kitap, Genel Kurmay Harp Tarihi Yayınları, Ankara.
- Uluğ H. N. (1973). *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Ulusoy Nalcıoğlu, B. (2013). *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Üçüncü U., Saman S. S. (2016). "Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz", *Tarih Okulu Dergisi*, IX/25, 269-310.
- Ünalp R. (2019). "Kuvayı Milliye, Türk İstiklal Harbi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal (Atatürk)", [https://docplayer.biz.tr/\(10.02.2019\)](https://docplayer.biz.tr/(10.02.2019)).
- Ünaydın R. E. (1960). *İstiklâl Yolunda*, Ankara.
- Ünaydın R. E. (1981). *Atatürk'ü Özleyiş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yavuz Ü. (1990). *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Yeniaras O. (1993). *Kurtuluş Savaşı'nda Kars*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Yel S. (1994). "Yakup Şevki Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri", *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Ankara.

- Yetkin B. (2012). “Millî Türk Fırkası’nın Sesi İfhâm Gazetesi’nin Mütareke Dönemine Bakışı (1919-1920)”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Tarihin Peşinde*, VII/5, 1-26.
- Yılmaz H. (2014). *Peyam- Sabah Gazetesinde Milli Mücadele*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz S. H. (2009). *Her Yönüyle Gazetecilik İletişimden Medyaya, Medyadan Gazeteciliğe Uzanan Yolculuk*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Yüksek H. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu’na Matbaanın Girişi ve Toplumsal Yanlılıkları*, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zeren S. (2010). “I. TBMM Dönemi (1920-1923) ve Düzenli Orduya Geçiş”, *Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi*, Tarihçi Yayınları, İstanbul.
- Zürcher J. E. (2015), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

- Aydın M. (2002). “Milli Mücadele Dönemin İstanbul’da Faaliyette Bulunan Gizli Gruplar”, *Türkler*, c. XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Beydilli K. (2008). “ Hünkar İskeleyi Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XVIII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çoker F. (1983). “Cumhur Başkanları, Cumhur Başkanların Anayasal Konumu” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.II, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu F.(2010). *Osmanlıca –Türkçe Lûgat*, Aydın Yayınları, İstanbul.

- Gencosman K.Z. (1971).*Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi Atatürk Ansiklopedisi*, c.IX, May yayınları, İstanbul.
- Gencosman, K. Z., Banoğlu N. A. (1971). *Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi, Atatürk Ansiklopedisi*,c.IV, May Yayınları, İstanbul.
- Köstüklü N. (2002). “Milli Mücadele’de Batı Cephesi, Savaşlar ve Zaferler”, *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi*, c.VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Küçük C. “Milli Mücadele”, (2005). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.XXX, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Soysal M.; Sağlam F. (2002). “Genel Olarak Anayasa”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye, Ansiklopedisi*. I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türkmen Z.(1998). “Sâbis, Ali İhsan Türk Kumandanı ve Siyaset Adamı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XXXV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Uzun M. (1989). “Ali Kemal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

EKLER

Ek-1. “Tekâlifi Milliye Emirleri” (Ulusal Vergiler Buyrukları).

No-1 Her kazada birer Tekâlifi Milliye komisyonu kurularak hasılai mesailerinin ordunun muhtelif aksamına sureti tevzi tanzim edilmiştir,

No-2 Vatanda her hane birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık ihzar edip tekalifi milliye komisyonuna teslim edecektir,

No-3 Tüccar ve ahali yedinde mevcut olan çamaşırılık bez, amerikan, patiska, pamuk, yıkanmış yıkanmamış yün ve tiftik, erkek elbisesi imaline salih her nevi kışlık ve yazlık kumaş, kalın bez, kösele, vakete, taban astarlığı, sarı ve siyah meşin, sahtiyan, mamul ve gayri mamul çarık, fotin, demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nallık demir mamul nal, mih, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşağı, gebre, semer ve urgan stoklarından yüzde kırkına, bedeli bilahere tesviye edilmek üzere vaziyet edilmiştir,

No-4 Mevcut buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvanat, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz zeytinyağı çay, mum stoklarından kezâ yüzde kırk, bedeli bilahare tesviye olunmak üzere vaziyet edilmiştir,

No-5 Ordu ihtiyacı için alınan vesaiti nakliyeden maada ahalinin yedinde kalan vesaiti nakliye ile meccanen 100 kilometrelik bir mesafeye kadar ayda bir defaya mahsus olmak üzere askeri nakliyat icra edilmesi mecburidir,

No-6 Ordunun ilbası ve iaşesine yarayan bilcümle emvali metrukeye vaziyet edilmiştir,

No-7.1. Cins, mezhep, sınıf ve meslek tefrik edilmeksizin bilâ istisna herkes zirde üçüncü maddede cins ve nevi muharrer esliha cephane ile alât-ı carihayı her mahalde işbu emrin tarih-i neşrinden i'tibaren üç gün zarfında mahalli Tekâlif-i Milliye Komisyonuna makbuz mukabilinde teslim etmek suretiyle hükümete terk ve teberru edecektir. Harbin hitamında işbu esliha bir hatıra olmak üzere ayen eshabına i'ade olunacaktır.

2. Dördüncü günü sabahından i'tibaren zikrolunan silah ve cephaneyi sakladığı ve hile isti'mal ederek teslim etmediği tahakkuk edenler ve esliha derç ve cem' taharrisinde suiistimal ve harekette bulunanlar idam olunur.

3. Teslim edilecek esliha ve cephane şunlardır:

Ma'cephane her nevi mükerrer ateşli tüfek, kasatura veya süngü ve cephaneler ve filintalar, yani her nevi Osmanlı mavzerleri büyük ve küçük çaplı her nevi Alman,

Belçika tüfekleri, her nevi Avusturya tüfeği, her nevi İngiliz tüfeği, her nevi Rus tüfekleri, her nevi Fransız, Romanya, Sırp, Japonya, Yunan martin büyük ve küçük çaplı tüfekleri (av tüfekleri, tabancalar ve bunlara mahsus cepaneler müstesnadır), her nevi kılıç ve palalar, bunlardan bir kıymet-i mahsusayı haiz olanlar komisların mes'uliyeti altında ve vesika mukabilinde ashabına terk olunacaktır.

No-8 Benzin, vakum, gres, makine, saatçi ve taban yağları, vazelin otomobil, kamyon lastiği sülüşyon, büji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, mücerret bunlara mümasil malzeme, asit sülfirik stoklarının yüzde kırkına vaziyet edilmiştir, İş bu malzemedен mevcudunu gizleyenler ve tarik-i hileye sapanlar hakkında hıyanet-i vataniye kanunu tatbik olunur,

No-9 Demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı, esnafları ve imalathaneleri ile bu esnaf ve imalathanelerin kabiliyeti imaliyesi ve kasatura, kılıç, mızrak ve eğer yapabilecek sanatkarların isimleri zikredilmek üzere miktar ve vaziyetlerinin tesbiti,

NO-10 Ahali yedinde bulunan 4 tekerli yaylı araba, 4 tekerlekli at ve öküz arabaları ile kağrı arabalarının bilumum teçhizat ve hayvanları ile beraber binek ve top keşan hayvanatı ester ve mekkari hayvanatı, deve ve merkep miktarının yüzde yirmisine vaziyet edilmiştir.

Ek-2. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa (1881-1938).

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, 1881 yılında Selanik'te doğmuştur. Babası gümrük memuru Ali Rıza Efendi annesi Zübeyde Hanımdır.

Selanik Askeri Rüştîyesini 1896'da Manastır Askeri İdâdisini 1898'de bitirerek, 13 Mart 1899'da İstanbul Harbiye Mektebine girmiştir. 10 Mart 1902'de Harbiye Mektebini Teğmen rütbesi⁶⁶³ ile bitirerek kurmay sınıfına geçmiştir.⁶⁶⁴ İstanbul Pangaltı'da Erkanı Harp Okulundan 11 Ocak 1905'te Yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. 1905-1907 yıllarında Şam'da 5 inci Ordu'da görev yapmıştır. Manastırda 3 üncü Orduya atanan Mustafa Kemal Paşa 1909'da İstanbul'a gelen Harekât Ordusunda Kurmay Başkanı olarak görev yapmış ve 1910 yılında Fransa'ya gönderilmiş burada Picardie Manevralarına katılmıştır. Trablusgarp Savaş'ında Derne ve Tobruk başarısını kazanmıştır. 1913 yılında Sofya Ateşe Militerliğine atanmıştır.⁶⁶⁵

Birinci Dünya Savaş'ında, Mustafa Kemal Paşa'nın komuta ettiği 19'ncü Tümen'in 25 Nisan 1915'de Arıburnu'na çıkan düşmanı Conkbayırın'da durdurması üzerine Mustafa Kemal Albaylığa yükseltilmiş ve Anafartalar zaferini kazanmıştır. Çanakkale Savaşlarından sonra 1916'da Edirne ve Diyarbakır'da görev yapmış kısa süreli olarak Şam ve Halep'te görev yaptıktan sonra 1917'de İstanbul'a gelmiştir. 15 Ağustos 1918'de Halep'e 7'nci Ordu Komutanı olarak gitmiştir. Mondros Ateşkesinden sonra Yıldırım Orduları Gurup Komutanlığına getirilen Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelerek Harbiye Nezaretinde göreve başlamıştır.⁶⁶⁶

9. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal Paşa, kimsenin cesaret edemediğine cesaret ederek Milli Mücadelenin lideri olmuş ve milli direniş örgütlerini bir araya getirerek bağımsızlık için topyekûn savaşılmasına büyük katkılar sağlamıştır. Başkomutan olarak ordunun ve milletin başında bağımsızlık için mücadele etmiştir.

⁶⁶³*Cepheden Meclise*, Ankara 1999, s.49.

⁶⁶⁴Fahri Çoker, "Cumhur Başkanları, Cumhur Başkanların Anayasal Konumu" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, c.II, s.311.

⁶⁶⁵*Cepheden Meclise*, Ankara 1999, s.49.

⁶⁶⁶*Cepheden Meclise*, s.49.

Mustafa Kemal Paşa, hızlı ve doğru karar vermekte zamanı ve yeri seçmede her fırsattan yararlanmakta başarılıydı. Yarım hazırlıklarla işe başlamaz, büyük sabırla zamanı bekler sakinliğini korurdu. Büyük taarruzdan önceki on ay süren eleştiriler Mustafa Kemal Paşayı hazırlıksız bir şekilde savaşa sürükleyememiştir.⁶⁶⁷

Atatürk, Türk Milletinin yok olmasını isteyenlere karşı isyan eden milletin kurtarıcısı ve yeni bir devletin kurucusu olarak tarihi görevinin yerine getiren liderdir⁶⁶⁸.

⁶⁶⁷ İ. Görgülü, *age.*, s.4.

⁶⁶⁸ Hamza Eroğlu, *Atatürk Hayatı ve Üstün Kişiliği*, Ankara 1997, s.73.

Ek-3. Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa (1876-1950)

1876'da İstanbul'da doğan Mustafa Fevzi Çakmak'ın babası; Çakmakoğullarından Topçu Albayı Ali Sırrı Bey⁶⁶⁹, annesi Hesna Hanımdır⁶⁷⁰. İlk öğrenimini Rumeli Kavağı mahalle okulunda yaptıktan sonra Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'nde ardından da Kuleli İdadi'sinde ki eğitimini bitirmiş⁶⁷¹ 28 Ocak 1896'da Harp Okulundan Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1898 yılında Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle Harp Akademisini bitirmiştir. Genel Kurmay'ın 4'ncü şubesine atanarak askerlik mesleğine başlamıştır. 1901'de kıdemli Yüzbaşı, 1902'de Binbaşı, 1906'da Yarbay, 1907'de Albay olmuştur. 1911'de Batı Rumeli'yi İtalyanlardan korumak için oluşturulan Batı Ordusu Kurmay Başkanı olarak görevlendirilmiştir.⁶⁷²

Birinci Dünya Savaş'ında; 2'nci Kafkas Kolordusu Komutanı, Diyarbakır 2 nci Ordu Komutanı, Filistin Cephe'sinde 7'nci Ordu Komutanı olarak görev almış ve başarılarından dolayı Türk ve yabancı harp madalyaları almıştır. 1918 yılında Genelkurmay Başkanlığı görevini üstlenen Fevzi Çakmak, 1920 yılında Ali Rıza Paşa kabinesinde Harbiye Nazırlığına atanmıştır. Salih Paşa'nın istifası ardından Anadolu'ya geçmeye karar vererek, 17 Nisanda İstanbul'dan ayrılmış ve Milli Mücadeleye katılmıştır.⁶⁷³

27 Nisan 1920'de TBMM'ne Kozan Milletvekili olarak giren Fevzi Paşa, kurulan ilk hükümette Savunma Bakanlığı görevini üstlenmiştir. Hükümet üyeleri arasında yapılan seçim sonunda başbakan seçilen Fevzi Paşa, Ankara'da kurulan Meclis Hükümetinin ilk başbakanı olmuştur. Düzenli ordunun kurulmasında büyük hizmetleri olan Fevzi Paşa, Milli Mücadele'de yaşanan silahlı mücadeleler boyunca Mustafa Kemal Paşa'nın yardımcısı ve destekleyicisi olmuştur.⁶⁷⁴

30 Ekim 1924'e kadar komutanlık görevinde bulunan Fevzi Paşa, milletvekillerin siyaset yada askerlikten birini tercih etmeleri istenince askerlik

⁶⁶⁹ Muhittin Nalbantoğlu, *Mareşal Fevzi Çakmak*, İstanbul 1981, s.5.

⁶⁷⁰ R. Karaman, *age.*, s.99.

⁶⁷¹ M. Nalbantoğlu, *age.*, s.5.

⁶⁷² *Cepheden Meclise*, s.51.

⁶⁷³ *Cepheden Meclise*, s.51.

⁶⁷⁴ Yılmaz Kızıltan, "Mareşal Fevzi Çakmak", *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Ankara 1994, s.45.

mesleğini seçmiş ve 1944'te emekliye ayrılana kadar Genel Kurmay Başkanlığı görevini üstlenmiştir⁶⁷⁵.

⁶⁷⁵ Y. Kızıltan, agm., s.46.

Ek-4. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (1884-1973).

24 Eylül 1884 yılında İzmir’de doğmuştur. Babası adliye memuru Reşit Bey, annesi ev hanımı Cevriye hanımdır. 1895’te Rüştiyeyi tamamlayan Mustafa İsmet’ i babası bir yıl kadar Sivas Rüştiyesi’nde okutmuştur. Daha sonra altıncı sınıfta iken 21 Temmuz 1897’de buradan tasdiknameyle ayrılarak Haliç’te ki, Topçu Harp Okulu’nun İdadi kısmına yazılmıştır. 1 Eylül 1903’te Topçu Harbiye’sinden 19 yaşındayken Teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. İsmet Bey, 1903 yılında Pangaltı’da ki Erkanı Harbiye Mektebine girdiği zaman, Üsteğmen Mustafa Kemal bu mektebin son sınıfındaydı. Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Fethi Okyar gibi memlekette ün yapacak isimlerle aynı okuldaydılar. 1906’da Akademiyi birincilikle bitirerek, Kurmay Yüzbaşı olmuştur. Kurasının İkinci Ordu’ya çıkması ile askerlik hayatına Edirne’de başlamıştır. 31 Mart Ayaklanmasının bastırılması için Edirne’den gönderilen Tümenin Kolağası görevini üstlenmiştir. 1910 Yılında Yemen’e gönderilmiş başarılarından dolayı 1912 yılında Binbaşı olarak Yemende ki kuvvetlerin Kurmay Başkanlığını yapmıştır. 12 Ocak 1917’de 4’ üncü Kolordu Komutanı olarak Kafkas Cephesinde görev yapmış, 1917 yılında 20’inci ve 3’üncü Kolordu Komutanı olarak Filistin ve Suriye Cephelerinde görev yapmıştır.

8 Nisan 1920’de Ankara’ya gelerek 3 Mayıs 1920’de kurulan Hükümette Edirne milletvekili olarak meclise girmiş ve Mustafa Kemal Paşa’nın teklifi üzerine Genel Kurmay Başkanı seçilmiştir⁶⁷⁶. Milli Mücadele’nin Batı Cephesi Komutanlığını yapan İsmet Paşa,⁶⁷⁷ İnönü Savaşlarındaki başarısından sonra 1928 yılında Soyadı Kanun’uyla İnönü soyadını almıştır.

Büyük Taarruzdan önce rütbesi Ferik (Korgeneral) olan İsmet Paşa,⁶⁷⁸ 30 Ağustos 1926’da Orgeneral, olmuş ve 30 Haziran 1927’de askerlikten emekliye ayrılmıştır⁶⁷⁹.

Fikirlerini üstlerine kabul ettirmede usta olan İsmet Paşayı Yunan kaynakları şöyle özetler; “İsmet Paşa, inanç, katiyet, cesaret ve anlayışla hareket eder”⁶⁸⁰.T.C. ilk

⁶⁷⁶Sevda Mutlu, *Devlet Adamı Kimliği İle İsmet İnönü’nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007, s.45.

⁶⁷⁷ Muhittin Gül, “İsmet İnönü’nü İlk Diplomatlık Yılları Mudanya ve Lozan”, *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Ankara 1994, s.13.

⁶⁷⁸ Ramazan Karaman, *Devlet Kuran Zafer (30 Ağustos ve Kahramanları)*, Ankara 2011, s.100.

⁶⁷⁹ S. Mutlu, *age.*, s.62.

cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanı olmuştur.

⁶⁸⁰ İ. Görgülü, *age.*, s.6.

Ek-5. Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa (1873-1932).

1873'te Bursa'da doğan Nurettin Paşa, Müşir İbrahim Paşa'nın oğludur. 1893'te Harp Okulundan Teğmen olarak mezun olmuştur. 1893'te 5'nci Ordu'nun 3'ncü Bölük Takım Komutanlığına atanarak askerlik hayatına başlamıştır. 20 Nisan 1915'te Irak Bölgesi Komutanı, aynı zamanda Basra ve Bağdat Valiliği yapmıştır.⁶⁸¹

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'deki Kolordu Komutanlığına ve aynı zamanda Aydın Vilayeti (İzmir) Valiliğine atanan Nurettin Paşa, Yunanlıların İzmir'i işgalinden önce görevinden alınmıştır⁶⁸². 27 Haziran 1920'de arkadaşı Kazım (İnanç) Bey ile Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştır⁶⁸³. Koçkiri ve Pontus ayaklanmalarının bastırılmasını sağlayan⁶⁸⁴ Nurettin Paşa, 30 Haziran 1922'de Birinci Ordu Komutanlığına getirilmiştir⁶⁸⁵. Büyük Taarruzdaki başarısından dolayı 31 Ağustos 1922'de Korgeneralliğe yükselmiştir⁶⁸⁶. 1 Kasım 1924'te bağımsız aday olarak Bursa'dan milletvekili seçilen Nurettin Paşa, askeri görevinde bulunduğu için vekilliği kabul edilmemiş, bunun üzerine 12 Şubat 1925'te askerlikten emekli olmuştur⁶⁸⁷.

⁶⁸¹ Cepheden Meclise, s.133.

⁶⁸² İ. Artuç, age., s.412.

⁶⁸³ Azmi Süslü, Mustafa Balcıoğlu, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları Atatürk Araştırma Merkezinin Şeref Üyeleri*, Ankara 1999, s.26.

⁶⁸⁴ İ. Görgülü, age., s.7.

⁶⁸⁵ Cepheden meclise, s.133.

⁶⁸⁶ A. Süslü, age., s.27.

⁶⁸⁷ Fahri Taş, "Nureddin Paşa", *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Ankara 1994, s.176.

Ek-6. İkinci Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa (1876-1939).

1876 yılında Harput'ta doğan Yakup Şevki Paşa, Mehmet Bey'in oğludur. Harput Askeri Rüştiyesinden sonra Erzincan Askeri İdadisini bitirerek 17 Ağustos 1896'da Harp Okulundan mezun olmuştur. 1900'de Harp Akademisinden Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuş ve aynı yıl Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi Beşinci şubesinde göreve başlamıştır.⁶⁸⁸

Balkan Savaşı'ndan önce Harp Okulu'nda taktik öğretmenliği yapan Yakup Şevki Paşa, Kurmay başkanlığı yapmış, Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve Doğu Cephesi'nde Kolordu komutanlıkları yapmıştır. Doğuda 9 uncu Ordu komutanı iken Mondros Mütarekesini uygulamadığı gerekçesiyle; İngilizler tarafından Malta Adasına sürgüne götürülmüştür. Buradan kurtulduktan sonra Milli Mücadele'ye katılmıştır.⁶⁸⁹

Batı Cephesinde İsmet Paşa'ya bağlı olan II. Ordu Komutanlığına atanan Yakup Şevki Paşa, kıdem ve yaş olarak daha büyük olmasına rağmen İsmet Paşa'nın emrinde olmayı sorun yapmamış ve II. Ordunun ihtiyaçları doğrultusunda hazırlıklara başlamıştır. Büyük Taarruz 'da Yunanlıları yarıltıp II. Ordu karşısına toplayarak, taarruzun ilk gününden I. Odunun başarı kazanmasında büyük katkıları olmuştur.⁶⁹⁰

1 Eylül 1924'te Askeri Şura üyeliğine atanmış ve hayatının sonuna kadar bu görevi üstlenen Yakup Şevki Paşa, hiçbir zaman siyasete girmek istememiştir⁶⁹¹

⁶⁸⁸ Azmi Süslü, *age.*, s.47-48.

⁶⁸⁹ İ. Görgülü, *age.*, s.7.

⁶⁹⁰ Selma Yel, "Yakup Şevki Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri", *Kurtuluş Savaşına Yön Verenler*, Ankara 1994, s.204.

⁶⁹¹ S. Yel, *agm.*, s.205.

Table with 2 columns: İhtiyaçlar (Requirements) and Miktar (Quantity). Lists various items and their quantities.

12 Eylül 1922 - 1922 - 1348 - 15 Eylül 1922 - 1354 - 4. Çiğdemli. (Date and publication info)

محتدم تارنگرنامه

سلفه سیمسی آکا ایلیش اهلقتن شغرتیمری پرکتک اییلا بکلی مدامت و یوانیه شیره اییلا اییوزور... (Text regarding military or administrative matters)

حماست ریاست

ایرون اولاسلیق بی عیالی آنورنه یانچ ایرون اییونک انیگلر ایشیزد... (Text about military or administrative actions)

باش قوماندانک قهرمان اردوی خطابهسی

مصلحت کمال یانا خسرتی سالیح ارتقایشلری بیکن تکل اییوزور اییله یونیکم کیم یکن هزله زاده... (Speech or report by the commander)

بو یوک ملت مجلسنک تبریکی

یولکلت مجلس مقصدی اردوی یونیکم تکریم انیوایلیت خیم صقار ایلدیر... (Text regarding the National Assembly)

جشمه ده محصور یونانیلیر ایر ایلدی

اردود کوزلر یونک کیم قر ایلین یونانیلرد یونانیلرد تکی اییوزور... (Text about the capture of Greek soldiers)

مبعورلرک تبریکی

انتراقامه سرتیق ایشیلر اولان جشمه اییغ اردود قهرمان ایسرتیلر مییلا... (Text about the repatriation of prisoners)

تورک فرانسمودق

تورک فریک یانل ایشیلر اولان... (Text regarding Turkish issues)

کوزل ازمیرمه بر حریق هائل

حریق فریک حشده سیرات تورتوق اولانجا ایییشور... (Text about a fire in Izmir)

شرق مذاکراتی صهو بتلی اوله حق

مذاکرته کویانی قر صعدت سیرتیمه اییل ایشیلر... (Text about negotiations in the East)

اکیشرده یونانیلرک تخ ساتی

انگلورک ایشیلرک قسیمی اییونک سیرتیمه اییول ایشیلر... (Text about selling Greek soldiers)

سقاره ظفر ینک ییل دونوی

ستایله حیلاری اکیبھی آنکته قرن انیستالک ای ایلدی... (Text about the White Mountain)

فرانسسک شرق سیماسی

یانات سکوتلی شرق قر ایشیلرک نیل اییونک... (Text about French relations)

یونان ظیلواری

آکیان سوزکده کوه مذاقته... (Text about the Aegean Sea)

ایشالی و شرق

قانه شرق مضیق ای مشقول... (Text about Asia and the East)

یونان ظیلواری

آکیان سوزکده کوه مذاقته... (Text about the Aegean Sea)

یونانک اورویا حدونه شه ملی حرکات

یونانک اورویا حدونه شه ملی حرکات... (Text about Greek movements)

یونانک اورویا حدونه شه ملی حرکات

یونانک اورویا حدونه شه ملی حرکات... (Text about Greek movements)

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Zinnur Akçasulu

Doğum Yeri: Amasya

Doğum Tarihi:28.12.1988

E- Posta:zinnurnur_05@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Taşova Lisesi

Lisans: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Yabancı Dil Düzeyi: Yök Dil 2017: 41,250

İŞ DENEYİMİ: Denizli İl Halk Kütüphanesinde Kütüphaneci